СТАРЕ СРПСКЕ КУЋЕ КАО ГРАДИТЕЉСКИ ПОДСТИЦАЈ

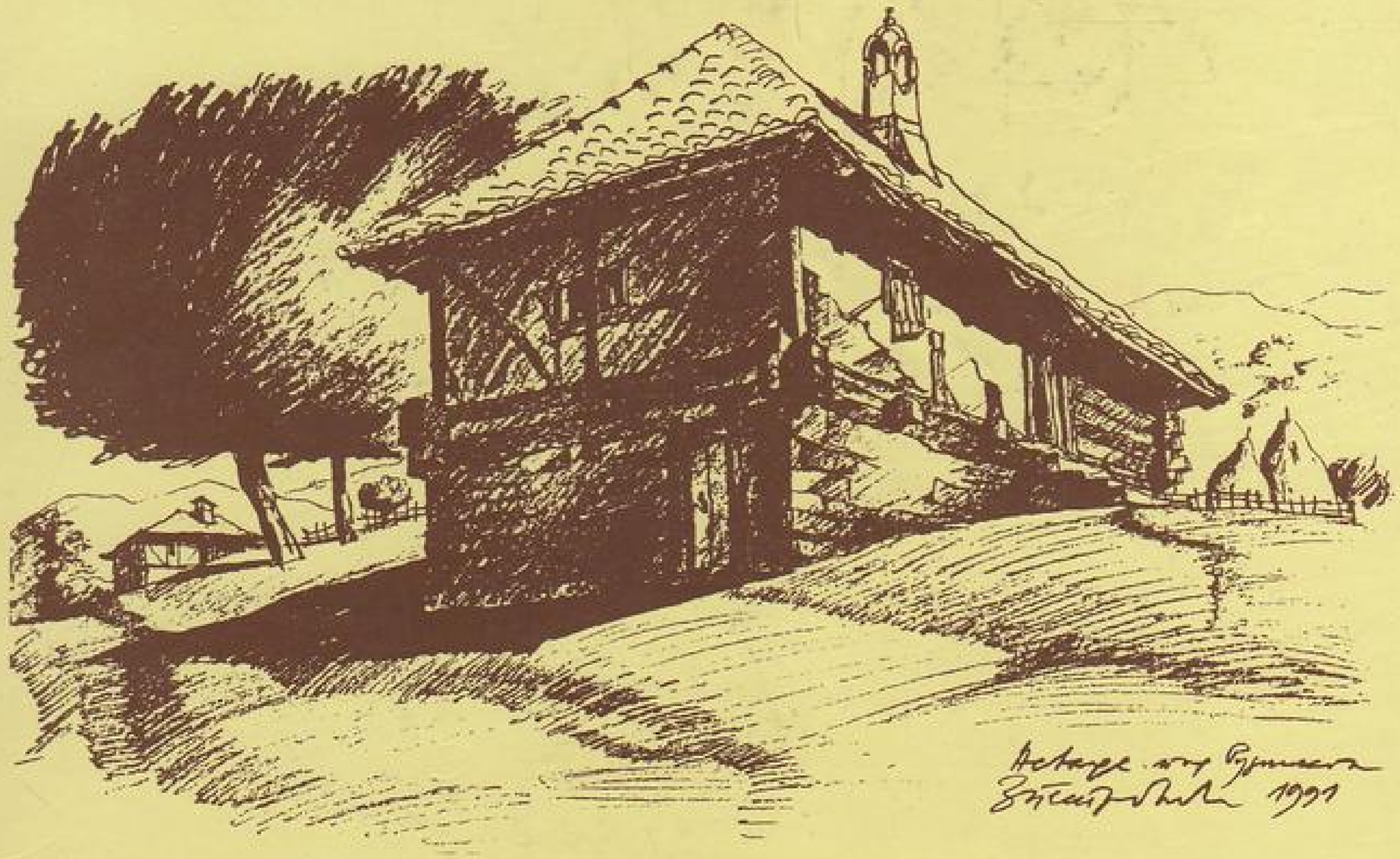

КУЋЕ БОЖЕ ПЕТРОВИЋА

ГРАЂЕВИНСКА КЊИГА
БИБЛИОТЕКА СРПСКА АРХИТЕКТУРА

Арх. Божидар Петровић
СТАРЕ СРПСКЕ КУЋЕ
КАО ГРАДИТЕЉСКИ ПОДСТИЦАЈ

Рецензенти
Милан Лојаница
Душан Дрљача

Приређивач проф. Зоран Петровић
Граф. обликовање и цртежи
Проф. Зоран Петровић

Фотографије
Мики Ђурашковић

Снимање омогућило предузеће
ЛОГИСТИКА, Београд

Аутор и издавач се захваљују донаторима

МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ БЕОГРАД
ЈУГОИМПОРТ - СДПР, БЕОГРАД
ЈУГОИМПОРТ - ПМЦ, БЕОГРАД
КАРИЋ БАНКА - АД, БЕОГРАД
АРХИТЕКТОНСКИ ФАКУЛТЕТ, БЕОГРАД
БУКО - ЖЕЛЕЗНИК, БЕОГРАД
ЂУРЂЕВИЋ - Предузеће за транспорт, ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ
МЕТАЛАЦ ЕХПОРТ-ИМПОРТ ДД, ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ
РУДНИК Модна конфекција ЕХПОРТ-ИМПОРТ, ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ
ГРАДИТЕЉ - ГП, ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ
ФАД - ДП Фабрика аутомобила, ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ
ТРИФУНОВИЋ - Предузеће за производњу и промет, ЧАЧАК
БЕОГРАДСКА БАНКА - ЧАЧАНСКА БАНКА, ЧАЧАК
ТИП-ТОП УГОСТИТЕЉСКА РАДЊА, ЉИГ
CHROMIL, ГОСПОЂИНЦИ
СПЗ "ЦЕНТРОПРОЈЕКТ", БЕОГРАД

ISBN 86-395-0161-0

Издавач
ДИП Грађевинска књига
Директор, главни уредник
Драгорад Ковачевић
Одговорни уредник
Дубравка Јурела - Ковачевић

Технички уредник
Драган Пауновић
Штампа: Штампарско-издавачко предузеће "Бакар" Бор

БОЖИДАР
ПЕТРОВИЋ

СТАРЕ СРПСКЕ КУЋЕ КАО ГРАДИТЕЉСКИ ПОДСТИЦАЈ

/НОВО ДОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ/

ГРАЂЕВИНСКА КЊИГА, БЕОГРАД 1997.

Садржај:

ПРЕДГОВОР III ИЗДАЊУ
Проф. Зоран Петровић 6

ПРЕДГОВОР
Академик Бранислав Ђ. Којић 7

ОГЛЕД
Радомир Станић 9

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ КАО ПОДСТИЦАЈ
Зоран Петровић 15

КУЋЕ АРХИТЕКТЕ БОЖЕ ПЕТРОВИЋА 25
А - ИЗВЕДЕНИ ОБЈЕКТИ
Б - ОБЈЕКТИ У ИЗГРАДЊИ
В - ДОГРАЂЕНИ ОБЈЕКТИ
Г - ПРОЈЕКТОВАНИ ОБЈЕКТИ

КУЋЕ ЗА КОПАОНИК 157

ПОГОВОР
Божидар Петровић 161

ДРУГИ О ДЕЛУ БОЖЕ ПЕТРОВИЋА 164

БИОГРАФИЈА 177

INSTEAD OF SUMMARY 179

Кућа из Својнова, Темнић
(снимио Никола Зега 1913, фототека Етнографски музеј у Београду)

ПРЕДГОВОР III ИЗДАЊУ

Десет година после изласка прве књиге "ГРАДИТЕЉСКА ТРАДИЦИЈА КАО ПОДСТИЦАЈ - КУЋЕ БОЖИДАРА ПЕТРОВИЋА" појављује се и њено треће издање, допуњено приказом нових, у међувремену насталих, неимарских остварења Божидара Петровића.

Појавом трећег издања указује на плодотворност утицаја прва два издања ове књиге, јер је сигурно да је велики број људи, који су желели да граде, преко тих књига долазио до Боже Петровића да би му поверио изградњу своје куће у духу градитељске традиције, који наш неимар упорно и зналачки већ деценијама спроводи.

Овом приликом ваља још посебно истаћи и следеће: да су утицаји прва два издања, а можда још више изграђене Петровићеве куће, последњих година веома уочљиви на новоградњама које нису дело Божидара Петровића. На многим новоградњама у пределима где су и Петровићеве куће, уочавају се начини подупирања кровне стрехе, какав је иначе присутан на свакој Божиној кући, све чешће појаве пространог трема, стреха без олука, као и поклањање - све веће пажње обради глава димњачких канала. Са сигурношћу се може тврдити да су ове појаве несумњиви утицаји неимарског опуса Божидара Петровића.

Дубоко сам уверен да ће треће издање, које је обогаћено исцрпним приказом најновијих градитељских остварења Божидара Петровића, који је покојни Гвозден Јованић сликовито назвао "Божидаркама", још успешније наставити мисију угледања на градитељство Божидара Петровића и на његов начин коришћења градитељске - традиције српског села. На нашу радост ти утицаји су, као што је речено, све присутнији и надајмо се да ће бити све бројнији.

31. 08. 1997. год.

Професор Зоран Петровић, архитекта

ПРЕДГОВОР

Пре неколико деценија завршена је вековна еволуција народне архитектуре на тлу СР Србије. На пространој територији, у различитим животним срединама, развијале су се конструктивне и обликоване њене гране, свака према законима своје средине.

Разни чиниоци, природни или друштвени, упорно делују на народно градитељство, па је то узрок различитих појава на једној истој територији.

Богатство историјских појава и облика чине народну архитектуру разноликом. У њој, у блиској прошлости, на крају еволуције, анализа показује да су неке појаве оправдано иживљене док друге избијају још увек у свеже изданке и ако су корен и стабло на крају снаге.

Огромне инвестиције које се данас улажу у народно градитељство, у стамбене зграде, налажу нам детаљну анализу промена и брижљиво испитивање оправданости тих инвестиција, од појаве до појаве, од жеље до жеље инвеститора.

Модерна архитектура, као социолошки фактор, деловала је на појаву народног градитељства као покушај промене који делује више психички него функционално, више конструктивно и подстицајно.

Позитивне резултате народно градитељство је постигло у конструкцији и опреми стамбених зграда. Знатан је број подигнутих објеката, нарочито у приградским селима. Међутим, потпуно је изостала стилска обрада. Сувише се брзо градило. У неким крајевима очигледно доминира архитектура економски јаких домаћинстава. Социјалне разлике су упадљиве и штетне.

Очигледно је да нашем селу данас недостаје складан однос градитељства са природом, какав је на пример некада имала динарска брвнара. Нужна је симбиоза позитивних и негативних појава и облика које треба претходно да извуче на видело строго научна анализа. Функционалном анализом убрзала би се и стилска синтеза позитивног из прошлости и негативног из данашњице у народном градитељству Србије.

Наше градитељство захтева велики труд да би се вратило изворима, као подстицају.

У таквим трагањима вредно је пажње стваралаштво архитекте Божидара Петровића, који се представља овом књигом. Такође је вредно пажње и разумевање Етнографског музеја у Београду, који, издајући ову публикацију, на најбољи могући начин доприноси да се на пространствима Србије и другачије савремено гради, да се успешно следи, а не слепо копира градитељска традиција још увек присутна на тлу Србије.

Овом књигом и прилозима у њој недвојбено је указано на неслућене могућности коришћења наше градитељске традиције као инспирације за изналажење савременог начина грађења и обликовања кућа које би више и боље одговарале Србији и њеном поднебљу. Овом књигом намеће се и неодложност потребе да се што пре предузму и одговарајући напори у васпитању будућих генерација градитеља и неимара у креативнијем и савременијем изучавању градитељског наслеђа.

Септембар 1985. године

Академик, Бранислав Ђ. Којић

РАДОМИР СТАНИЋ

ОГЛЕД

Грађењем се препознаје народ, његове особености, дух, његов идентитет. Вештина грађења одувек је била одлика оних народних заједница које су умеле да одолевају сваковрсним искушењима. Степеном градитељског умећа обезбеђивали су се не само услови за опстанак већ и услови за све видове просперитета. Народ који је умео вештије и моћније да гради одређивао је меру своје егзистенције стварајући себи сигурнија упоришта за будућност. Разлози нестанка изумрлих цивилизација у којима су остварена велика архитектонска дела били су у сферама потпуно изван градитељског стваралаштва.

Кућа брани и чува човека од свеколиких искушења. Од њених облика, просторних и конструктивних склопова, положаја, природе материјала и других својстава зависи не само човеков психолошко-емотивни однос према животу и његовим садржајима већ, у знатној мери, и однос према друштву. Од тога колико се човек осећа задовољним и срећним у просторијама своје куће у којима проводи највећи део живота, зависиће његов допринос друштву и укупност његовог стваралачког исказа. То знају сви даровити и вешти градитељи. Уосталом, то знају сви они који имају свој кров над главом.

Вековно искуство српског народа у грађењу станишта све до нашег времена показује изразиту мудрост и смишљеност. О томе сведоче готово све сачуване старе куће. Исконска склоност наших предака ка грађењу водила их је увек ка оним творачким токовима и циклусима у којима је било више спонтане смишљености и инвентивне маштовитости него изразитог смисла и свесног става према естетско-уметничким одликама. Међутим, оно чиме се одувек одликовала градитељска делатност човека из народа јесте сјајна упућеност у живот и његове законитости, невероватна способност процене климатске ћудљивости поднебља где заснива своја станишта. То савршено познавање тла на коме је подизао грађевине од дрвета и камена усмеравало је и опредељивало народног градитеља да избором локације и материјала, обликовањем и структуром простора, односом према светлости сунца, сенкама, ветровима и другим природним феноменима заснује и сазда здање које ће све до данас остати узор непогрешивости и умења, непревазиђени предложак зналаштва, досетљивости и искуства.

Старе грађевине у слободном простору, не без ликовних вредности, као производи неимарске активности непознатих протомајстора, вазда су одржавале дух времена и поднебља и исказивале изразити смисао нашег човека да потврди природу своје прилагодљивости, способности да влада облицима и материјалом и да их потврди стилски функционално, утилитарно и креативно.

Нигде наш човек није више и дубље уградио своју душу као у здањима намењеним свом живљењу. Нигде као овде наши преци нису потврдили свој идентитет нити су у било којим творевинама исказали толико љубави и заноса. Кућа у чијим је просторијама перманентно струјао живот заснован на древним навикама, обичајима и њиховим императивима, грађевине у којима су се збивали призори који су најдубље обележавали достојанство, радост и тугу живљења, грађене су увек смишљено како би се обезбедили услови за испољавање и развијање највећих људских вредности и садржаја. Иако је кућу првенствено радио за себе и своју породицу, наш човек је увек мислио на заједништво, на дружељубље, гостопримство и на све видове колективног испољавања. Она је несумњиво била одређење његовог угледа и поноса. Оличавала је сва битна својства његовог хуманог бића. Кућа је често била огледало човекове природе, његових ћуди, али је изнад свега поуздано казивала о његовом пореклу. Облицима, структуром простора и другим склоповима он ће у тој грађевини непогрешиво показати припадност одређеној етничкој заједници и њеној култури или ће то његово станиште одати која га је миграциона струја донела у крај у коме је засновао нови живот. Стара кућа никога и никада неће збунити јер је довољно препознатљива према области у којој је настала. У њој је све јасно, доследно, типично јер је настала као производ огромног искуства. Она је тековина вековне мудрости, амалгам разноликог

искушења кроз које је наш човек пролазио у борби за сопствено очовечење и еманципацију.

У просуђивању о вредности старе куће често смо склони да се вежемо за мисао о убогости, сиромаштву, па и примитивности. Кад, међутим, пажљивије анализирамо те грађевине, нарочито оне које припадају развијенијем типу, закључићемо да су наши преци имали високу културу становања и изоштрено чуло за изванредну организацију живота и рада у њиховим просторима. Наши дедови су знали за уграђене долапе (плакаре), за многе елементе које данас у модерној изградњи приписујемо Швеђанима или Енглезима. Добри познаваоци генезе старих стамбених кућа установили су са колико је луцидности, оштроумности и укуса наш градитељ умео да скромне услове грађења прилагоди највишем степену удобности и да максимално хумано прилагоди унутрашњост куће животним потребама. Није потребно истицати чињеницу са колико је спремности и знања спољне карактеристике куће умео да прилагоди микроклими простора у коме се настањивао. Успевао је да оствари чудесну хармонију између грађевине и природе.

Ма колико била савршена сама за себе, кућа не би била ни приближно довољна за интегралне процесе живота да није других грађевина неопходних за задовољавање осталих потреба. Упоредо са свим теговима живота које је подразумевала делатност на селу, човек је мислио на ретке тренутке одмора и уживања, на сусрете с пријатељима, рођацима, суседима. Мислио је и на сопствено самовање, опуштање, медитације, на потребу за усредсређивањем и миром. Због тога је градио посебне објекте, у народу познате под називом чардаци и конаци. Имућнији и богатији земљоделци, домаћини од угледа и утицаја или, једноставно, људи са склоношћу за дружење и ведрину, за ретке али дубоке и смирене починке, за мале светковине духа, подизали су чардаке и конаке чији су положај, облик, пропорције, унутрашњи распоред просторија и обрада појединих делова и детаља најпотпуније одржавали изузетна стваралачка расположења и мајстора који су их градили и власника који су их финансирали.

* *
*

Најједном, под ударом модернизације живота и потрошачке свести, која се сурово ширила и по нашим старим крајевима, наш човек је почео да губи смисао за лепоту дрвеног грађења. Процеси раслојавања, економско снажење и други утицаји који су променили односе на селу погубно су деловали на традиционално градитељско схватање. Нови грађевински материјали, савремена техника грађења и повећани прохтеви као да су збунили не само сељака већ и остале који су имали потребу за грађењем. Настала је права пометња: с једне стране уследио је нагли и неочекивани раскид с традицијом, а с друге, наступило је раздобље у коме се човек није снашао у насталим променама. Нико му, међутим, није притекао у помоћ. Напротив. Завладала је права стихија која се ширила, а криза одговарајућег и смишљеног грађења се продубљавала. Дубоким друштвеним променама и преображајима као и нагло измењеним схватањима нико није припремљено пошао у сусрет. Стиче се утисак, посматрано из данашње перспективе, као да се оне ни на кога нису односиле. Иако је било очигледно да се новим начином грађења стамбене куће и објеката за рекреативне потребе хаотично и отуђено срља у понор нецелисходности и неукуса, никакве друштвене ни стручне снаге нису могле да се организују да би допринеле извесном усмеравању грађења, односно да би подстакле оне токове у неимарству чија су врела у наслеђеним вредностима, или пак да би се одупрле налету импортованих образаца потпуно неприкладних и непримерених нашем поднебљу. У јеку највеће градње, која је иначе од давнина својствена нашем човеку, особито су дошли до изражаја неталентовани пројектанти. Насртљиви и вешти мешетари, они су неуким и амбициозним ктиторима наметнули такве типове зграда које немају ничег заједничког не само са нашом градитељском традицијом већ ни са савременим економичним потребама и захтевима. За релативно кратко време на плодним терасама речних долина и по питомим обронцима планина сграђено је мноштво стамбених и других објеката са облицима и пропорцијама који их чине непрепознатљивим, претенциозним, нападним и често веома ружним. Иако није упутно доносити дефинитиван суд о нечему што још траје и што се уобличава, већ сада се са сигурношћу може рећи да су многи предели Србије притиснути грађевинама које немају свој лик, своју душу и оправдање. Није претерано рећи да су многи нови објекти настали без реда и смисла, од којих су многи прави мастодонти и оличење крајњег неукуса, малограђанског надметања, просто потиснули и прогнали хумане и складне куће нашег старог градитељства.

Кад се има у виду чињеница да су при том постале угрожене старе куће које су као градитељске творевине сачувале своја првобитна својства, онда се ни служба заштите споменика културе не може односити равнодушно према питањима савремене изградње. Међутим, радећи у прилично неповољним друштвеним условима, притиснута

превеликим захтевима живота и сопственим невољама, она није била нити је сада у стању да се ухвати у коштац са дивљањем у градњи нити је у могућности да својим утицајима допринесе њеном заустављању. Док се пробуде друге стручне и друштвено овлашћене снаге, моћније и одговорније за ова збивања у нашем савременом градитељству и планирању, биће, треба се бојати, сасвим касно да се нешто озбиљније предузима. Заштита споменика народног градитељства, нужна као један од услова њиховог физичког опстанка, ма колико била знаначка, промишљена, динамична и свеобухватна, потпуно је свесна да не може да оствари све друштвене, културне и стручно-научне циљеве и интересе ако се не обезбеди један важан и често запостављен предуслов. Реч је о успостављању континуитета између старог и савременог грађења, односно о оживљавању аутономних градитељских схватања и његовом трансформисању у нове оригиналне архитектонске замисли засноване на просторним и обликовним решењима која чувају одлике нашег изворног и старог народног неимарства. Ако се, дакле, тако додирну и оплоде традиције и модерности и тиме се старом градитељству утре пут ка савремености и будућности, онда је заштита постигла свој пуни смисао одуховљење и оживотворења наслеђа које тиме надмашују своје музејско-конзерваторске димензије и категорије и добија одреднице животног, актуелног и подстицајног чиниоца, наше савремене духовности.

Том толико важном али веома сложеном чину и процесу никако не могу да допринесу само занети и усамљени конзерватори и музеалци нити пак истраживачи и проучаваоци споменика древности, мада од њиховог приступа, концепција, методологије и интерпретације умногоме зависи наш однос према старим знањима. Градитељском наслеђу се морају окренути умни и инвентивни трагаоци, даровити ствараоци, талентовани пројектанти, који су склони откривалаштву и синтези. Својом имагинацијом и ослобођеношћу од дневних прагматичних задатака, они ће знати да старим вредностима дају нова креативна одређења, којима ће васпоставити њихов дух и карактер у особеном и самосвојном изразу прилагођеном савременим потребама и модерном људском сензибилитету.

Поразна слика данашњег грађења стамбених кућа и кућа за одмор и уживање, у питомим и сликовитим пределима Србије узнемирила је многе осетљиве и даровите ствараоце. Написани су многи текстови, изречене гневне и ретке мисли којима се жигоше агресија неукуса у пројектовању и грађењу нечовекомерних зграда лишених вредности и старог и новог грађења. Многе резолуције и закључци, прокламације и препоруке доношене на ауторитативним стручним и другим скуповима остали су скоро без одјека. Нису остварене ни добре замисли уобличене у постојећим не увек довољно одређеним и прецизним законским и другим прописима јер се они не спроводе доследно и одговорно. Покушаји да се практично допринесе побољшању, односно примени схватања у грађењу, у виду организованих акција, нису дали одговарајуће резултате.

Индивидуални напори појединих архитеката који, с обзиром на различитост мотивација, већ имају своју историју*, нису оставили дубљег трага мада су утицали на ширење свести о потреби трагалаштва за наслеђеним облицима и њиховог коришћења у савременом пројектовању. У наше време, у коме су парадоксалности узеле највише маха и у коме је више него икада пројектовање и грађење породичних стамбених зграда и објеката за одмор поприлило карактеристике извесне ступидности, није било довољно потребне радозналости да се урони у националну градитељску баштину, из које би се извукле поуке и консеквенце у погледу могућности транспоновања старих елемената у нови савремени пројектантски израз.

Један од ретких који се на особени начин упустио у ову племениту авантуру јесте архитекта Божидар Петровић. Његова самосвојна појава у уском кругу даровитих пројектаната зграда у слободном простору, чије стваралаштво одређују посебне мотивације, настала је колико неочекивано толико и неопходно. Као професор Универзитета заокупљен педагошким питањима из оквира своје специјалности, није био, чини се, предодређен да постане носилац одређених идеја нити родоначелник пројектантског схватања које ће указати на неслућене могућности у откривању и коришћењу вредности старог неимарства методом транспоновања у сопствена остварења оригиналног израза. Уобичајено је, наиме, било да су се пројектовањем зграда у националноромантичном или фолклорном стилу бавили архитекти који су професионално изучавали и истраживали старо градитељство и који су се афирмисали као истакнути зналци градитељске баштине. Мада познат као архитекта који се од почетка своје активности поред осталог бавио и пројектовањем, и то с несумњивим успехом, није било шире знано да је Божидар Петровић постао својеврсни заточеник неимарства својих предака, у чијим је искуствима и домашајима откривао свеколике вредности и лепоте, али и

---

* Ж. Шкаламера, *Обнова "српског стила" у архитектури,* Зборник за ликовне уметности 5 (Нови Сад 1969) 191 - 136; З. Маневић, *Српска архитектура* 1900-1970, Београд 1972, 7-38.

одлучни и истрајни трагалац за новим, рекло би се спасоносним решењима којима би човек добио кућу по својој мери.

Као сваки осетљиви и искусни делатник духа, Божидар Петровић је у својству архитекте пројектанта покушао да се својим делом одупре "тиранији неукуса и кича која се обрушила на наше просторе" у виду викендашке и друге изградње. Без теоретисања и акрибије и без много декларативних мудровања својствених махом онима који су се лако укључивали у "градњу ни умну ни разумну" и који су допринели овом хаосу, Петровић је ненаметљиво, скоро из потаје, кренуо новим путем. Као пројектант који се окушао у савремном изразу мисаоно-рационалне заснованости и естетско-ликовне зрелости, он је, са искуством човека неотуђене и неокрњене изворности и са енергијом радосног и одушевљеног ствараоца, приступио једном сасвим неизвесном и, рекло би се, незахвалном послу, и то утолико пре што је сваки смелији покушај, без обзира на то колико је смишљен и оправдан, код нас скопчан са ризиком. Тај посао се огледао у свесном настајању да усред помамне поплаве унификоване, сиве и безличне градње у слободном простору направи заокрет пројектовањем кућа чијим ће архитектонским својствима означити пут и начин "да се савремени функционални и строго наменски простори могу изградити уз транспоновање архитектонских вредности претходних времена". Нашао се тако пред новим изазовом који га није лишио недоумица и узбуђења, али га је учвршћивао у уверењу да се латио колико стручностваралачког толико и патриотског задатка. Већ на почетку, 1969. године кућом у Доњој Горевници обележава јасноћу свог опредељења и постиже управо оно што ће представљати нови подстицај у продубљивању његовог схватања. Следе затим нови пројекти и њихова реализација којима се пут ка рафинману брижљиво и успешно крчи. Сви остварени пројекти (Гроцка, Дићи, Прањани, Рајац, Тара, Рипањ, Иришки Венац, и др.), било да је реч о стамбеним зградама или кућама за одмор, или, пак, о објектима угоститељске намене обезбеђују, пре свега, функционално и пространо јединство. Архитектонско-ликовне карактеристике увек су у складу са ауторовим хтењима вазда заснованим на јасној и промишљеној идеји чије прочишћавање и кристализацију остварују продубљеним истраживање, при чему веома значајну улогу има графичко-ликовна компонента. Кад се инспирише старом кућом шумадијског типа показује највећу сигурност у поступку уобличавања функционалнопросторне целине. У архитектонско-стилском погледу запажа се потпуна доминација препознатљивих обележја и типичних елемената и облика, које преко сопствених формула пројектантски дефинише у изванредан склад којим се замисао доводи до високог степена аутономне ликовно-просторне реализације у целовитом и оригиналном смислу те речи. У таквим обрасцима који су настали као продукт ауторове имагинације уочавају се две одлике: једна се односи на препознавање вредности старог грађења, а друга је што успева да досегне до нових и потпуно савремених облика укомпонованих у самосвојну хуманистичку целину изразитих архитектонских вредности.

Са исто толико осетљивости и респекта пројектант се односи према вредностима осталих предеоних типова кућа којима се инспирише. Пример изврсне комуникације коју је остварио битним обележјима златиборске куће и коју је продуховљено, смело и маштовито транспоновао у кохерентни организам куће у Прањанима, могао би да послужи као путоказ својеврсној стилској синтези заснованој на оригиналном поимању наслеђа и тежњи ка одуховљењу и индивидуалној пројектантској интерпретацији његових вредности преобликованих у нове, свеже и узбуђујуће форме блиске сензибилитету данашњег човека, духовно довољно осетљивог да доживљава асоцијације и реминисценције на нешто давно виђено или доживљено. Лишено сваког подржавања, непосредног преузимања или копирања, Петровићево везивање за архитектуру претходних времена мотивисано је настојањем да се стваралачким чином успостави прекинути континуитет и да се тако у савременом пројектовању објеката у слободном простору, на начин којим се обезбеђују целовитост и сигурност замисли уносе заборављени и неправедно потиснути елементи старог грађења који су га чинили хуманим и прилагођеним потребама и захтевима човековог живота. Кад то кажемо, посебно наглашавамо поступак који Божидар Петровић примењује: инспиришући се старим здањима, он пројектује сасвим нову кућу, која би у естетском и савремено архитектонском погледу издражала све критеријуме. То су модели преко којих се на прави начин успоставља континуитет у грађењу. Продубљенија анализа његових пројеката сигурно би показала не само да је учинио велики корак у оном правцу којим се још нико није тако доследно кретао већ и да је остварио резултате који морају да оставе дубљи траг у нашој савременој архитектури.

Суочавајући се са невеликим али изузетно значајним опусом Божидара Петровића, који се овом књигом предочава свеколикој јавности на начин на који се то иначе чини у савременом културном свету, не могу а да не поновим неке мисли које сам изрекао на отварању изложбе његових радова у Ваљеву. Оне се превасходно односе на друштвени

значај његовог деловања, на својеврсну мисију која има много дубље значење и одјеке него много шта, што се у ово кризно време и у потиснутој духовности може предузети. Смисао креативности и целисходности у пројектима Божидара Петровића најпре су осетили истраживачи културне баштине, као и они који се баве њеном заштитом. Архитекти, етнолози, историчари уметности и други конзерваторски посланици, забринути за судбину градитељског наслеђа изложеног ударима савременог живота, скоројевићког и малограђанског менталитета, поред његових пријатеља и колега, први су уочили његове племените напоре који на посредан начин доприносе заштити тог наслеђа. Потом је оживела радозналост осталих знатижељних прегалаца у култури, из чијег видокруга нису измицале лепоте и драži хуманог грађења и стварања. Конзерватори, музеалци, социолози и остали истраживачи који су у настанку и развитку народне уметности сагледавали својеврстан вид одбране наших предака од туђинаца, а у старим здањима доказе о нашем идентитету схватили су да Божидар Петровић својим кућама, ненаметљиво али смишљено, надахнуто и инвентивно отпочиње или, боље рећи, продужава вековну борбу свог народа против властитог отуђења, које је у ово ломно и несигурно време, жестоко почело да захвата све слојеве. Стога, по схватању многих, и без икаквог претеривања, биће за вазда, а посебно у овом тренутку, знаменито и вишезначно ово што наш градитељ ради, јер управо, иако тога можда и није сасвим свестан, на известан начин освешћује и враћа ка својим источницима свеколико наш свет који је готово безглаво почео да срља у бездан потрошачке свести и да се одриче оног чиме треба да се поноси.

Потекао из краја у коме људи све просуђују, о свему мисле и тврдокорно остају одани искуствима својих претходника и где успешније одолевају променама него у другим крајевима, Божидар Петровић је лако могао да се ороди с непролазним вредностима старог грађења и да, као архитекта ослобођене маште и неспутане интуиције, трага за новим предлошцима и обрасцима људских станишта у којима ће све бити подређено човеку, где ће човек препознати себе и вратити се себи. Није морао много да трага за узорима, јер је његов завичај био простор где се одувек градило по мери човека и где се човек својом кућом најпотпуније и најдубље исказивао и испољавао. Међутим, иако опсењен старим здањима Шумадије, Поморавља, Пештери, Старог Влаха и других наших области, он није посегнуо за преузимањем и буквалним преношењем прелепих архитектонских облика и елемената сачуваних на оронулим и крхким дрвеним кућама као што су чинили неки његови претходници и савременици. Он их је најпре сагледао и кроз своје архитектонско виђење увео у свет властитих подстицаја за проналажење нових целовитих решења потпуно прилагођених савременом човеку, уз максимално поштовање свега што чини просторни интегритет и неимарски ентитет средине у којој се таква решења остварују. Доследан и брижљив у таквим одређењима, пројектоваће, на пример, гостинску кућу на извориште чудне реке Ваље код Сјенице -објекат туристичко-угоститељске намене, у који су унесене све суштине пештарске куће, али које су зналачки преточене у модерну, готово сублимирану пројекцију пештарског поднебља. Сличан домашај досегнут је пројектом хотела код манастира Љубостиње и куће на Иришком Венцу.

Тај свој посао Божидар Петровић ради професионално, непретенциозно али одговорно, градећи куће са уживањем и за уживање њихових власника и корисника. То су најлепше куће и у најлепшим пределима Србије. Никога не остављају равнодушним. Заустављају очи пролазника, буде сетне асоцијације, окрепљују мисао и подстичу веру у обнову нове духовности у нашој архитектури, које карактерише функционално-просторна логика, племенитост пропорција, архитектонски склад, питорескни шарм у најбољем смислу те речи и изузетно добра постављеност у пејзажу, са строгим поштовањем топографских и других одлика терена, произишле су из својеврсног ауторовог доживљавања преосталих слојева наше баштине у којима је откривао златне жице. Те жице Божидар Петровић је претопио у нове златне ковине у чијим вредностима препознајемо даровитог и надахнутог творца спремног да својим трудољубљем мења наказну слику грађења у нашим питомим пределима.

Завршавајући овај текст који би могао да носи наслов *Залис о бдењима и хтењима градитеља* испуњава ме задовољством што сам имао прилику и част да дубље сагледам и упознам дело Божидара Петровића, за које се већ сада може рећи да је драгоцено, и што сам могао да изложим макар и део свог мишљења. Није лако судити о савременику. Још је теже изрицати дефинитивну оцену. Кућама Божидара Петровића, колико архаичним толико и модерним, тек треба да се позабаве теоретичари, архитекте, естетичари и социолози. Али, није преурањено рећи да поред несумњивих архитектонских вредности које обележавају његово дело, у његовом пројектовању се манифестују одређено подвизништво и неимарско просветитељство. Можда ове речи и немају сасвим адекватно значење, али то што наш пројектант као своју мисао и као свој креативни чин шири и показује, у суштини представља узвишен и частан посао.

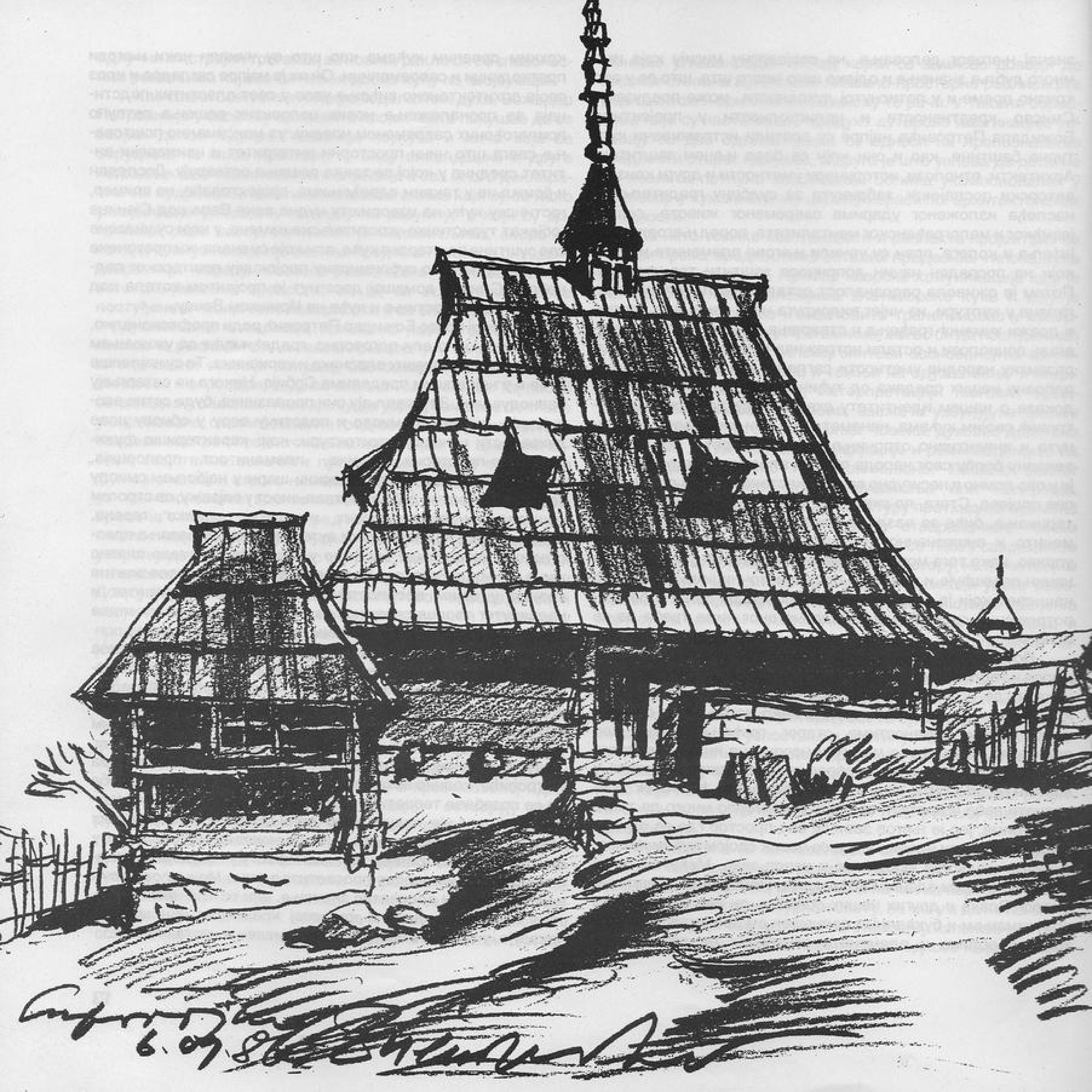

ЗОРАН Б. ПЕТРОВИЋ

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ КАО ПОДСТИЦАЈ

Ако бисмо хтели да говоримо о градитељској традицији као подстицају у савременим неимарским остварењима, чини ми се да би још се једном требало озбиљно позабавити вредностима те традиције која поседује снагу подстицаја. Потреба, и појава потребе тражења подстицаја у градитељској традицији свакако да има места најпре у таквим срединама где је она уочљиво заступљена и где њено постојање свим савременим градитељима намеће обавезе одређеног односа према њеним вредностима.

На сву срећу, ти достојанствени сведоци градитељске традиције још су довољно присутни у свим деловима Југославије.

Да би ситуација била сложенија, позната је и изазовна чињеница да на релативно малој површини Југославије постоји веома велики број својеврсних географских и климатских подручја која се одликују и посебним облицима градитељске традиције.

Непотребно је истицати колико су у свом спољном изгледу међусобно различите и самосвојне далматинска камена потлеушица, златиборска брвнара, македонска бондручара, војвођанска кућа од набоја и словеначка кућа стрмог, великог и пространог крова. Колико је то различитих архитектонских видова и облика најстаријег облика човечијег битисања *о кући за становање*?

У погледу просторне организације код ранијих (поготову старих облика) скоро и да нема већих и неких битних разлика: код свих тих зграда то су најчешће два простора - "кућа" у којој је ватра (огњиште) и соба, са тремом или без њега, али су зато захваљујући природним условима тла и посебним климатским приликама, то несвакидашњи примери својеврсних архитектонских идентитета.

Оно што најпре пада у очи то је нераскидиво јединство свих тих здања градитељске традиције и природног амбијента (средине) у коме се налазе. Хармонија, која се успоставља између облика природе и неимарског интервенисања самоуких градитеља толико је природна и логична да се прихвата као нормална и сваком разумљива појава. То постаје још уочљивије кад смо у прилици да се упознамо и са резултатима које постиже непојмљиво масовна изградња, која импресивно траје већ више од две деценије по многим пространствима наше земље. Непотребно је посебно указивати на више пута истицану чињеницу колико материјално вреди та изградња у односу на наш национални буџет и, исто тако, колико, је пре свега, обезвредила и обогаљила многе својеврсно лепе пејзаже широм Југославије.

Чини се да у таквој непланској и неодговорној изградњи посебно предњачи Србија. Пропутовао сам многе крајеве Југославије, више пута, али сам све више убеђен да је у Србији ситуација најкритичнија, да се најдаље отишло у обезвређивању њених питомина новоградњама, које као да се утркују која ће више и боље покварити онај склад који је некада постојао између самониклог народног градитељства (градитељске традиције) и природне околине.

У таквој ситуацији се нормално намеће питање: шта се у вези са тим може учинити, како се може поново успоставити склад између човековог грађења и околине у којој се то дешава? Како и на који начин треба градити у просторима у којима још увек постоје сведоци који указују да је тај склад био могућ, и што је веома значајно, да је постизан са много скромнијим материјалним средствима од оних која се данас примењују, а још важније је да се то остваривало у готово апсолутном одсуству школованих градитеља.

У истицању вредности аутохтоног народног градитељства веома је добар пример традиционална кућа Златибора. Она је типичан представник зграде за становање, који је као типски образац и модел изграђиван у сваком златиборском селу. Проверена и од свих усвојена просторна организација конструктивно остварена са истоветним и кроз

време провереним и усавршеним детаљима и канонизоване материјализације коју је условила природа и поднебље овога краја - ни на који начин нису утицали да би се појавио утисак досаде или монотоније који би ова истоветно остварена кућа у скоро једном једином материјалу: дрвету и са истоветним архитектонским облицима крова, зидова па и величине самог здања (димензије од објекта до објекта су скоро идентичне) могла с правом да изазове код посматрача. Напротив, групације таквих веома сличних или истоветних кућа остварују невероватно лепе, пријатне и сликовите визуелне утиске - што се за новокомпоноване архитектонске реализације не може никако тврдити. Та немоћ савремених градитеља остварена у тим "новокомпонованим архитектонским споменицима" још је драстичнија ако се неким случајем нађу у непосредном суседству са скромним а величанственим споменицима самоникле градитељске традиције какав је свакако и традиционална стамбена зграда Златибора.

Примери старих кућа за становање по селима Србије најречитије потврђују умешаност самоуких народних градитеља да са скромним градитељским средствима остваре несвакидашње вредне архитектонске, обликовне и ликовне резултате. Мада се ради, као што је већ указано, о просторним решењима која су у већини случајева идентична међусобном и веома једноставном (само два одељења) - вештом применом материјала које пружа непосредна околина градилишта и поштовањем услова ћуди поднебља остварени су градитељски и архитектонски резултати самосвојног идентитета и изузетног домета. Пажљивим проучавањем овог градитељског наслеђа свакако се могу изнаћи путеви и начини савременог грађења које не би смело бити слепо и безочно копирање споменика ове градитељске традиције, већ би требало да буде градитељски поступак који би одговарао савременим потребама и могућностима времена у коме се остварује. Можда би се то најбоље могло исказати следећим ставом: Да савремени градитељ, у прилици да гради у регионима где су присутни споменици градитељске традиције, не би смео да подлегне слепом копирању дела предака већ би требало да се градитељски понаша онако како би се градитељи -преци понашали да су на нашем месту и са нашим могућностима.

Градитељи тог архитектонског наслеђа били су углавном самоуки, а најчешће су то били само док су градили сопствени дом. Завршетком градње враћали су се својим основним занимањима: ратарству или сточарству. Тим пре се у својој озбиљности, пред савремене градитеље у нашим руралним пространствима поставља питање: на који начин изграђивати куће за становање, а да та изградња не буде више израз неукуса и неусаглашености са стварним потребама живљења, као и потпуног несклада са околином.

Кад тврдимо да се у селу данас гради неукије и нецелисходније него пре једног столећа, свесни смо и чињенице да се данас у тој градњи веома често користе најсавременији грађевински материјали - прошло је време искључивог коришћења материјала које је пружала непосредна околина градилишта. Захваљујући комуникацијама и све развијенијим саобраћајним везама, није никакво чудо видети на сеоском градилишту (чак и високо у планини) печену опеку, опекарске блокове, полумонтажне таванице, индустријски произведену столарију, савремене кровне покриваче ("фалцовани цреп", салонит, "медитеран" и сл.), бетонске темеље, надпрозорнике и надвратнике, серклаже а последњих година и обавезне противземљотресне стубове од армираног бетона.

И опрема унутрашњих простора новоизграђених кућа је такође далеко отишла напред у односу на објекте изворног народног градитељства: подови су од дасака (обојени или необојени), паркета, виназа и керамичких плочица. Није никаква реткост и да су зидови у кухињама и купатилима обложени керамичким плочицама. Снабдевеност водоводом и канализацијом је све чешћа појава. Међутим, и поред свих тих техничких новотарија и унапређења, многа од њих, својом половичном применом (спољни зидови од опеке рађени су у дебљини од 25 cm уместо потребних 38 cm), негативно се одражавају на укупну употребљивост такве, често веома скупо изграђене куће. Слаба топлотна изолација такве зграде (зими хладни, а лети, прегрејани унутрашњи простори), могла је мудријом применом постојећих грађевинских материјала да буде потпуно избегнута, као што се и непостојање изолације против влаге (која се иначе често изоставља) - може накнадним интервенцијама ублажити или потпуно одстранити.

Унутрашња организација тих здања је мање-више програмски, негде на средини између потреба живљења села и града, са недовољно јасно истакнутим одликама које намеће живот савременог пољопривредног произвођача. Простор је су у таквим здањима често предимензионисане и недовољно искоришћење (гостинска соба), а опет је необјашњиво одсуство неких других простора, који су у ранијој кући били обавезно заступљени као што су трем, чардак и слично.

Чињеница је да би, тамо где је то потребно, било могућно минималним интервенцијама унети у програмску диспозицију тих зграда елементе, који би је довели на ниво стварних потреба, савременог пољопривредника. Мисли се

пре свега, на организацију два улаза: главног и економског. Економски улаз је нужна непосредна веза стана са летњом кухињом и другим помоћним просторијама, као и са економским двориштем и окућницом уопште.

Међутим, одбојност спољњег изгледа, његова рогобатност, односно неуспело архитектонско обличје не могу се побољшати никаквим, па ни најскупљим преправкама и дорадама.

Многи примери новоградње, па чак и они који су често својом незграпношћу, неприродном материјализацијом облика или многим другим неуко примењеним градитељским елементима (најчешће кров) скрнавили пејзаж, покушавали су, веома често, да вулгарним копирањем архитектонских и градитељских облика са самониклих објеката градитељске традиције успоставе наставак са њом, али то се, по правилу, показало потпуним промашајем. Истини за вољу, то су, поред свега, изузетно скупа остварења, која су на жалост још више доприносила дубоком нескладу зграде и њене околине.

Треба истаћи да овај несклад све више осећају и многи који не припадају "стручној јавности". Заправо, много је грађана, непосредних корисника тих здања, који су свесни своје немоћи да изађу из тог врзиног кола. Свесни су својих недовољно разјашњених жеља и потреба које и даље бујају и расту кроз лоше одабране и често неодговорно стручно урађене пројекте, избор недоученог предузимача скоројевића који без критеријума намеће новотарије - набеђеног мајстора и кроз хаотично сагледавање својих жеља, кроз незнано где виђене непримерене узоре, облике и материјале. Таквој категорији наручилаца и корисника новоградњи преко је потребна помоћ стручних лица, која ће успети да спрече градитељску стихију и беспуће који владају нашим руралним пространствима и да ту изванредно велику градитељску активност усмере правим путем: да нађу склад и хармонију између неимарских остварења и природне средине у коју треба да се уклопе.

Несумњиво да су потребна дуга и мукотрпна убеђивања од стране стручњака да су спољашња, отворена степеништа неприхватљива решења за успешно повезивање приземља и спрата, поготову тамо где има снажних мећава и обилних киша. Стручњаци би, пре свих, требало да буду ти који ће домаћина који намерава да зида нови дом одвратити од намере да се надмеће са суседом у величини будуће зграде, мада су му потребе у већини случајева далеко испод жеље за величином дома. Питање правог, одговарајућег програма - садржаја будуће куће изузетно је озбиљно питање, које треба да буде предмет што непосредније и пуне поверења сарадње и договора између корисника (наручиоца) и стручњака (пројектанта - градитеља).

С друге стране стручњак треба да што успешније искористи шансу што га је корисник ангажовао и да у тој сарадњи стекне што веће његово поверење, којим ће га најпре одвратити од многих компликованих облика зграде, а најчешће неприродног облика крова, примене неприкладних грађевинских материјала - поготово његове велике разноврсности и шаренила. Успостављеним поверењем остварiће се сарадња која ће оваплотити лепу и складну кућу, која ће сигурно, пре свега, бити одраз стварних потреба поручиоца и услова поднебља и тла из кога кућа треба да израста.

Градња савремених кућа по сеоским пространствима наше земље морала би, сходно савременим условима економског и техничког напретка, да постигне и одговарајуће просторно организацијске и ликовне резултате. Сведоци смо дубоке кризе у коју је запала нарочито естетско-ликовна компонента. Познато је, такође, какве су се све промене десиле на селу, у његовом економском и друштвеном развоју, и да је илузорно мислити да би савремена градња на селу могла у обликовању спољњег изгледа да настави ранију традицију и праксу у виду вулгарног опонашања.

Пођимо само од односа величина. Некадашња висина просторија од 1,8 и 2,00 m нарасла је за читав метар. Из тих промена, не помињући многе друге нове техничке могућности, као и нове материјале, произилазе они најделикатнији проблеми пропорцијских односа, који су у градитељској традицији несумњиво најзначајније вредности архитектонског израза њених здања.

На данашњим зградама сасвим су другачији односи пуних маса и отвора. Отвори су данас много већих димензија и другачијих облика, а има их и неупоредиво више него некада. Сетимо се да на зидовима главне просторије некадашње стамбене зграде -"куће", најчешће није било ни једног јединог прозора, а да су прозори на соби били сасвим мали. Све су то свакако оправдане и нужне промене али које нису још успешно савладане и искоришћене у тражењу одговарајућег архитектонског израза.

У већини регионалних градитељских традиција широм Југославије изузетан је и најупечатљивији просторни однос мрког стрмог крова и белог корпуса зграде једноставне дводелне диспозиције. Потребно је истаћи и постављање куће на терен на најприроднији начин, као и на логику примене локалних грађевинских материјала - рекло би се чак на шкртост у броју њихове примене, па и онда када су прилике дозвољавале да се буде и слободнији у њиховом избору.

НЕКАДА

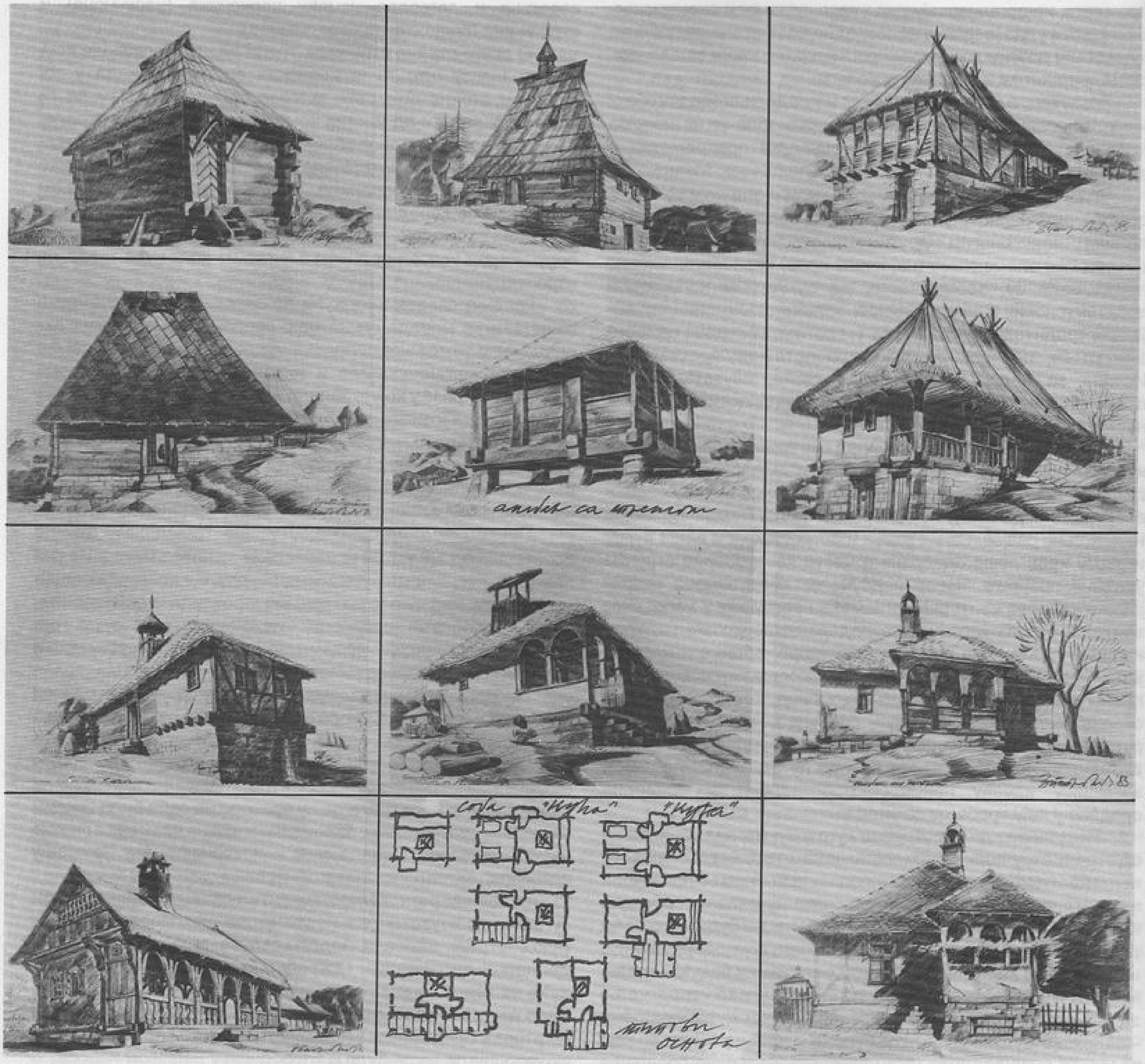

И САДА

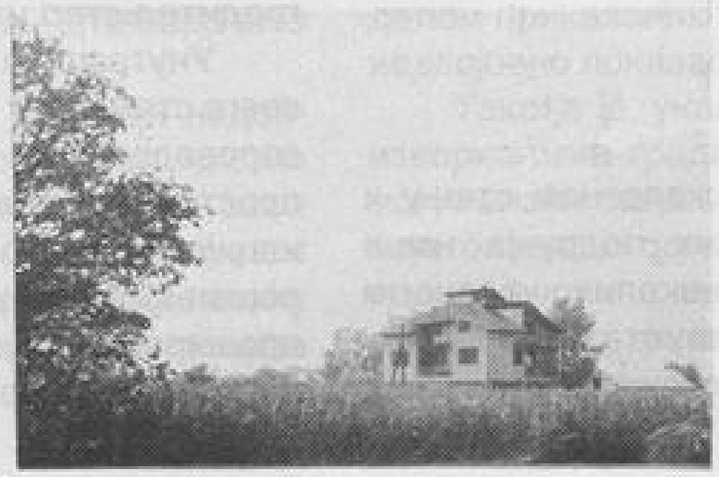

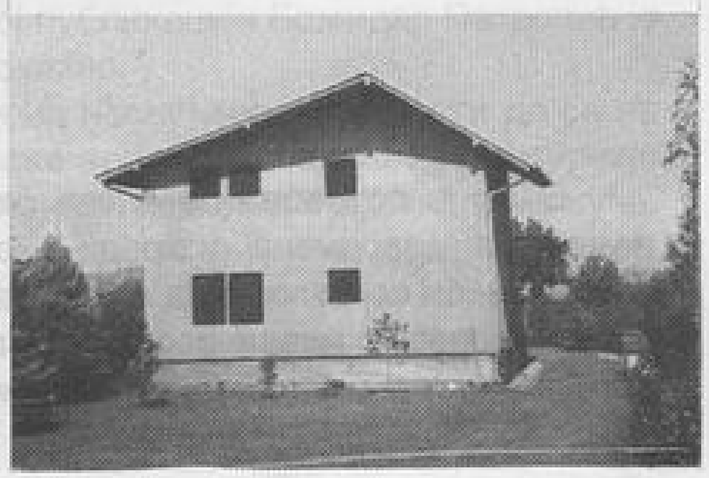

У проналажењу успешног и одговарајућег архитектонског израза савремене зграде за становање, која ће се подизати по сеоским пространствима наше земље, мора се поћи од темељног и савременог упознавања и анализирања јединствених, а изузетно значајних архитектонских вредности објеката нашег самониклог народног градитељства.

С тим у вези ваља истаћи значај одгоја и школовања архитектонских кадрова, који ће на прави начин осетити и поштовати вредности градитељске традиције нашег села да у великој мери зависи од школа у којима ће стицати потребна знања а између осталог и посебну наклоност према вредностима и значају градитељске традиције. Истини за вољу мора се указати да највиша школа за одгој архитеката у Србији Архитектонски факултет у Београду, од ослобођења па до пре десет година (до формирања првог курса последипломске наставе из заштите градитељског наслеђа), није у оквирима своје наставе посвећивао довољну пажњу и бригу проблемима градитељске традиције и њеног изузетно значајног утицаја на формирање стручњака који ће на добром и темељном њеном познавању стварати успешније и хармоничније контакте старог и новог у изградњи како наших сеоских пространстава тако и градских и варошких средина у којима је било и на срећу још увек има споменика изворне (аутохтоне) архитектонске баштине.

Поред последипломских курсева Архитектонски факултет је намеран да организовањем летњих школа на теренима који су још увек богати бројним и карактеристичним објектима народног градитељства (области Златибора - Сирогојно, Старог Влаха -Кушићи) омогући још у току студија темељно упознавање својих студената са вредностима ове градитељске традиције. Дубоко сам убеђен да ће оваквим, битно промењеним начинима и видовима непосредне наставе упознавања са вредностима градитељске и неимарске баштине бити одгојене нове генерације, младих архитеката и градитеља које ће се успешније носити са проблемима изградње по пределима и пространствима која својом градитељском традицијом и поднебљем обавезују.

* *
*

Било је потребно рећи све ово о жалосном стању и немоћима савремене изградње сеоских подручја наше земље да би се та горчина могла ипак унеколико ублажити приказом несвакидашњег деловања и резултатима које је у тим јединственим напорима постигао својеврсни неимар, професор Архитектонског факултета у Београду, архитекта Божидар Петровић.

Надам се да ће још више, за пажљивог читаоца, бити истакнут значај и резултати које је у свом градитељском подухвату постигао професор Божидар Петровић.

Градитељским делом не великим по броју, Божидар Петровић је веома упечатљиво доказао своју веру и пружио нам чврсту наду и веру да се може градити и другачије него што су нас у протекле две деценије углавном поразно уверавали постигнути резултати најмасовнијег индивидуалног вида стамбене изградње широм наше земље, посебно у Србији.

Овим мисионарским послом Божидар Петровић је почео да се бави пре непуне две деценије. Стиче се утисак да поред велике љубави и изузетног стваралачког жара, који су нужни при оваквој врсти посла, да је један од пресудних чинилаца успешног делања била његова срећа да нађе или, можда, наиђе на такве наручиоце - доцније кориснике пројектованих здања -у којима је у потпуности нашао подржаваоце својих идеја и предлога. Вероватно најделикатнији део посла приликом првих сусрета са наручиоцима имао је у труду да их одврати од угледања на нешто већ ново изграђено и у већини случајева наказно у најближем суседству. И да их увери да сва питања у вези са пројектовањем и грађењем поставе на основу у којој су од једнаког значаја: логична и једноставна организација унутрашњих простора, економично и јединствено решење носећих елемената конструкције - а који сви заједно по логици ствари, треба да излуче и одговарајући и најдоследнији ликовни израз.

Уз дубоко поверење својих наручилаца, као и посебно разумевање за њихове финансијске могућности, могао је Божидар Петровић да истраје у напорима и да оствари многе градитељске замисли којима је несумњиво, показао да се по нашим пространствима може и другачије градити, да се могу изградити објекти који нису пуке копије градитељске традиције, али да свакако представљају њен успешан наставак и да је то, по свему судећи, пут и начин како се то градитељство може још афирмисати.

Унутрашња организација приказаних објеката (пре свега стамбеног карактера) је веома коректно и рационално спроведена, са најчешће стриктно остареном поделом простора на дневне и ноћне активности. Интерне комуникације су једноставне и често са духовито остареним решењима међусобних веза. Смишљена, а једноставна, проширења појединих простора (купатила) омогућавају занимљива ликовна решења фасаде (кућа на Рајцу). Као што

је суздржан у логичној, простудираној и рационалној просторној организацији својих основа, тако је шкрт и у архитектонским облицима којима моделује своја здања.

Истини за вољу ти облици су увек исти: велики кров, јако избачене и наглашене стрехе, пространи трем - то је, рекло би се све чиме Божидар Петровић ствара своје архитектонске облике. И поред заступљености наведених елемената, стиче се утисак да су сви објекти које имамо пред собом веома мало слични један другоме. Ова разноврсност, обојена несумњивом међусобном сличношћу или боље речено, својим сопственим и препознатљивим идентитетом најзначајнији је квалитет који је Божидар Петровић постигао у свом градитељству.

Чињеница је да је на сваком од објеката заступљен његов начин обраде истурене стрехе, његов систем посебних конзола - које омогућавају да се кровна стреха још више и даље вине од фасадних зидова, свој начин обраде дрвене конструкције тремова и чардака, дрвених ограда, облика прозора, као и начине материјализације појединих делова грађевине (зид у камену код куће у Дићима и др.). То су елементи који несумњиво дају посебно обележје његовим објектима а који непогрешиво пружају доказе припадности своме аутору.

Несумњиви квалитет Петровићевих објеката свакако је и она деликатна сфера ликовних вредности архитектуре коју откривамо и код објеката градитељске традиције - добри међусобни пропорцијски односи појединих делова грађевине, који се код његових здања најпре огледају у добро одмереним односима крова и кубуса саме зграде, као и успелом односу отвора и пуних маса на зидним површинама.

Божидар Петровић, без изузетака, користи просторе својих поткровља веома рационалном и добро смишљеном организацијом - уосталом као и приземља. Међутим, ту постоје два става, које подједнако примењује. За неке објекте предвиђа и употребљава савремене прозоре у равни кровних површина, док код других користи изражену кровну (најчешће трословну) бацу. По мом мишљењу, први приступ је бар за сада, много успешнији и исправнији - што нарочито речито потврђује кућа у Дићима.

Други начин примене кровних баца је још увек недовољно разрађен и ремети епску једноставност чистих геометријских облика кровних равни и чини ми се да овим обликом није пронађено "право решење" - о чему уосталом такво мишљење има и сам аутор у пропратном тексту за кућу на Тари. У тајне успеха градитељства Божидара Петровића свакако треба уврстити и уметности народних самоуких неимара, његових земљака, робусних Рудничана, који под његовим руководством у једном новом виду спроводе и продужавају примену традиционалних материјала, пре свега дрвета и камена.

Та благотворна стална сарадња од објекта до објекта огледала се у зналачкој, суздржаној, а тако речитој материјализацији многих његових здања (кућа у Дићима, на Рајцу, на Тари, на Руднику и др.).

Божидар Петровић је завршио највише школе на којима се неимарство у нас учи. У својој наставничкој и инжењерској каријери веома се дуго бавио статиком и другим веома егзактним дисциплинама архитектонског позива, али изгледа да га је његова исконска повезаност са селом у коме је поникао и провео своје дечаштво судбински определила да се врати пределима своје младости и да им својим градитељским остварењима врати дуг за све лепо што је у младости тамо проживео и доживео. Страсни заљубљеник у питоме повијарце свог родног краја (Рудника) својих брда, по свој прилици, мора да у генима има непогрешиво осећање за природно и једноставно постављање куће по терену. Сви његови изведени објекти првенствено се истичу тим квалитетом, израстају стамено и најприродније из тла на коме су сграђени.

Посматрајући градитељски поступак професора Божидара Петровића у целини, можемо са сигурношћу рећи да он у том и свом делању следује најбоља достигнућа народног градитељства, која се огледају у примени локалних грађевинских материјала, развијајући при томе трезвене принципе једноставне и логичне организације унутрашњег распореда. Може се са задовољством закључити да примењујући наведена начела, спроводи свој посебан градитељски поступак, понашајући се при том онако како би то радили и стари анонимни неимари нашег старијег сеоског градитељства да су на нашем месту и са нашим савременим градитељским могућностима.

Да се може градити и делати другачије него како су изграђени и унакажени на "модеран" начин многи предели ове наше лепе земље, својим досадашњим градитељским делом приказаним у овој публикацији Божидар Петровић је недвојбено показао и доказао.

Такође је, указао и на неслућене могућности да се на изворишима градитељске традиције свакако најсигурније могу изнаћи савремени начини грађења и обликовања кућа, које би више одговарале нашим људима, земљи, њеном поднебљу и на крају што није без значаја, које се могу изградити са далеко мање средстава него "новокомпоновани архитектонски споменици".

КУЋЕ Арх.
БОЖЕ ПЕТРОВИЋА

А - ИЗВЕДЕНИ ОБЈЕКТИ
Б - ОБЈЕКТИ У ИЗГРАДЊИ
- ДОГРАЂЕНИ ОБЈЕКТИ
ПРОЈЕКТОВАНИ ОБЈЕКТИ

КУЋЕ Арх.
БОЖЕ ПЕТРОВИЋА

А - ИЗВЕДЕНИ ОБЈЕКТИ
Б - ОБЈЕКТИ У ИЗГРАДЊИ
В - ДОГРАЂЕНИ ОБЈЕКТИ
Г - ПРОЈЕКТОВАНИ ОБЈЕКТИ

- За ово што радим не треба много ни снаге
ни памети, али треба доста љубави
- Радојко Ђорђевић самоуки тесар

А01 ДОЊА ГОРЕВНИЦА

Кућа је подигнута у селу Доња Горевница код Чачка. Пројектована је 1969 године а изграђена наредне. Прва је од објеката који садрже елементе наслеђа и давну жељу да се у пројектовању вежем за њега. Власник, коме сва хвала, прихватио је ту жељу а објекат је потврдио очекивање да се савремени функционални простори могу остварити уз транспоновање архитектонских вредности предходних времена. То је био значајан тренутак за мој, не баш велики, опуз чија величина, као што је знано није у зависности само од мене.

Кућа се састоји од две спаваће собе, кухиње, купатила, дневног боравка и трема. Градили су је месни мајстори уз пуно разумевање за моје настојања чиме су и сами успешно допринели остварењу мојих тежњи.

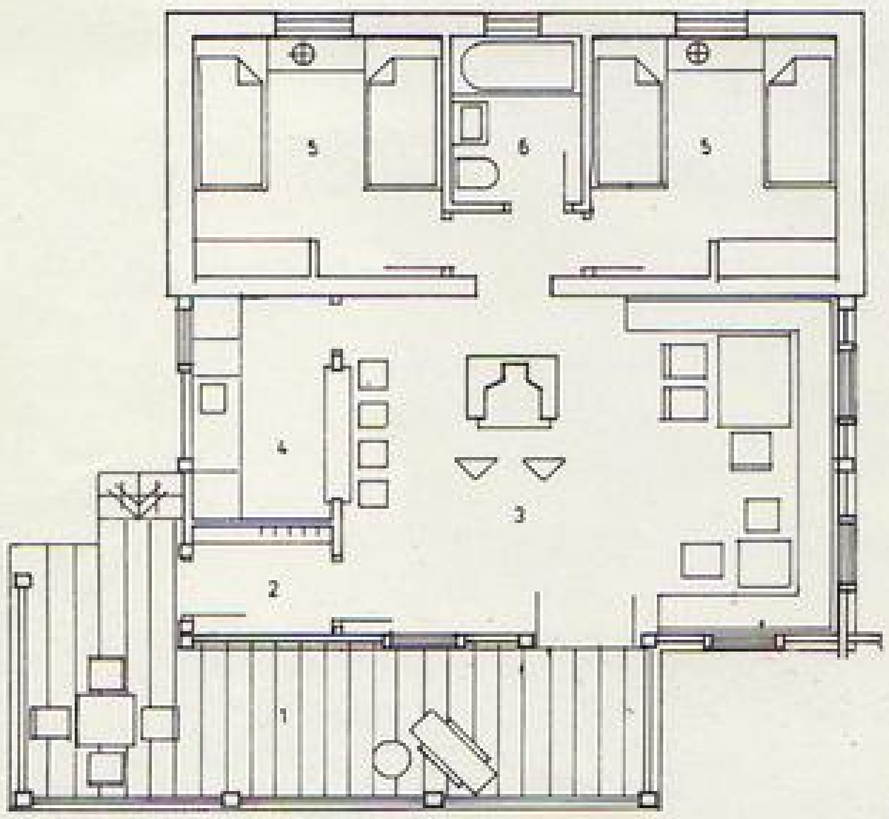

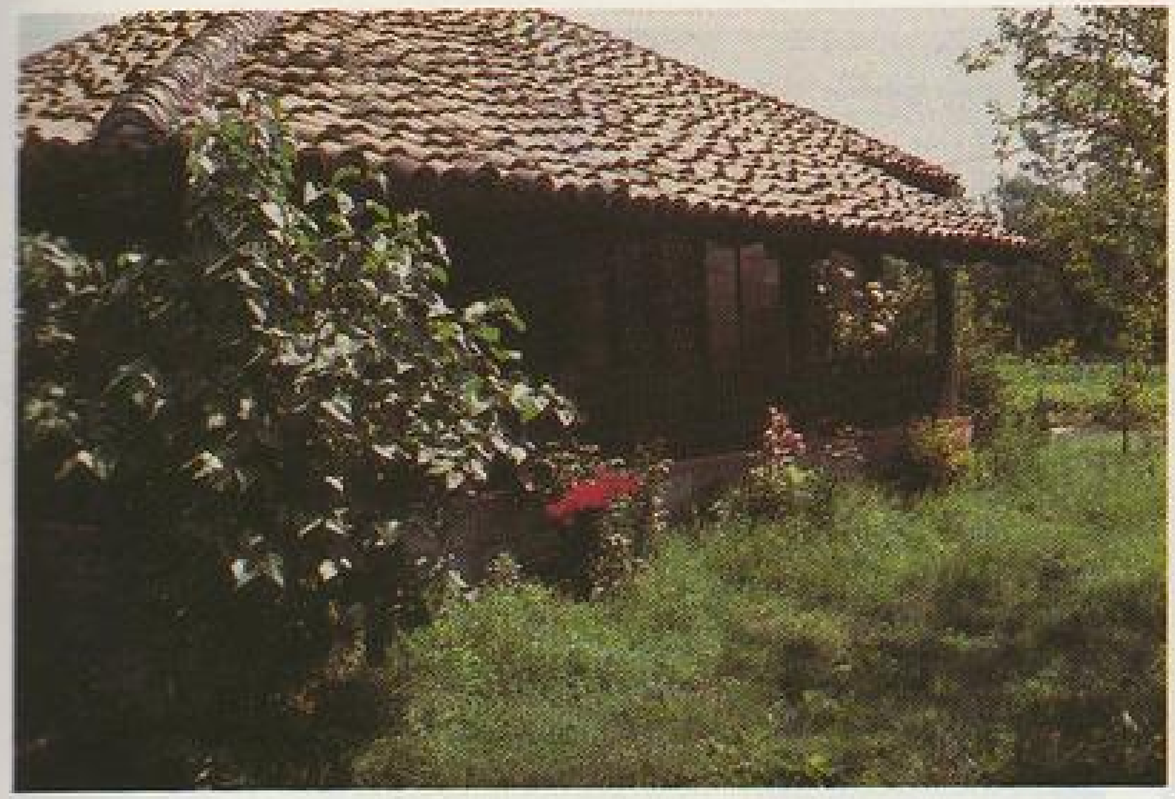

А02 ГРОЦКА

Кућа у Гроцкој преставља даљи напор у досезању наслеђа и његовог транспоновања. Резултат тога напора је и ова кућа, а о нивоу досезања није моје да судим.

Првобитна намера власника била је да у ниском приземљу има гаражу. Међутим мојим напорима тај простор је у току градње преуређен у део дневног боравка чиме се дошло до два простора за дневни боравак који повезани међуспратом и према коме су довољно отворени, тако да се постигло просторно јединство и ако су оба дела на различитим нивоима.

Из цртежа основа се види просторна организација куће.

Мајстори су из таковског краја којима је руководио мајстор Радиг из Врнгана, а тесари су браћа Сарић из Драгачева.

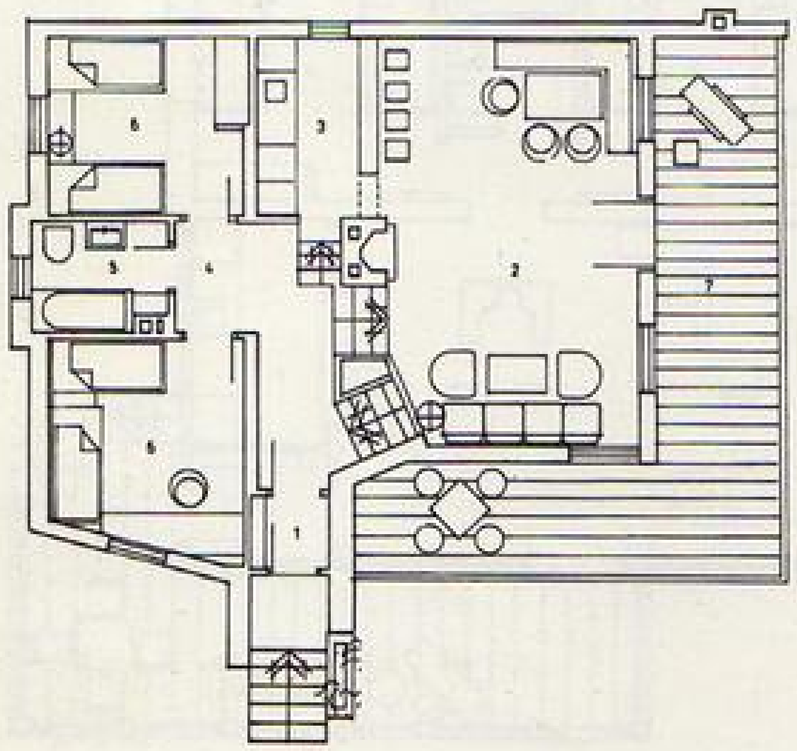

високо приземље :

1) улаз
2) дневна соба
3) кухиња
4) антре
5) купатило
6) спаваћа соба
7) трем

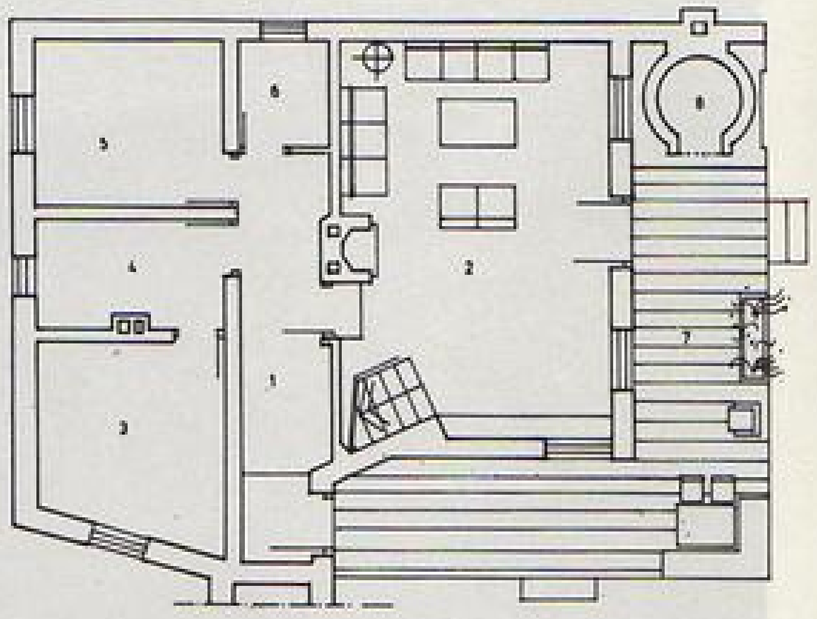

ниско приземље :

1) улаз
2) дневна соба
3) огрев
4) котларница
5) подрум
6) остава
7) трем
8) пећ

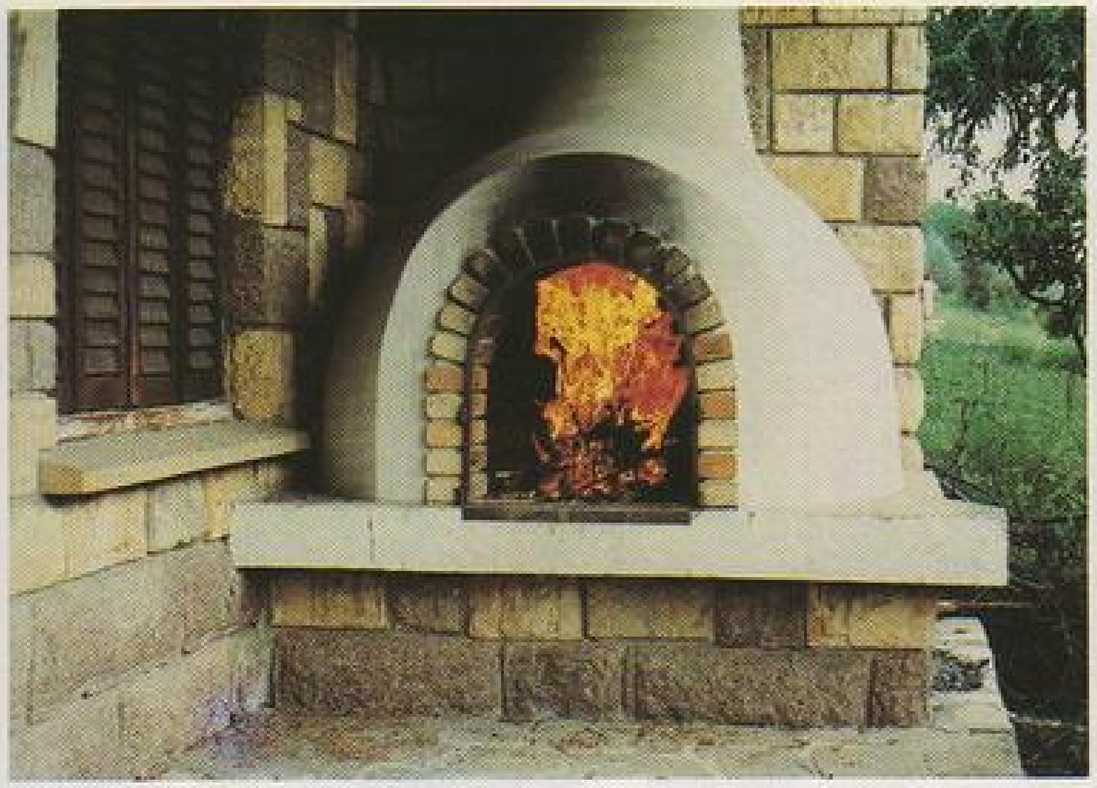

А03 КАФАНА У ДИЋИМА

Ово је кафана у мом родном селу. Сигурно да бих више волео да сам пројектовао школу – али деце у селу нема. Ко да исправља грешке. У осталом боље је градити нешто се вајкати. За знамен, крај пута – за путнике намернике.

Такође, ето, моји земљаци направише кафану уз свој труд и моју помоћ. У приземљу је кафана, кухиња и остало ово 70,0 м² површине, по закону у Србији. У подкровљу су собе за ноћивиште и преноћивиште.

Постављало се питање како решити кров да би се што слободније пројектовале собе, кров, по могућству без стубова, костика појваних и остале дрвењарије. Зато је дат висећи стубац звати, попац да се то омогући. – И би тако.

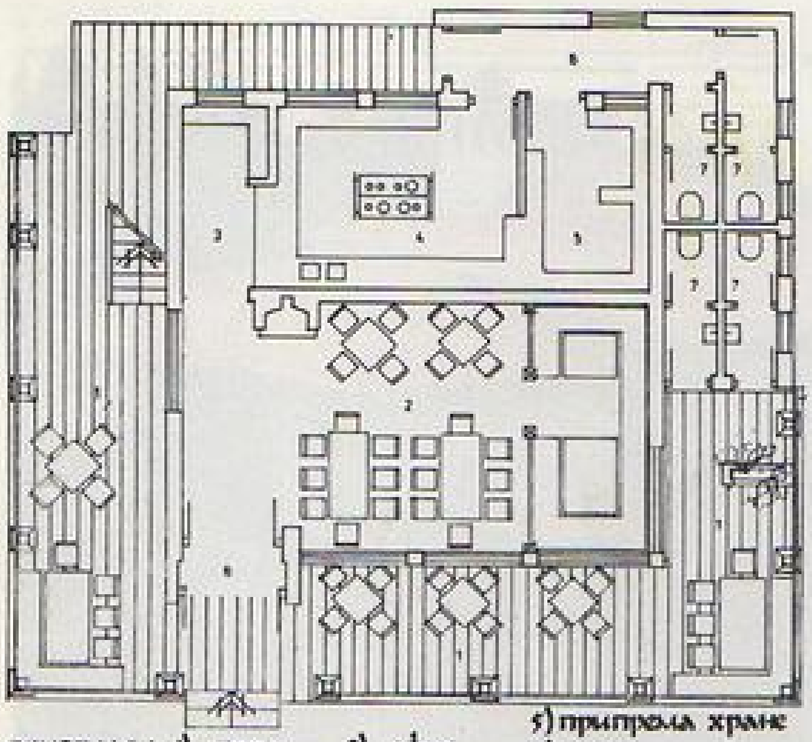

приземље : 1) трем 2) кафана 3) офис 4) кухиња 5) припрема хране 6) улаз 7) тоалет

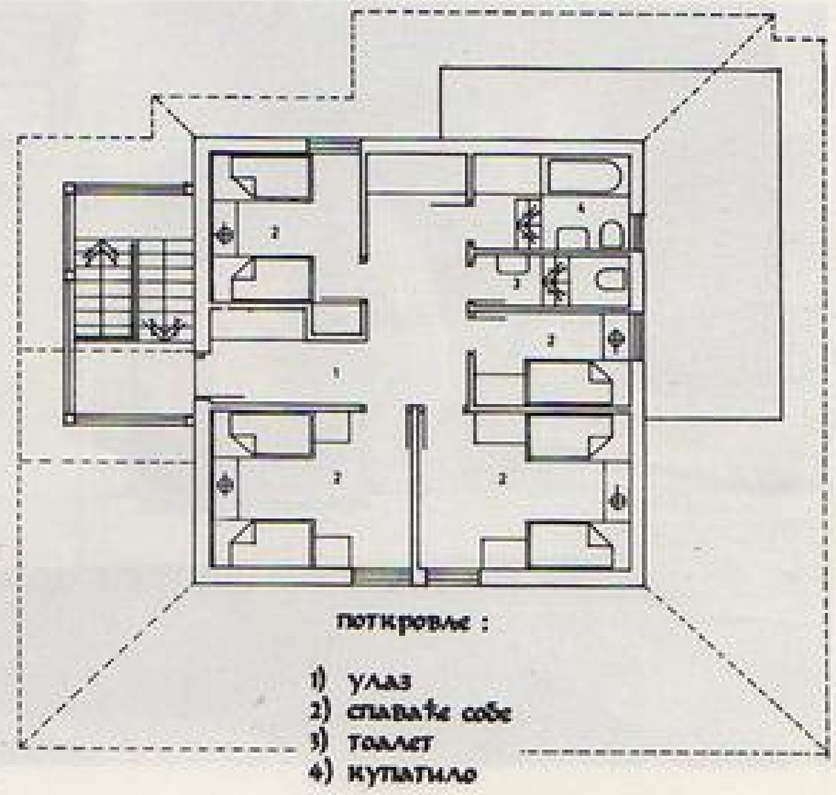

поткровље :

1) улаз
2) спаваће собе
3) тоалет
4) купатило

А04 ДОЊИ БАЊАНИ

Мој тријатељ (и кум) хтео је у нашем подрудничком крају да подиже кућу за одмор. Како му је парадица повећа (има ћерку, сина, зета, онају и жикову децу – своје уручиће) хтео је кућу са најмање четири спаваће собе. У то време, у време градње, боравио је у иностранству тако да сам повремено морао да надгледам градњу. Но то је велика мука наћи се између извођача и инвеститера а немати никакву моћ над вођењем посла. Пошто материјалну страну између њих и већа овлашћења нисам хтео да прихватим, у ресор. Тако да градња није текла ни добро ни на време. Кум ми по доласку рече да је очекивао и више и боље у реализацији. Он је изгубио из вида ону народну да „туђа рука сврабе не чеше". Тек кућа му добро служи, користи је кад год може, нарочито млађи и лети и зими.

У приземљу је дневни боравак, трпезарија, кухиња и W.C. На спрату су собе за спавање и купатило. Трем је дат са горње – источне стране куће у висини полустање и то по целој дужини колико су кровне крова допуштале.

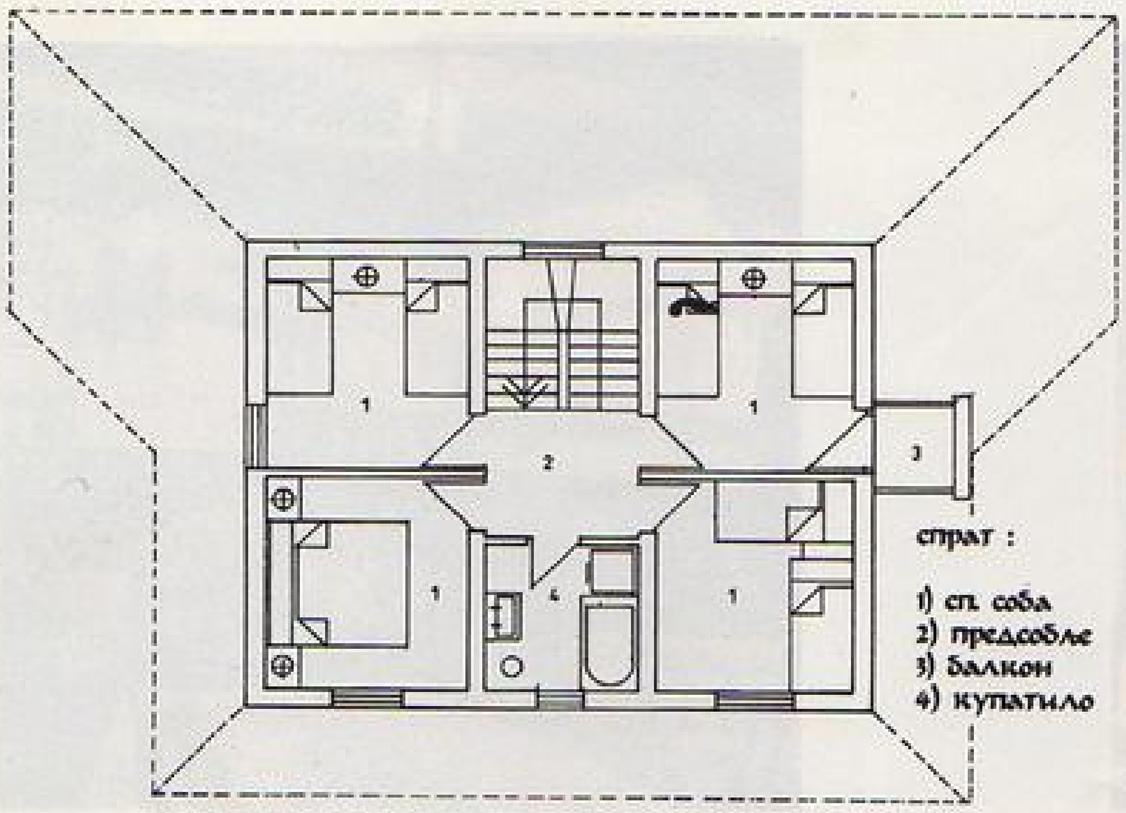

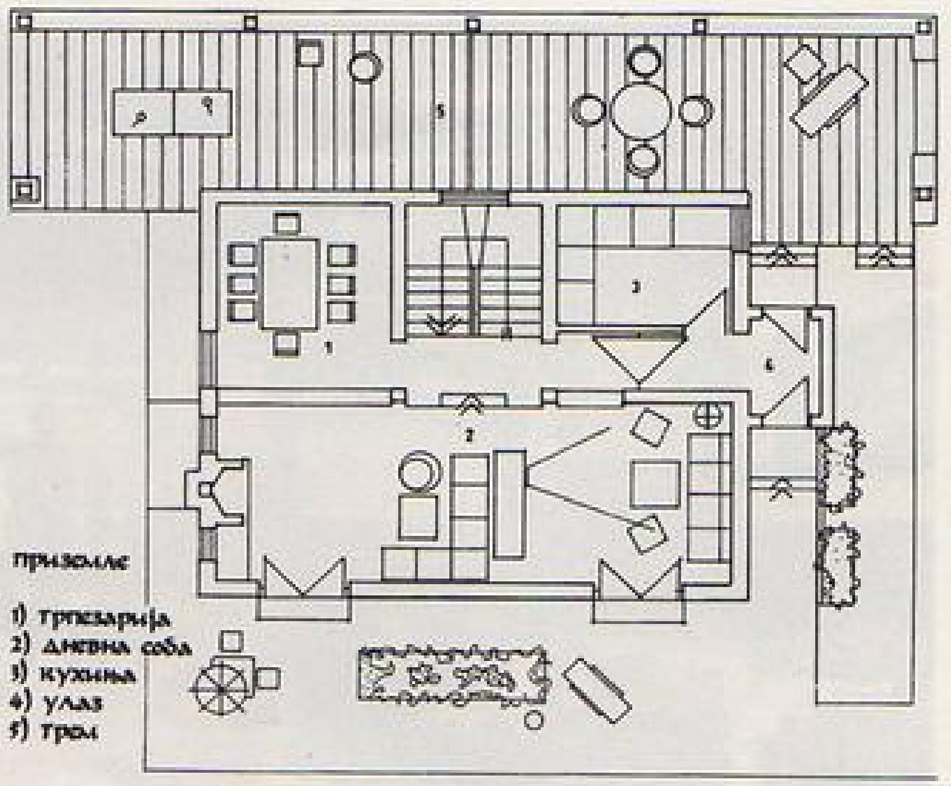

А05 ЗАГРАЂЕ

Кућа је на падинама Рудника и градња је почела 1978 године. Власник је из села у коме је кућа и подигнута а живи у Београду. На месту ове нове власник је имао кућу стару преко сто година. Одвраћао сам га од рушења старе куће тврдећи да је ретко који архитекта у стању да му испројектује нову која би је могла у миловној вредности заменити. Али због дотрајалости материјала он је имао спуши. Направимо нову и би како је предогавано. — Стару мишану сачувасмо, то је сада летња кухиња.

У приземљу нове куће је дневна соба, кухиња са оставом, родитељска соба и купатило, свакако и трем. У подкровљу собе за спавање и купатило

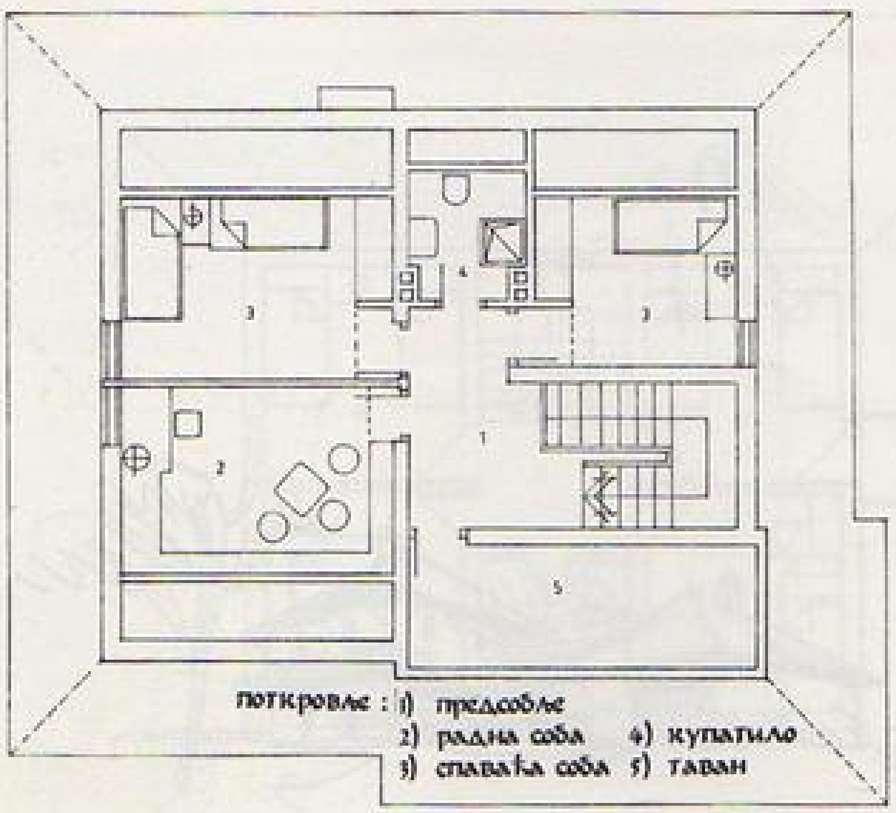

поткровље : 1) предсобље
2) радна соба 4) купатило
3) спаваћа соба 5) таван

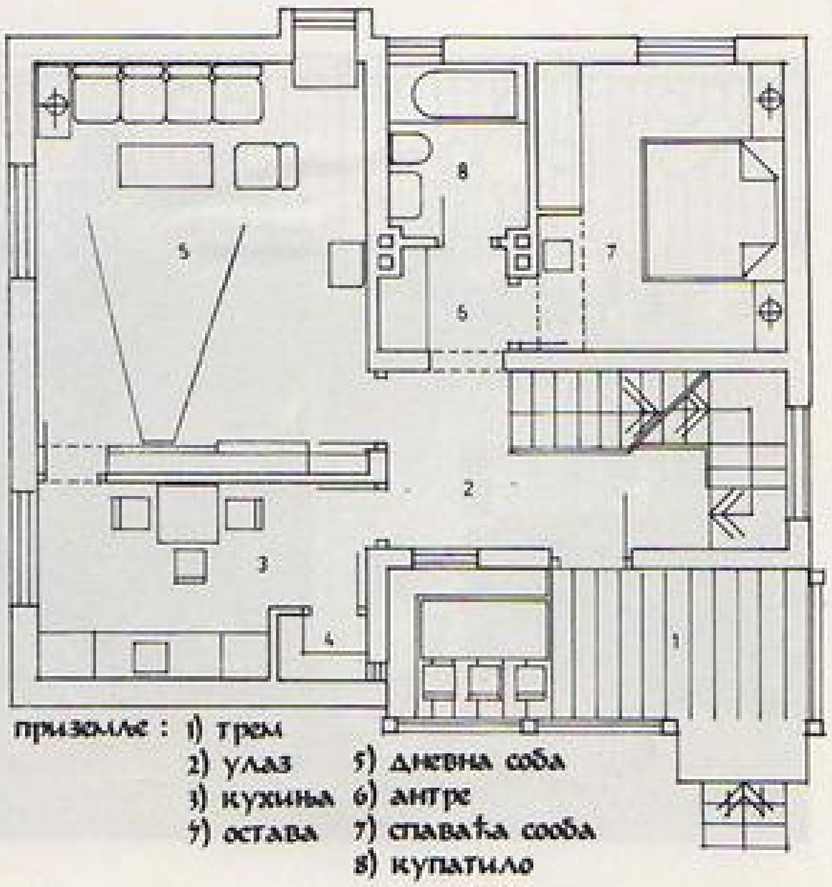

приземље : 1) трем
2) улаз 5) дневна соба
3) кухиња 6) антре
4) остава 7) спаваћа сооба
8) купатило

А06 ПРАЊАНИ

Кућа ја подигнута у Прањанима, селу на ружној падини Сувобора. Та чињеница била је повод да се уместо транспоновања шумадијске куће учини покушај са зламиборском кућом. У планини није кућа као у шумадијским потесима, њеним лазима, боблијама, плавицама и палежима. Свакако вреди покушати.

Кућа је пројектована 1978 године као породична кућа власника, који ту живи и ради. Он је водио грађу а мајсторисали су његови земљаци Прањанци.

Мој пријатељ још из гимназијских дана, Прањанац, сликар у Београду једном приликом ми рече: „Ранкова кућа не би била онаква да си је неком другом пројектовао. Он је, на најбољи начин, о свему водио рачуна. Зато и јесте онаква! Јесте, додао сам, Ранко је и пројектанта изабрао.

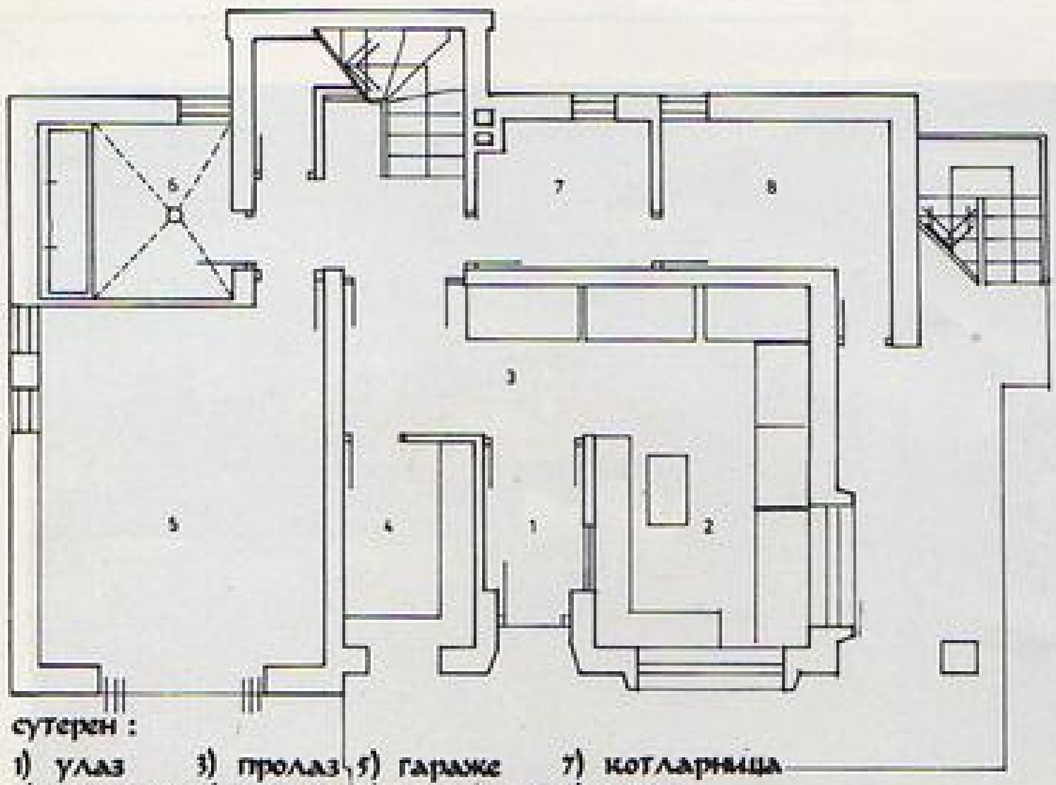

сутерен :
1) улаз 3) пролаз 5) гараже 7) котларница
2) пивница 4) остава 6) вешернице 8) огрев

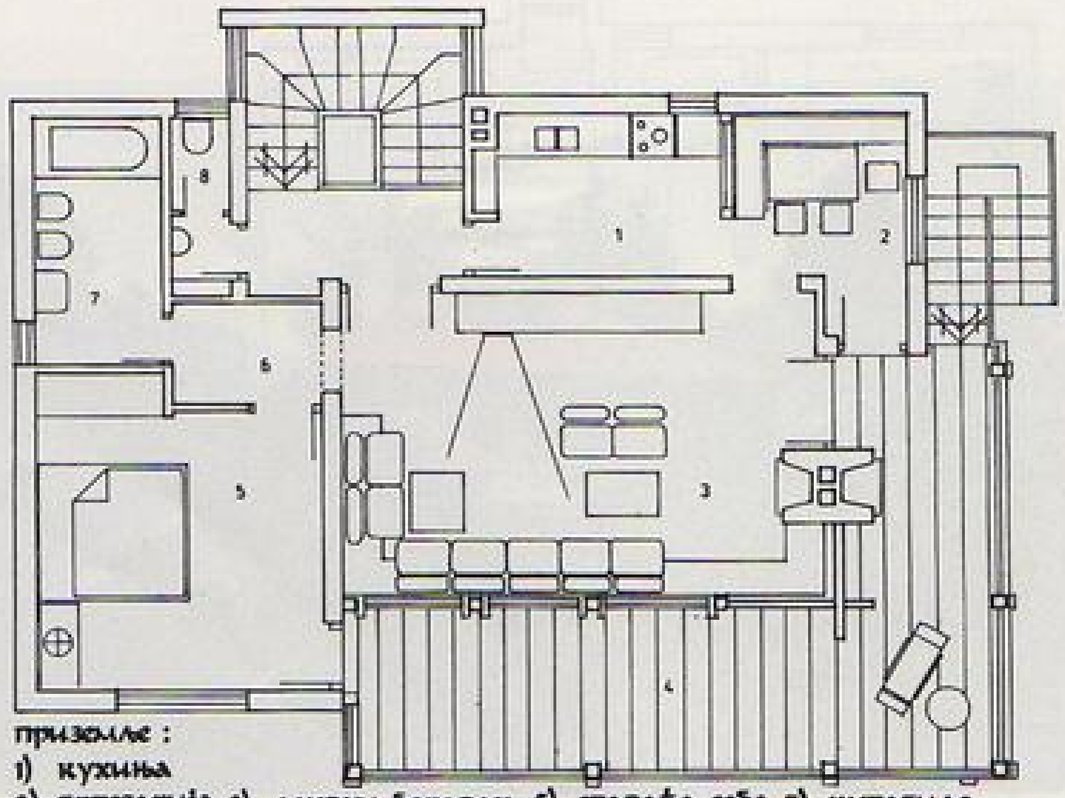

приземље :
1) кухиња
2) трпезарија 3) дневни боравак 5) спаваћа соба 7) купатило
4) трем 6) антре 8) тоалет

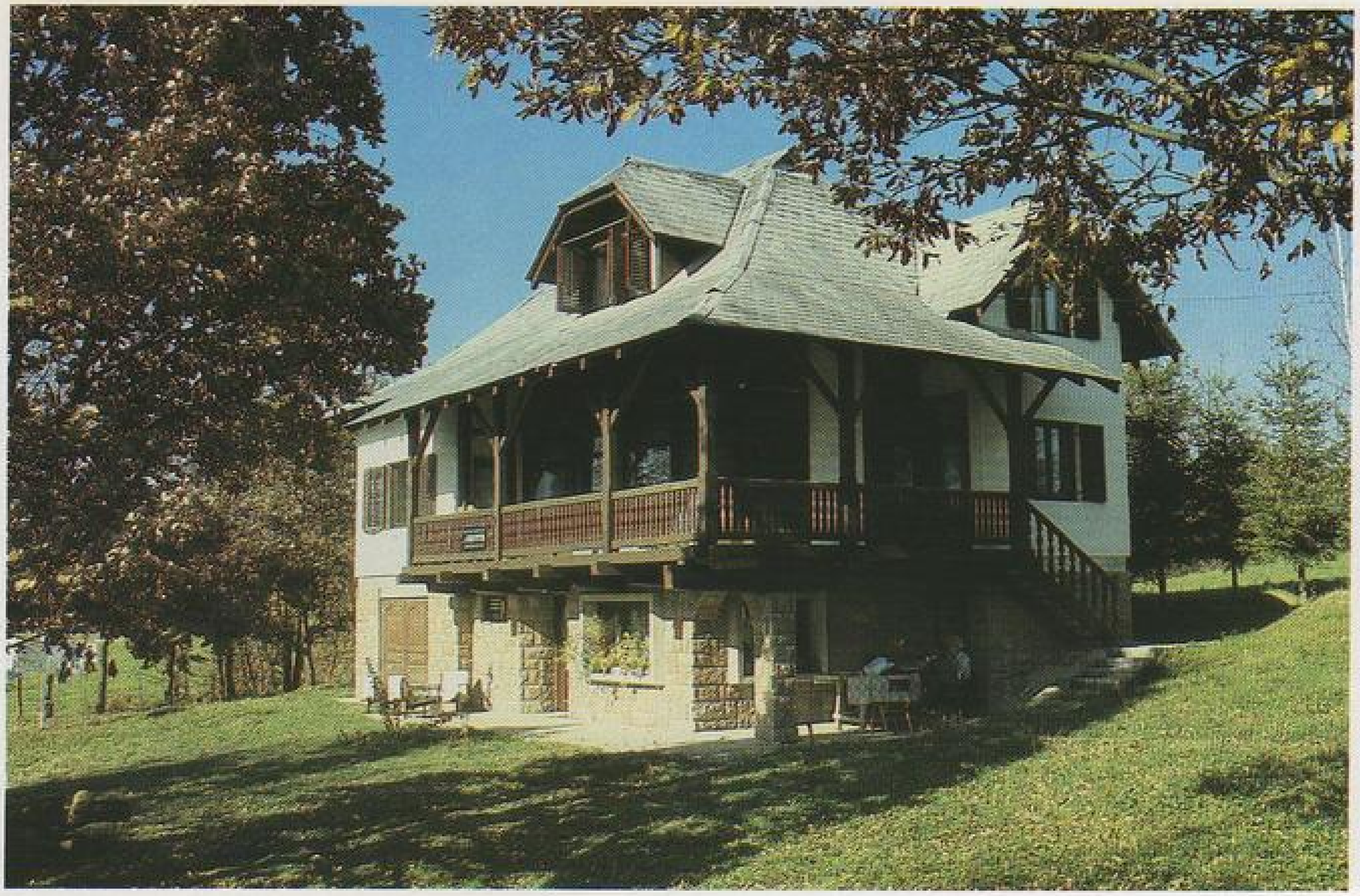

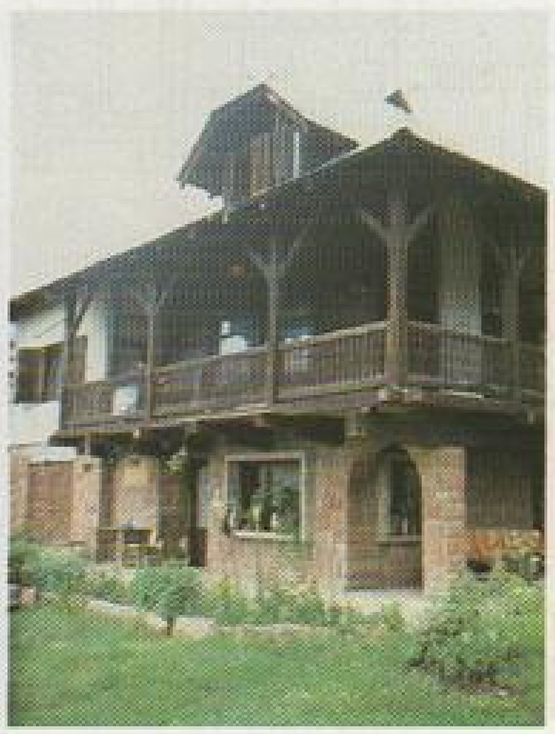

А07 ВРАЋЕВШНИЦА

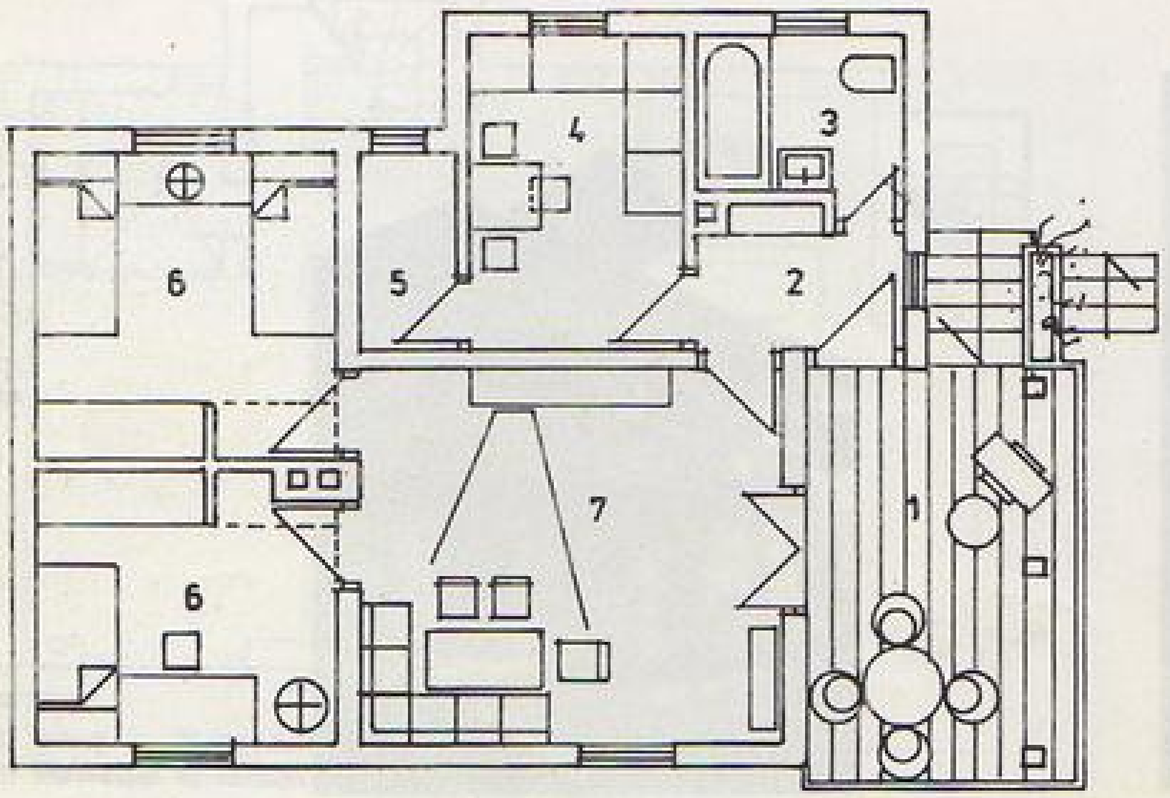

основа :

1) трем
2) улаз
3) купатило
4) кухиња
5) остава
6) сп. соба
7) дневна соба

А08 ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ

Власник је видео кућу у Прањанима и желео је сличну, наравно, са другим програмом. Можда макроамбијенту оваква не одговара, док микроамбијенту и одговара и не одговара. Ући у ризик? То по сваку цену, јер живот без изазова био би глува досада. И ето последице – кућа. Шта се добило а шта изгубило још се не зна. Видеће се кад буде све готово.

Кућа је још у градњи и биће још коју годину. Власник је у белом свету – артатује за кућу. А за кућу вреди артатовати. Однео је тамо свој сан о њој, а тај сан је већи него кућа, као што песник сматра да је „сан о срећи" више него срећа"

Због тог сна и вреди градити.

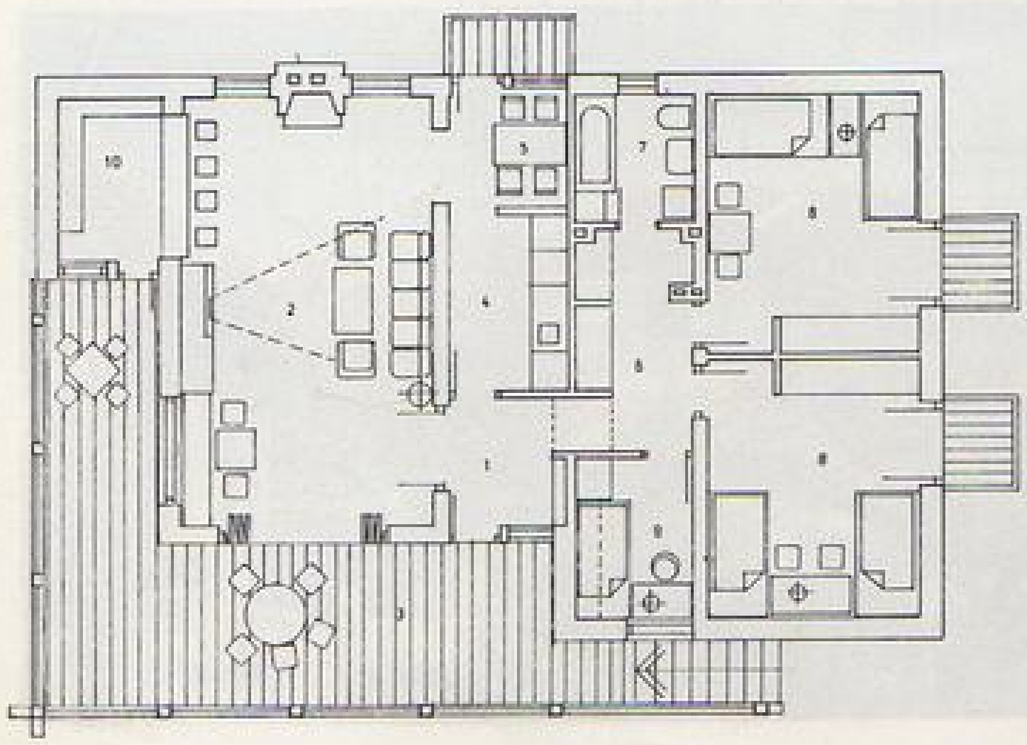

1) улаз
2) дневна соба
3) трем
4) кухиња
5) ручавање
6) гардероба
7) купатило
8) спаваћа соба
9) радна соба
10) бар

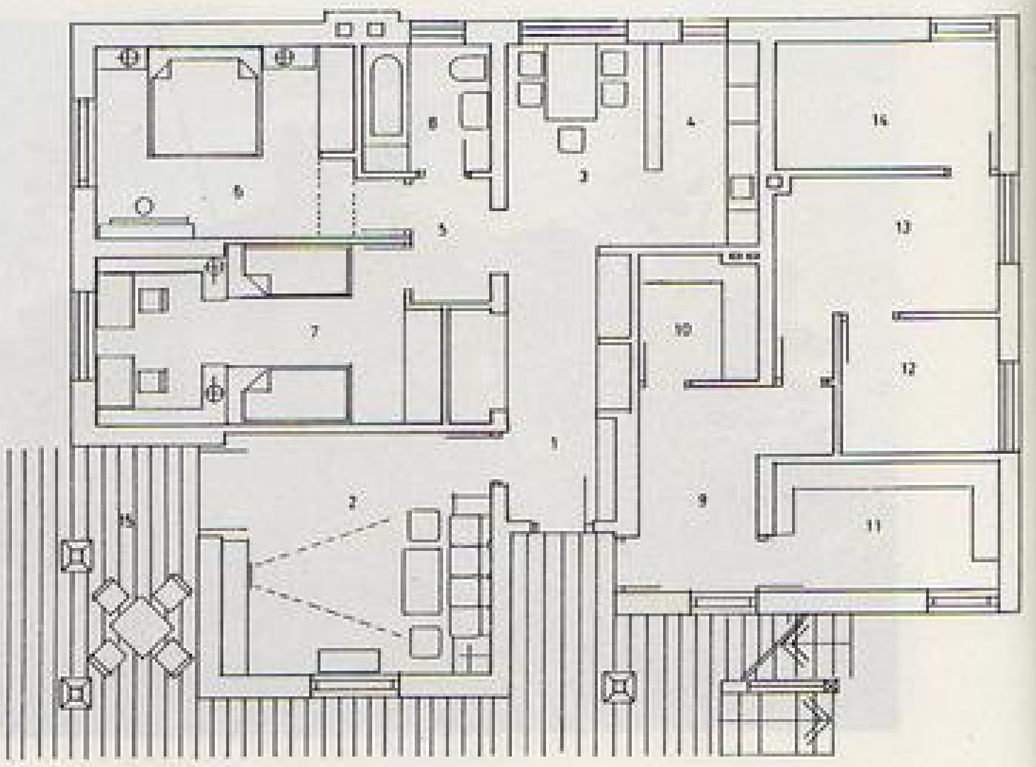

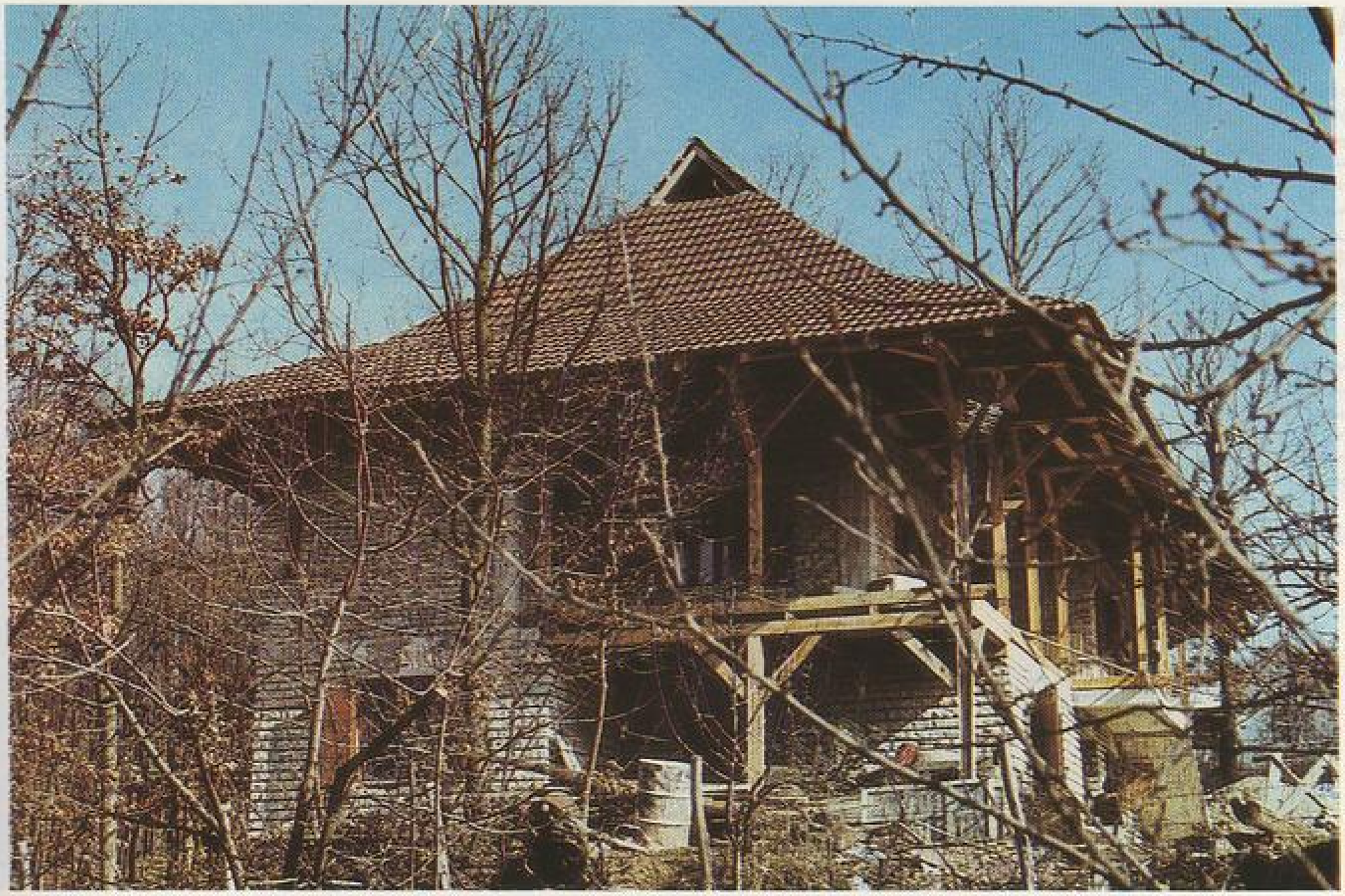

А09 БРЂАНИ

Од старог млина који је трајао још од прошлог века и кога замени нов, очев, браћа Савићи направише ову двајну кућу. Старији брат хтео је да му трен надиђе над јаз да чује шум воде, јер од малих ногу живело се поред воде и од воде, која је несебично кретала и окретала витло на колу. Уз њен млаз и шум ћеретао је прваћ млео свито и кућио кућу. Тако већ више од једног века. Како се прича и потврђе тврде Савићи су први дотерали „млин на каишеве" у Србију из Швапске.

Кућа је симетрична „по вертикали" а састоји се од приземља и поткровља. У приземљу су: улаз, кухиња, остава, дневна соба, соба за родитеље и мање купатило. У поткровљу су три собе за спавање и купатило. Двојне куће нису заквалне за обликовање, али „на муци се познају јунаци".

Архитектура, као и до сада, строго амбијенитална.

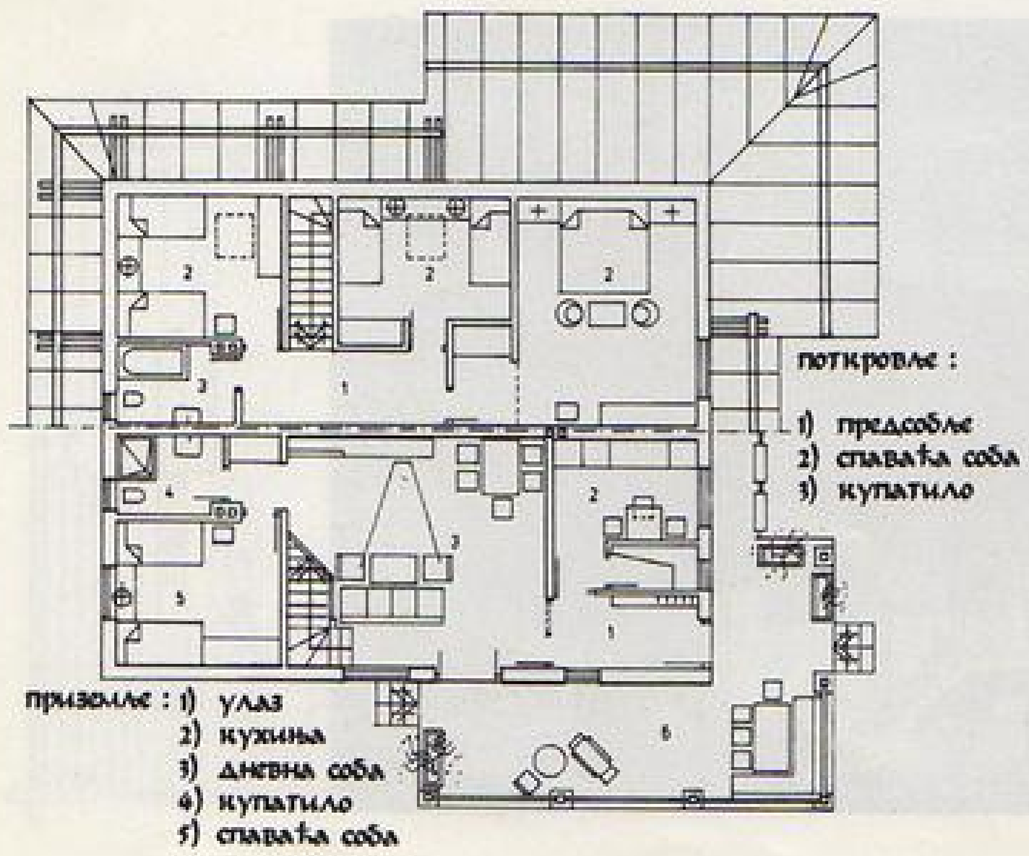

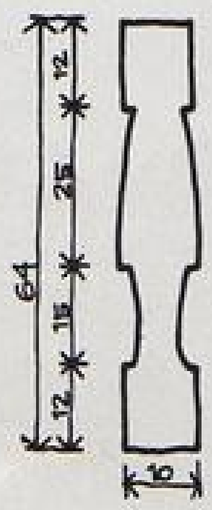

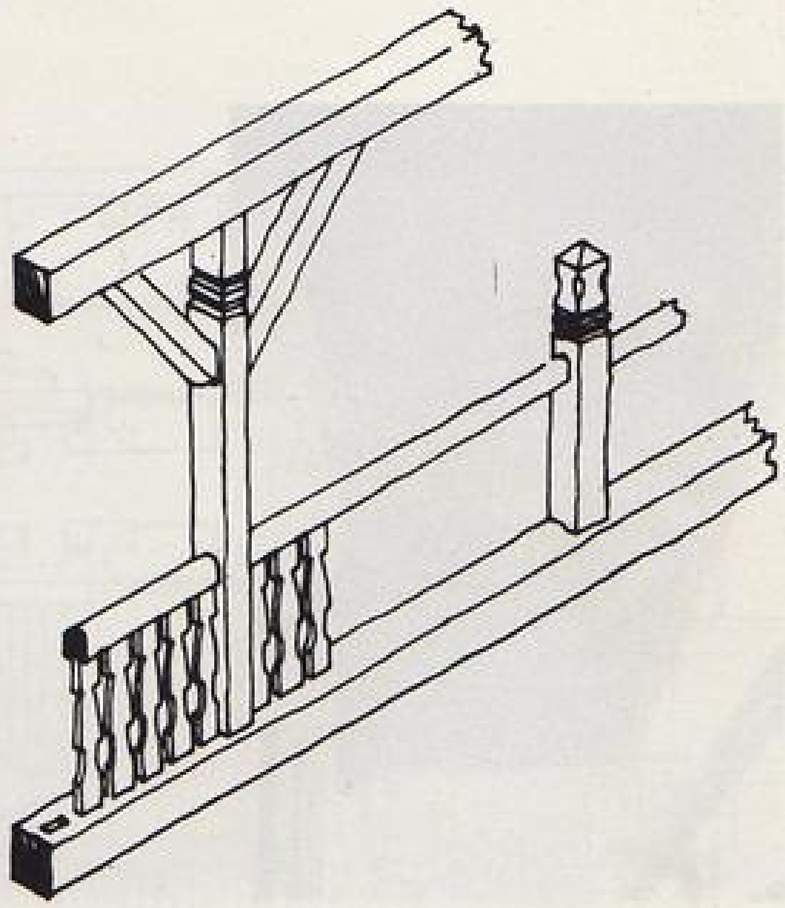

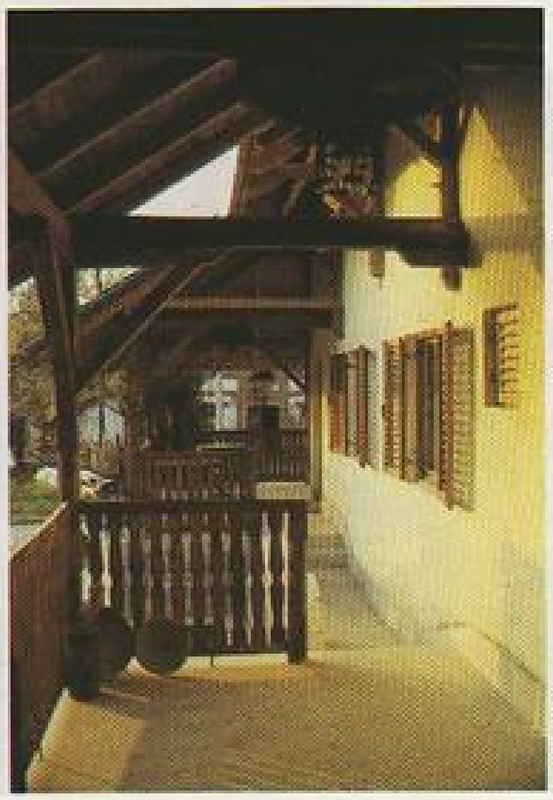

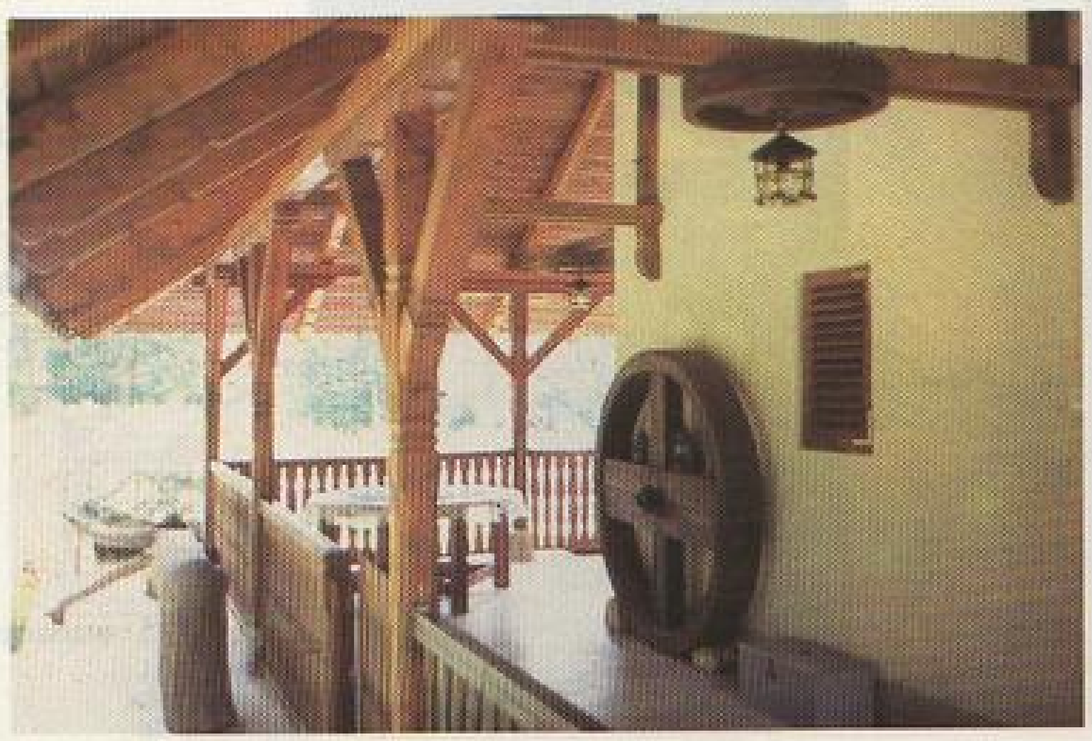

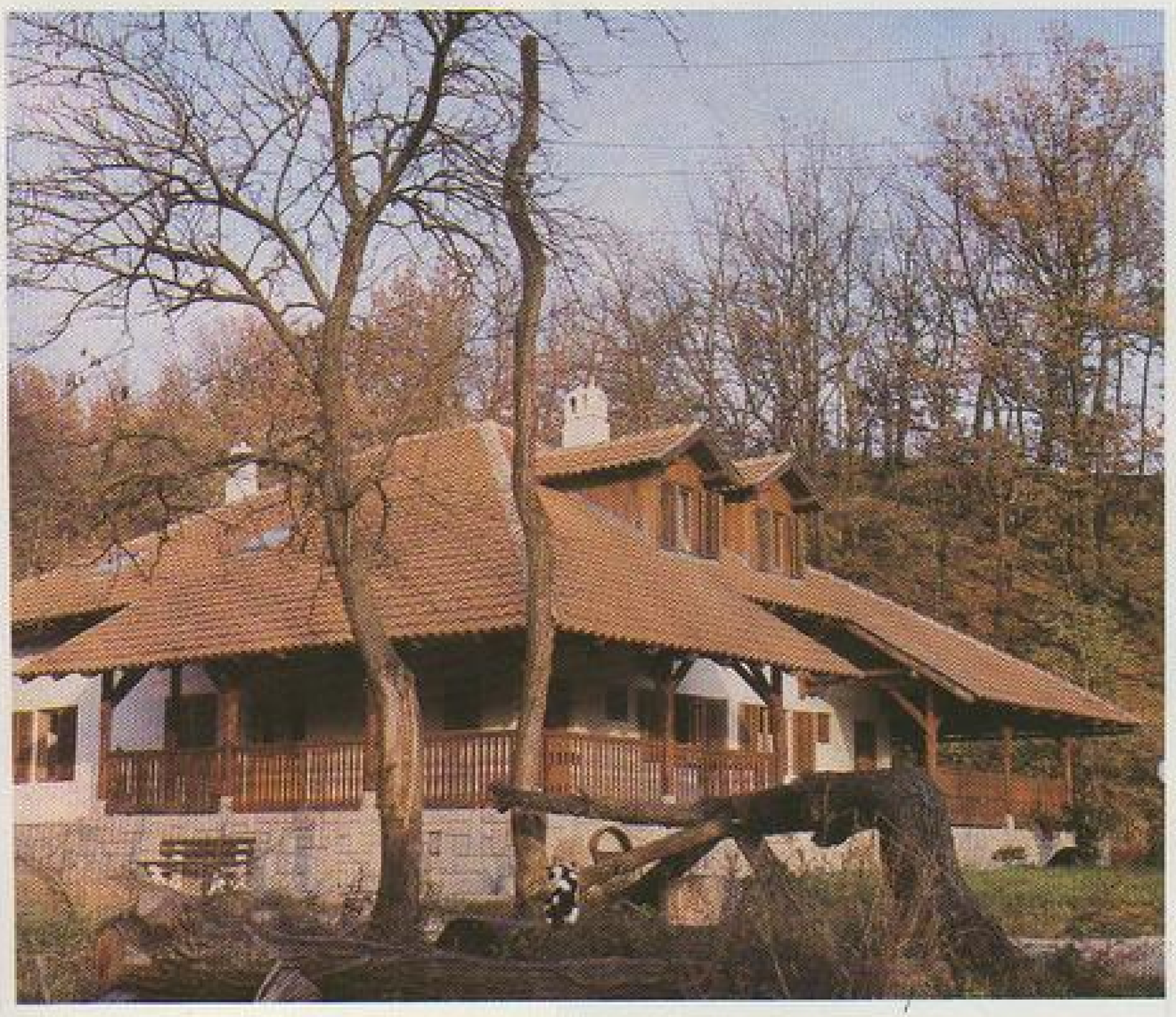

А10 КУЋА АУТОРА

Захваљујући мајсторима Обраду и Славку, направио сам у завичају себи кућу. Како сио сва тројица из истог места у току рада није било неразумевања. Кућа зато и јесте таква каква јесте. Слуни нам на образ свој тројици подједнако. Ако има греха он је само мој.

Жеља ми је била да, следећи стару кућу из мога краја дођем до решења. Шема старе куће у Шумадији је: улазни простор је кућа - дневни боравак, у чијем средишту је огњиште. Зидови одвајају собе од тог простора. И то је све.

То следим: дневни боравак - кућа са зиданим лошишем - зиданом пећи - у средишту. Уклањањем преградних зидова добијају се две нише: за рад и за кување. И то је све.

Собе за спавање су у подкровљу.

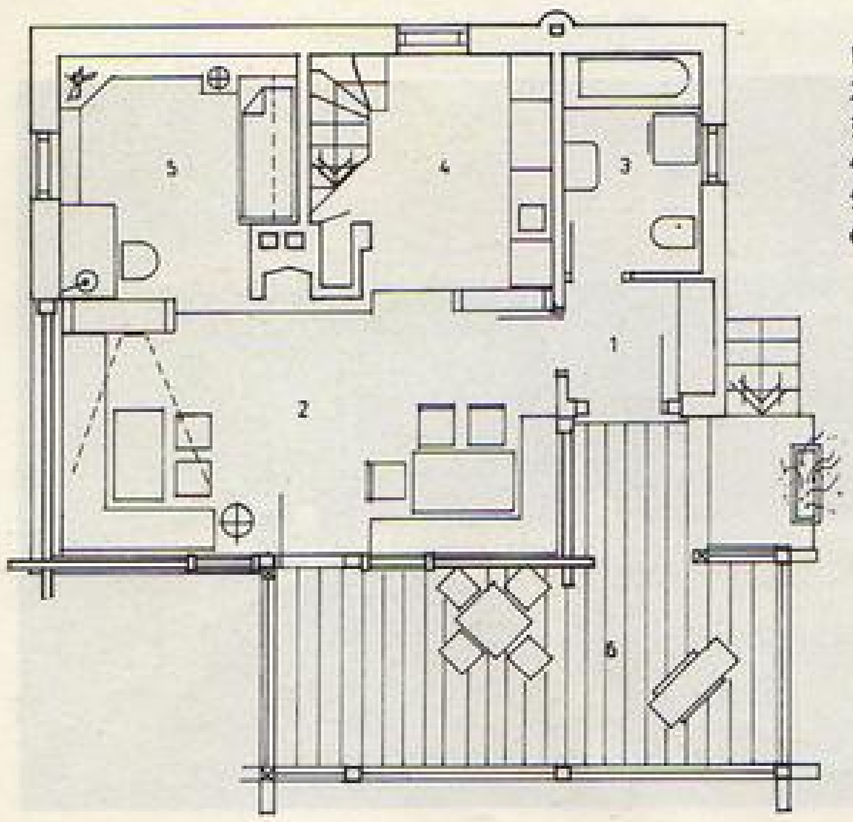

приземље :
1) улаз
2) дневна соба
3) купатило
4) кухиња
5) радни прост
6) трем

поткровље :
1) предсобље
2) сп. собе

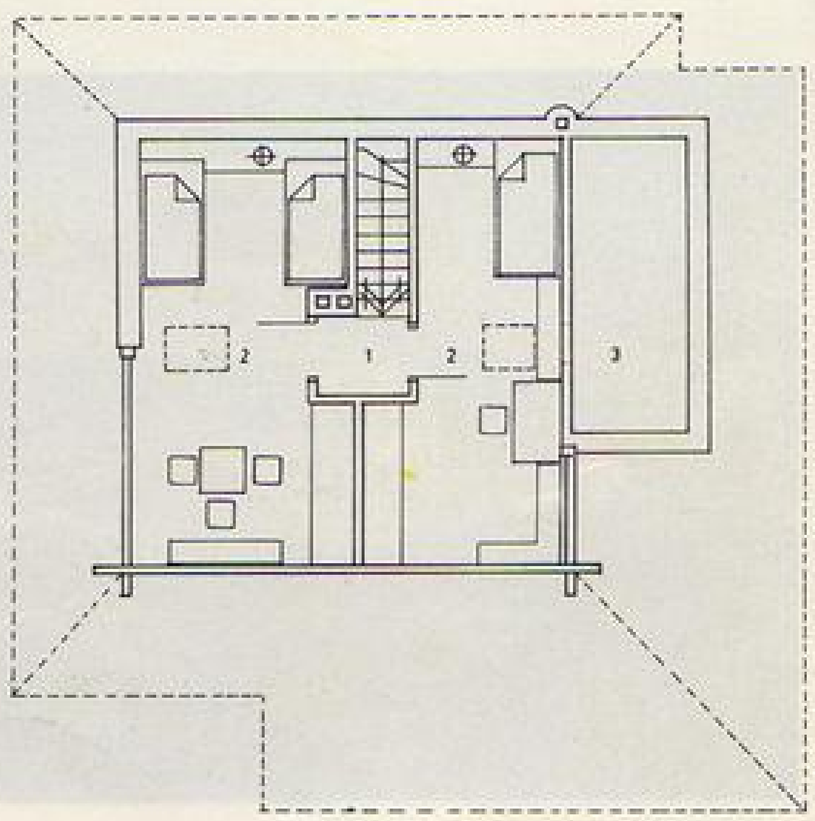

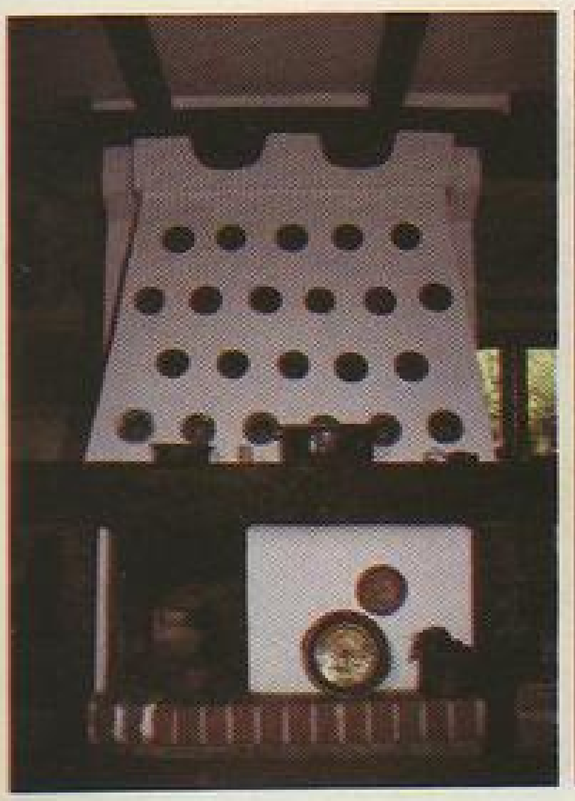

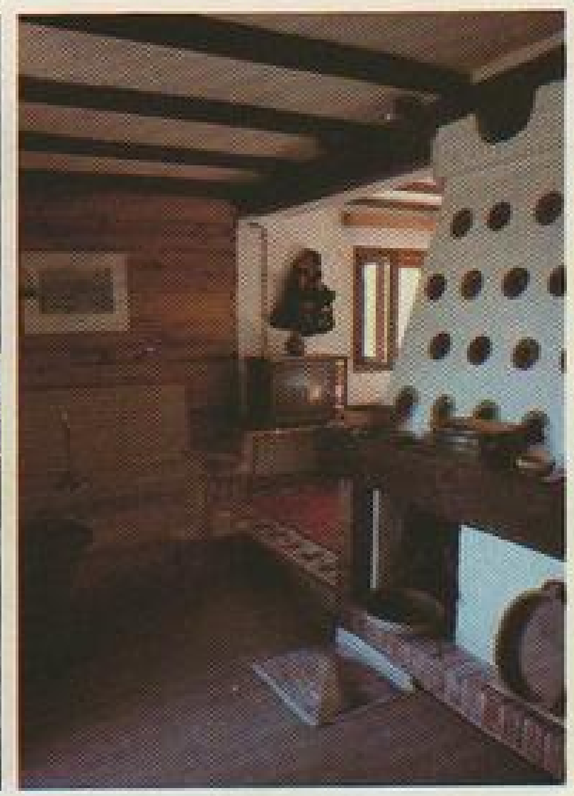

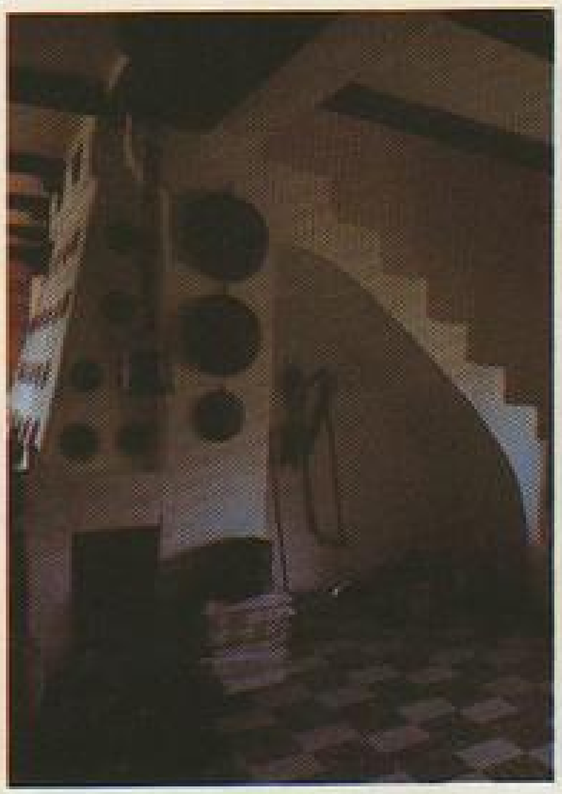

А11 РАЈАЦ

Кућа се налази на Рајцу. Лепа падина на рајачкој ливади са изванредним изгледом и још лепшим погледом према истоку-простори левак према Руднику – може само да учини изазов и жељу да се ту подигне кућа. Тако је и почело 1978 године. Пројекат је направљен исте а кућа наредне године.

Овдашњи мајстори Здравко и Радовић градише је од свег срца, иако их је пекло сунце, тукла киша и сувоборски ветрови, за које ани кану да „пиште ко крсташи". Мајстор Слободан обради стубове, страду и осталу дрвенарију. И нека ни је на част и чест.

Све остало се може видети из приложеног.

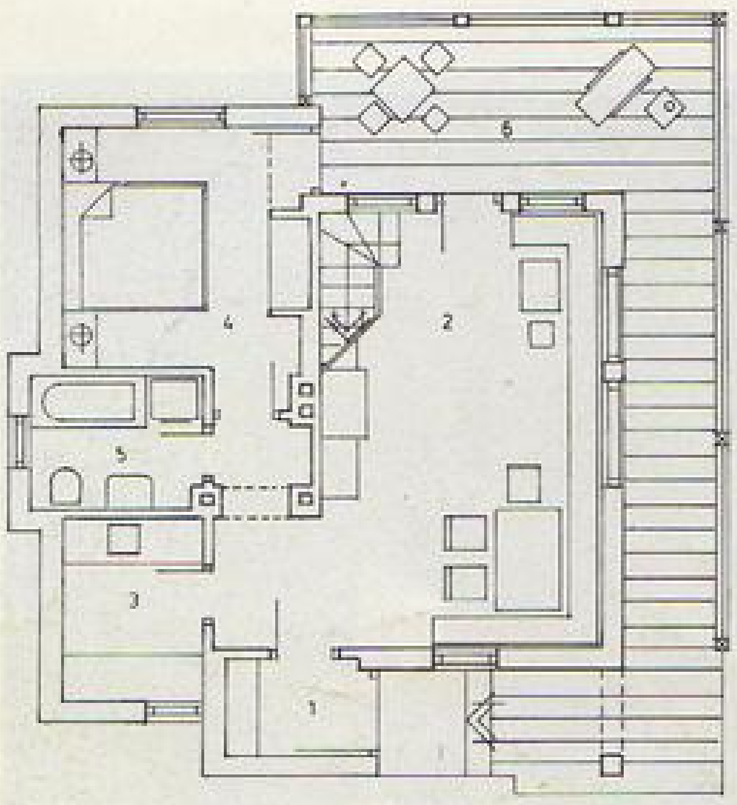

приземље :

1) улаз
2) дневна соба
3) кухиња
4) спаваћа соба
5) купатило
6) трем

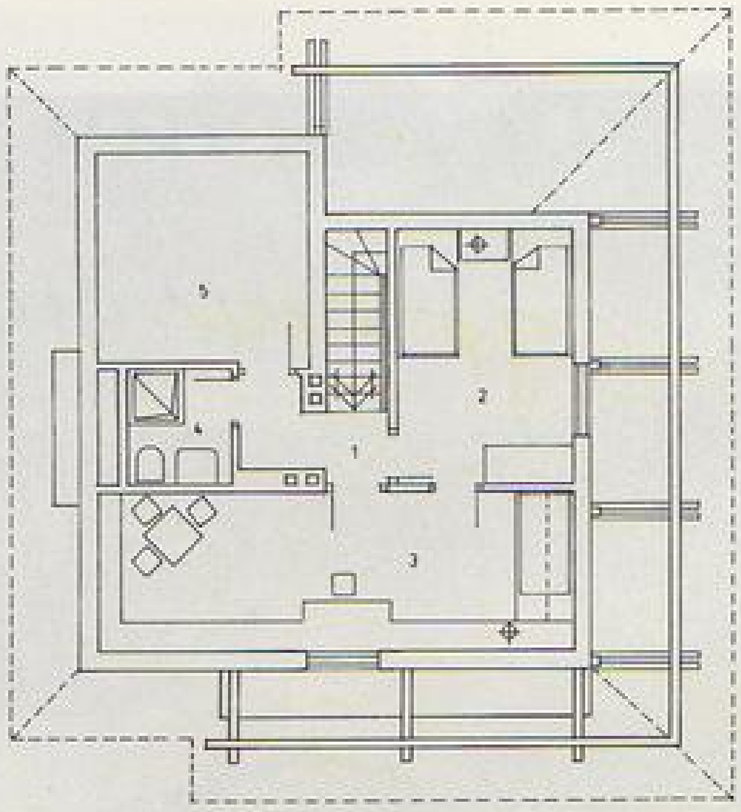

поткровље :

1) антре
2) спаваћа соба
3) соба за рад
4) купатило
5) таван

А12 БЕЧАЊ

Мој познаник из [illegible] дана, лекар, врсни хирург, одлучио је да на оговини у Бечају направи кућицу за одмор. После те своје одлуке узео је оловку сео и почео да прича, наравно нечко, плаз те своје будуће куће. Пентао је неко време, пиаб, бриаб и уздиаб и на крају се сетио мене и фешио да дође на проведу тих својих записи. Наш сусрет после подоста година био је, наравно, ордачан али са мојом без јектости и у шали критикам што се бави туђим послом. Ја хирушки ђоњ не узимам у руке. Рада ми за право али ме учита како бих ја знао шта ан хоће ако не бих имао каеву-таеву слицу његових жена. Рекак му да то што хоће треба само да натише (може и лоптиницам) јер његово је да зна шта хоће а моје је да му кажем како ће; пројектам наравно.

Тек брзо се слонисно и сперазумесно а последица је тог сперазума ова кућа за одмор жена и његове породице

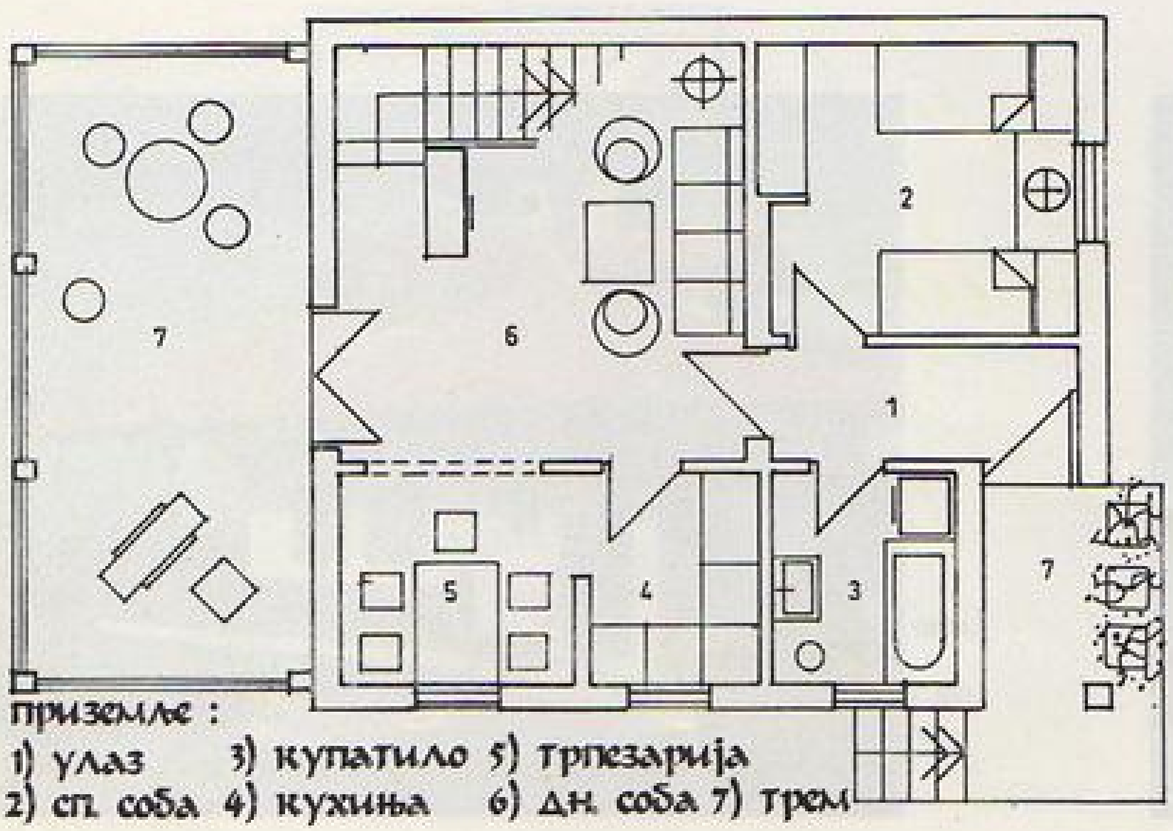

приземље :
1) улаз 3) купатило 5) трпезарија
2) сп. соба 4) кухиња 6) дн. соба 7) трем

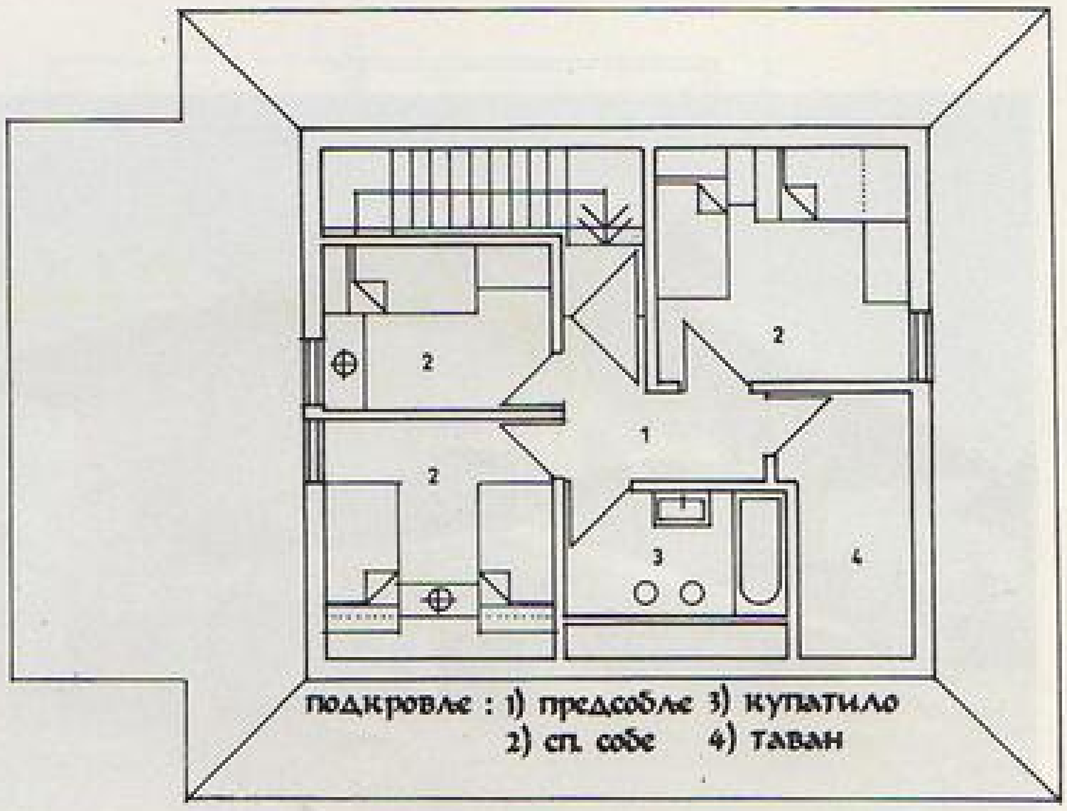

подкровље : 1) предсобље 3) купатило
2) сп. собе 4) таван

А13 БРЂАНИ

У њом селу код Гарсе Лимановца имам већ пречетири објекта. У свеје време у часопису „Моја кућа" завео сам да је то једно од нај непредвиђих села у Србији. То село је дало осам доктора наука и једног академика. Питао сам се које је то село у Европи или Америци (ако тамо има села) које би се могло похвалити таквим досезањем. Верујем ниједно. У том и таквом селу је ова кућа.

Унутрашња организација простора је једноставна могло би се рећи „стандардна". Састоји се од дневне собе кухиње, оставе, улаза, купатила и две спаваће собе. Осевни баравак прати присутни трем. У сутерену је подрум и пивница простор за седење до бурића и пемће.

Архитектура се везује за наслеђе, прати, месне прилике, климат и подлобље.

У фавони око ове куће присутно је саугосвијество млађег колеге арх. Нинослава Петрика.

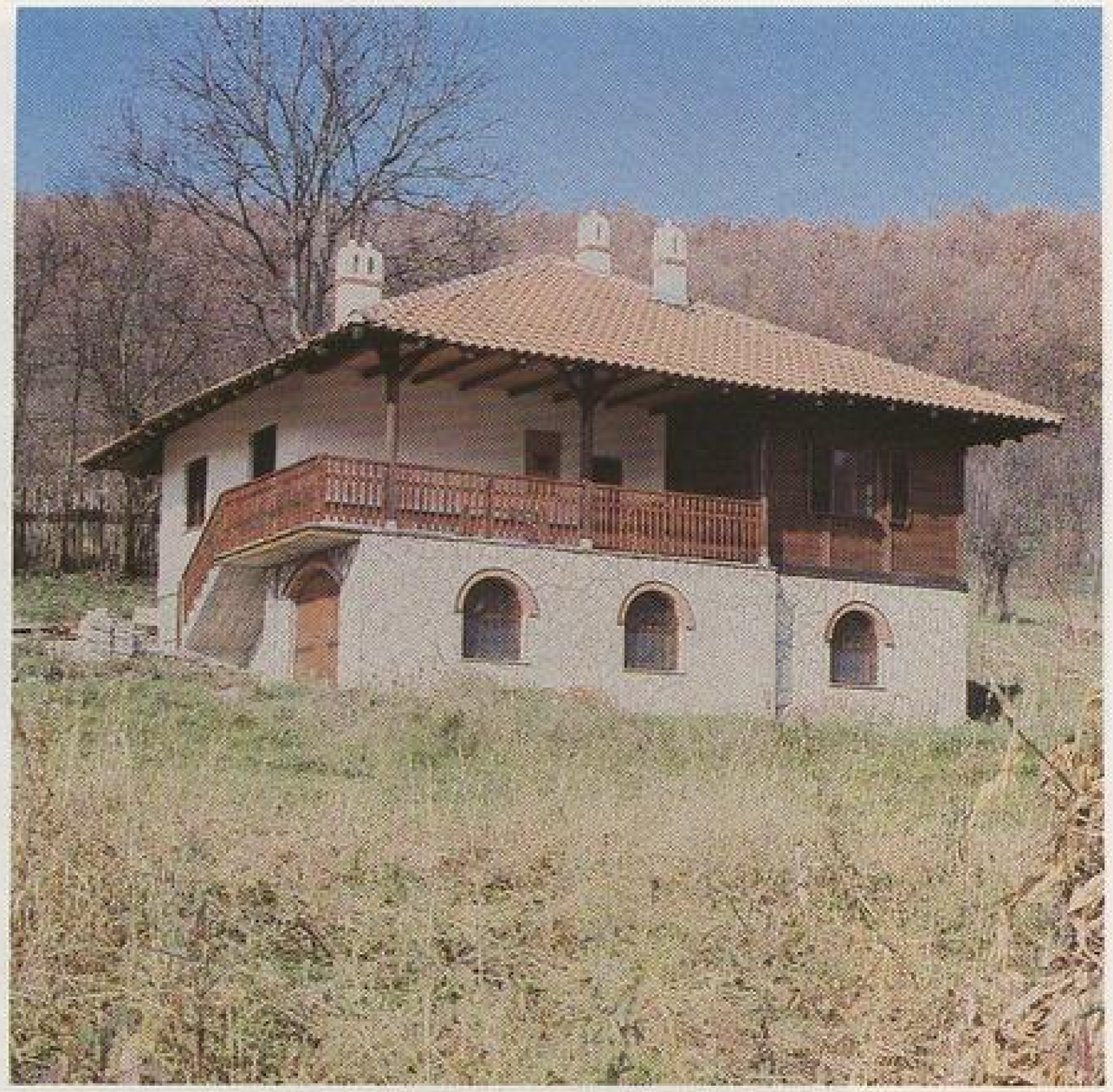

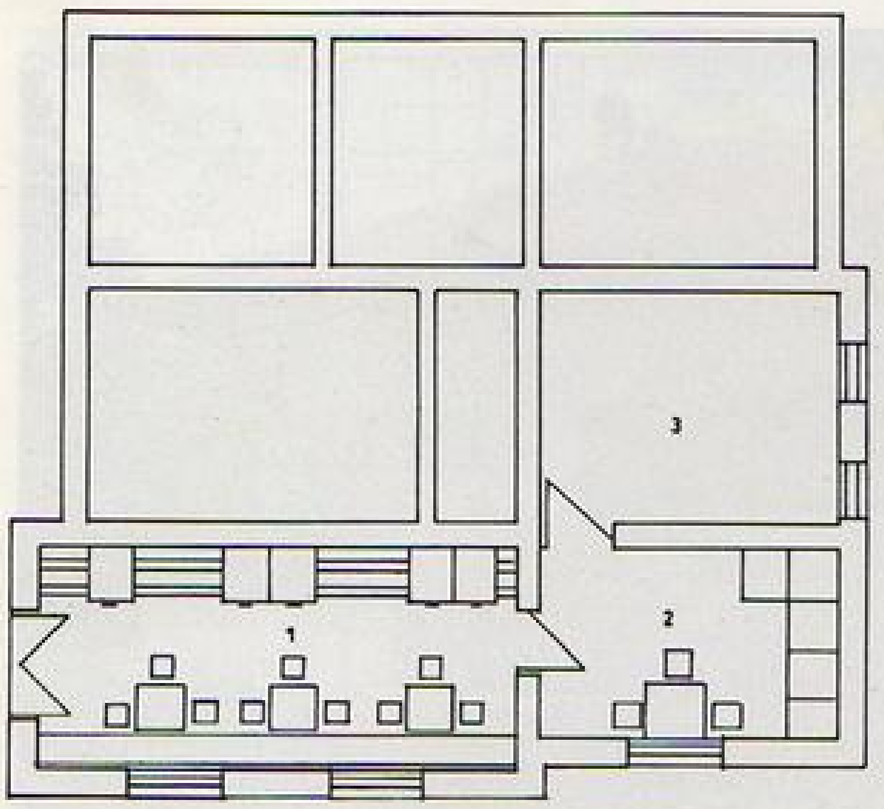

сутерен :

1) пивница
2) летња кујна
3) подрум - остава

приземље :

1) сп. собе
2) улаз
3) дегажман
4) купатило
5) дн. соба
6) кухиња
7) остава
8) трем

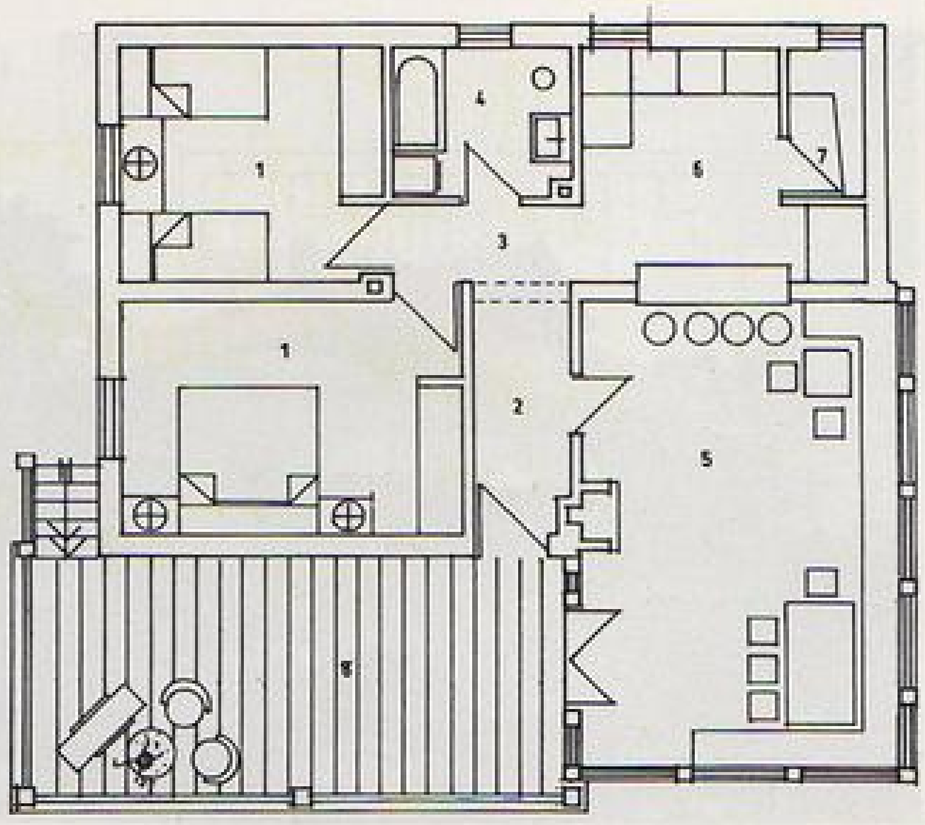

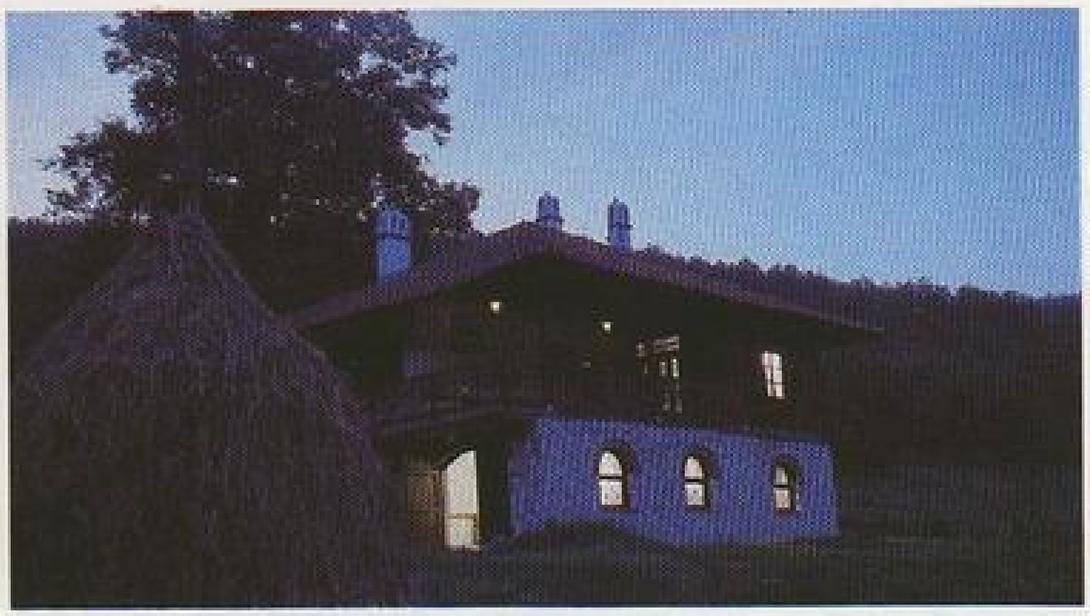

А14 ЛАЗАРЕВАЦ

Јурио ме Драгаћ, власник кафане, једног лета по Качеру и целој рудничкој чахији, те овеје сам те онде, док ме најзад једне вечери не затече у Милановцу. Објасни ми да хоће да зида кафану у Лазаревцу и да му треба пројекат. Тако је почело. Урбанисти дозвољавају привремени објекат, уз то, осмоугаоне основе. Боже мој што да буде обично и просто кад може необично и компликовано. Али ја учиних све да испошнујем захтев али да буде просто. Избацивањем главних стубова ван контуре осмоугаоника, а ови условише и нову архитектуру, добих кров на четири воде како и доликује у шумадији. Без таванице ради веће и боље вентилације добисно и галерију прегледност и видљивост конструкције, од пета до цвета!

Послуга, услуга, избор и уредност локала су на европском нивоу. Ко не верује нека сврати и уверди се.

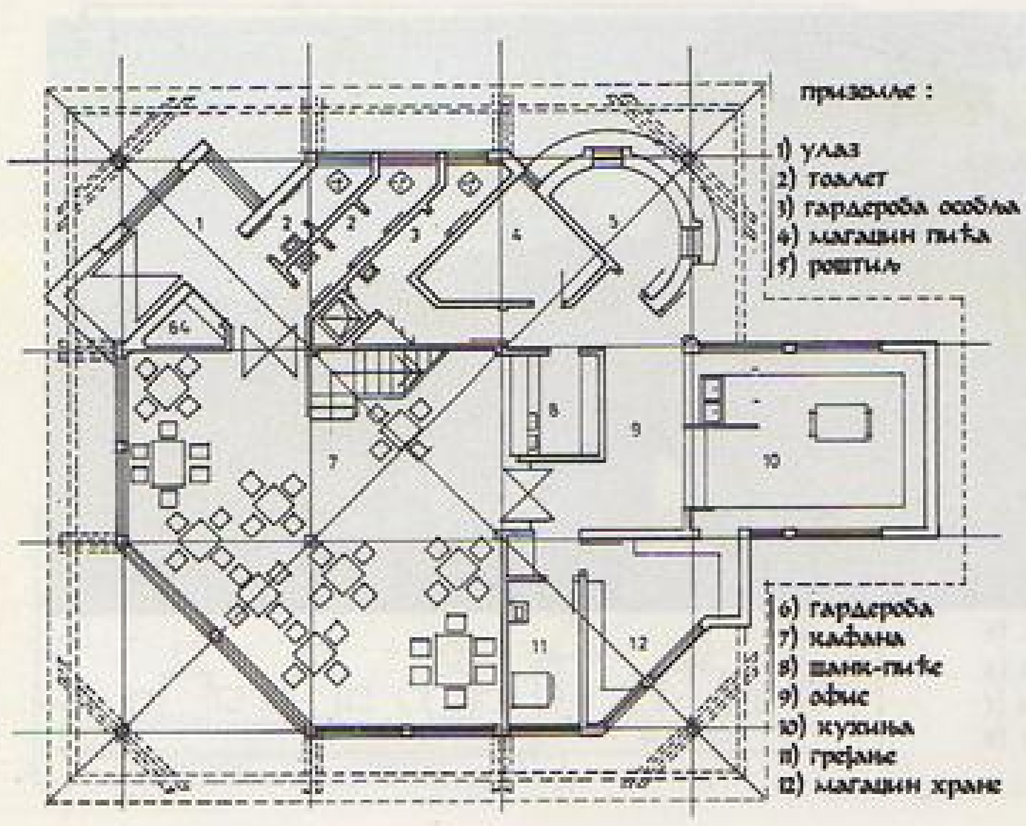

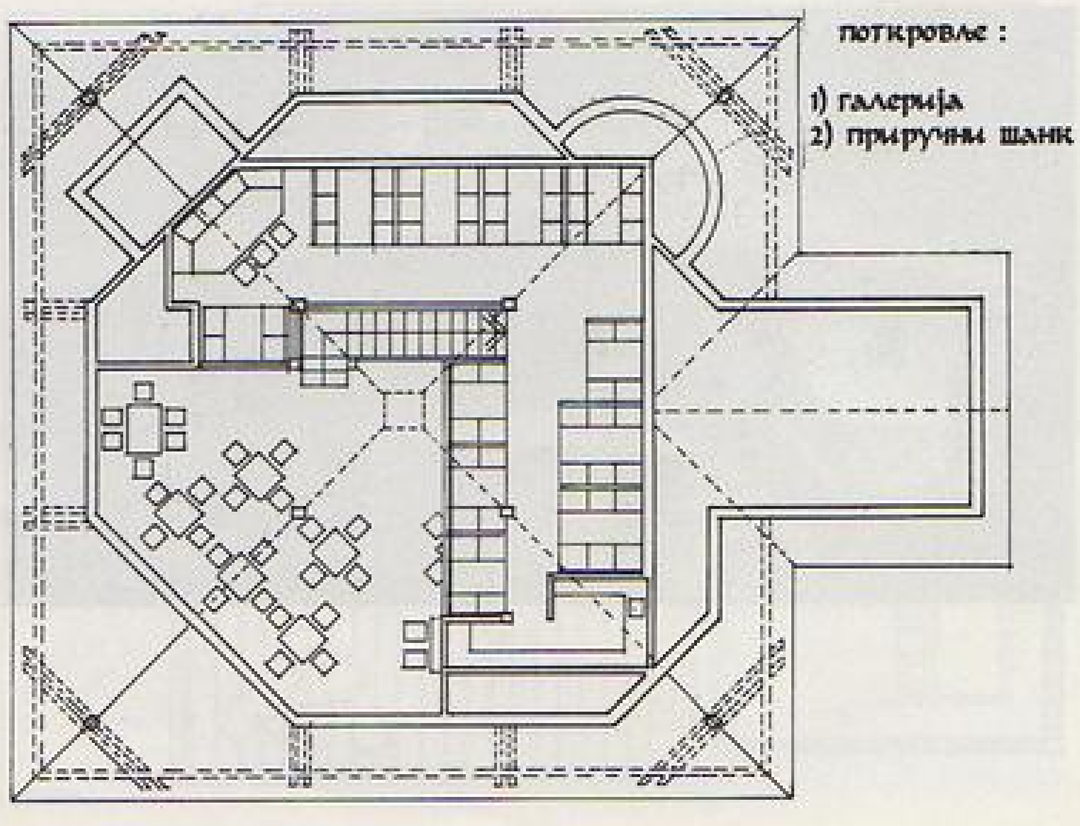

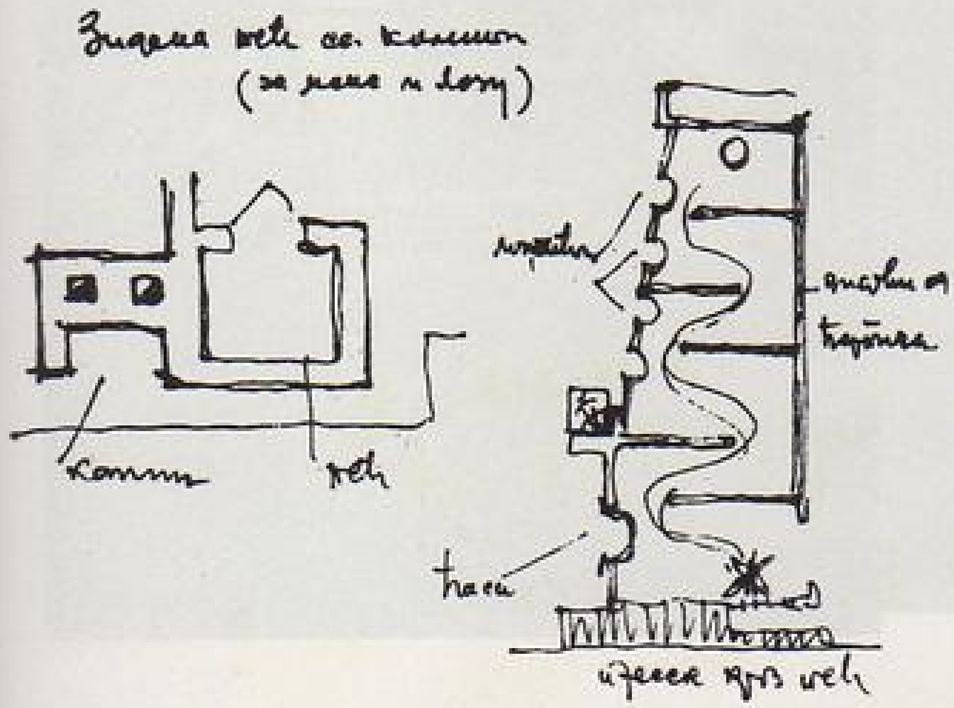

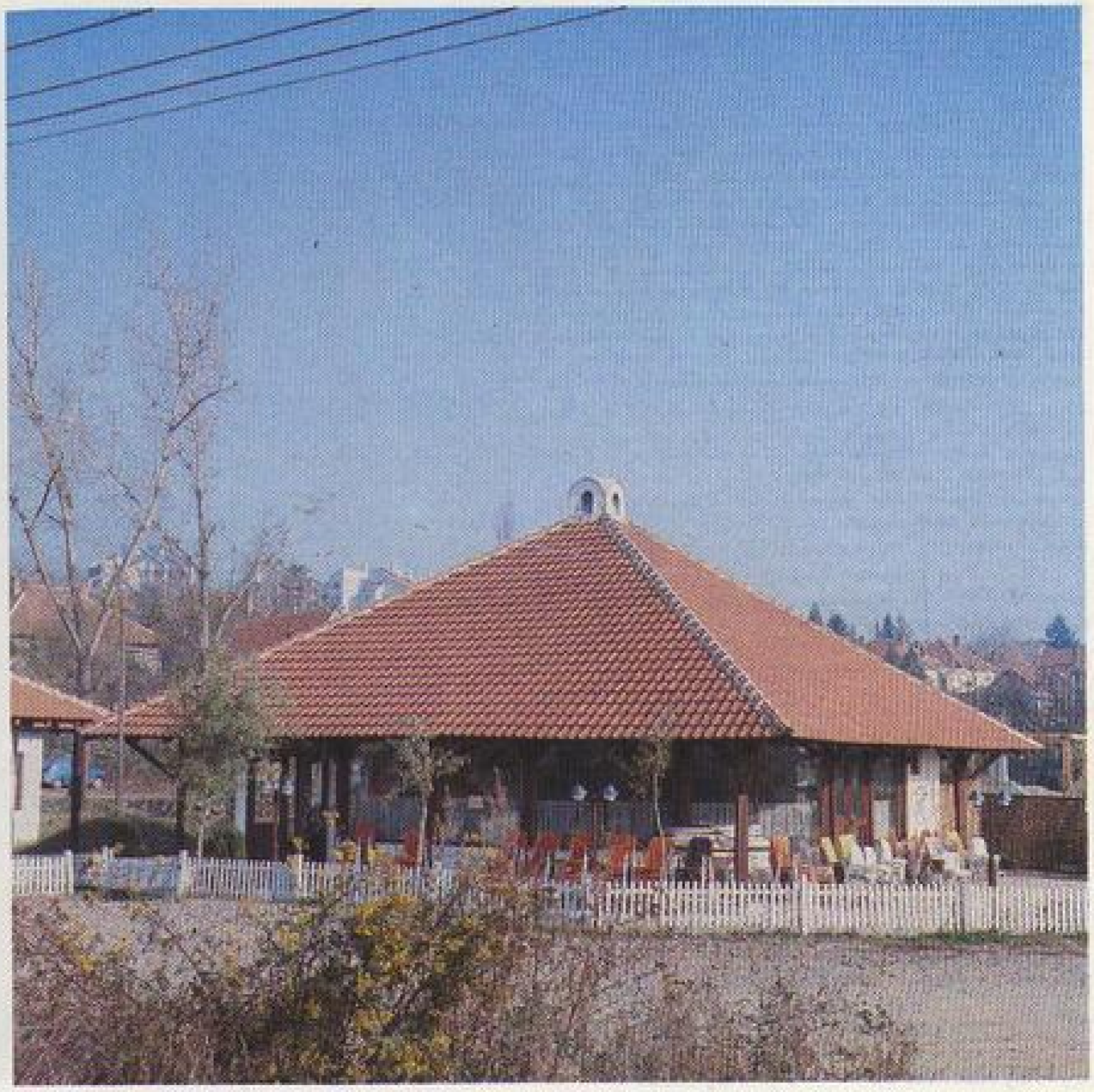

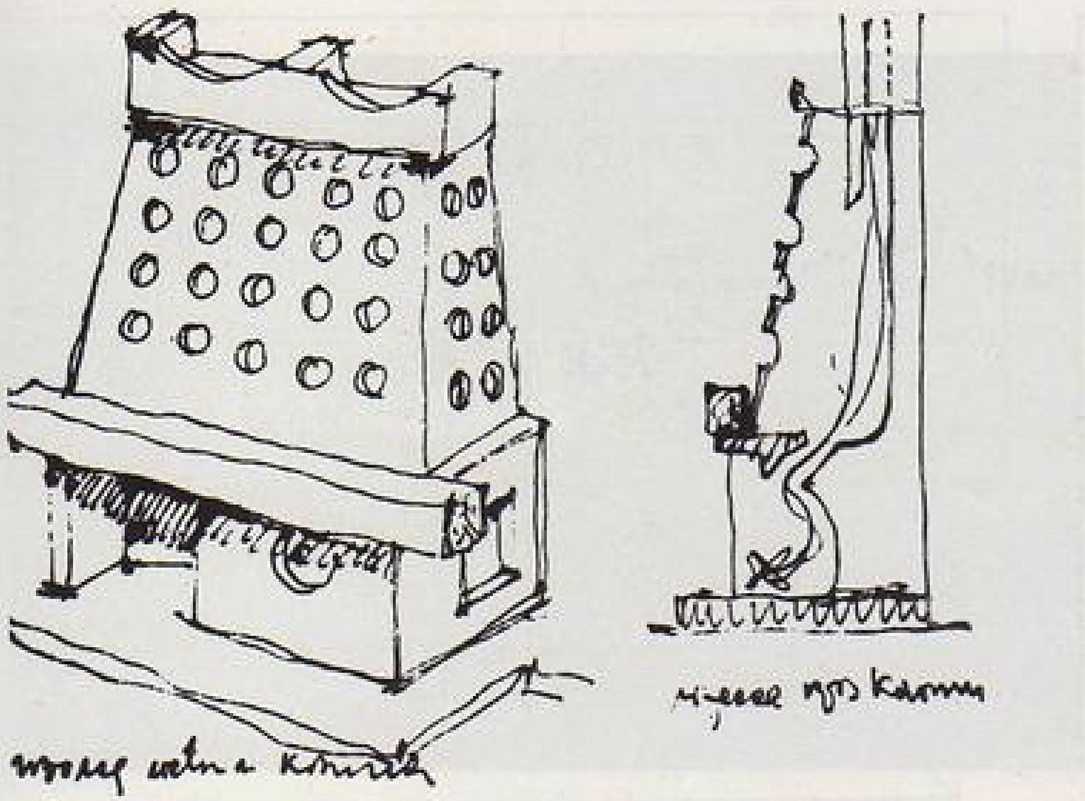

А15 ОБРЕНОВАЦ

приземље :

1) трпезарија
2) кухиња
3) степениште
4) купатило
5) дневна соба
6) улаз
7) сп. соба
8) тераса

поткровље :

1) сп. соба
2) степениште
3) купатило

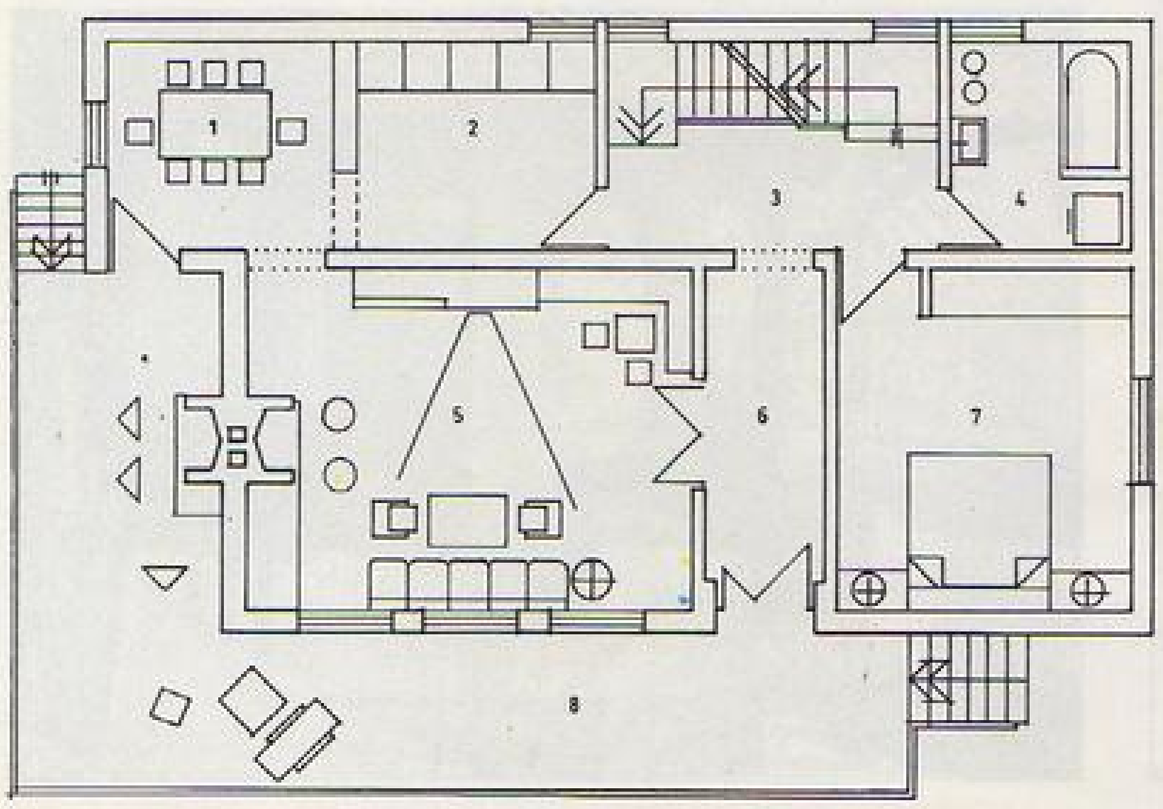

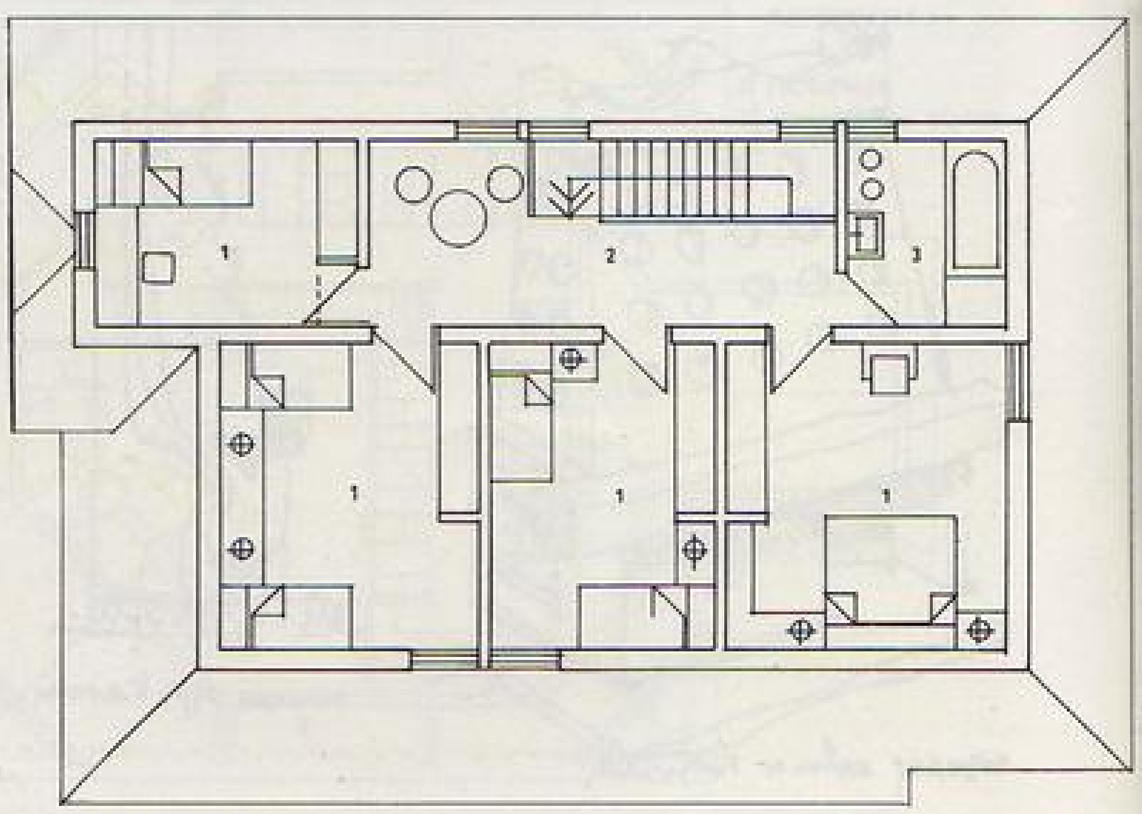

А16 ТРБУШАНИ

На периферији Чачка подигнута је ова породична кућа и то полубровнара. То је била жеља власника а не мој наговар. За тако нешто не бих за ни смео наговарати. Он је тако хитео јер је сматрао, а и сад сматра да му је тако изграђена кућа пристија и топлија. Она отаква чини једно „душевно стање" попут школке и гнезда, где се човек може безбедно завући – као склониште и скровиште а да отеш није ни стиснут ни притиснут. Такву је он хитео и такву је сваки дан и доживљава. Где ћеш веће крепости и лепоте него кад се човек радује свајој кући – своме дому.

Распоред је последица програма и урбанистичких услова. У приземљу су улаз, кухиња, остава, мање купатило, родитељска соба и дневна соба са великим тремом. Ту је и гаража.

У подкровљу је ноћни боравак: собе за спавање и купатило.

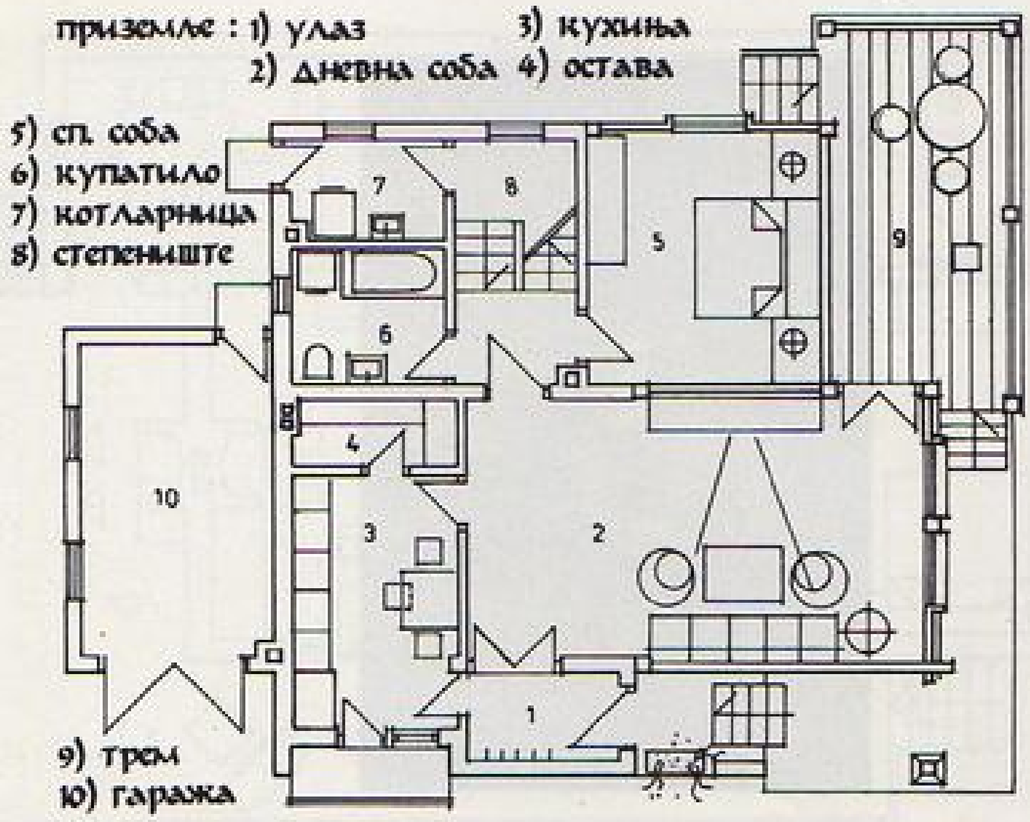

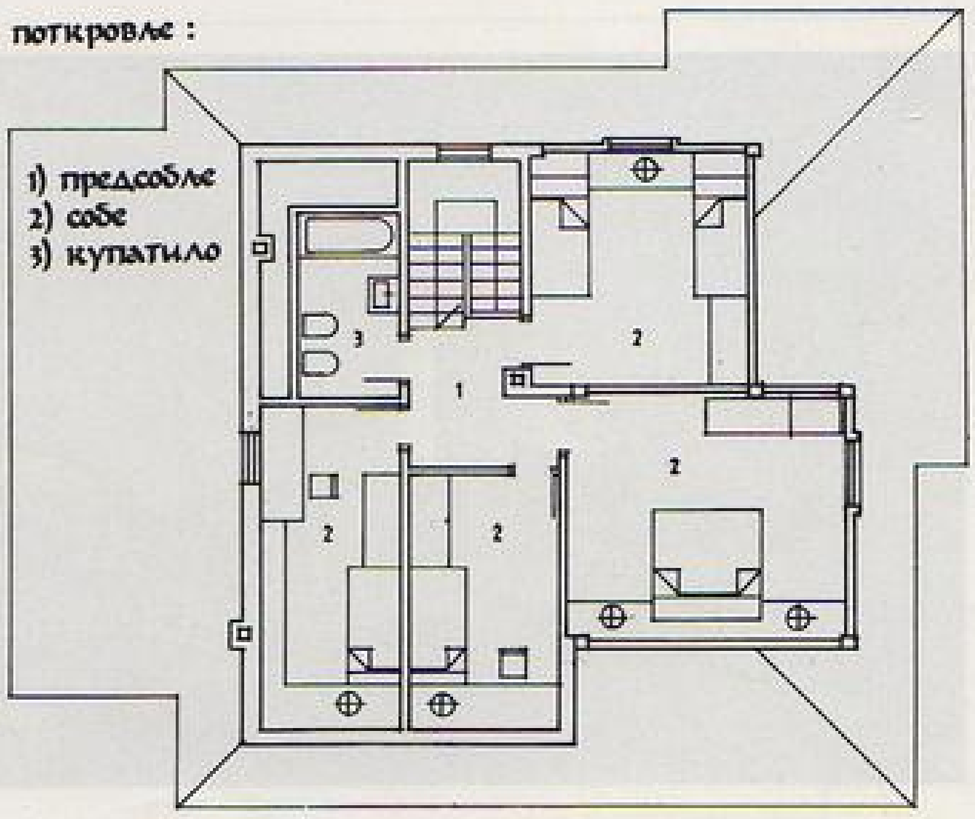

А17 РАЉА

Кафана у Малом Поповићу. Још један крајпуташ. Требало је да то буде један корак даље: покушај да се у тремстоновању више удаљим од наслеђеног лика – али.... Требало је бити ригурознији, оленији и доследнији. Човек не треба да изневерава себе; свака странпутица је опака, треба ићи својим путем, са својим ћудима, за неким својим нервом. Овако, нешто недостаје, али шта?

Да се несторазум увећа, јавља се жеља власника да метод прилазне терасе изгради гарану и котларницу. И то накнадно, кад је све готово. А котларница има димњак који буши тераси и између столова избија на површину. Треба, уљез, на нешто да лиси и етоћ: таков каков јесте, а могло је без њега.

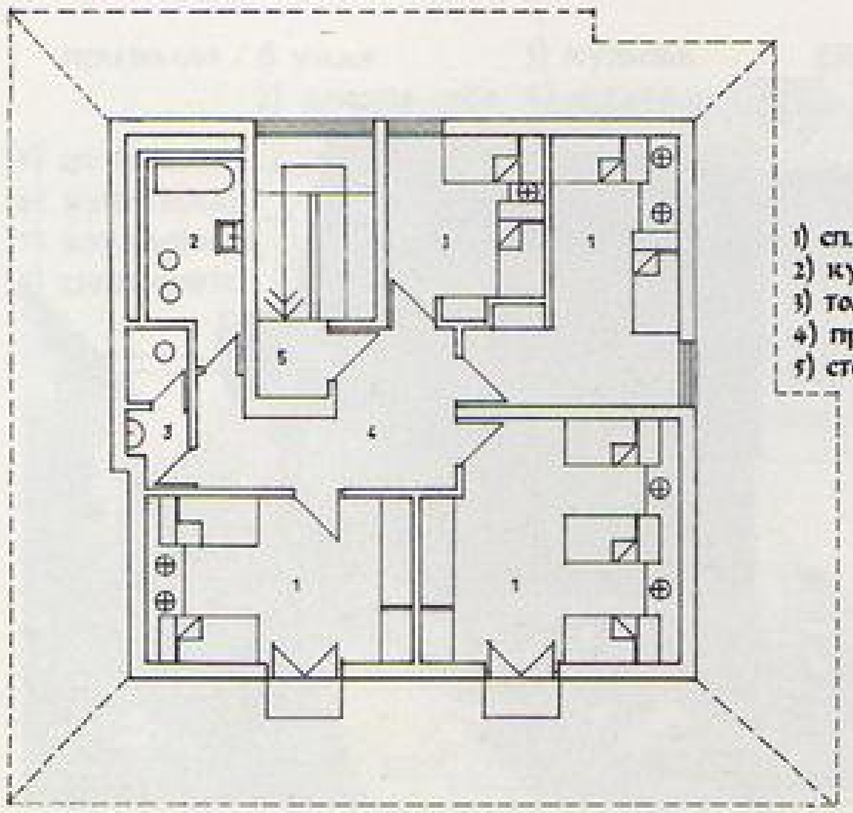

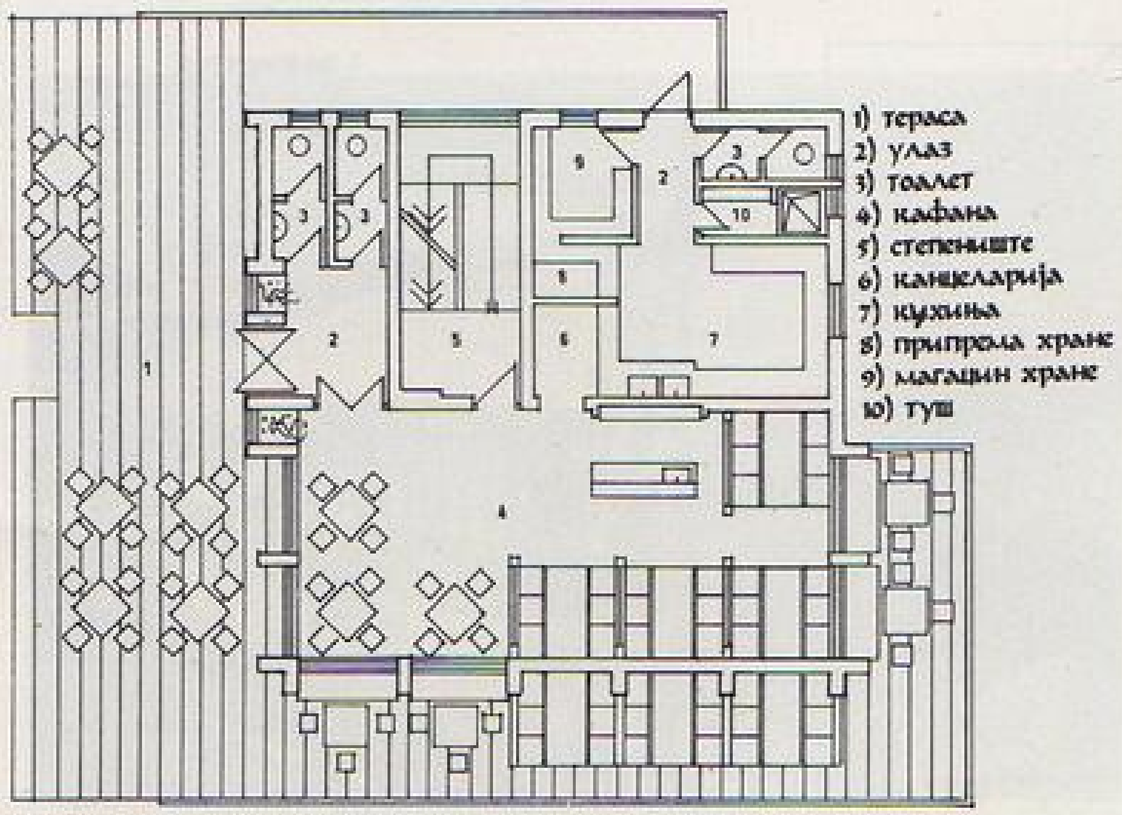

А18 БРЕСТОВИК

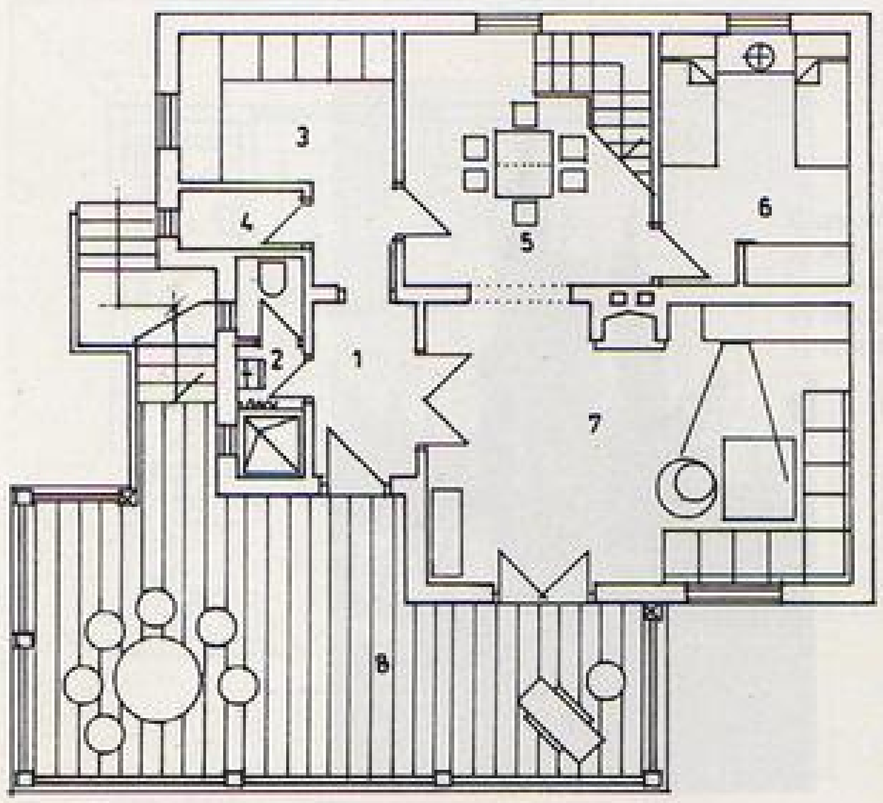

приземље :

1) улаз
2) тоалет и туш
3) кухиња
4) остава
5) трпезарија
6) сп. соба
7) дневна соба
8) трем

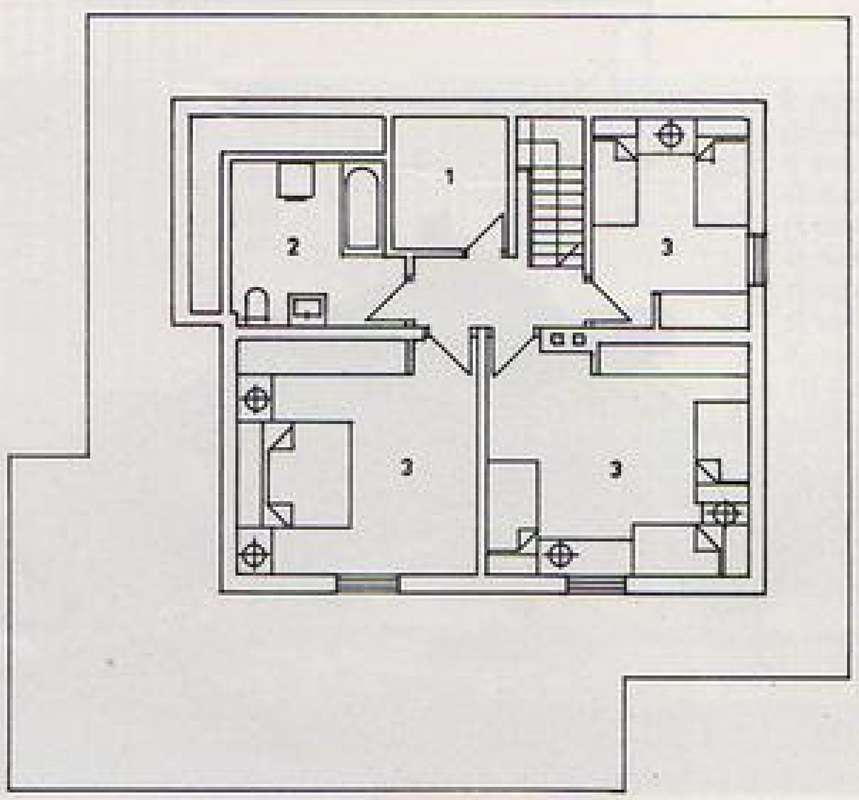

спрат :

1) гардероба
2) купатило
3) сп. собе

А19 СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА

Зоран је, како каже, видео на телевизији приказан неки мој објекат и решио одмах да у својој и Смедеревска Паланци направи за себе и породицу тако нешто. Окренуо телефон назвао ме, потом кутио плац и све то „збрзно“! Потом смо се нашли, договорили и урадили пројекат. Приступио Зоран одмах и градњи а ја нисам да видим шта се и како ради. Објекат – кући се и заврши а ја не одок. Жао ми је било због објекта а још ваше због Зорана, стрепео сам да не помисли да ми је било важно да му урадим и продам пројекат за неки „трља главу“ како зна. Али ено и тако се некад у животу догађа.

Међутим, Зоран узоран домаћин и прегалац о свему је на најбољи начин водио рачуна тако да је објекат изведен тачно по пројекту при чему је он бирао и материјал и мајсторе према врсти посла. Када сам видео објекат скоро завршен и усељен био сам више него задовољан, са пуно прекера себи, јер, као што видите још има мајстора и власника који воде рачуна о ономе, шта је песник хтео да каже!

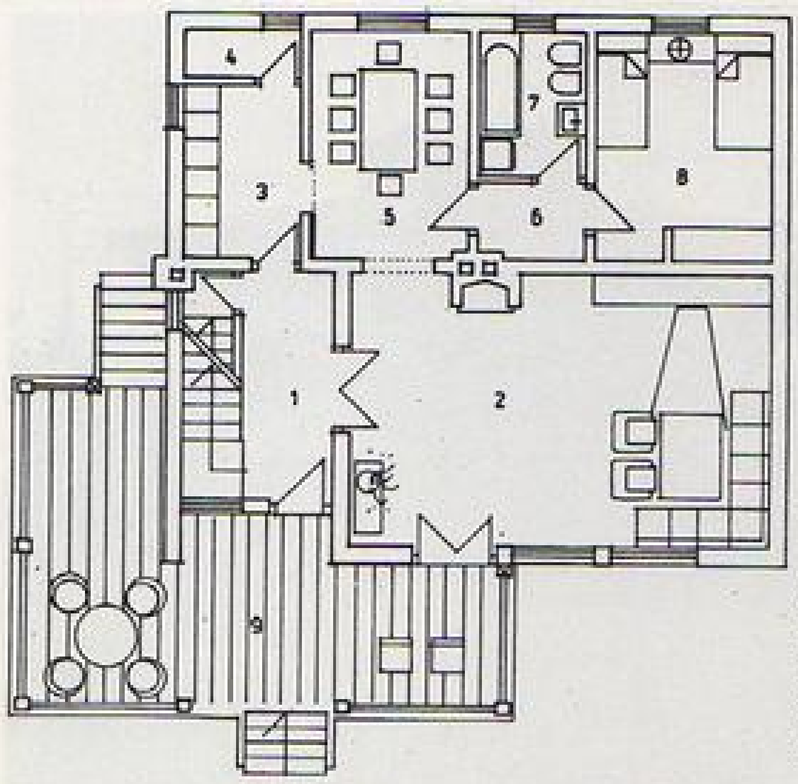

приземље :

1) улаз
2) дн. соба
3) кухиња
4) остава
5) трпезарија
6) антре
7) купатило
8) сп. соба
9) трем

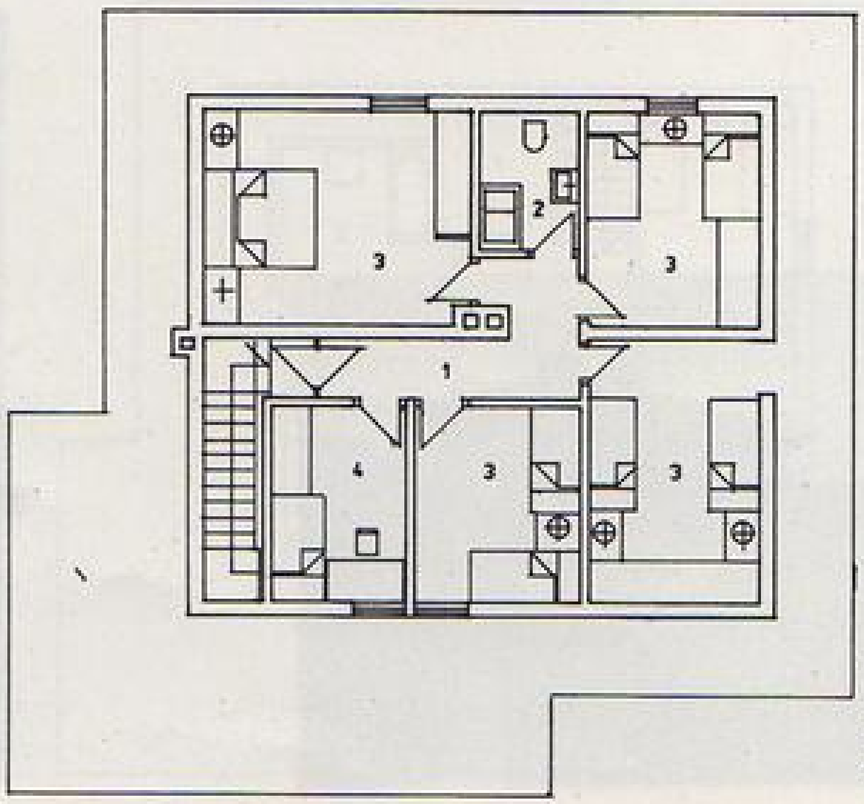

подкровље :

1) предсобље
2) купатило
3) сп. собе
4) радна соба

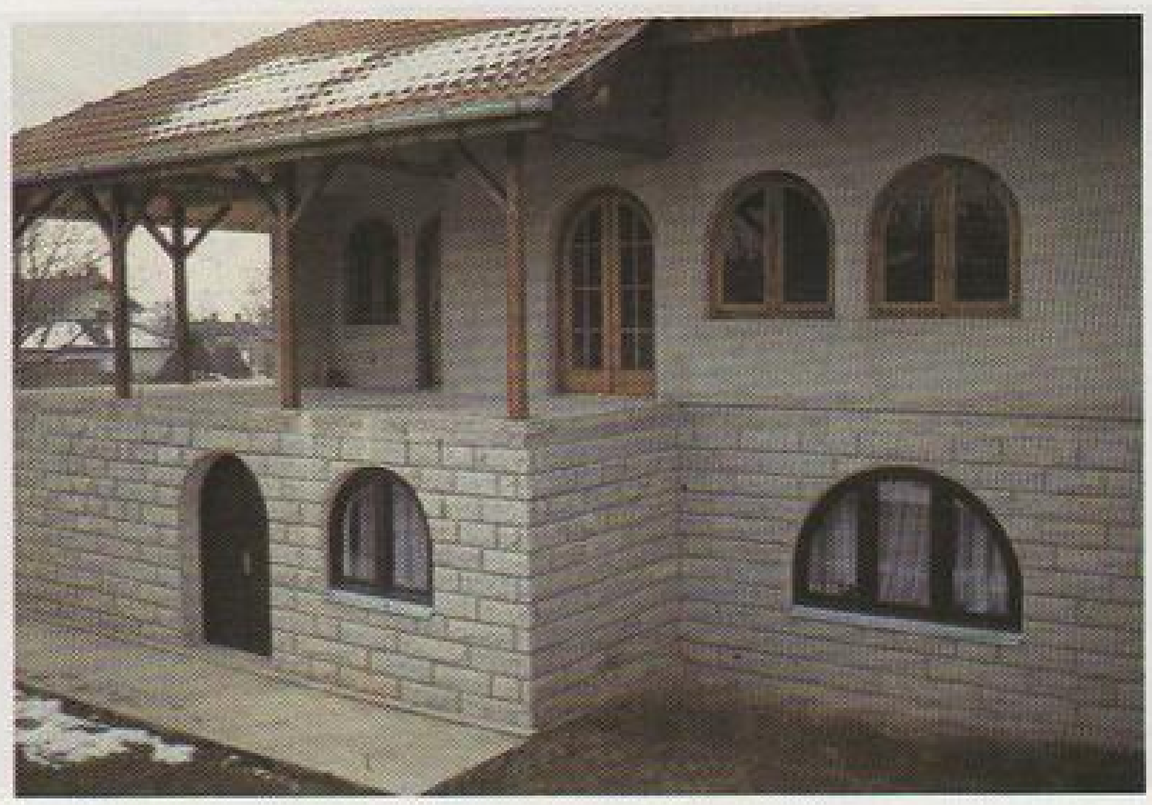

А20 СМЕДЕРЕВО

Власник је купио плац на коме се налази нека мала кћерка још из прошлог века. Она је наводно под защитом и ако се жели подићи нови објекат поред ње, ће моја својом архитектуром да јој буде близак - некако „старински" по лику. И тако прешли Спасоје, власник, дали преторуку да му ја му могу помоћи. Тако направимо програм под датим условљенима, потом пројекат-и, као нето се види, објекат. Мерадавни благословише, и рекоше да смо се уклонили и досегли до желеног.

У суперету подрум - касније делом претворен у локал. У приземну су улаз, кухиња, дневна соба, две ставеће собе са купатилом и атоеоиште за подкровље. Степениште је смешено у дневној соби. У подкровну су такође ставеће собе са купатилом.

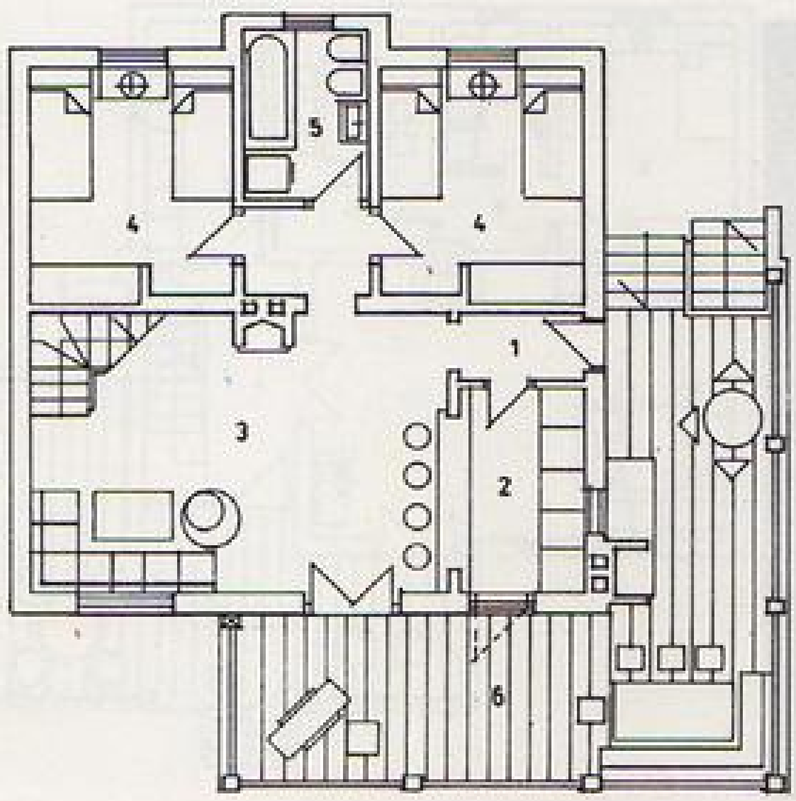

приземље :

1) улаз
2) кухиња
3) дневна соба
4) сп. соба
5) купатило
6) тераса

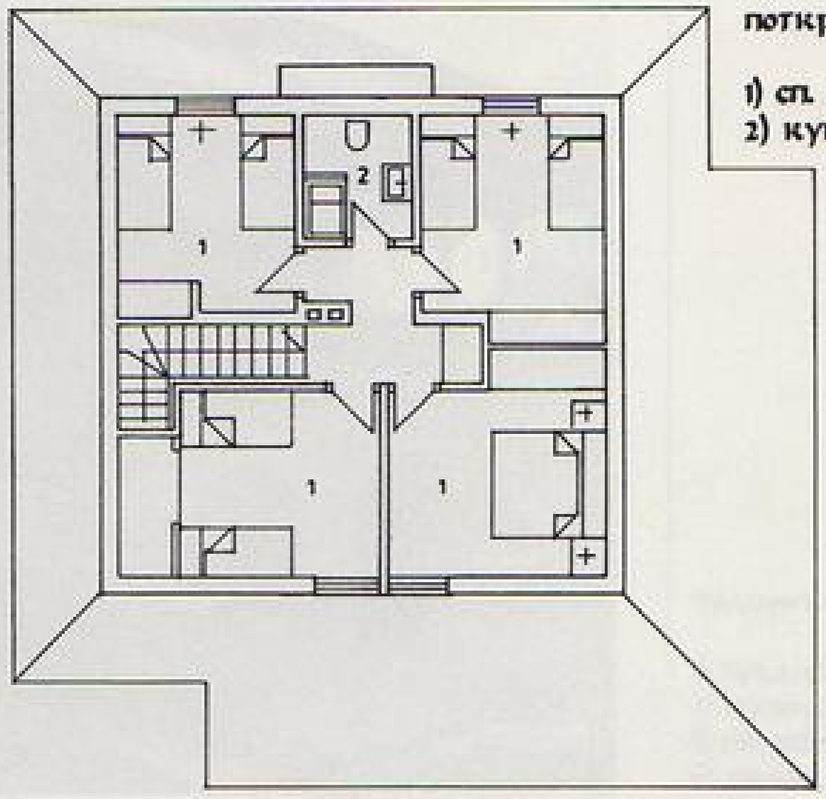

поткровље :

1) сп. собе
2) купатило

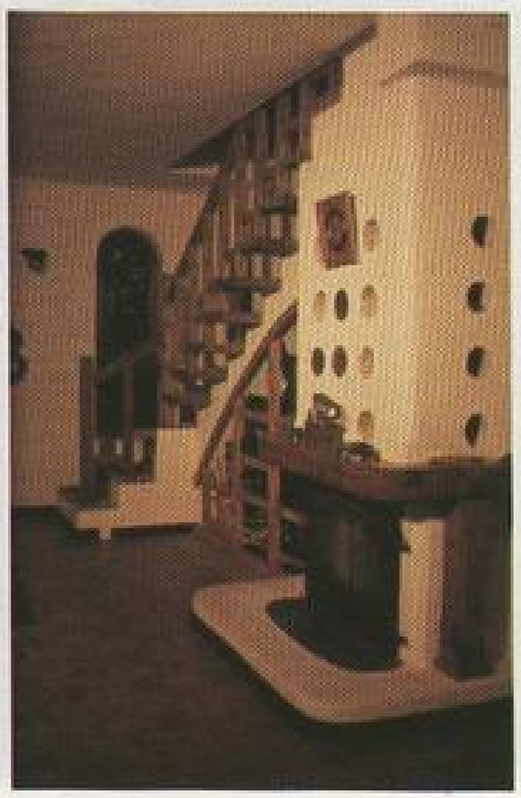

A21 ТАРА

Кућа за одмор на Тари. Терен стрм, видици величанствени – према њима је и постављен објекат. Архитектура, промстиче из мих чињеница – наравно и из намене објекта. Још један покушај транспоновања зламиборске куће.

Садржај уобичајен: дневни боравак и кухиња у приземљу, ноћни у подкровљу, купатило између њих.

Материјал је мађен скоро на лицу места, мајстори такође. Завршни радови још трају. Срећнија околност би била да су уместо беца у грађени летећи кровни прозори, али их тада није било.

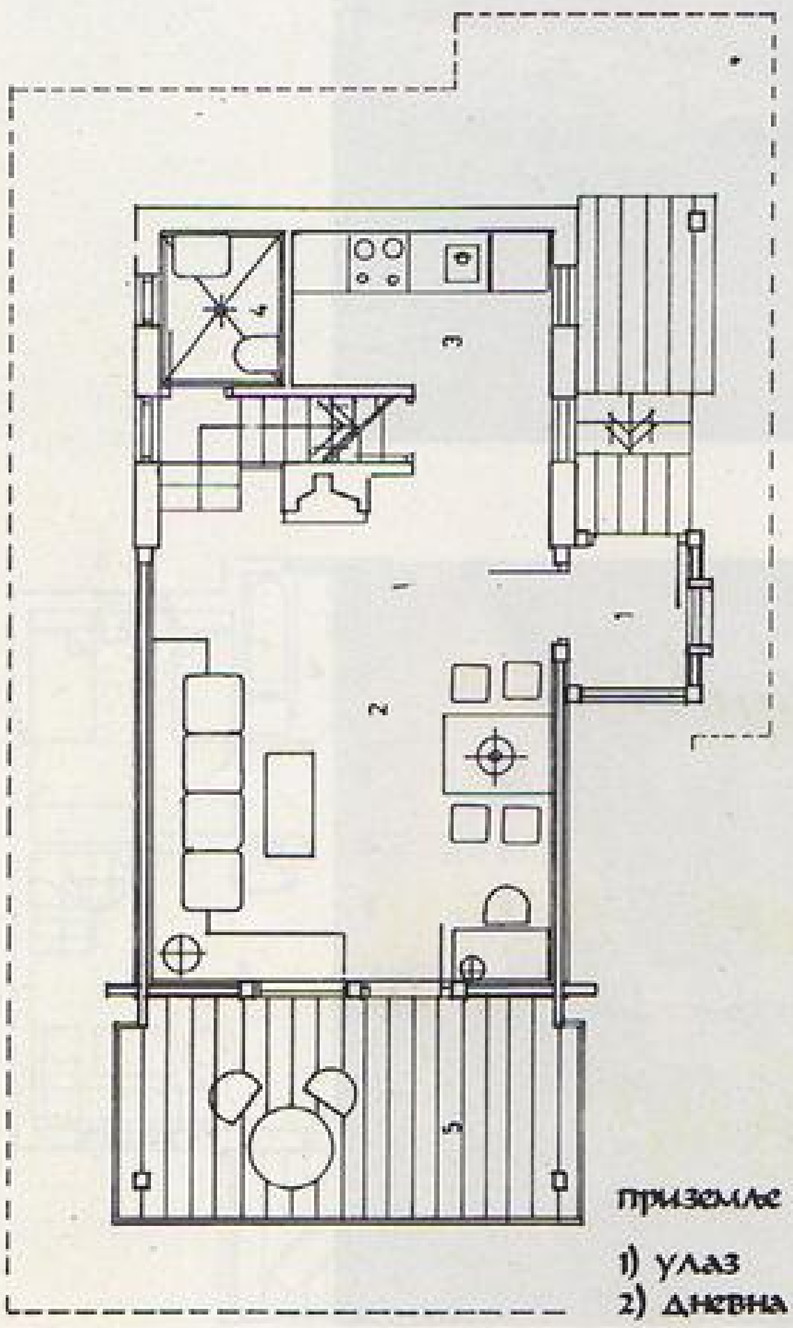

приземље :

1) улаз
2) дневна соба
3) кухиња
4) купатило
5) трем

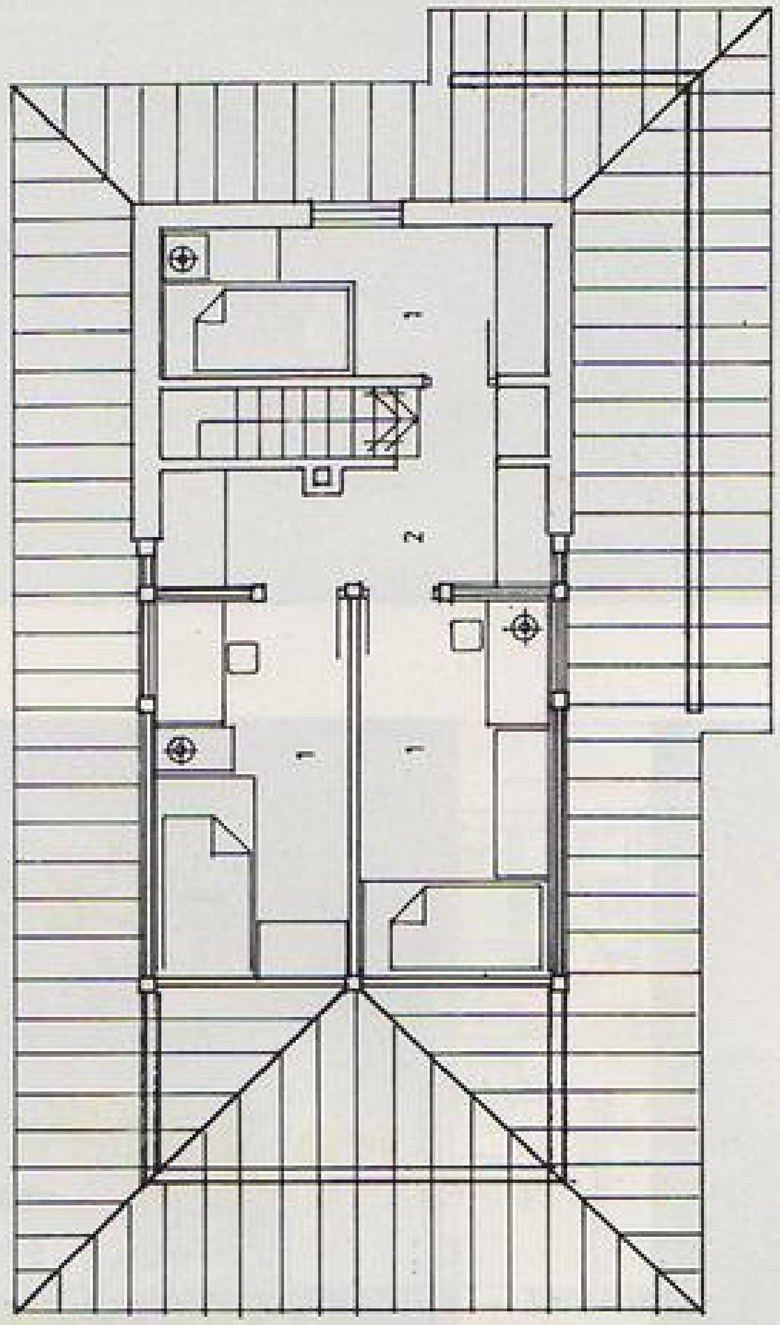

1) спаваће собе
2) предсобље

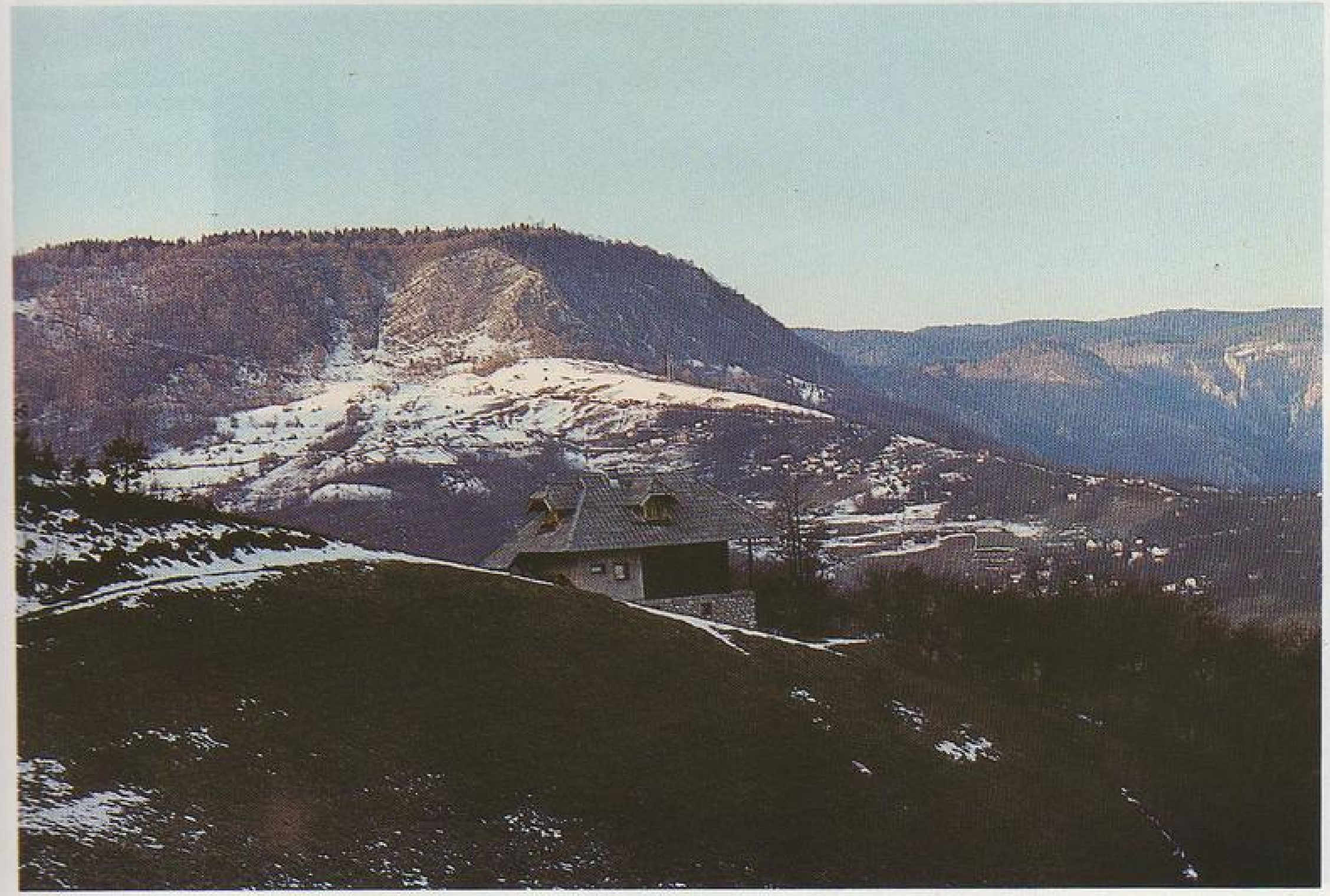

А22 ДОЊИ БАЊАНИ

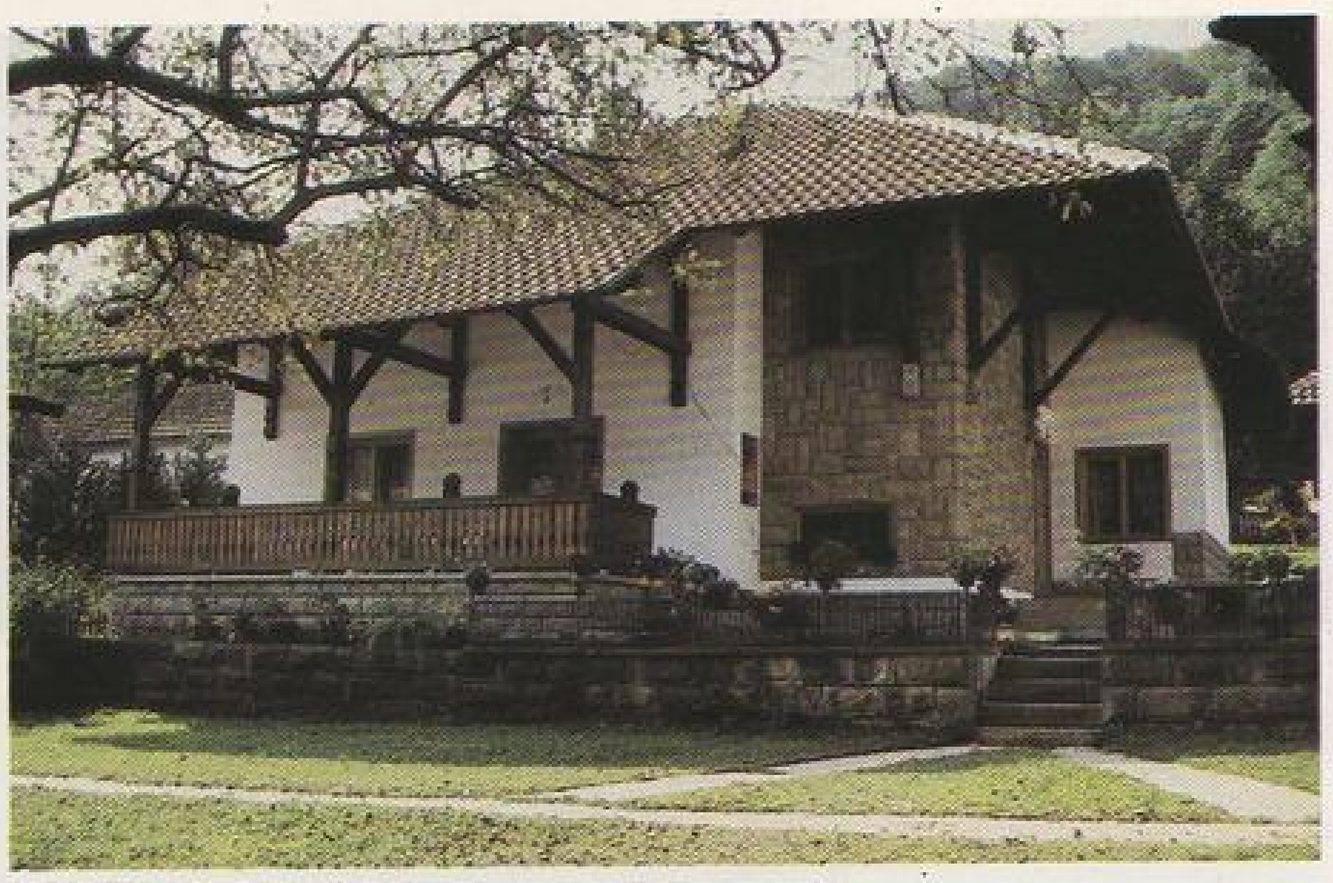

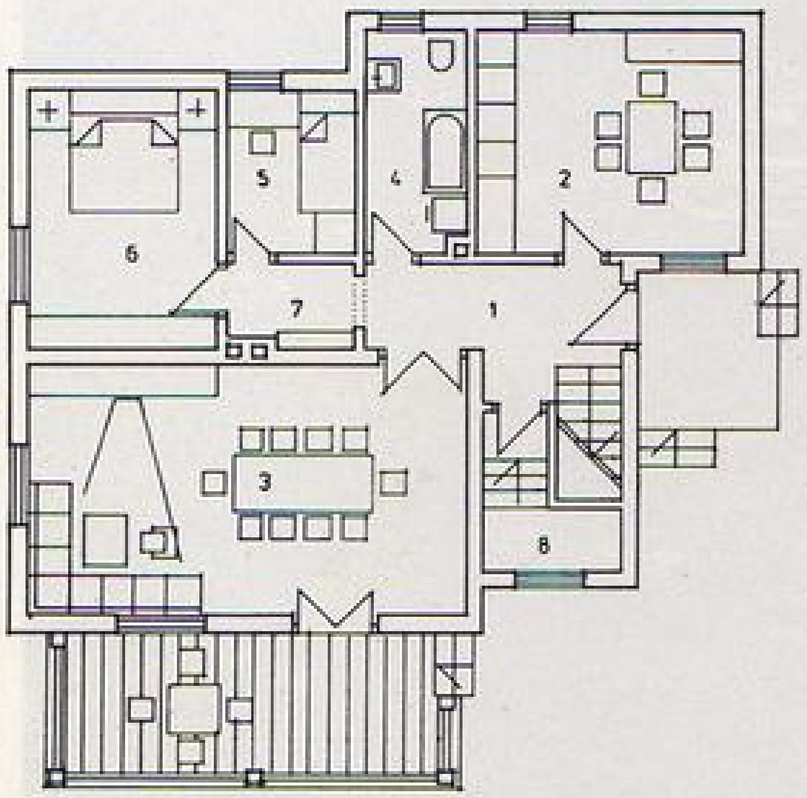

приземље :
1) улаз
2) кухиња
3) сала
4) купатило
5) полу соба
6) сп. соба
7) антре
8) остава
9) трем

поткровље :
1) сп. собе
2) гардероба
3) купатило
4) таван
5) предсобље

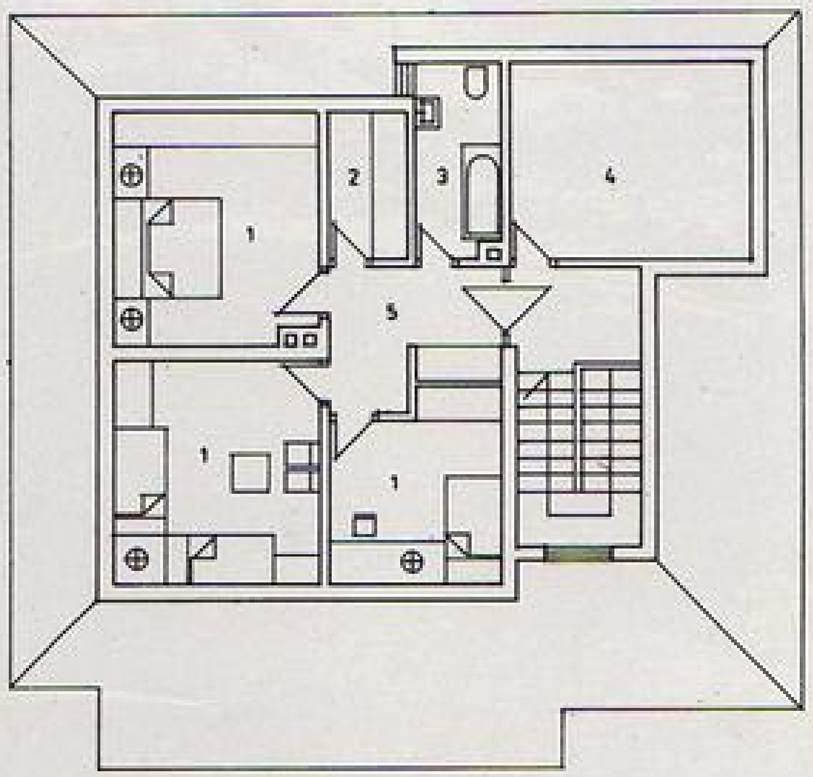

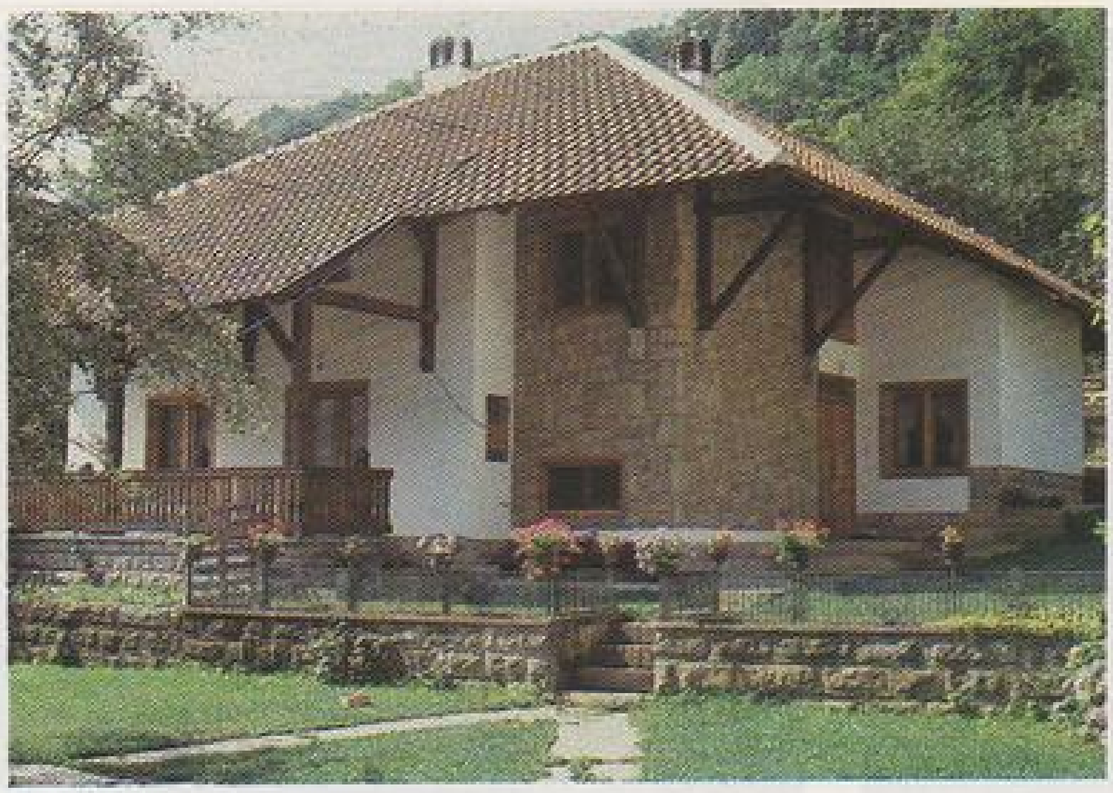

А23 МОШТАНИЦА

Кућу у Моштаници пројектовао сам једног лета у сену односно у својој кућици за одмор. Нашао ме ту будући власник и учинио све да му градим пројекат. И наше диван човек спектрилишевер, учео је себе у цело подузеће и како да му човек не изађе у сцерет.

Програм је сам зео, уз мају малу помоћ, или му је жела била да му кућа буде слична некој од мојих реализованих кућа и тако уз спецификовање и касније контаите дођосно до решења. Мајам признати да ако извођена нисам имао проблема пошто их је све решавао власник тако да сам био лепше у таку целог посла-та и спокојан. И кућа би направљена тако рећи без мога учешћа. Сва похвала, у колико је има, иде на адресу власника.

Решење се види из прилога.

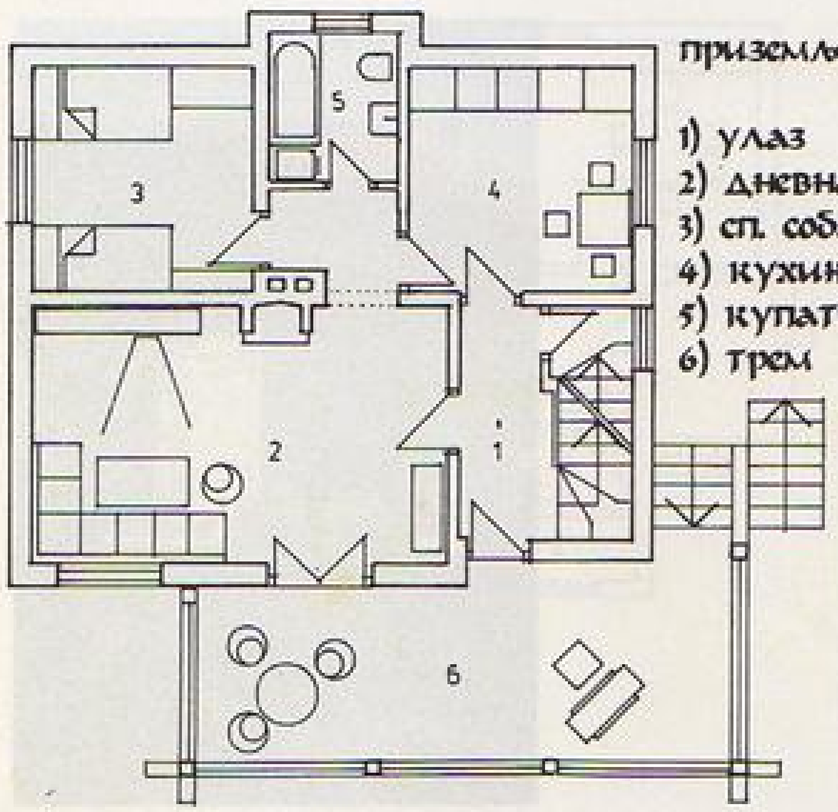

приземље :

1) улаз
2) дневна соба
3) сп. соба
4) кухиња
5) купатило
6) трем

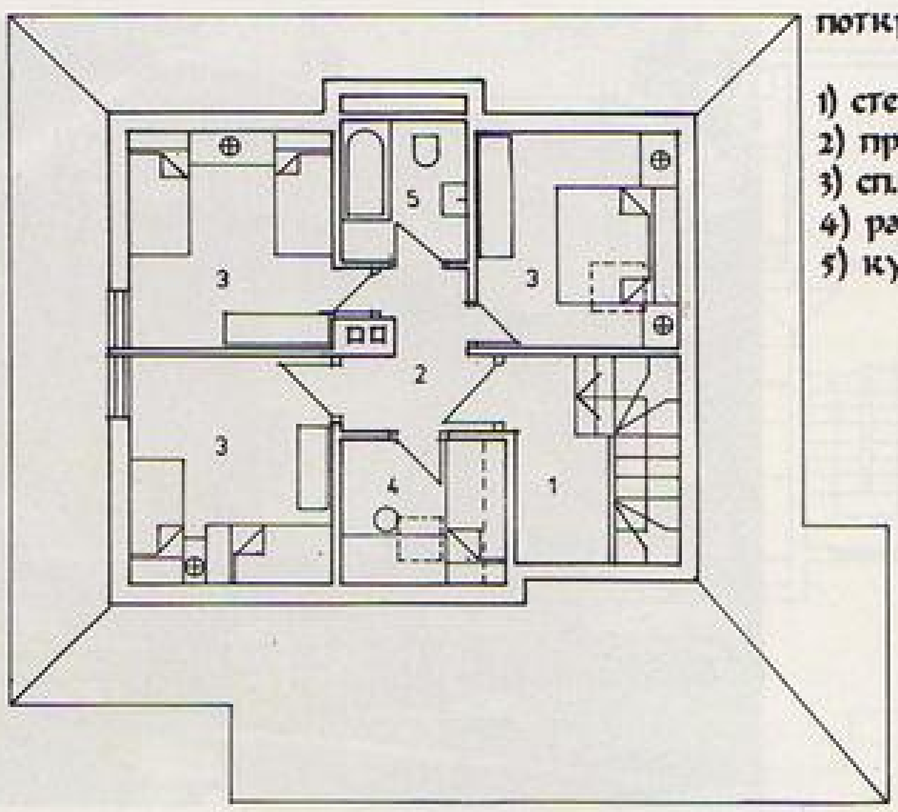

поткровље :

1) степениште
2) предсобље
3) сп. собе
4) радна соба
5) купатило

А24 ТАКОВО

У устаничком Такову, на бившем стричевом имању, мој пријатељ који живи овде у Београду направио је себи и породици кућу за одмор. Можда му она и није била преко потребна, чим имање није богзна какво на обделавање и не антиповано је те човек може лако да дође у искушење да та отуђи. А деце, зрада и имања никад није много. Да би избегао та и таква искушења он за сваки сваки случај, без мога учешћа направи подрум та потом позове моле да се нешто надовежем и направимо нешто изнад земље.

Тако направисмо ову полубрвнару. Дневни боравак заштворен је брвнима а кухиња, остава и купатило су озидани. Из дневног боравка је степениште за поткровље где су собе за спавање и купатило. Ту је још и обавезни трем без кога, у нашем подсебљу нема становања и живљења.

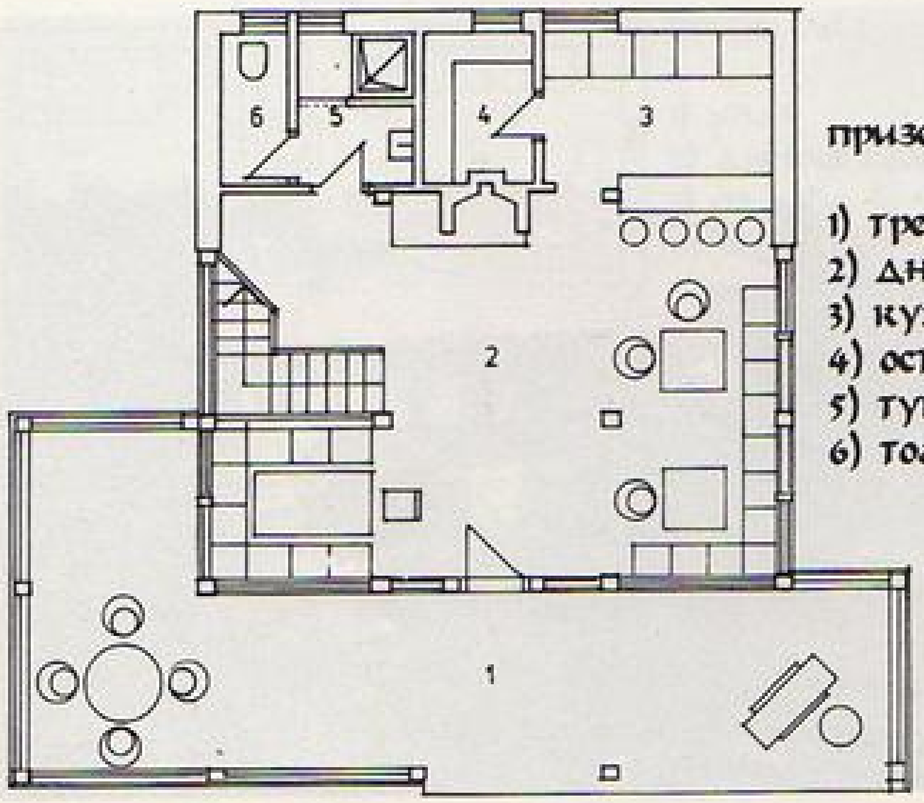

приземље :

1) трем
2) дневна соба
3) кухиња
4) остава
5) туш
6) тоалет

поткровље :

1) предсобље
2) сп. собе
3) радна соба
4) купатило

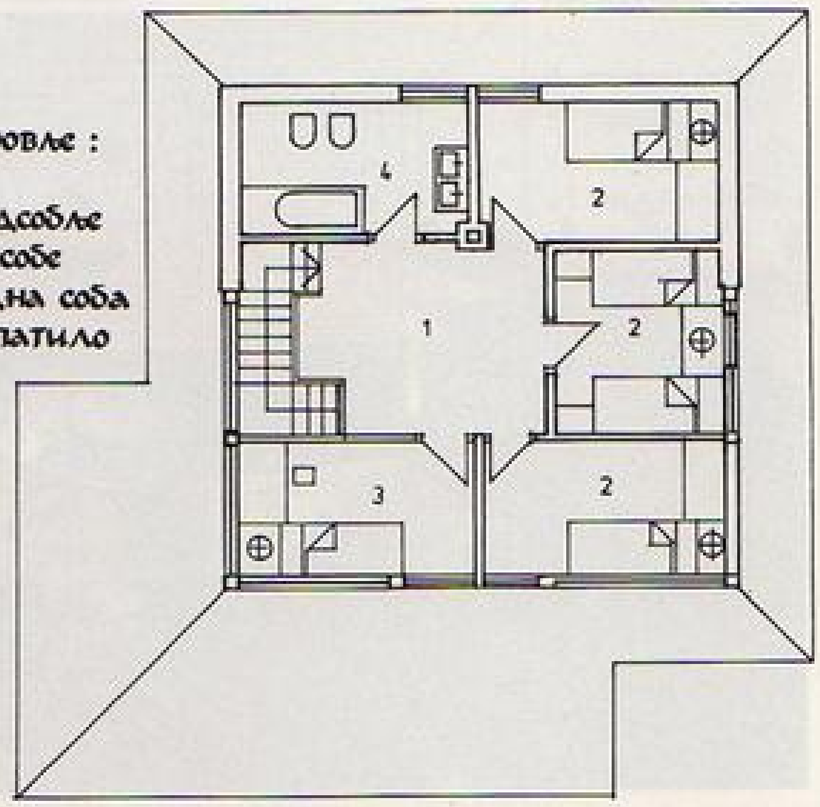

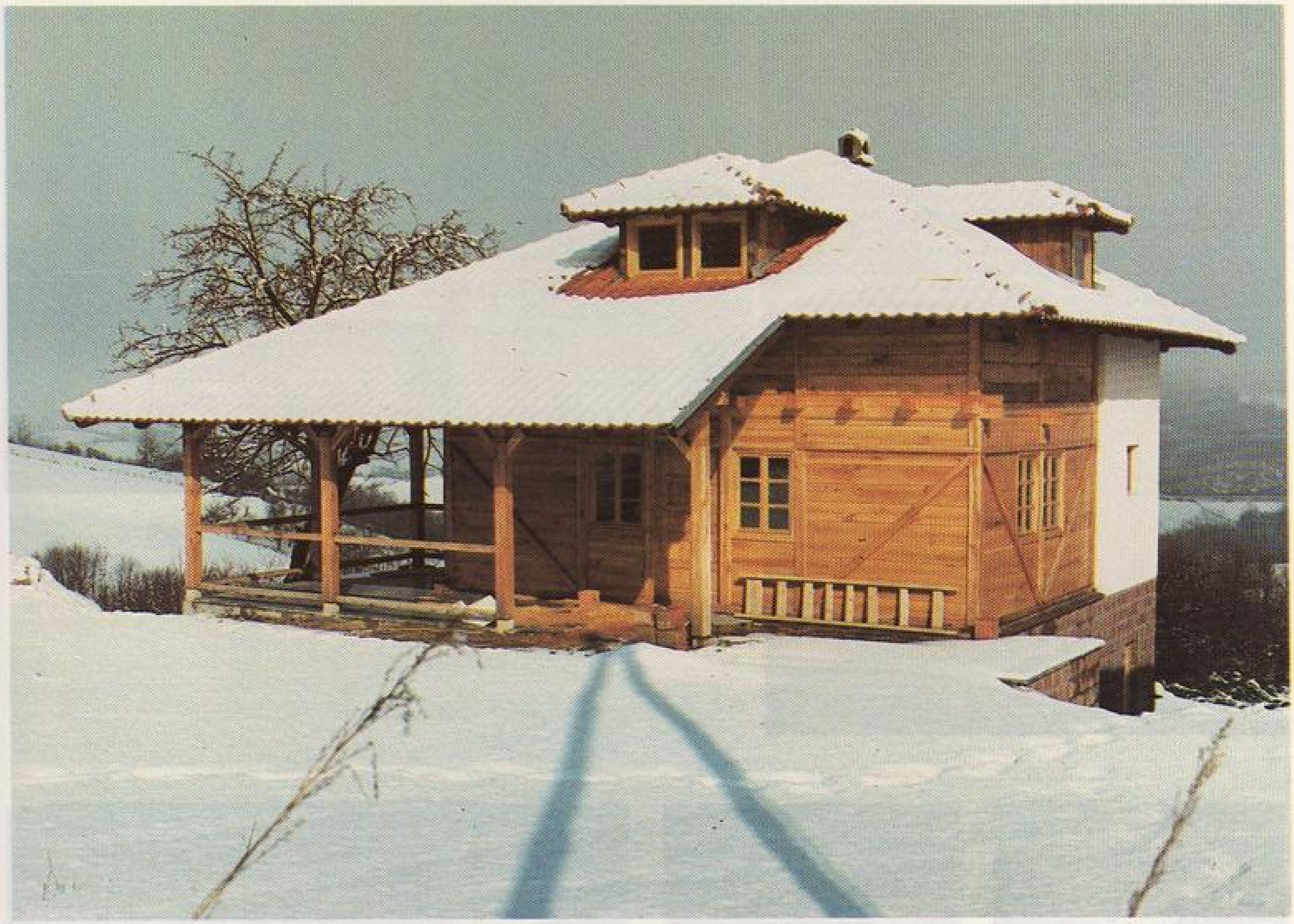

А25 ШТАВИЦА

Гуо Слободан за мене и моју рабоћу и не знајући да сно родом из суседних села обрати ми се да му помогнем да родитељима направи кућу у Штавици селу под Рудником. Први пробни судоћу рег по рег и сазнадоено ко сно и одакле сно. И да је не сиђ мајо другарице из клуба основне школе давне 1930 године. Слободан је грађевински инжењер, стручњак за вишке бранс које је као стручњак електропројекта градио по Јужној Америци и доктерант из Калифорније. И сто тако он сењаче иатод Рудника - овстски човек - али завичај је завичај. Направисно и пројекат и објекат и сво га на суду јавности.

Кућа има подзиди, приземље и поткровље. Користили сно добрим делом столарију старе куће која беше на месну ове. Да не дајем даља обивештења надам се да се све види, и добро и лоше, из приложеног.

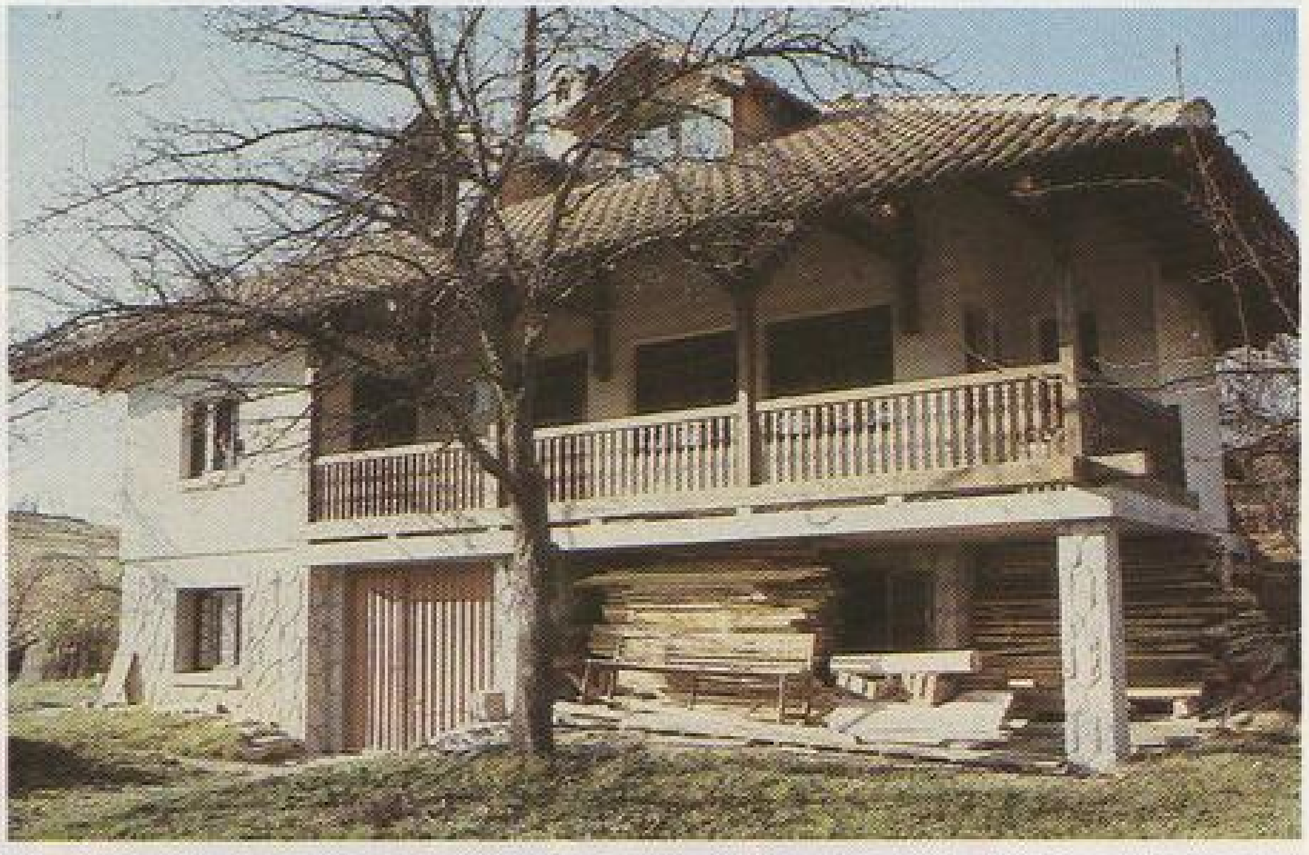

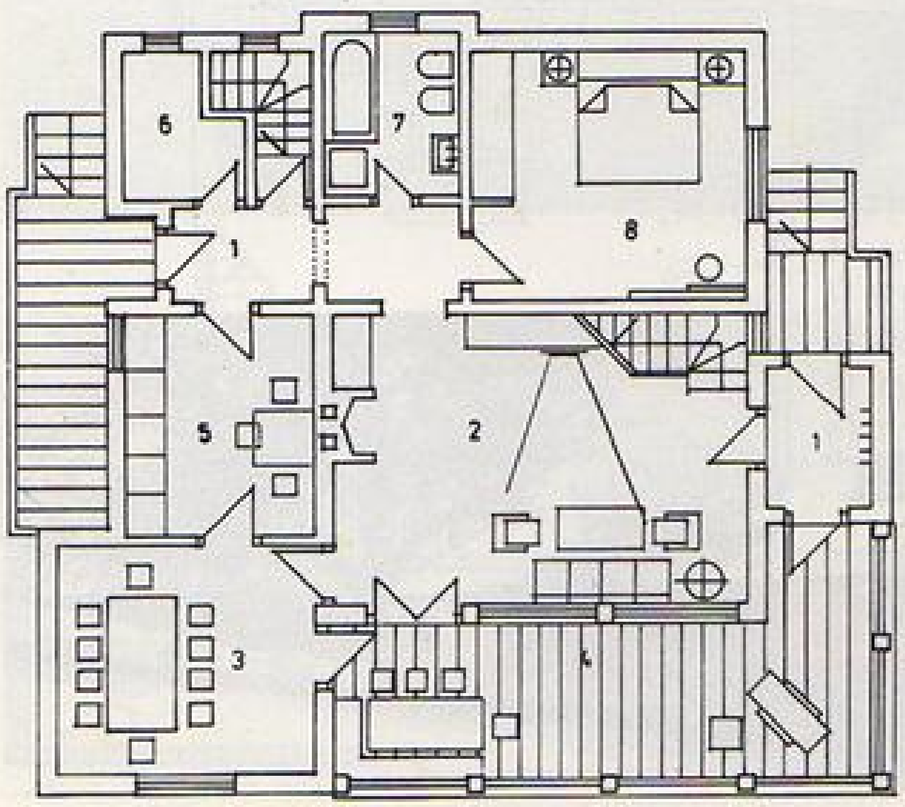

приземље :

1) улаз
2) дневна соба
3) трпезарија
4) трем
5) кухиња
6) остава
7) купатило
8) сп. соба

поткровље :

1) сп. собе
2) купатило
3) предсобље

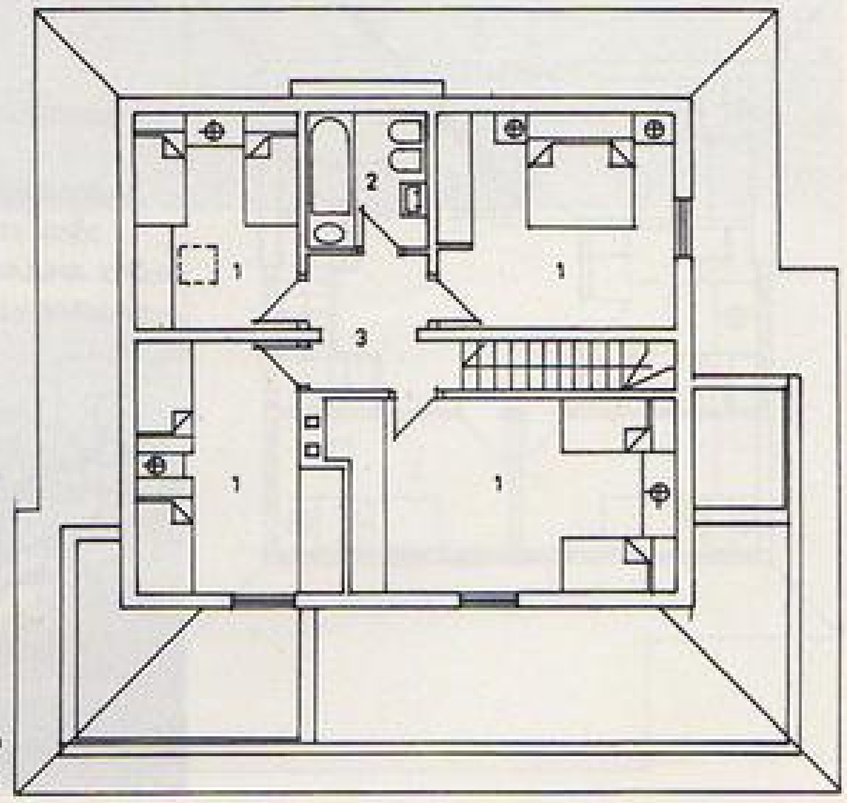

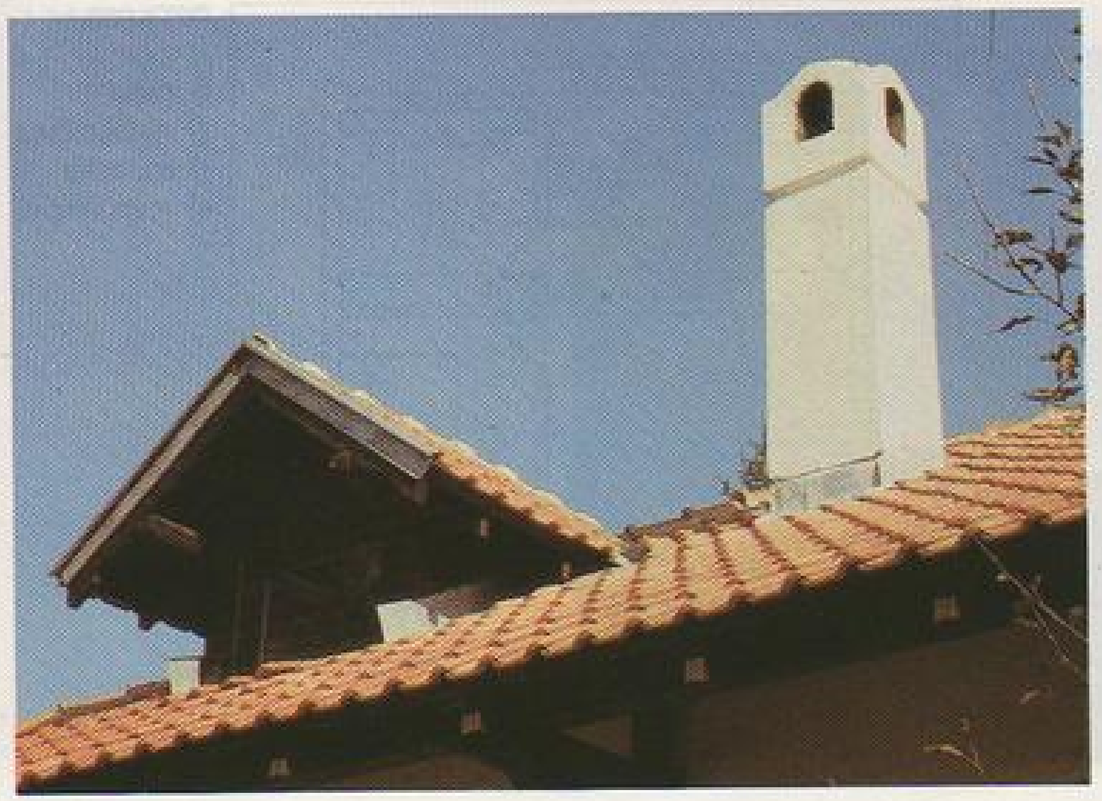

А26 ЛАЛИНЦИ

У близини моје куће за одмор, у суседном селу власник је хатео за себе сличну мојој, али зидану, не голубрвнану. Лако сно се спаразумели око пропрама а то лепо бејах замудан те уместо одмазања урадих комшији пројекат. – Јер није лако ни бадаваписати.

Он је прибавио кредо за њено остварење, али не и мајстори. И овде се може поновити она прича истрагава за кућу испод Мањева. Ово вани нарочито за рад у камену поготову око се зида у „цинкоју" систему. Али, после смрти покојања нема 'кад се зид озида поготову' лук у камену онда нема исправке, сем ружења сему нису слони ни власници а мајстори поготову.

У суперену је летња кухиња подрум и остава. У приземљу су дневни боравак, кухиња, ставаћа соба, купатило и трем. У поткровљу ставаће и купатило.

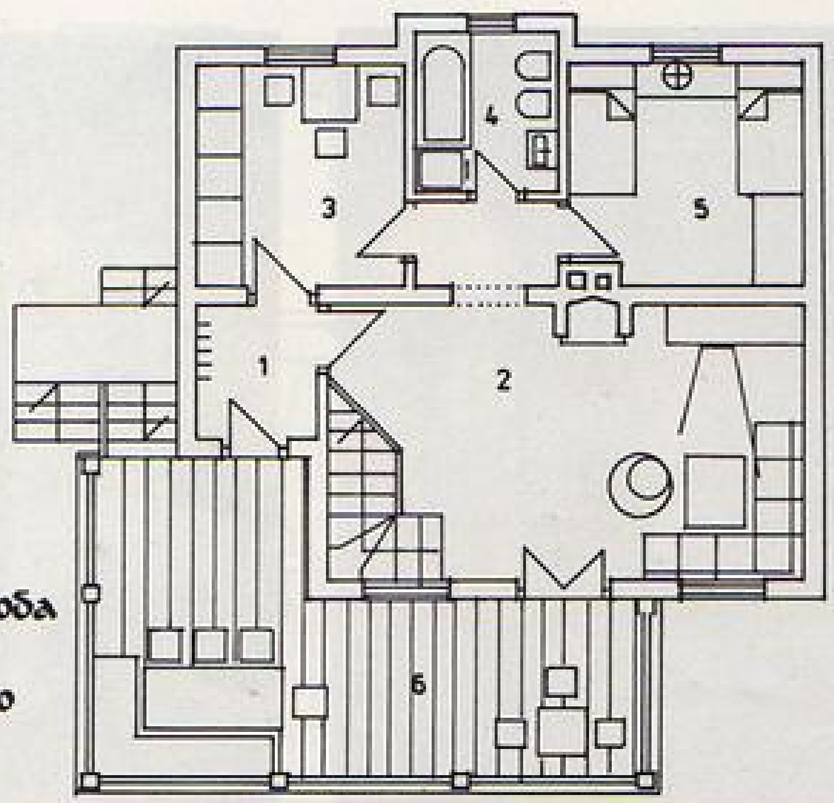

приземље :

1) улаз
2) дневна соба
3) кухиња
4) купатило
5) сп. соба
6) трем

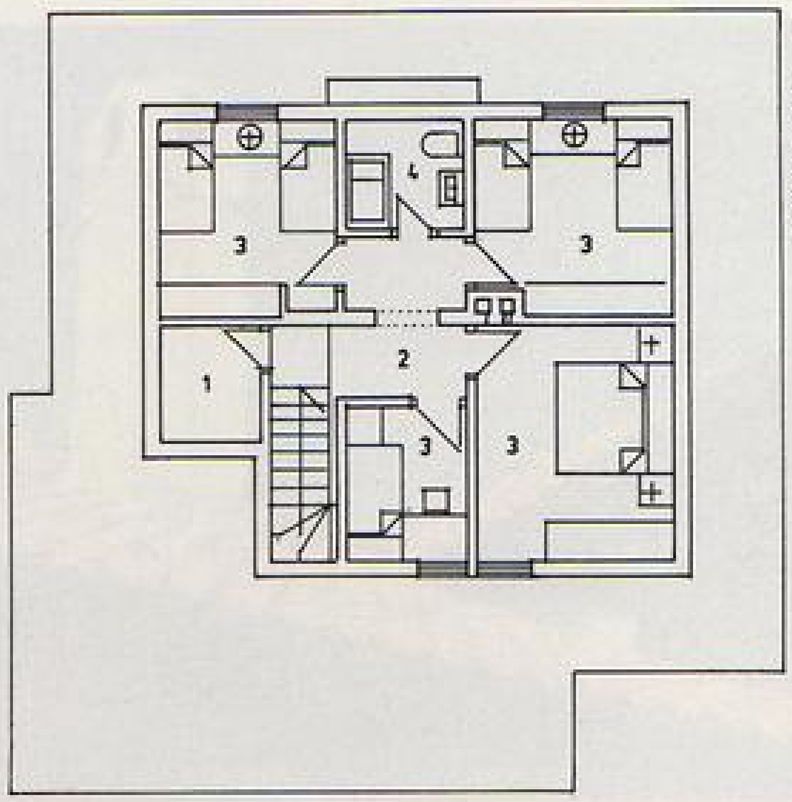

поткровље :

1) таван
2) предсобље
3) сп. собе
4) купатило

А27 ЛУЊЕВИЦА

У овом селу гуљеном по Николи Милићевићу-Луњевици, најбогатијем и највећем трговцу у време српских устанака, деди несрећне краљице Драге, говеду који је свеордно помагао оба српска устанка, имам већ три објекта.

Овај објекат је будућа кафана, која треба прилагодити да служи Милановцу и његовим пословним людима, а потом свима који су ради доброг ића и пића. Да би све било за висини и ниву власников ена је отишао за студије туризма и има намеру да кафану преузме и стави под свој „протекторат".

Уопштељени део објекта састаји се из кафане (зидани део) и ресторана (део од брвана) које опслужује заједнички шанк. Ресторан је повезан са великим тремом са кога је диван поглед за Милановац. Иначе и кафану и ресторан прати заједнички офис и кухиња који су везани и за трем.

У близини је и кућа Николе Луњевице још у добрим стању тако да је наш објекат могао да прати карактеристике и дух свога претходника.

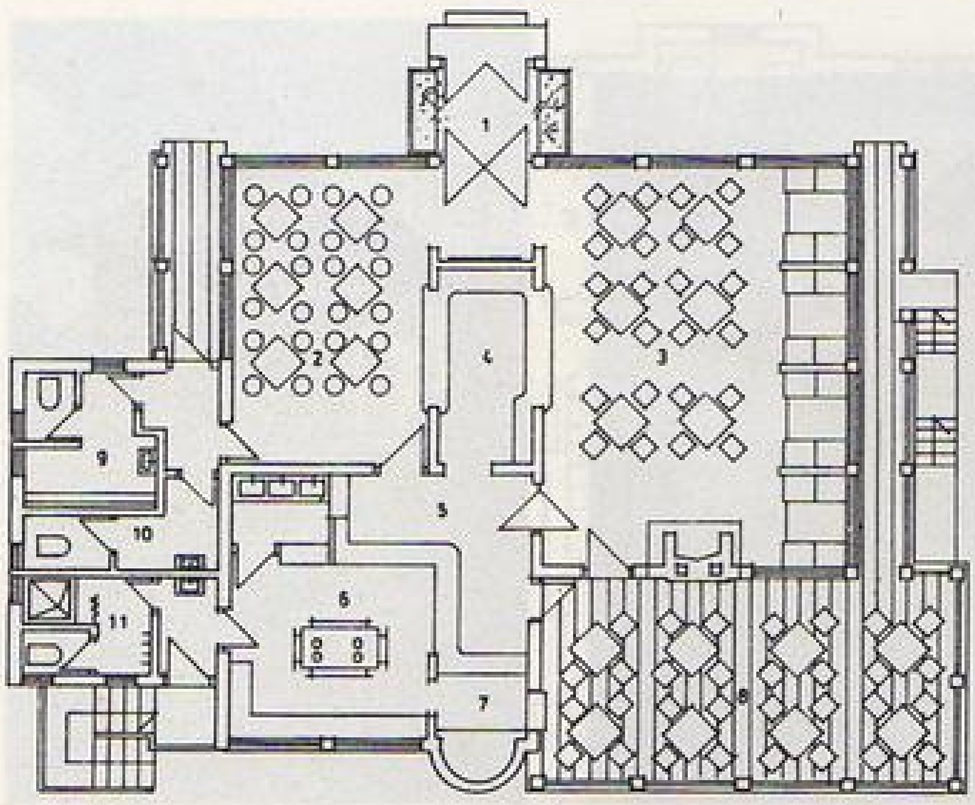

1) улаз
2) кафана
3) ресторан
4) шанк
5) офис
6) кухиња
7) роштиљ
8) трем
9) тоалет мушки
10) тоалет женски
11) туш и гардероба

А28 ЛУЊЕВИЦА

Ово је трећа кућа у Луњевици коју сам мештанима пројектовао. И овде су у питању вредни и добри домаћини и људи. Наравно земљорадничка породица. На месту ове постојала је стара кућа грађена пре педесетак година. Она је, вероватно због плитких темеља, напрала. Могла је још да траје, али Дужан, њен власник, по наговору и у договору са сином електромонтером одлучи да је сруши, како рече „на време" боље ан него ана сама. Добрим делом од њеног материјала направисмо нову.

Ова је рађена тачно по програму а програм је проистекао из заштева потреба и начина живљења. Ово што је уочљиво то је велика остава (јер нема подрума) која је морала да прими поред осталог и велики запрзивач који село данас све више кидисти. Власници у ње стављају читаве комиле лепо притрепљеног зеленог поврћа и меса за зиму.

Као што се види архитектура одговара подсебљу у њеним.

Напоминем да ми је Дужан други инвеститор - земљорадник. Решење се види из приложених цртежа а источни зид у „сали" морао је да буде без прозора ради иконе св. Архангела - крсне славе.

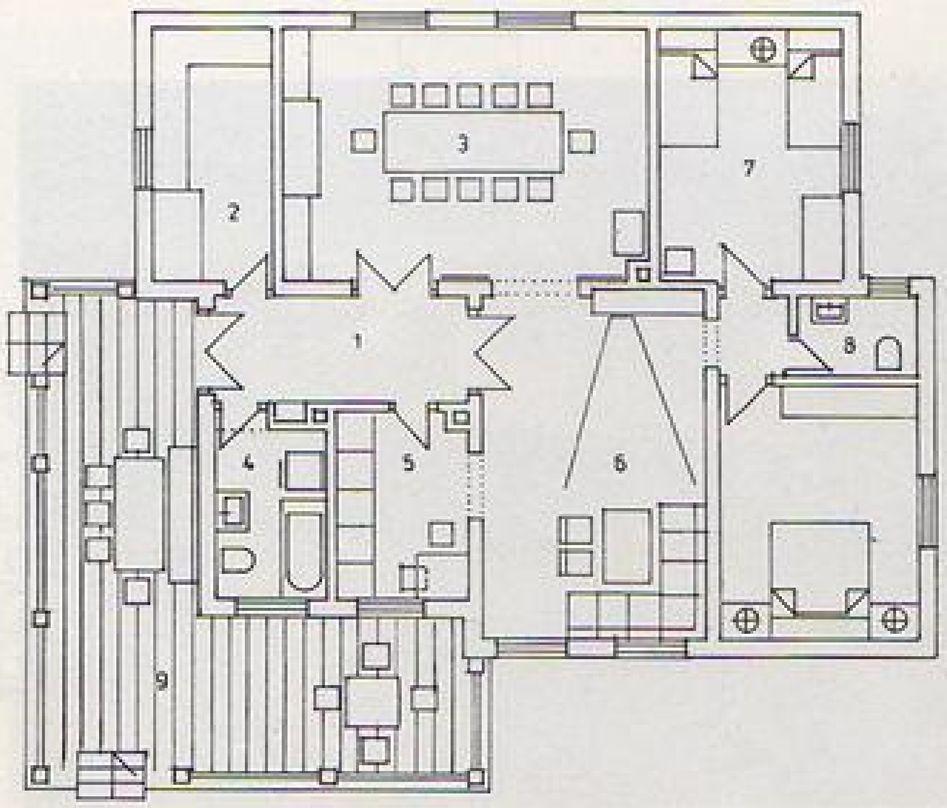

основа :

1) улаз
2) остава
3) сала
4) купатило
5) кухиња
6) дневни боравак
7) сп. собе
8) тоалет
9) трем

А29 КЛАТИЧЕВО

О овој кућици за одмор писао сам у једном приказу о њој у часопису „Моја кућа". То је „кућерак" који је требао да буде на насловној страни ове књиге, или уредници и сложници одлучише друкције – а „сила Бога не моли". Тако мој пријатељ и ја остадосно „кратких рукава". Мајаћу му вероватно пројектовати другу. Јер уклов при њеној нарудбини био је таков да ана свијим квалитетом моја да заслуни насловну страну.

Она је 6,0×6,0 брутто али и толика вајоволава потреба власника. Она му је на имању на комјах активно проводи слободно време, иначе је по професији приватник-кафеџија. То слободно време моја да укаде више од мушторија и кафанских бадавација не од самог посла.

Као што се из прилога види састар од три простора: дневног простора са приручном кулином, W.C. ом и собицом са два лежаја. Велики трем лети служи и за спавање на њему. Власник је ко ко да кућица буде пклубровнаја и нека му је!

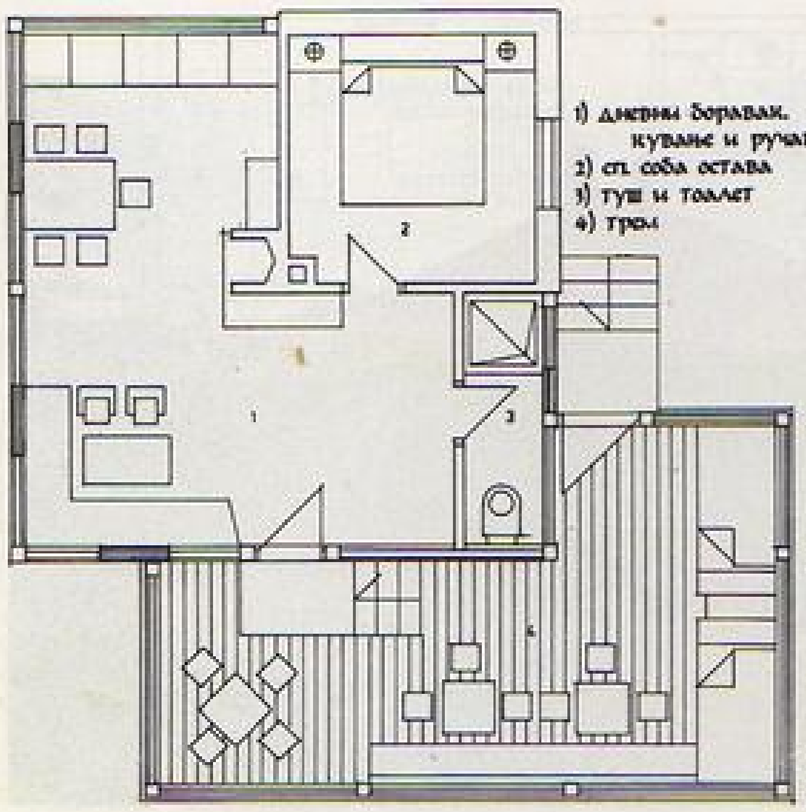

А30 ЛУЊЕВИЦА

Вредан, радан уз то предузимљив власник Мија се одлучи да и поред постојеће куће сагради нову, али како ми његов син, тада сиђ деле права, реге: нашу стрелу кућу.

Програм смо утврдили и место куће-локацију брзо одредили тако да се одмах прешло на посао. Како је терен раван а домаћинство има доста домаћих зграда и разних остава то се потреба за подрумом није јавила. Кућа се прена поме састаји од приземља и подкровља.

У приземљу су улаз, кухиња са оставом, трпезарија, дневна соба - сала, мање купатило и родитељска соба.

У подкровљу су ставаће собе са купатилом

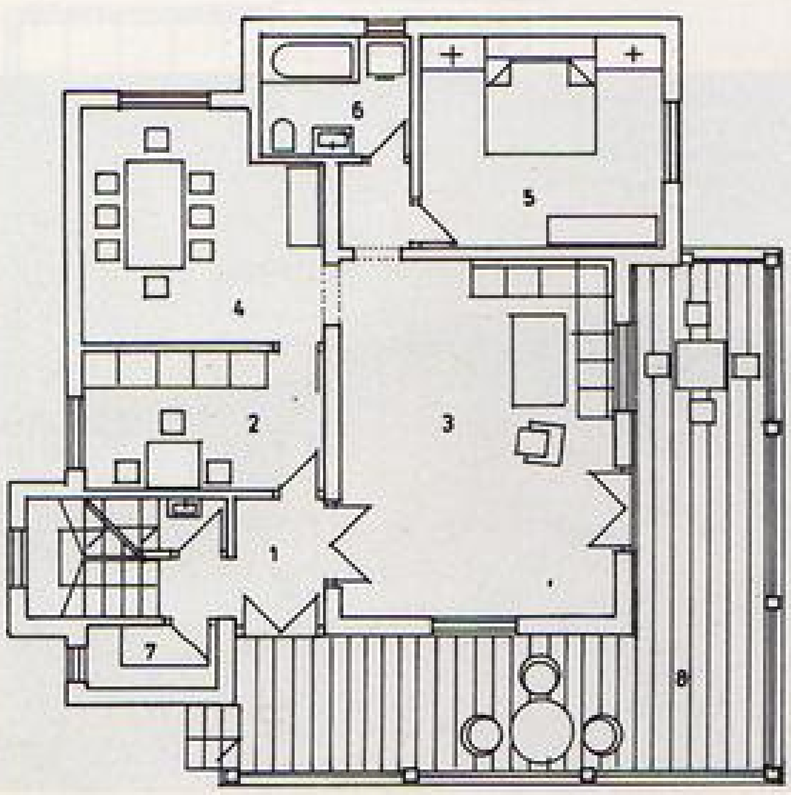

приземље :

1) улаз
2) кухиња
3) дневна соба
4) трпезарија
5) сп. соба
6) купатило
7) остава
8) трем

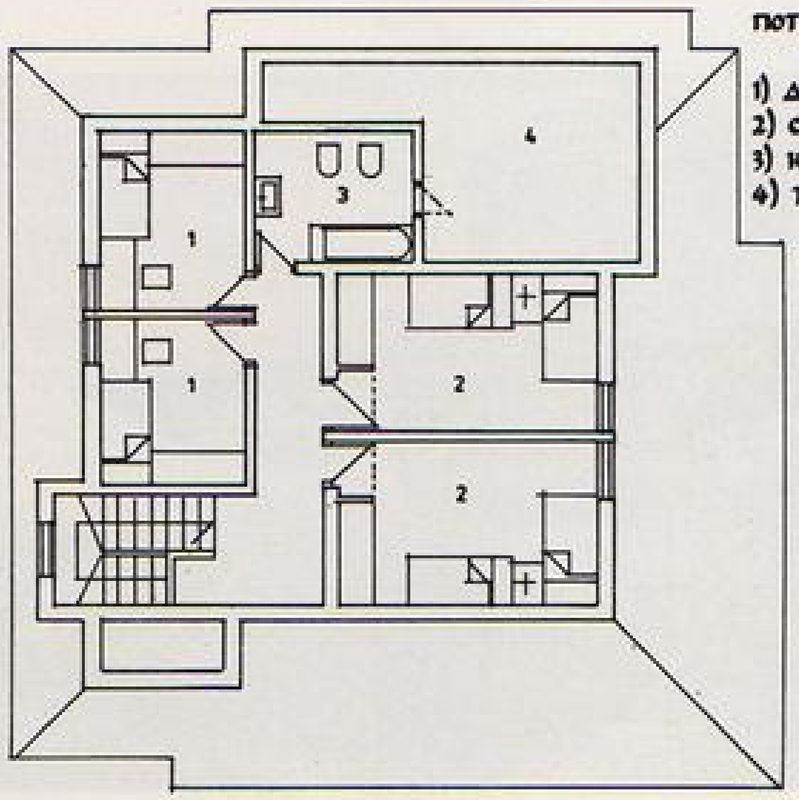

поткровље :

1) дечије собе
2) сп. собе
3) купатило
4) таван

А31 ВЕЛИШЕВЦИ - КУЋА

Најлепша локација на којој сам до сада нешто радио. Усиваји ова кућа је постојала ми каква? Она би требело да буде приказана у овај групи кућа у овај публикацији која носи наслов „Изградња и адаптација". Међутим власник Миладин и ја договорили смо се да дође овде јер је она учинила да се по њој овако добијеној тачне слушати читав низ програма и нових објеката све до страде и знање катије. Она је учинила мазов. Услед тога уз ку иде приказ ситуације и делимично приказ нових објеката.

Оно што треба нагласити то је да је власник уложио и знање велики труд (што се не види) да од овог кутка направи мали рај (што се види). Тај рај није само за бадавацисање и празно уживање већ рај за лудеће активности. Те активности осеј, чису неки „ногирни" и фитнуштуре без смисла и садржаја већ продуктивни рад подизање, неговање и брање воћа, сушење шлива, печење ракије и др.

Ретки су људи који су у стању да упроше толико радне енергије, са толико склоности и свеље да уреде средину у којој повремено живе као овај мој пријатељ.

ЗАТЕЧЕНА КУЋА

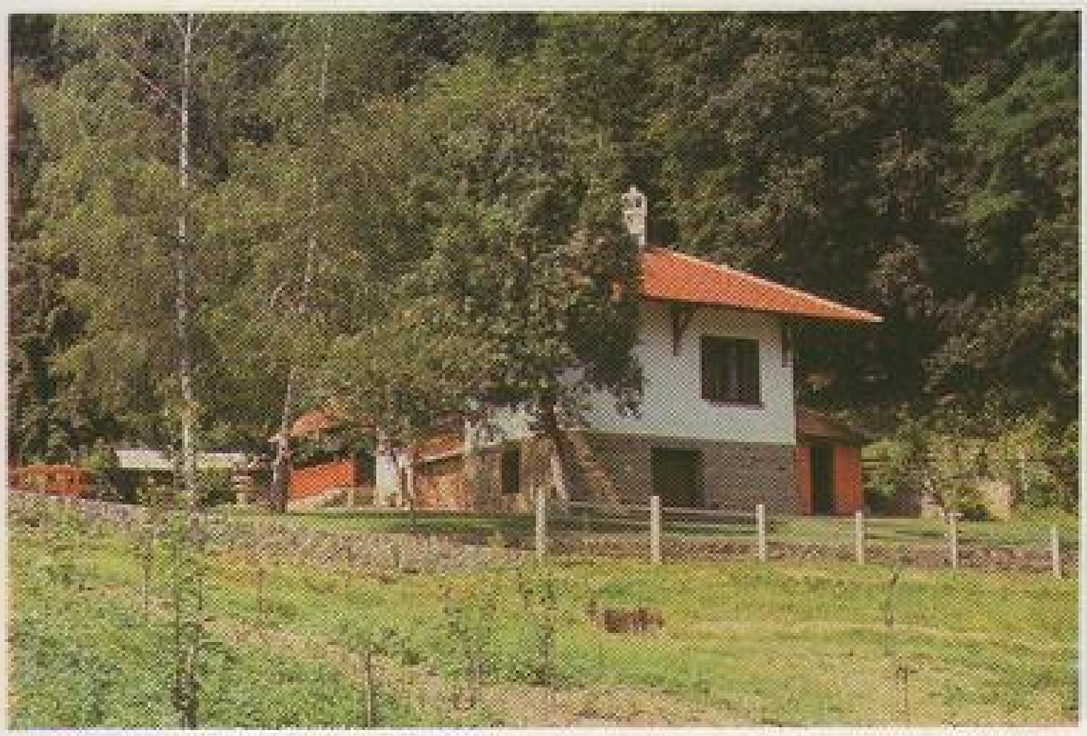

А32 ВЕЛИШЕВЦИ - КАЧАРА

Ово је Миладинова качара. После обраде куће решио се да направи овај објекат. Качара је зграда где су углавном каце за шљиве које у њима одлене и пребру да би се пакон врења и печења дошло до домаћег „шљивовмокија".

У самој качари, као што је цртеном назначено, је мишана за сушење шљива које су некад у „срећнија времена" биле један од значајних наших извозних артикала. Сува шљива имала је у Скандинавским земљама увек вишу цену од зрне, али беше му! Ту је и сушара за месо, хлебна пећ, а за једном делу-парања. Ламбек за печење ракије са оствалом у згду за избацивање цибре је у близини каце и све је „по реду и закону".

У сезони печења ракије ту је и твоздени „барокни" кревет са губером, како доликује, за главног „танц-мајстора" симпатичног Цигу Драгомира из Пепелевца који бди.

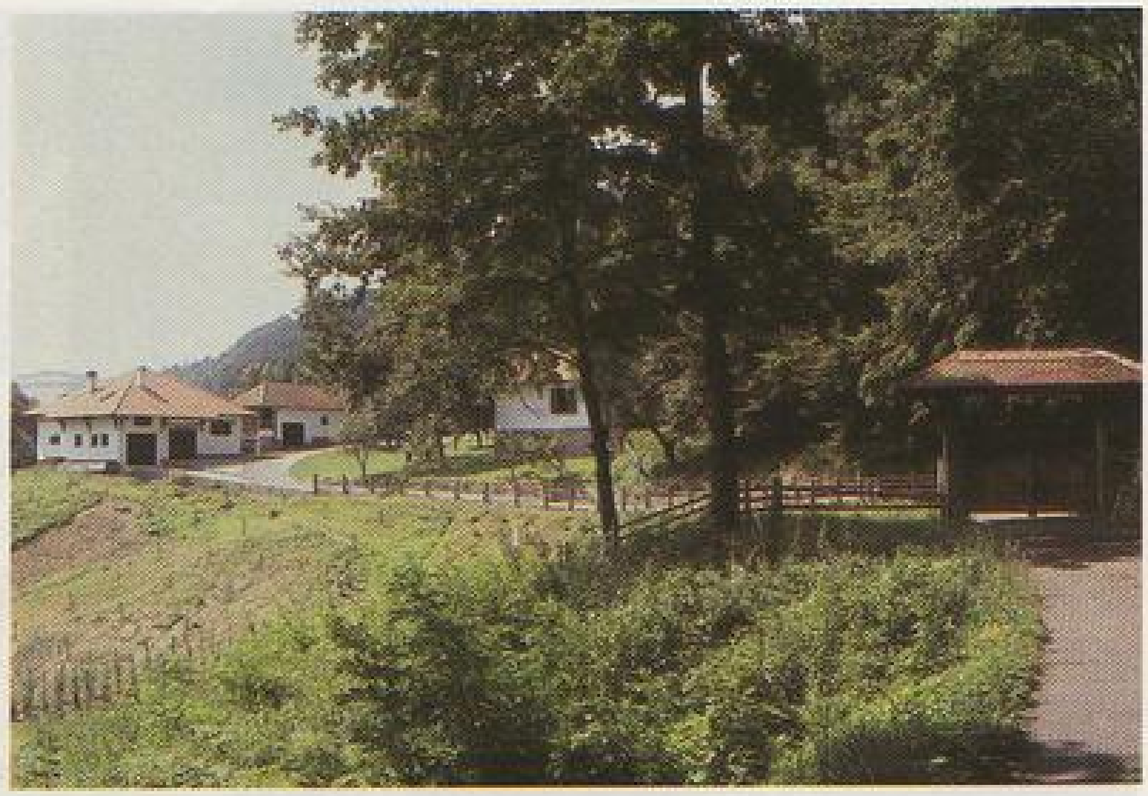

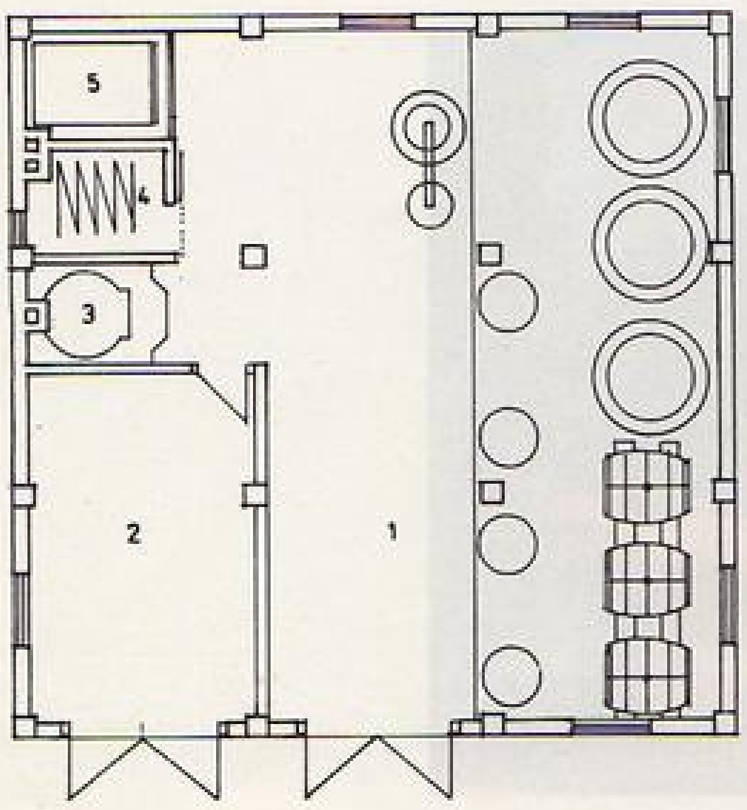

основа:

1) качара
2) гаража
3) хлебна пећ
4) сушара
5) мишана

А33 ГОРЊА ВРБАВА

Мој пријатељ, доктор шумарства, одлучио се да у свом селу Горњој Врбави на очевини и дедовини подигне себи синовима кућу, да се зна ко су и одакле су. Иначе Врбава је родно место зувенога Томе Вучића-Перишића. А они су Вучићевићи.

Кућа је одлично изведена јер су мајстори бирани према врсти посла и врсти занатских радова. Супруга власника, госпођа Вера, лекар, је залубљена у сваку кућу. Није скромно, а што бих био скроман, ако поновим њене речи, Кућа нам је предивна! То нам је после служило место поздрава. Када би се срели ја бих упитао „Каква нам је кућа?!“ на шта би њен одговор увек био исти уз обострани смех.

Објекат се налази на обали Груже, тледа према Јешевцу, брду које има вишу надморску висину од Сувобаре, али му је близина Рудника, умањила утред.

У партеру је дневна соба, приручна кухиња, радна соба, пање купатило, котларница и огрев.

У приземљу је дневна соба, радна соба, кухиња, трпезарија, остава и W.C.

У поткровљу су собе за спавање, веће купатило и гардероба.

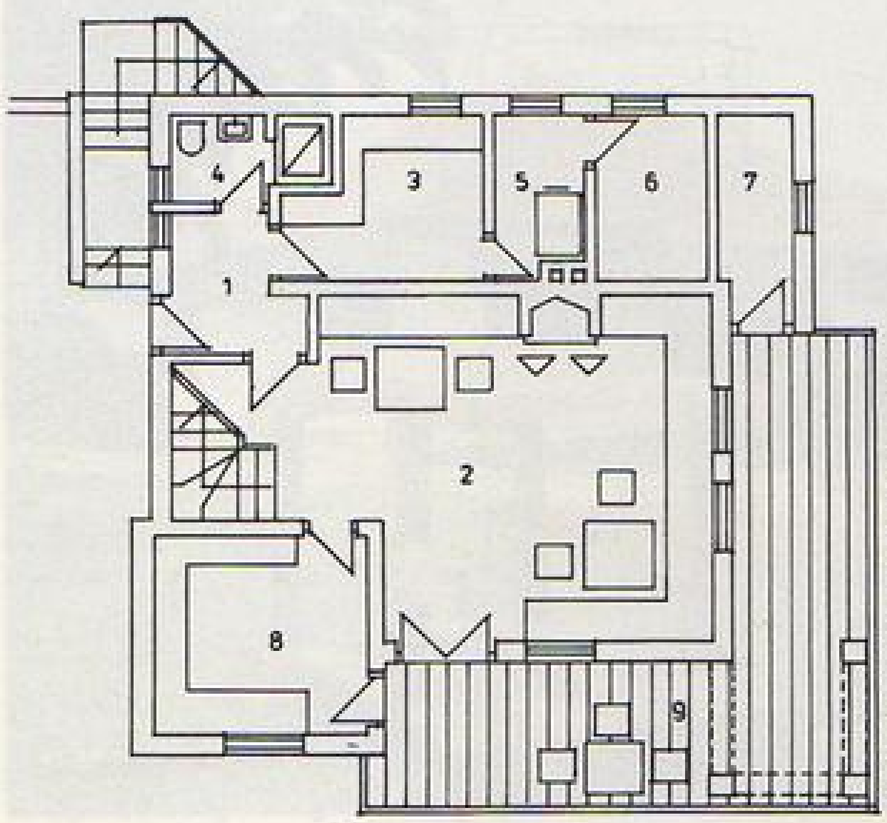

сутерен :

1) улаз
2) пивница
3) хоби соба
4) туш и тоалет
5) котларница
6) огрев
7) пољски алат
8) зимница
9) трем

приземље :

1) улаз
2) тоалет
3) остава
4) кухиња
5) трпезарија
6) дневна соба
7) радна соба
8) трем

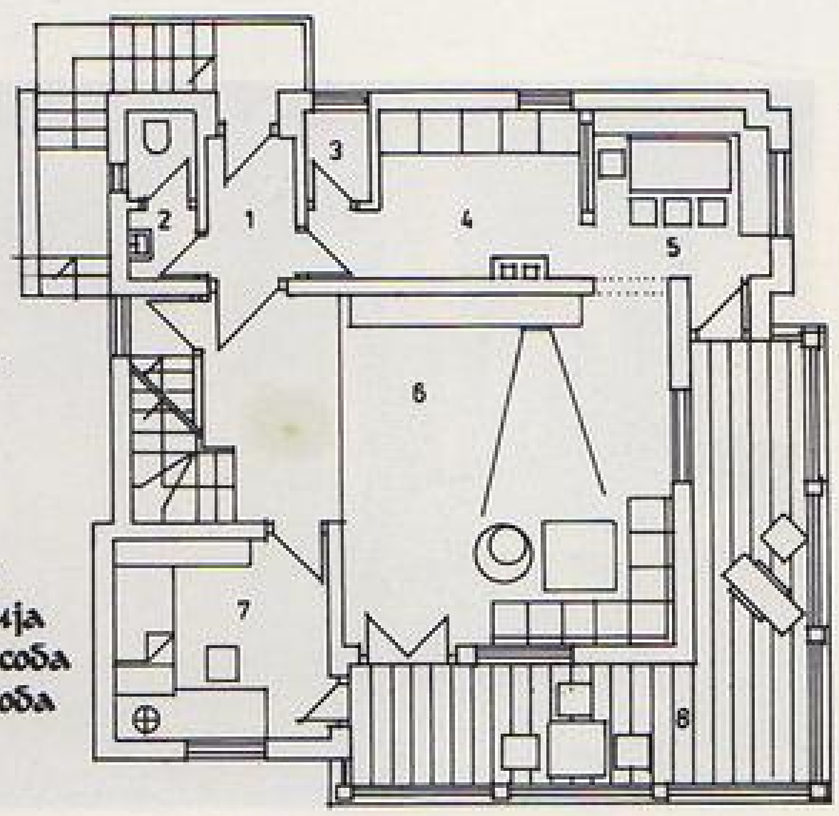

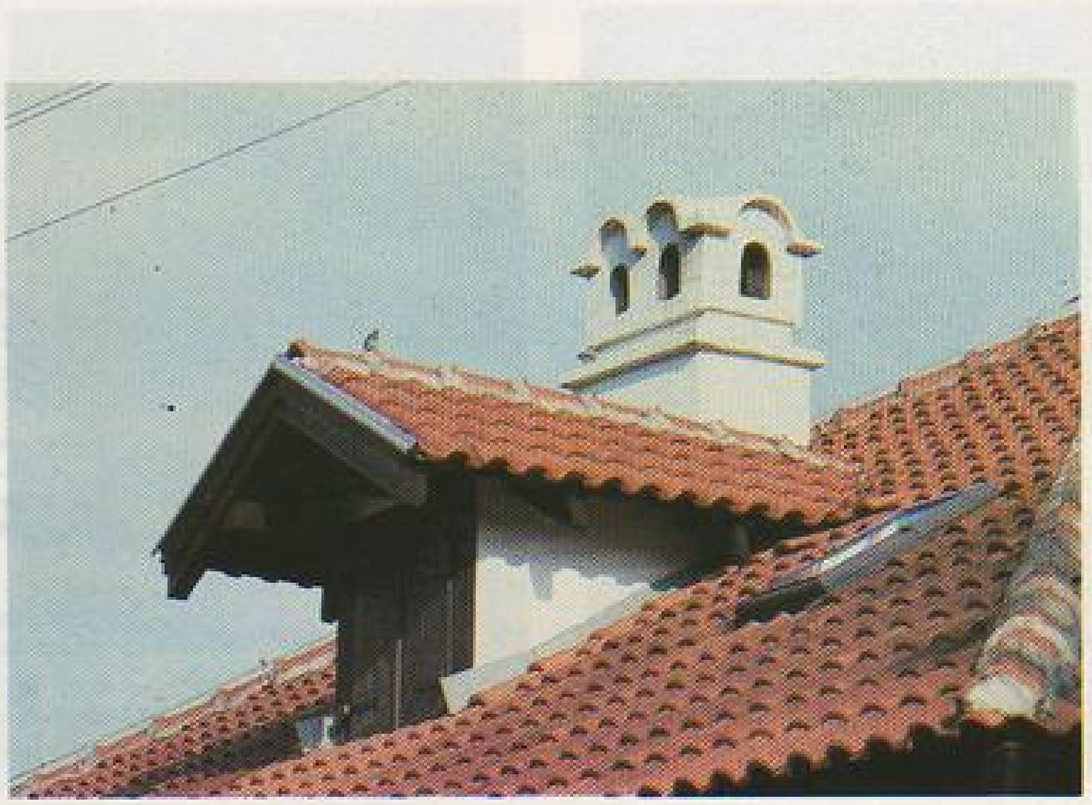

А34 БРАНЧИЋИ

Дуго сам се мислио да ли да ове тремове унесем у ову збирку – али што не бих јер и то је архитектура, ако је, и носи дух мојих тежњи определења.

Власник је на место постојеће кафане одлучио да подигне мањи мотел а испред њега трем. Како се за саму концепцију мотела још није одлучио а трем му треба већ сад то се решио да га и подигне. У тајвај ситуацији предложио сам му да не подиже један трем који би био доста дуг, како је мислио већ да направи два мања који мање и условљавају и лакше је са мањим елементима манипулисати кад се буде уклапано у целину мотела. Он се слоги и заквашујући изврсним мајстерима, Франђеловчанима, који су професионалци и знали свој посао али и наше жеље добијени су ови тремови.

Власник задовољан јер му добро служе и испуњавају сврху.

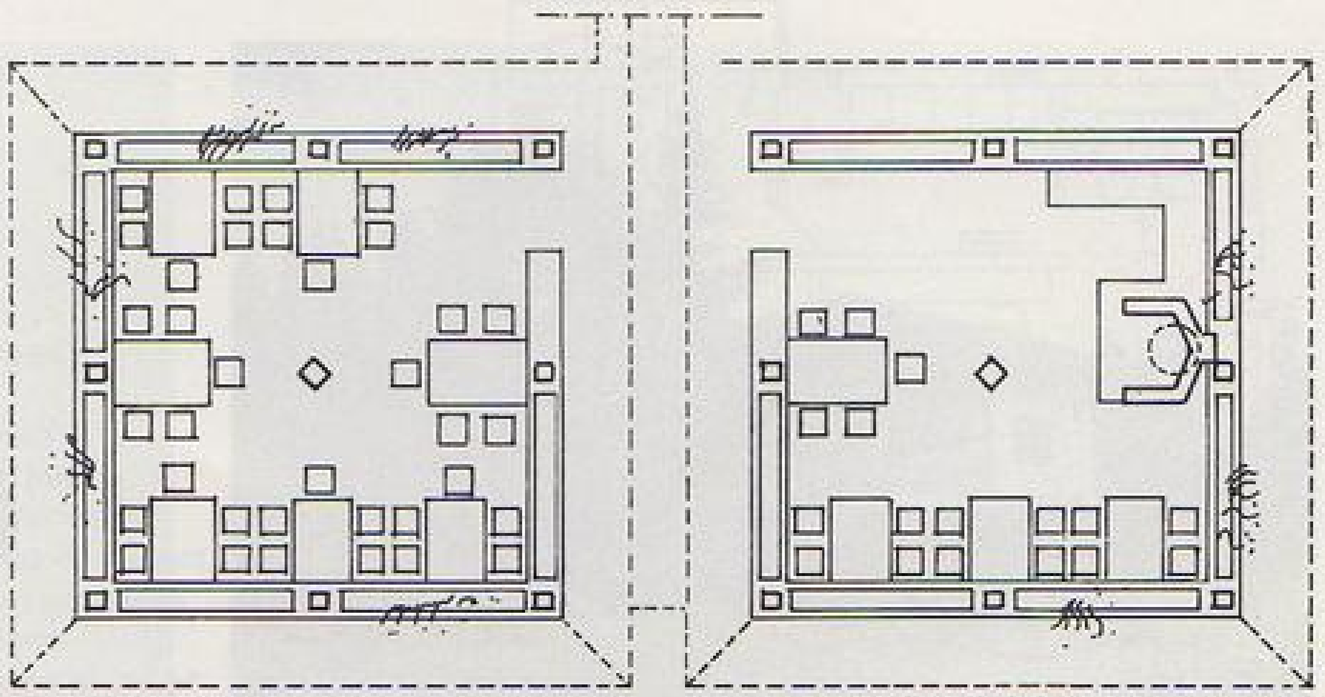

ОСНОВА

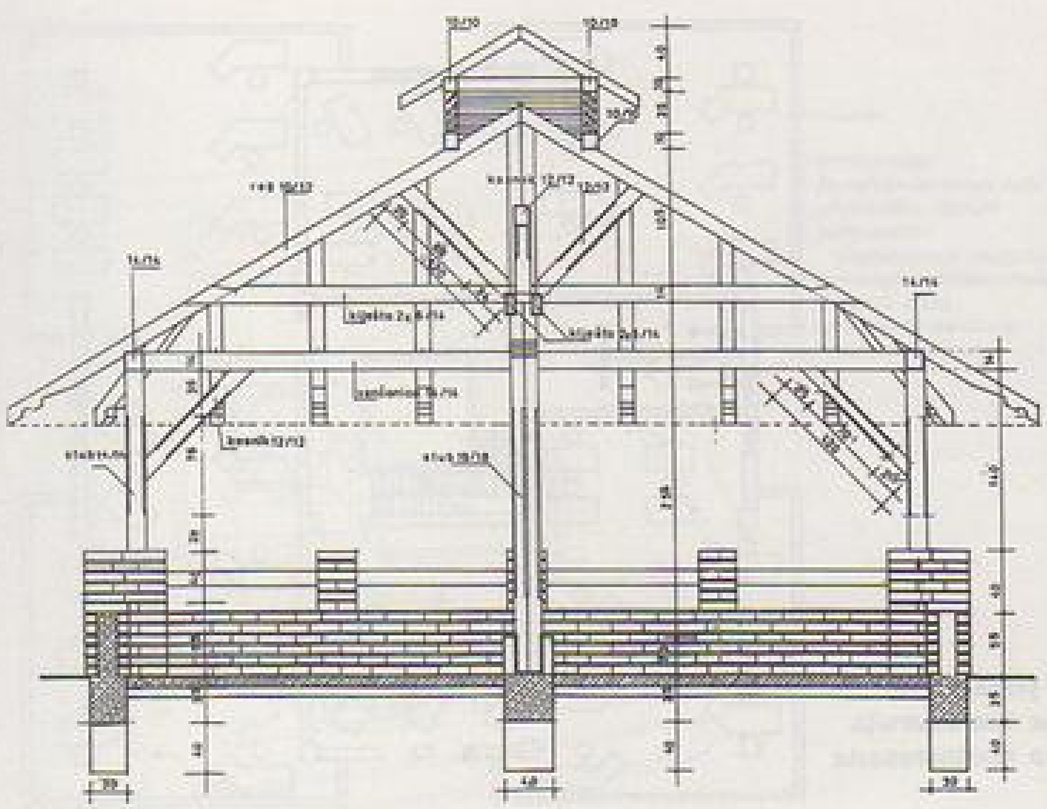

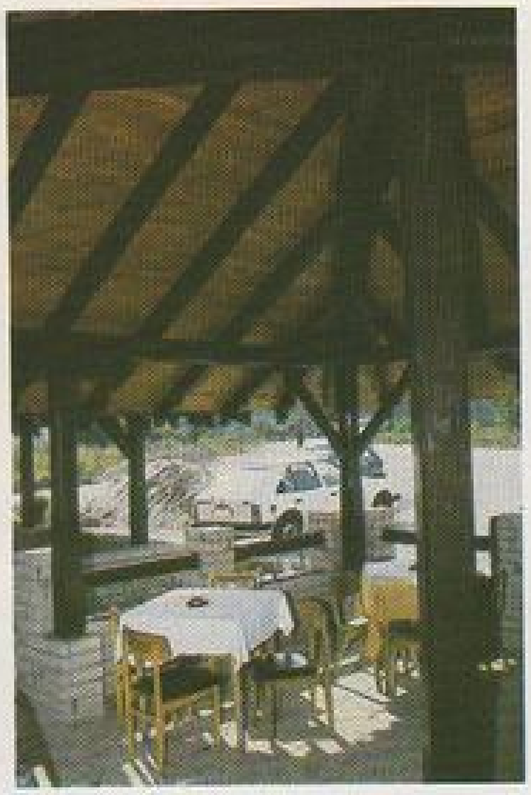

пресек

А35 "ЛОЛА" - ИНСТИТУТ

Гласовита фабрика „Лола Рибар" из Железника одлучи да под хитно изгради институт за нове технологије и то на Бановом Брду. Кад може Аца „деветка" свој рожтиљ и то усред шуме Кошутњака и „Рубне" свој може и „Лола Рибар" ту у једини ћошку да смести своје знаце и учењаке да смишљају и осмишљају разне процесоре и роботику за ово зас и за друге.

Требало је подићи и изградити око 10.000 m² корисне површине. Тио сам за то да се програм класифицира и групише да би се добило више можни и ничик објеката који сваром величином и висином не би нарушили и деградирали простор Спортског центра и „Голфа". Напротив ти објекти би се могали уклопити у садашње и будуће зелезило и засачиње. Неке чужности као што су балони Метеролошког центра које, међу нама речено, никад нико није видео учинише да се објекти збију више него што је то територија трожила. Али што комшији да не крене крава ако већ може.

Под хитно су изграђена ова два повиноска, D' и E'. Заставиће се, надајмо се, изградца и других.

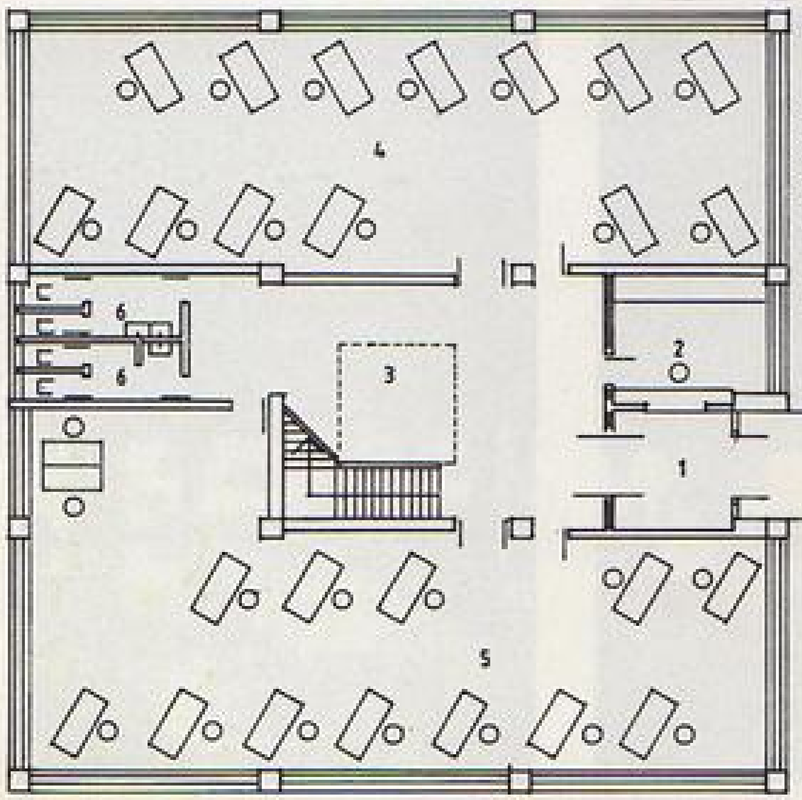

приземље :

1) улаз
2) портир
3) хол
4) развој рачунарских система - "software"
5) развој рачунарских система - "hardware"
6) тоалет

спрат

1) аутоматско управљање
2) пројектовање технологија
3) компјутерско пројектовање
4) тоалет

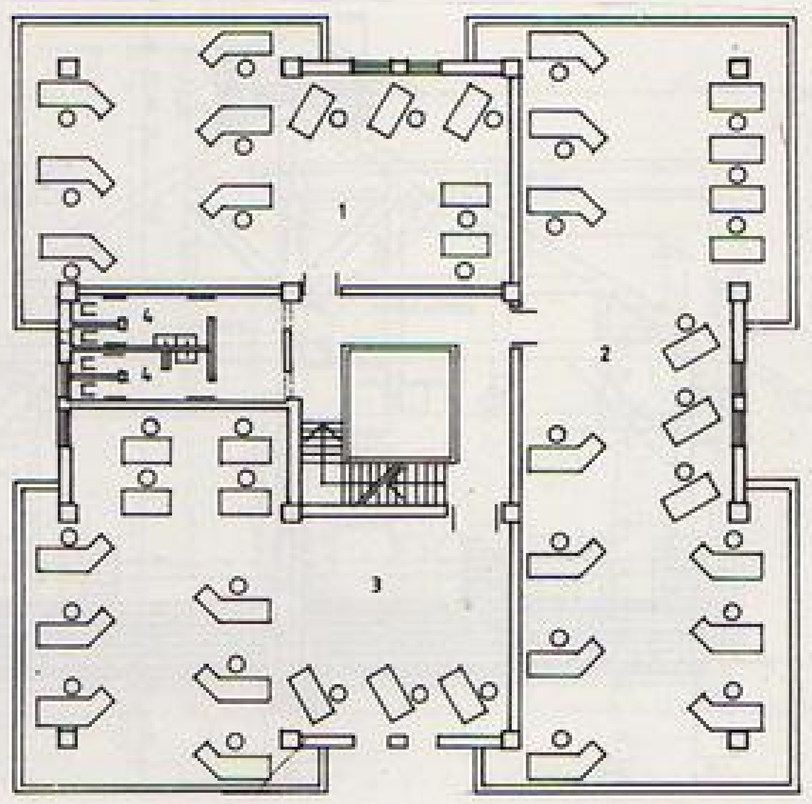

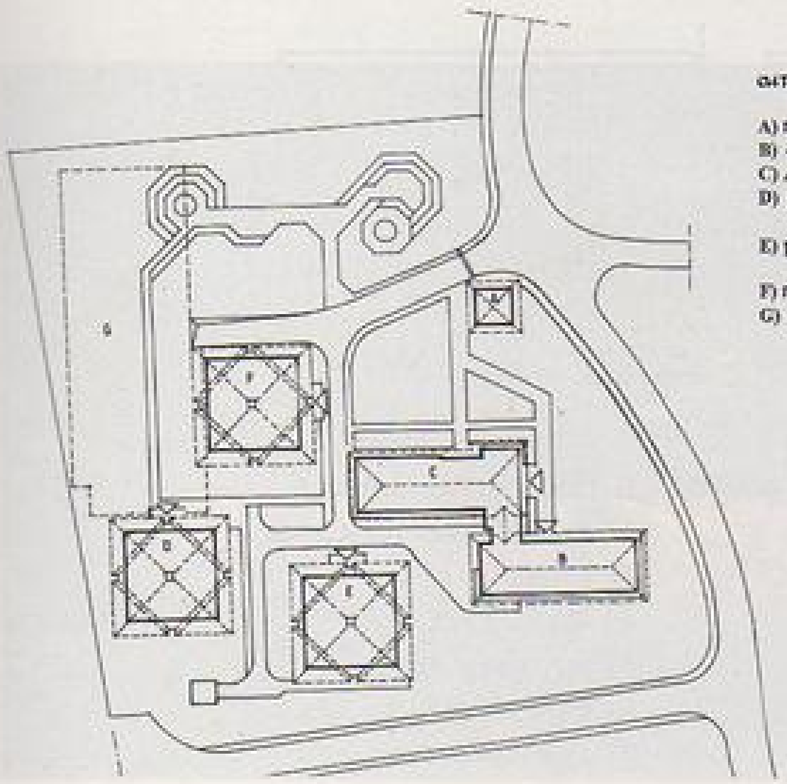

ситуација

A) портирница
B) физичко-хемијска лаб.
C) друштвени објекат
D) рачунарски управљачки системи
E) рачунарско пројектовање (CAD - CAM)
F) процесна технологија
G) подземна гаража

А36 "ТИП-ТОП" - ЉИГ

На целој дужини Ибарског пута од Београда до Гачка скоро најбоља услуга и ужудност владају у малој кафани „Тип-Топ" одмах иза Љига преко пута бети неке пумпе. Непосредна околина није завидна (неке механизаторске и вулканизерске радње) али локал и услуга су нешто друго. За ту кафаницу непројектовао сам овај трем и њего проширење. Циљ нам је био, власнику и мени, да окрењено лепа радионицама, да се издужимо према правцу пута да би се овако завучени некако боље са пута видели и уочили. У дну те наше издужености је печењара окренута према постима да се „види о чему се ради". Према шуми која је залеђе трема треба да се изведе „лебна вуруна" испред које је тезга са врућим лепињама и кајмаком. На самом шпицу је мала продавница воћа и поврћа за пушчике пролазнике из аутомобила и аутобуса овако „с ногу" га ко воли нек изволи!

Мајстерисао је Радојко мајстер који ми је извео и кућу на Рајцу. То је најталентованији и најсавесији самоуки мајстер које га сам при градњи ових објекаша срео.

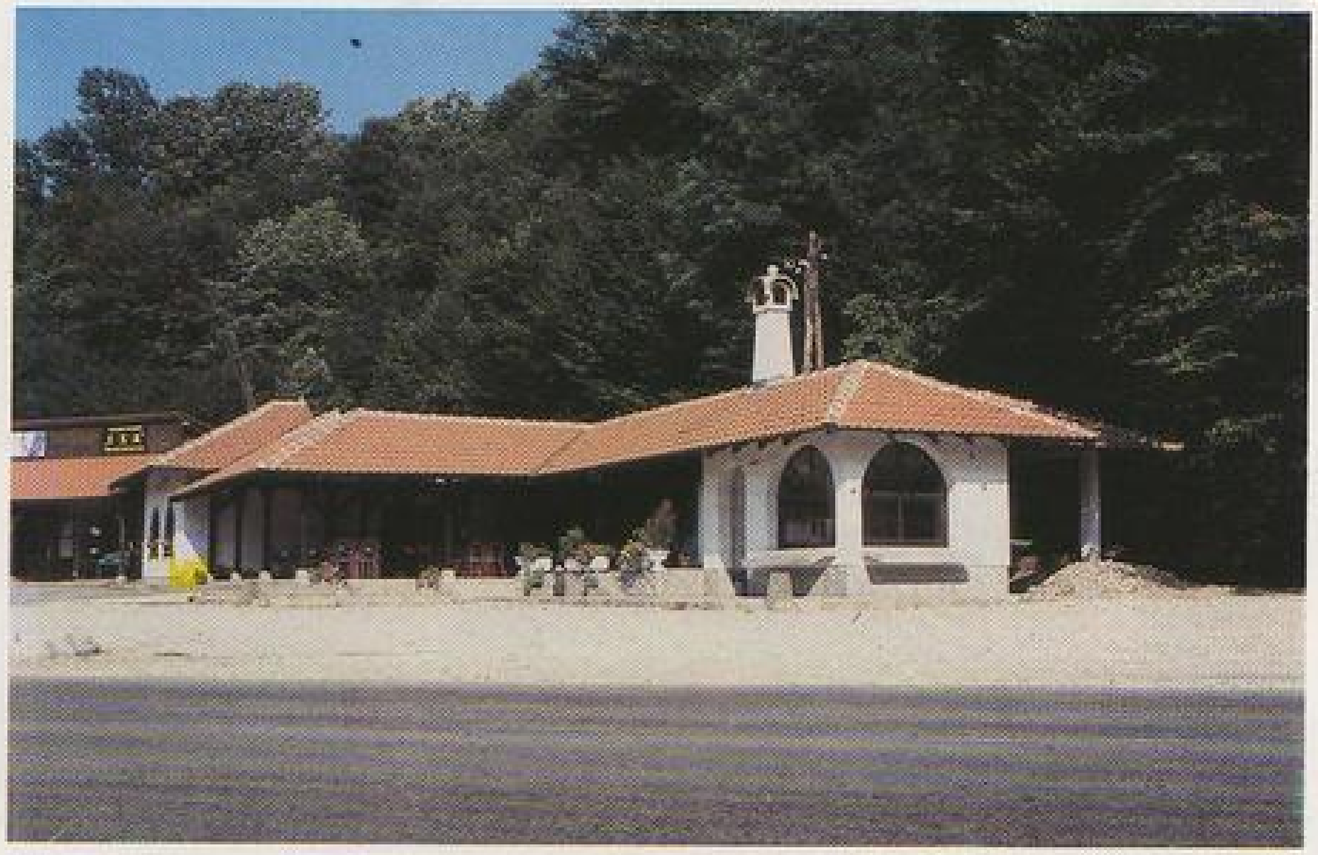

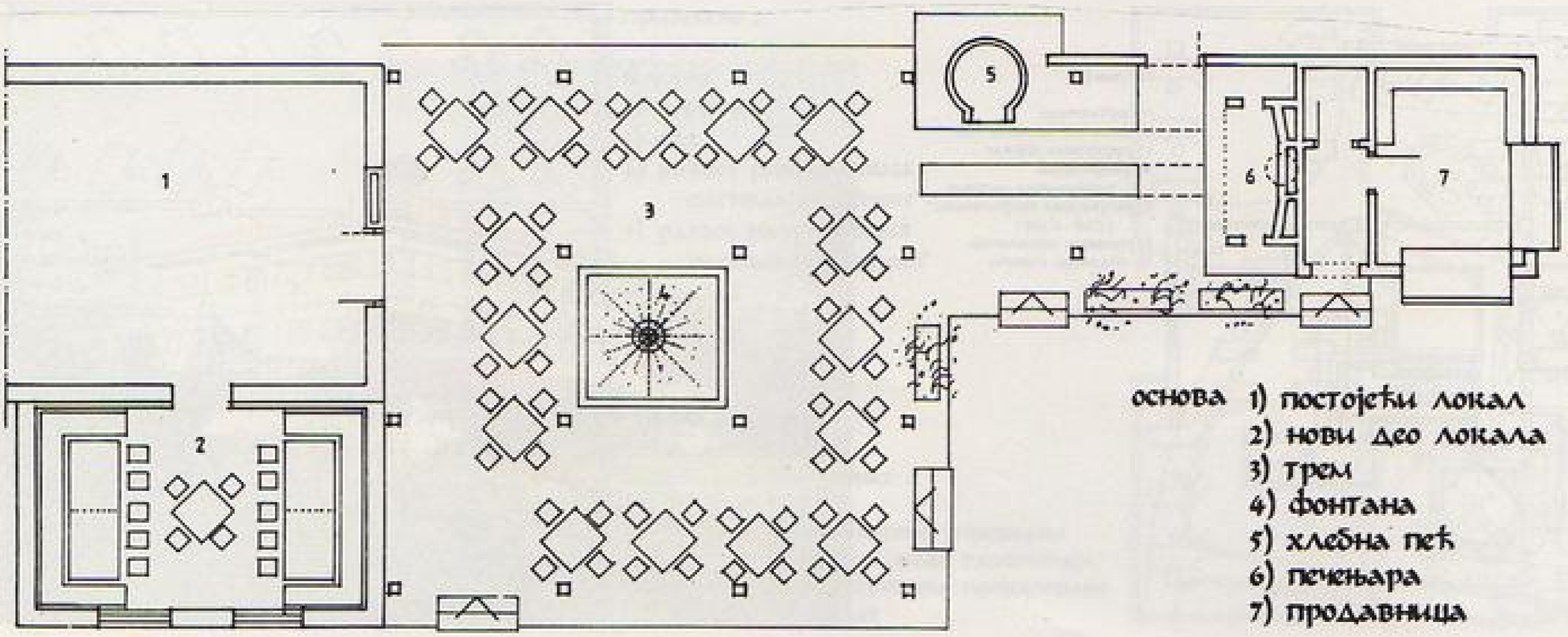

основа
1) постојећи локал
2) нови део локала
3) трем
4) фонтана
5) хлебна пећ
6) печењара
7) продавница

РЕСТОРАН

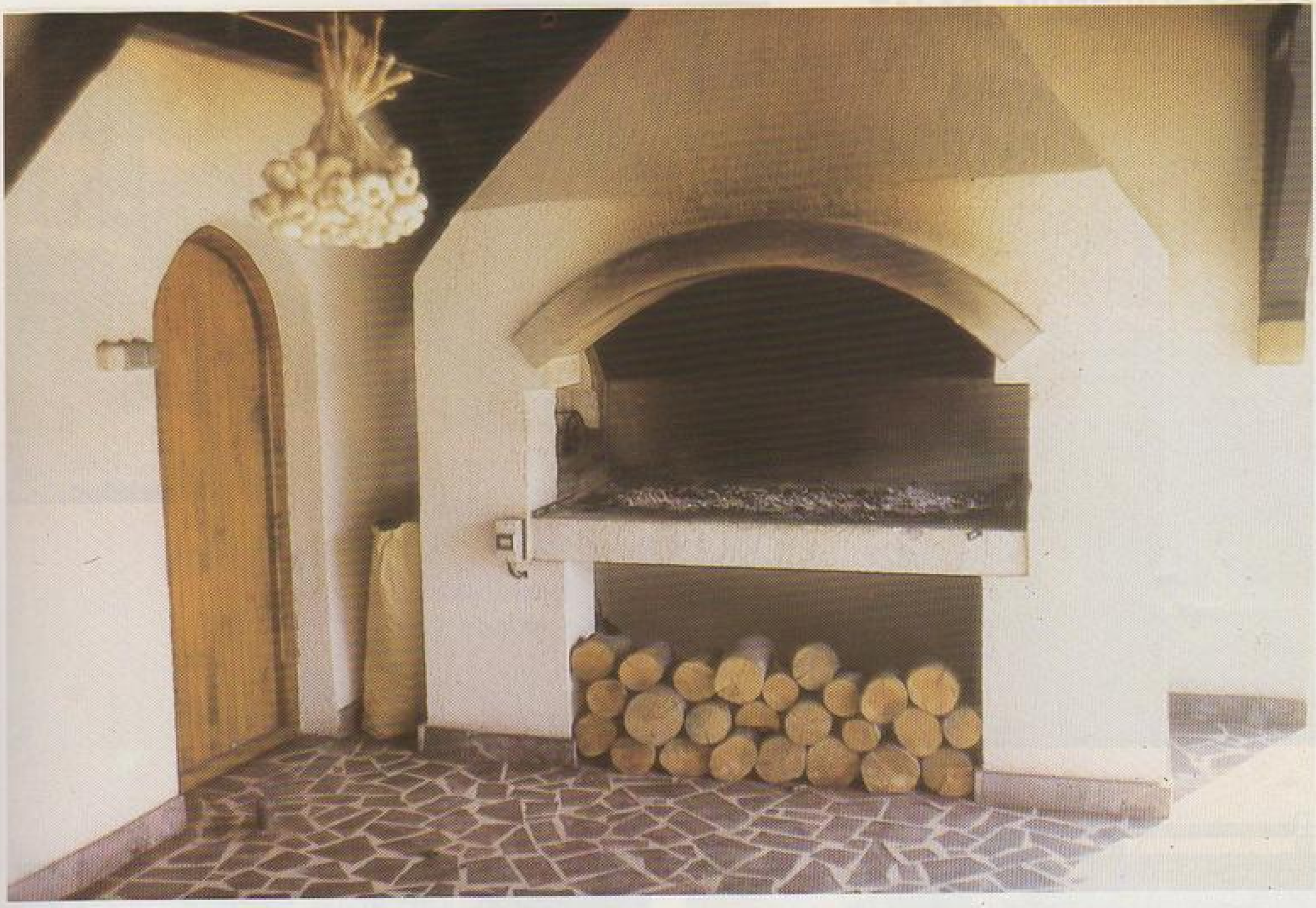

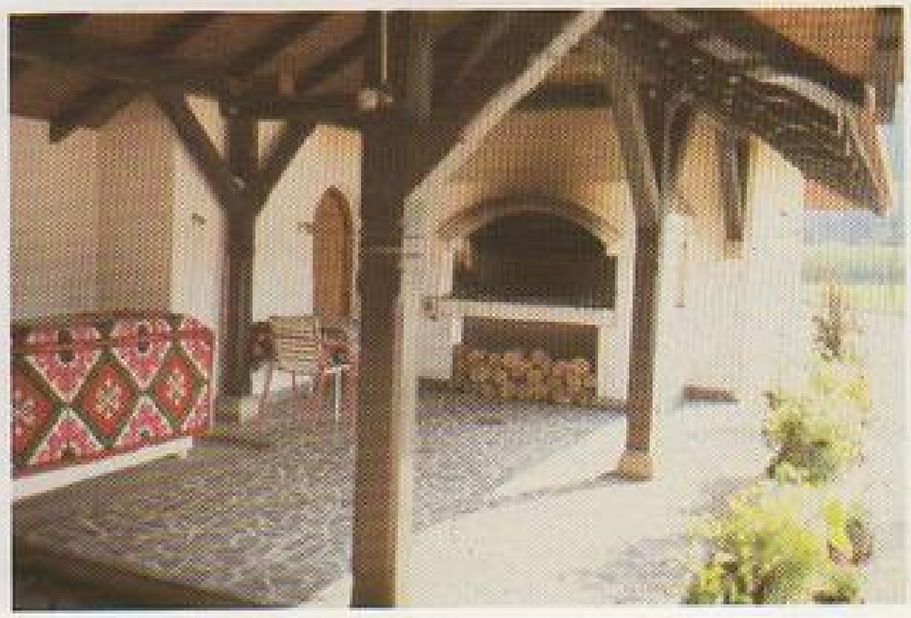

A37 ВЕЛИШЕВЦИ - ВАЈАТ

Душан, власник вајата има двориште и кућу на дивној узвишици. Улаз у двориште је, иначе, са самог сеоског, али асфалтног, пута. Он, улаз, је стрм попут рампе, па се власник досетио да при улазу у двориште укопа делимично гаражу. Како плоча изнад гараже излази нешто више изнад коте дворишта то одлучи да на тој плочи подиже вајат. И тако приступисмо послу.

Према његовој жељи објекат је већим делом са тремом где се може седети, одмарати се али и частити уз разне ђаконије, а мањим делом за смештај разних ствари којих, хвала Богу, увек има и са којима се често пута не зна ни где ће се ни куда ће се. Тек програм се може увек осмислити и оправдати.

Оно што је најважније вајат је истао на дику и понос и његов и мој.

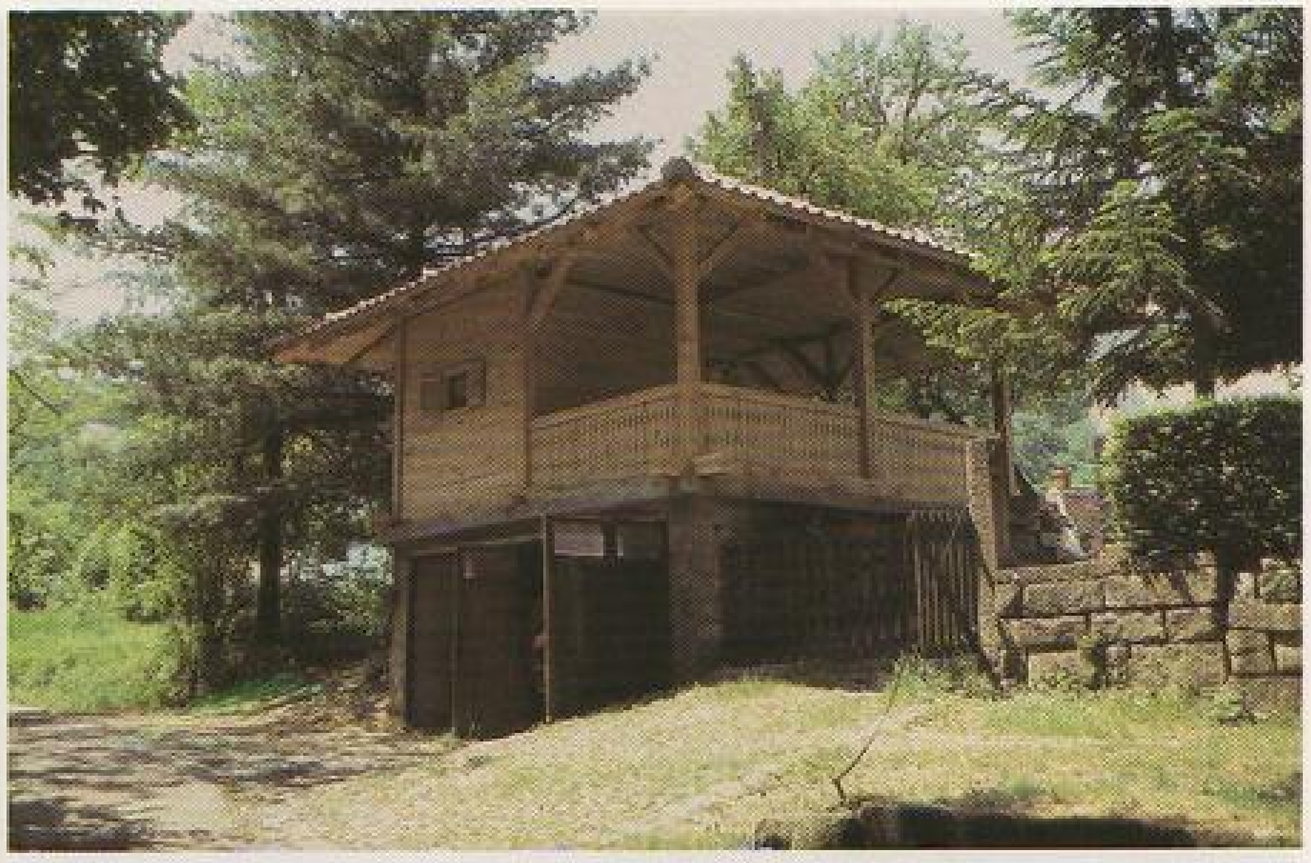

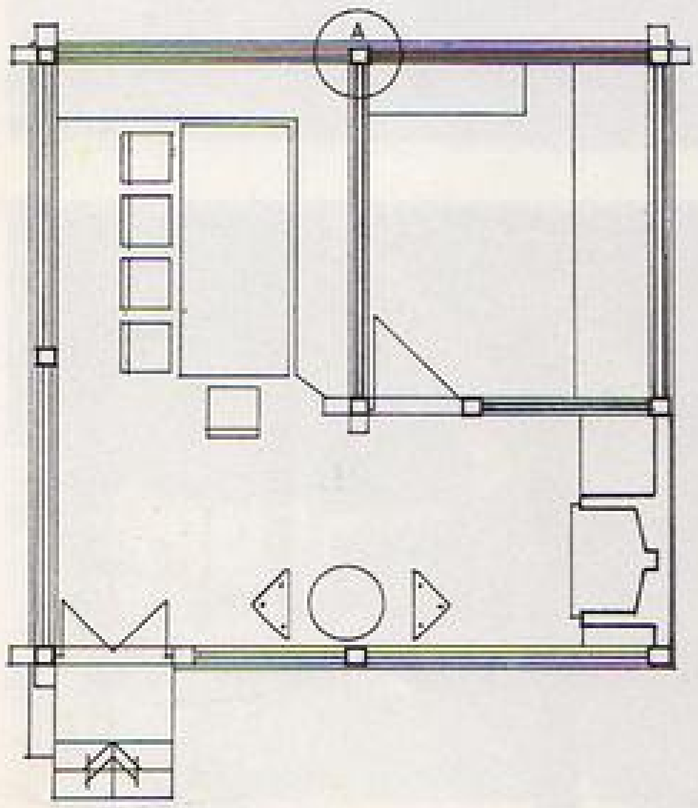

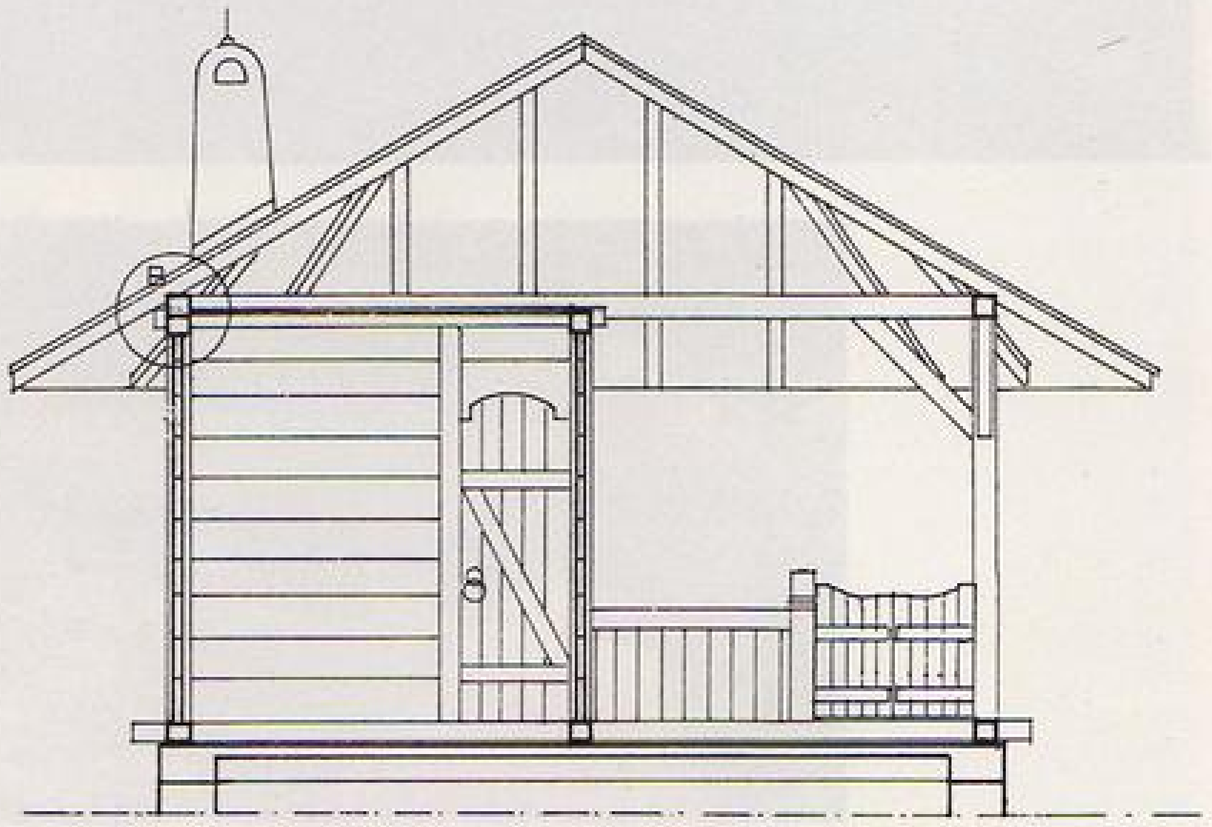

Б01 ДУДОВИЦА

На дивној падини која се благо уздиже према котлини реке Ђига подигнута је приказана кућа, чији власник је земљоредник и помало аутопревозник, нарочито сјесени када развози колубарски лиснит тамо преко по Војводини. Кућа још није готова, али и власник и ја надамо се да ће „осветлити образ" обојици.

У суторену је летња кухиња, зимница и подрум са великим тремом кога оивичавају камени стубови са луцима. Ту је и котларница, простор за огрев и w.c. са тушем.

У приземљу је дневна соба, родитељска соба кухиња, остава, трпезарија и купатило. Дневну собу прати велики трем.

У поткровљу су собе за спавање са купатилом.

Не можемо да ишчекамо, ни власник, ни ја да се кућа заврши и ан усели.

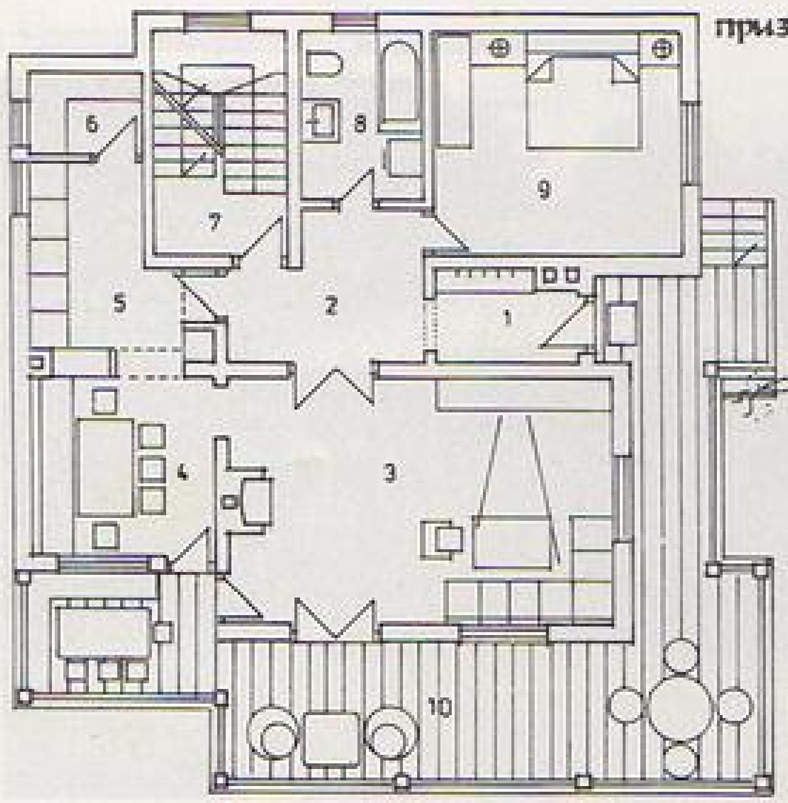

приземље :

1) улаз
2) предсобље
3) дневна соба
4) трпезарија
5) кухиња
6) остава
7) степениште
8) купатило
9) сп. соба
10) трем

поткровље :

1) предсобље
2) сп. собе
3) купатило
4) гардероба
5) таван

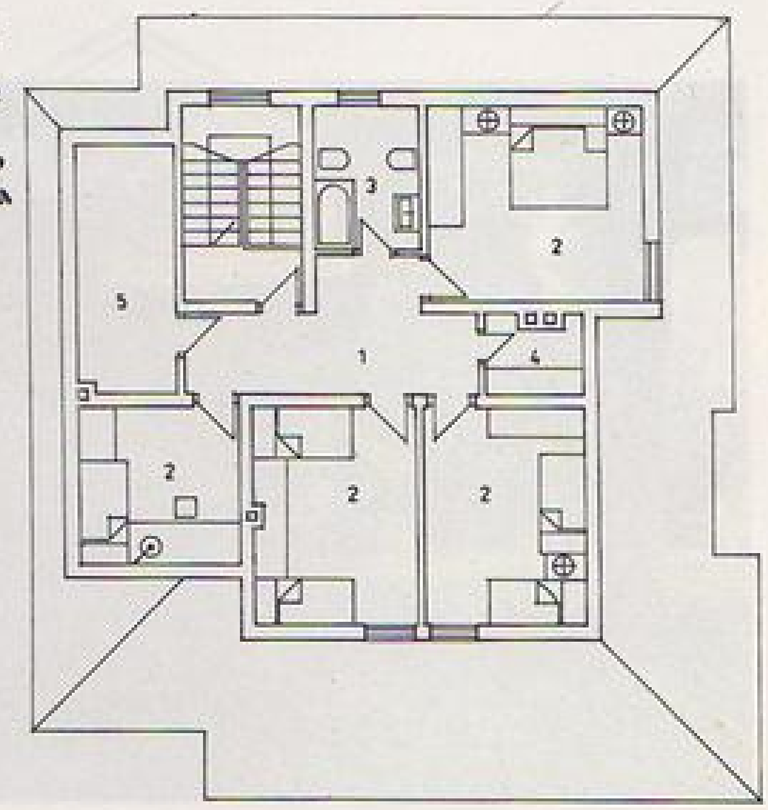

Б02 ГРАБОВИЦА

Пројекат за ову кућу радио сам са изузетном жељом да направим изузетну кућу. То су омогућавали програм, локација и наручилац. Шта ће урадити извођач видећемо ће смем жишта да прогнозирати јер радови иду скорије од мог очекивања.

Као што се из основа пројекта види објекат се састоји од подрума, приземља и подкровља - спрата.

У подруму су гараже, котларница, огрев, вешерница и остава. У приземљу је улаз у кућу, дневна соба, кухиња, остава трпезарија и N.C. Дневна соба је на нешто вишој коти од осталих простарија приземља и из опасује по целој ширини и дужини пространих трем са кога се сагледава цео град. Дневна соба садржи и хаверију се које је присигут у спаваће собе. Из ње, дневне собе, кратком везом се стиже до базена, сауне и хоби собе.

Власник је наш човек који се огаздио у неначину и хоће виши, европски стандард у становању и живљењу. Зато је парцела ако 70 ари под шумом која се оцелимично крчи и претвара у парк, играништа, трим-стазе и друге багазе. И ан и ја очекујемо од објекта досна како са утилитарне тако и са ове лиховне стране само ако извођач издржи и одржи ниво извођења и разумевања.

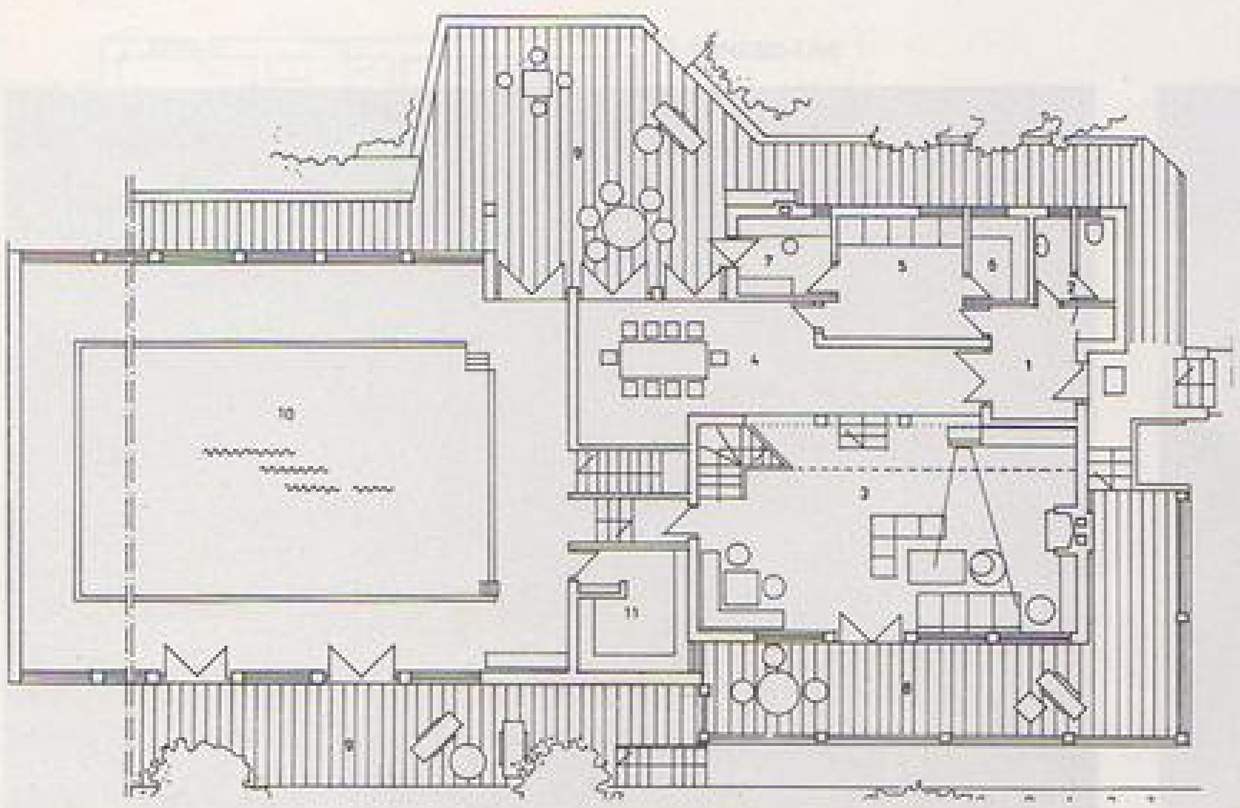

приземље :

1) улаз
2) тоалет
3) дневна соба
4) трпезарија
5) кухиња
6) остава
7) роштиљ
8) трем - балкон
9) тераса
10) базен
11) сауна

поткровље :

1) галерија
2) сп. собе
3) купатило
4) тоалет
5) простор над дневном собом

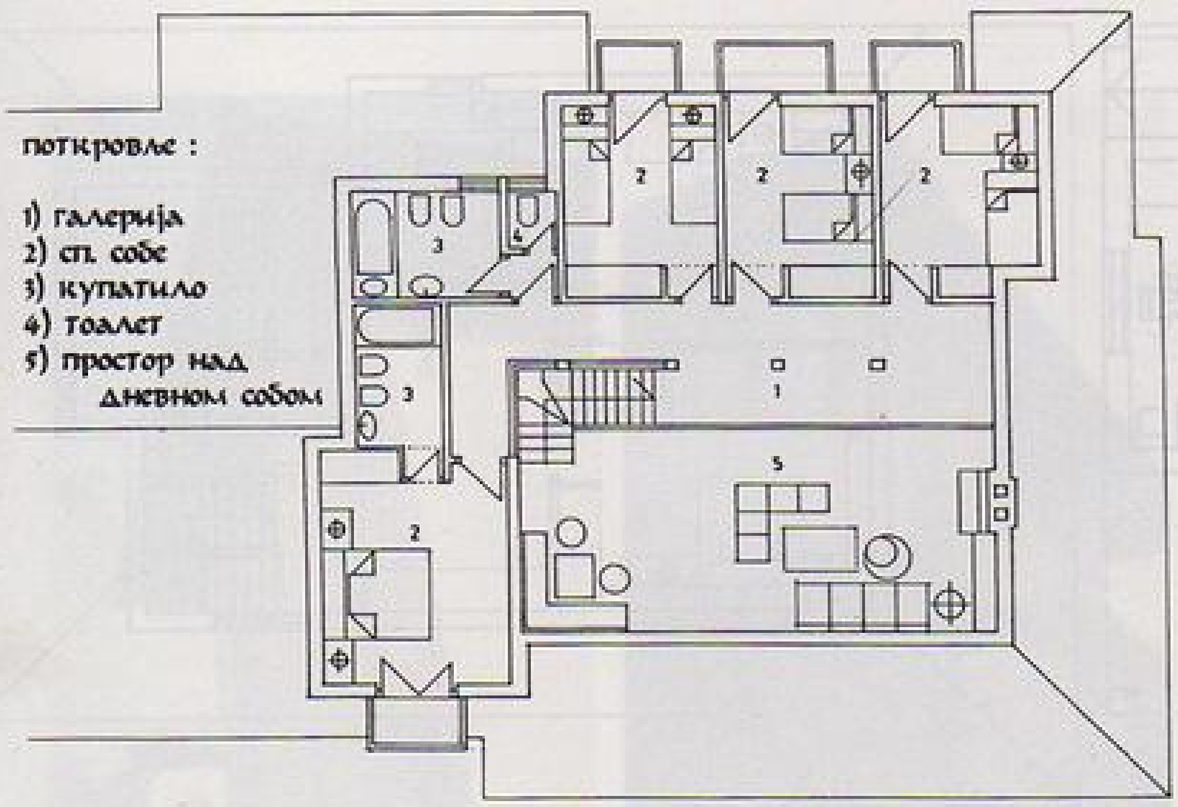

БОЗ ЉИГ

Млад, амбициозан инжењер, већ породичан човек решио да се окући.

Кућа пројектована према њеним корисницима, али не само његовој. У само решење умешао се и економисте Београдске из Лазаревца који одобрава кредите. Чако је власник машински инжењер зна и шта је ситан и шта је техника, а доњекле и ја то све знам испало је да је „ћепић" из банке, који дуги паре уручама тај који мења решења и, наравно, одлучује. Имаче не да кредит. Под његовим притиском дошло је до неких измена. Хтео сам да одем у Лазаревац да се суочим са „свезнајућим" и „свемогућим" са тим паланачким малим Богом, али ме власник одвратио јер је стрепио да би био одвијен при додели кредита. Још му је банкарно запрешио да ће ан лично (замислите – он лично) обилазити градњу и контролисати извођење при додели сваке ране кредита. Мера се изводити по његовом ћефу. Шта све неће човек да доживи у овој нашој лепој, не баш срећној, Србијици.

Ја испричан велику причу а објашњење објекта препустих цртежима и фотографијама.

приземље :

1) улаз
2) трпезарија
3) дневна соба
4) кухиња
5) купатило
6) остава
7) трем

поткровље :

1) сп. соба
2) радна соба
3) купатило
4) гардероба
5) предсобље
6) остава

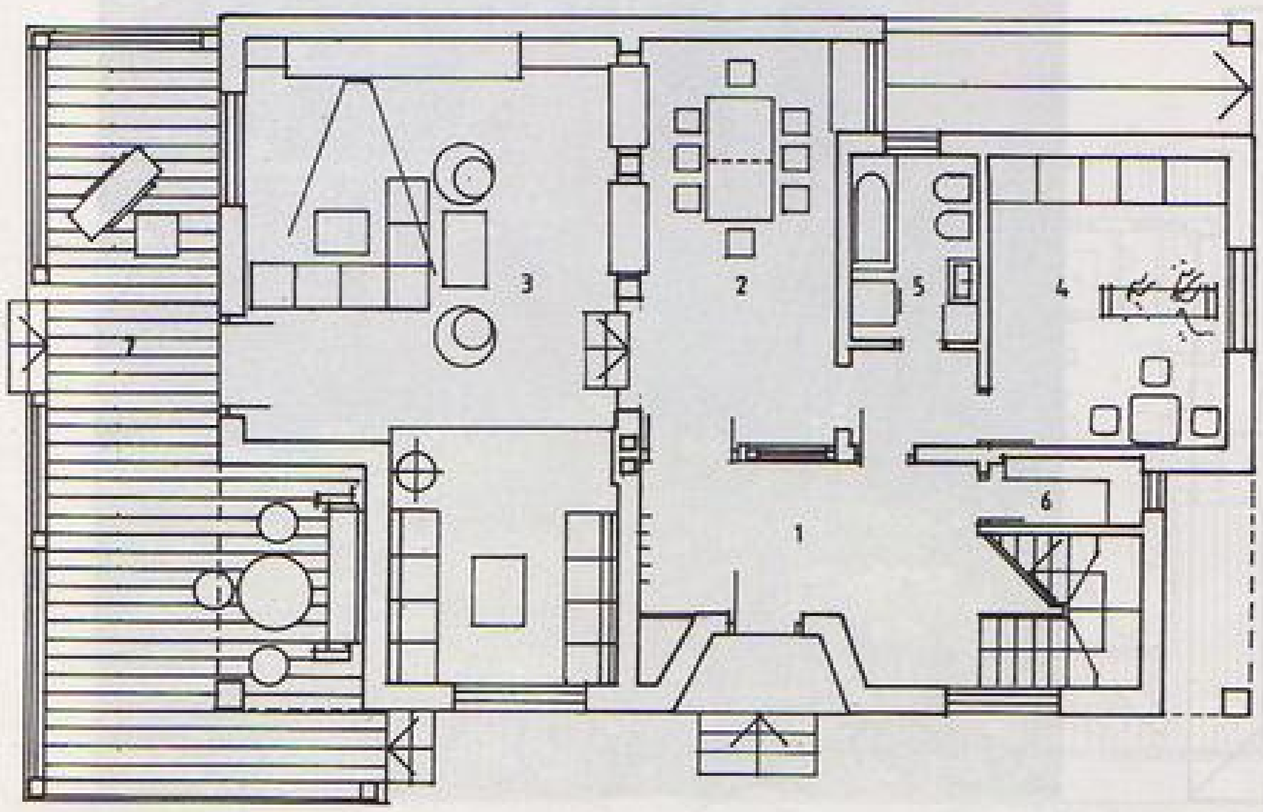

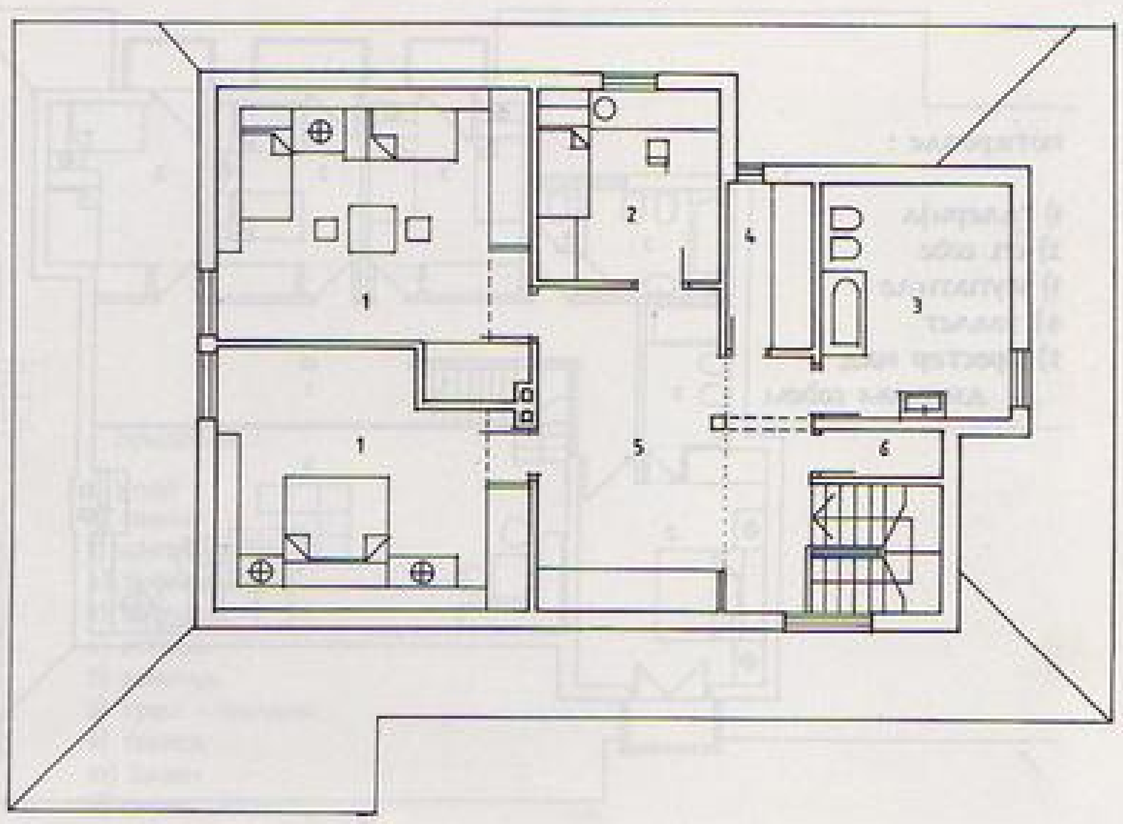

Б04 ГРАНИТ-ПЕШЧАР, ЉИГ

Ово је први, овакав (већи), објекат који сам пројектовао за свој родни крај. Иако сам рођен на непуних десет километара од Љига у њему нисам изградио ни један једини објекат. Усам додуше једну породичну кућу и тачка. Стари Римљани имали су право када су мудрили да „нико у свом граду није био светац". Па ето ни ја. Важда нисам био довољно у вољи месним властима. Али, хвала Богу, и времена и власти су се измениле те Драгаћ, директор Гранит-Пешчара, ме ангажова да им испројектујем управну зграду. Почесно у зло време, 1992 године, али је укровисно. Надам се да ћемо је и завршити ускоро.

У току разраде и градње дошло је до неких измена не знатајних али, по мом мишљењу, за штету пробојитног идејног пројекта који је овде приказан.

У приземљу а при улазном вестибилу дат је овећи простор за изложбу и експонирање производа предузећа. Ту је и сала за предавање и приказивање тих и других производа примењених и уграђених у објекте, ту и тамо по Србији али и по Европи.

У осталом делу приземља и на спратовима смештена су потребна одељења и сектори управе предузећа распоређени према жељи корисника.

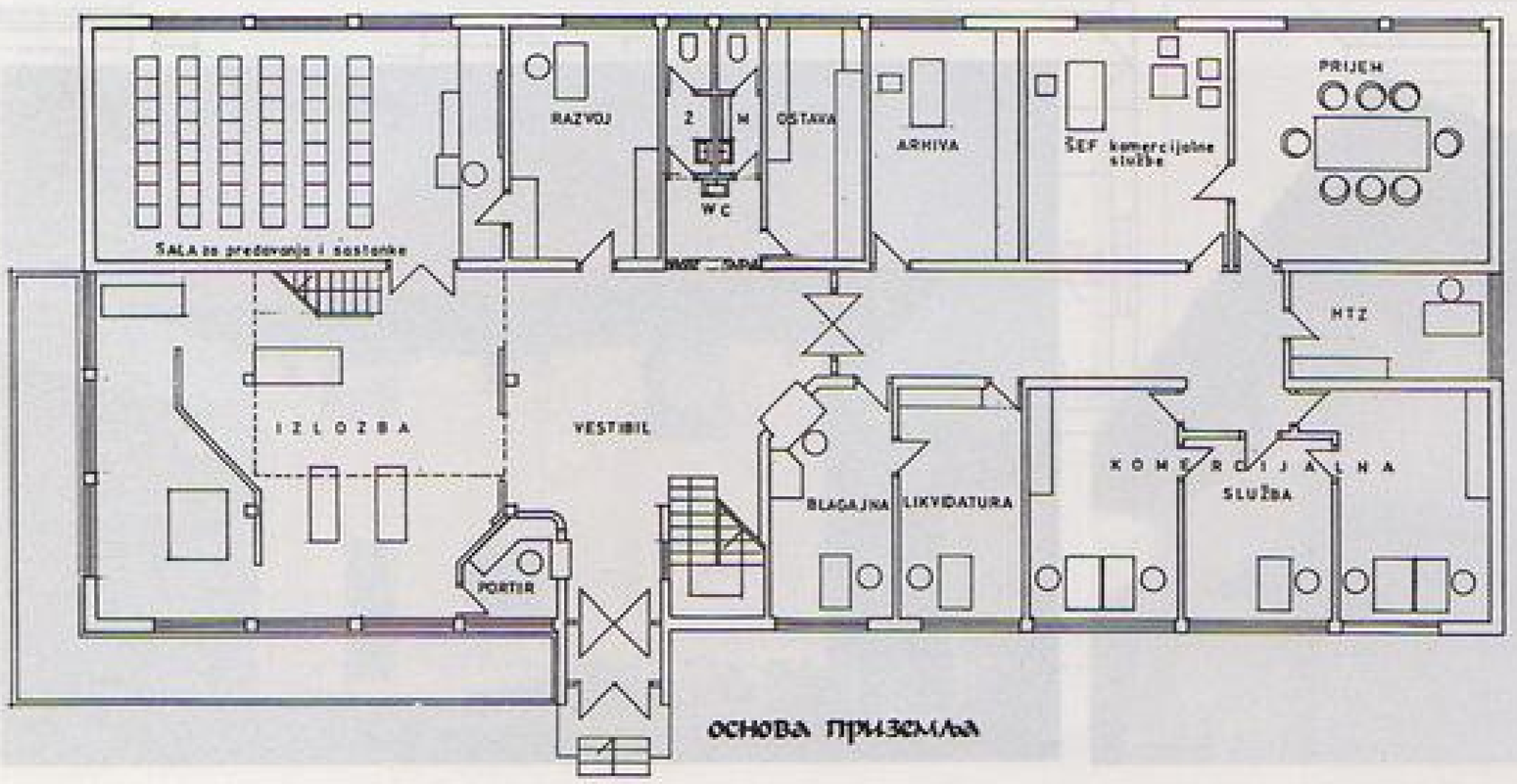

основа приземља

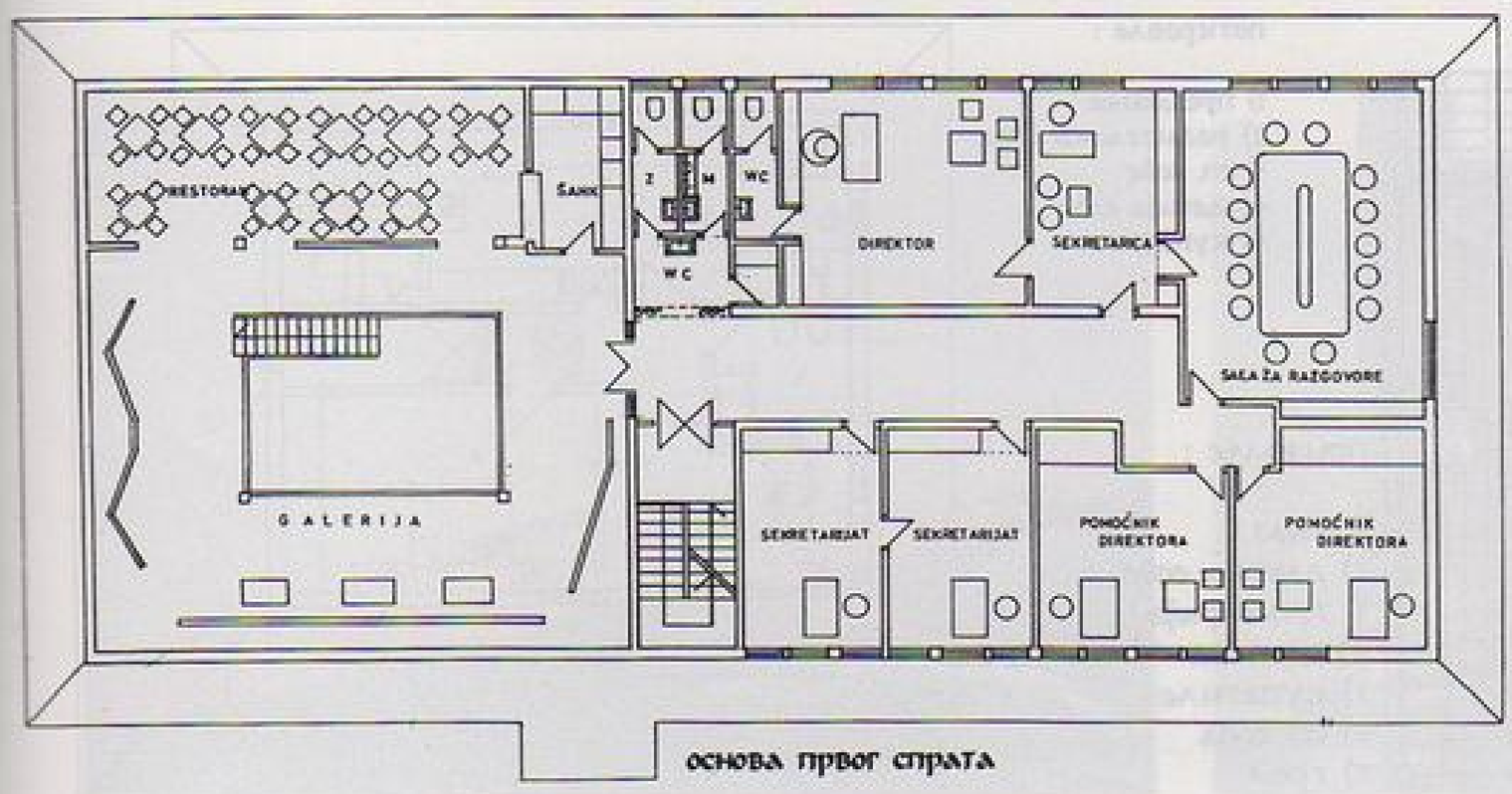

основа првог спрата

Б05 ГОРЊИ ЛАЈКОВАЦ

Власник пролуђурак и пробирач, обишао је, како сам каже, предходно све моје објекте за које је знао и чуо. После тог повременог путешествија дошао је код мене да пројектујем кућу, коју подиже у родном селу под Маљеном. Пројекат је урађен и, као што се види, објекат изведен.

У току градње било је, мезутим, проблема који су проистекли из неукости самих мајстора. Велика недостатак у нашем посту је тај што су у грађевинарству скоро сви мајстори. Нема човека који у том посту не зна нешто да ради, ако нешта друго ово бар да меша малтер. Тако да са тим људима који себе отласе и прогласе мајсторима треба бити врло сваврив.

Елем, власник је имао муку са мајсторима да укровим кућу, и док случајно није налетео за мог земљака коме сам пројектовао кућу у Доњим Ђаћачима, тај проблем није могао да реши. Овај му је укровио прекосени искуство се сваје коју је иначе сам укровио. Тако се за крају све добро свршило а власник и моз земљак постадеше пријатељи који се о славама, свадбама и благим данима посећују и тоше.

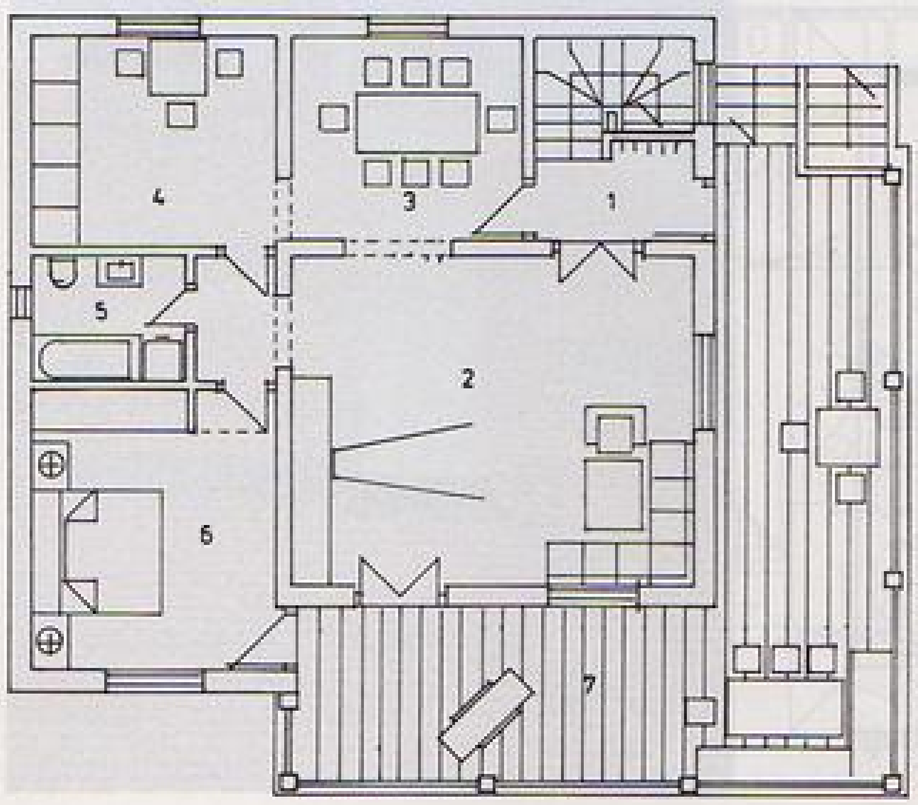

поткровље :

1) предсобље
2) родитељска соба
3) сп. собе
4) дечија соба
5) купатило

приземље :

1) улаз
2) дневна соба
3) трпезарија
4) кухиња
5) купатило
6) сп. соба
7) трем

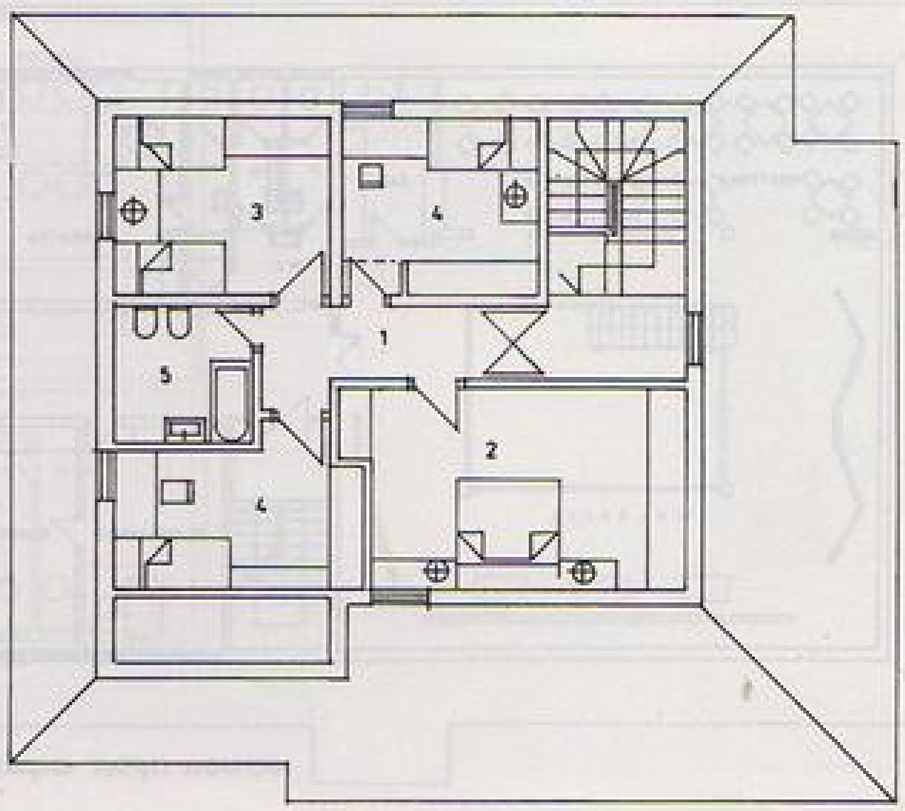

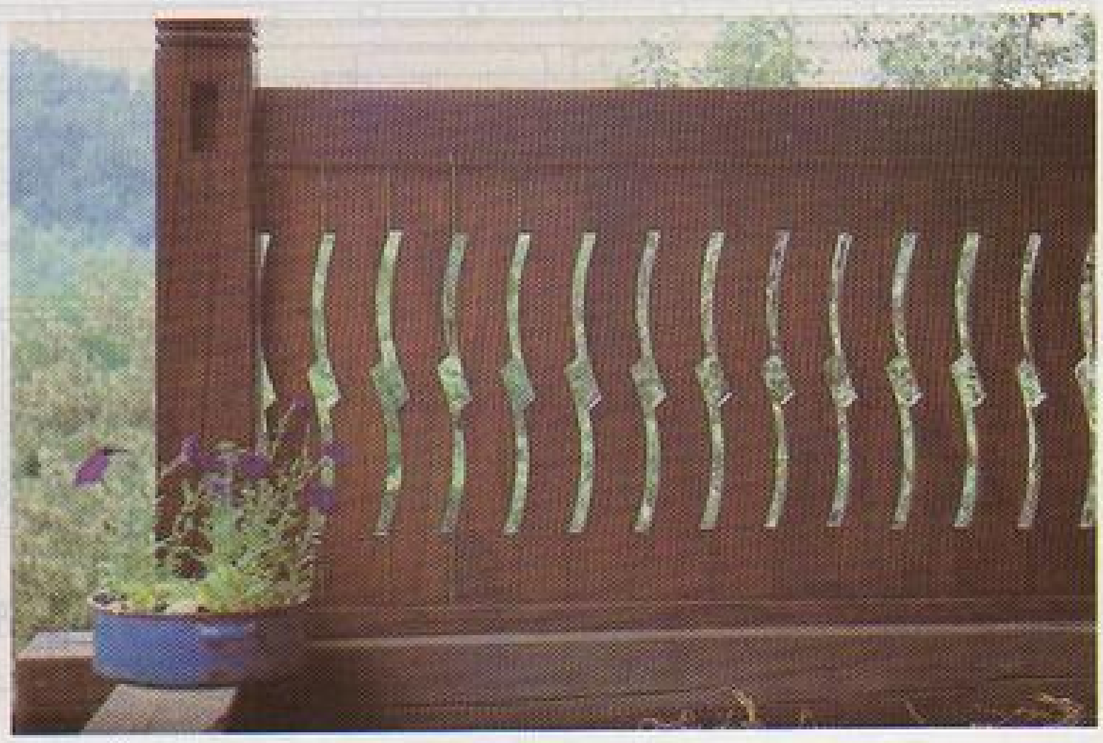

Б06 ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ

Црквена кућа у Горњем Милановцу изгорела је 1941 године, када су Немци запалили цео град (први запаљен град у Србији) па су свештеници остали без крова над главом. Тек пре пар година формирана је одбор за изградњу црквеног дома са програмом који су свештеници и њихове потребе захтевали. Ово сам од самог почетка у току свих акција јер је одбор сматрао да ја треба да будем пројектант новог дома.

На основу добијеног пројектног задатка израдио сам идејни пројекат док је израда главног пројекта поверена пројектном бироу „Синтеза". На изради главног пројекта „главну реч" водила је колегиница Марија Сивовић која је својом професионалном стрепњишћу и инвентивношћу допринела да сбјекат добије у ликовној и архитектонској вредности и сазнају.

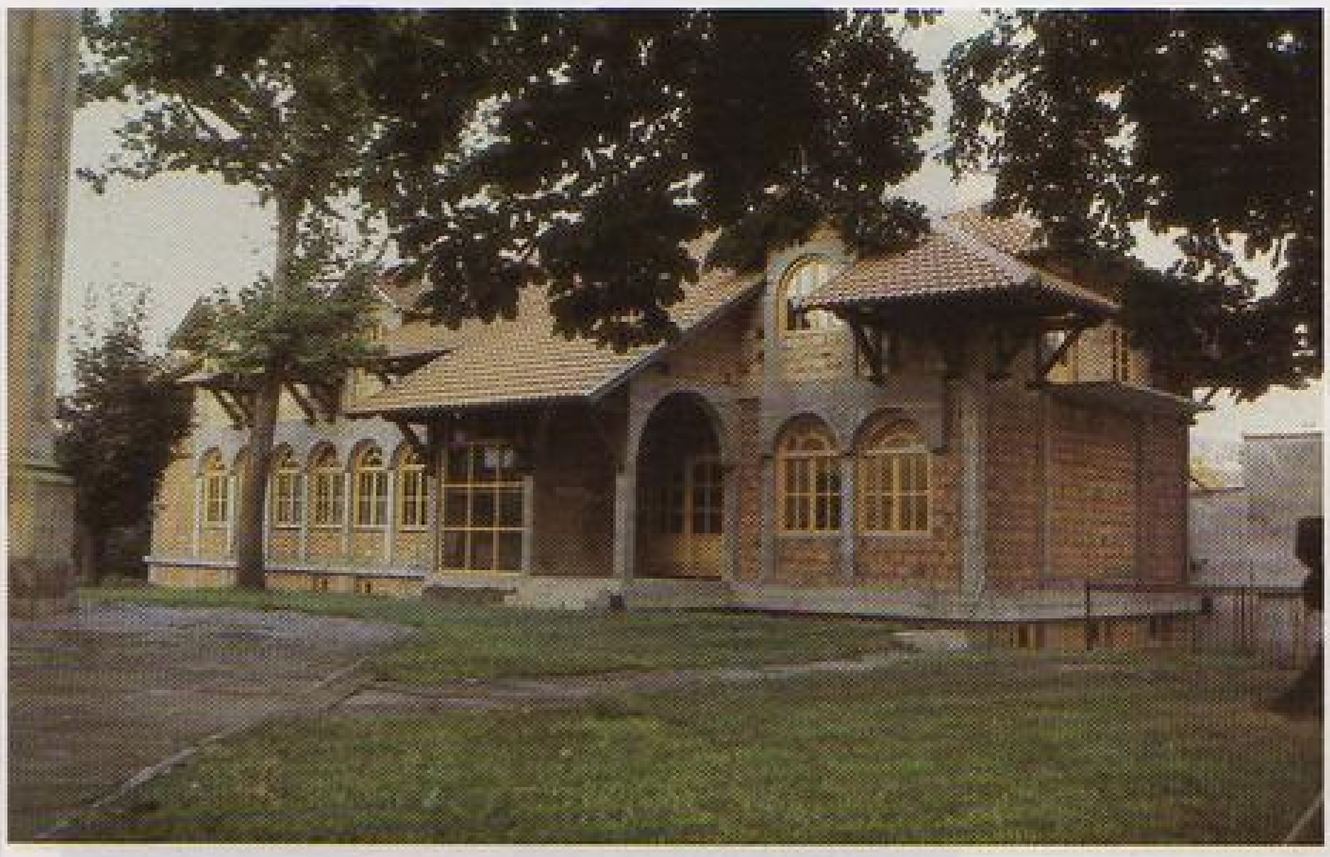

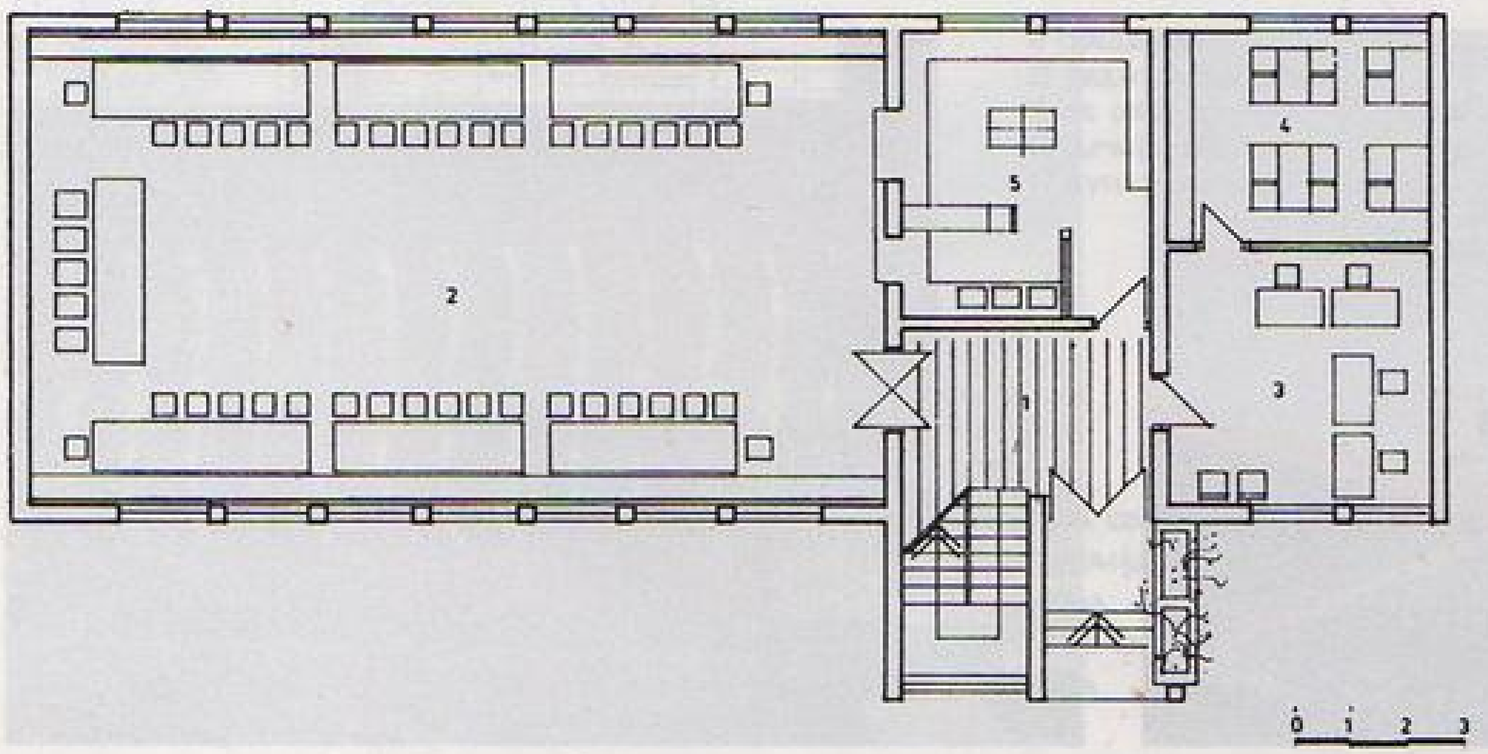

приземље:

1) улаз
2) сала
3) канцеларија
4) библиотека
5) кухиња

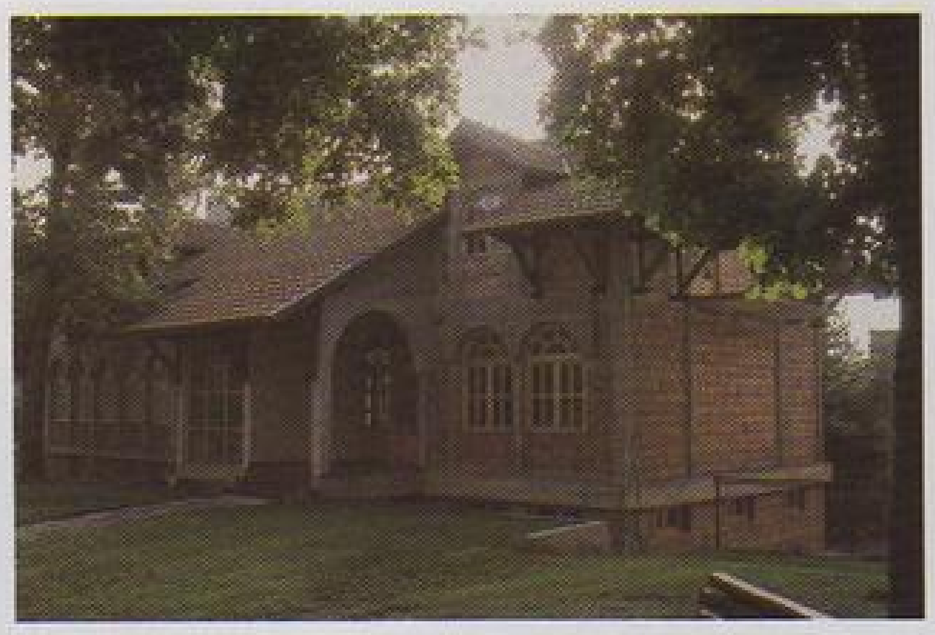

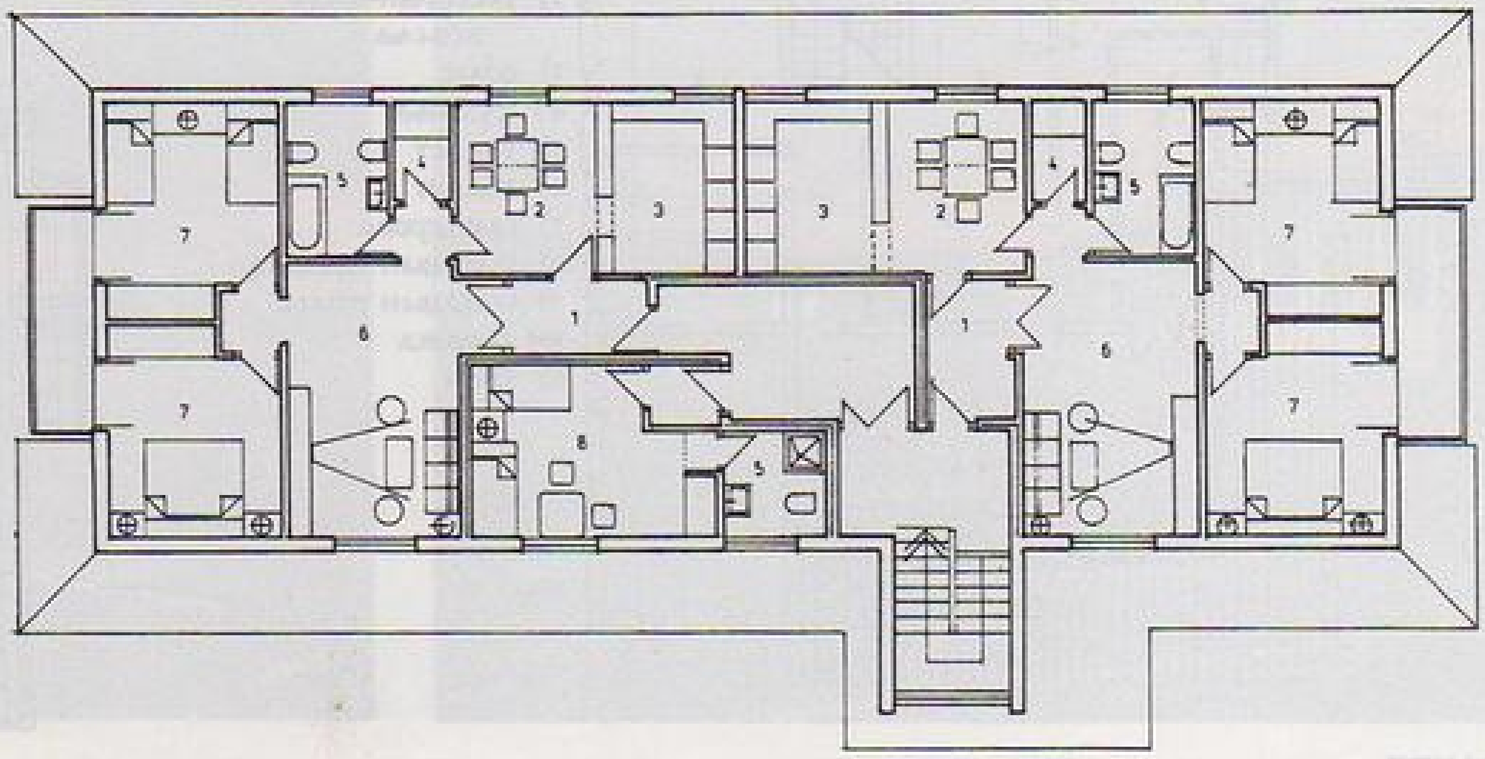

подкровље:

1) улаз
2) трпезарија
3) кухиња
4) остава
5) купатило
6) дневна соба
7) спаваћа соба

Б07 КОШТУНИЋИ, ЕТНО-КУЋА

Село Коштунићи, на јужној падини Сувобора, биле је велико чудо које је имало сву развојну перспективу. Као и друга пољопривредна насеља у Србији и ово се празнило и гасило се. Али, баш је било свијетло оруђе!... Село је чувствено економско-природних потенцијала и оба језерца. Удаљ од њих, километар магистрале и железничке пруге међународног јавно-извозног предузећа Jugoimport-SDPR, била је и предузимљивост одлучи да баш ту, на сувобудској падини, почне и досади да је мрке фрушки, зафрушки и лесно чивији како се уме и хоће.

У почетку само једног лепог лета чатрљивила је педаља равније и повећавао сав број чудних на просторију од Сувобора до Овчара и Каблара. И пластелина је била права и природна равнија која нема проблем свуда и код нас и у свету. Даље се траге хладовина и сушара за прераду и обраду лековитих, шумских, самоспривредних и воћарских производа, непоновљене флоре природе и људских руку. Нешто више се увелико окупљају и, вијају гнезда!

Е, у тој и таквој клими рађе хабитавеша и женска земља Jugoimport-PHC, пао део смеште-ња Jugoimport-SDPR-а, прави етно кућу. У њој ће да ра-де чланке, књиге и анкетне

Етно кућа која те је хвати, Вила Нимиза' страх своје етно фолклористичко које треба да буде узор за будуће етно село. У етно кући ће бити стално чланова који ће повремено пружати предавања за пољопривре-дника' чија и пано на сеоу шпреће радиши и произво-дили у сагласности с условима. То је чека едукативна функција.

Коштунићи треба ће посматрају јерно сасвим модерно село, али село које се супростављи заборављу, да све ако нешто је брзино у плацеву, нешто ноће ће опиши и развија се село уникат овог подневља и на-рода који живи дуго у свету.

призмље :

1) улаз
2) изложба
3) тоалет
4) управа
5) плетиље
6) прелје
7) ткаље
8) гардероба
9) трем

сутерен :

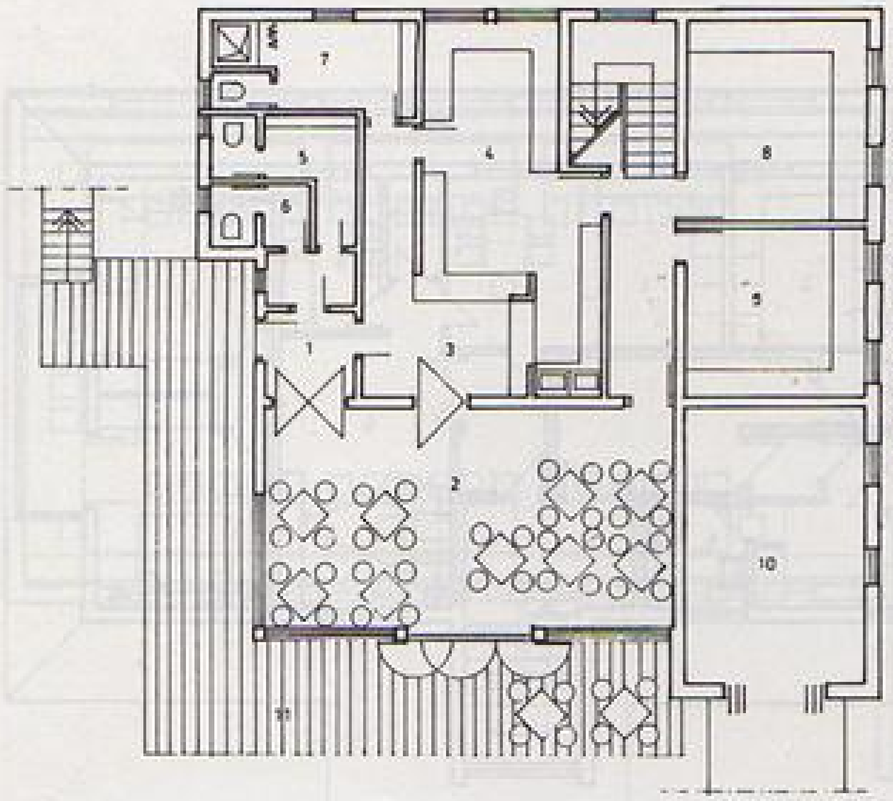

1) улаз
2) ресторан-клуб везила
3) офис
4) кухиња
5) тоалет
6) тоалет
7) гардероба
8) магацин предива
9) магацин хране
10) гаража
11) трем

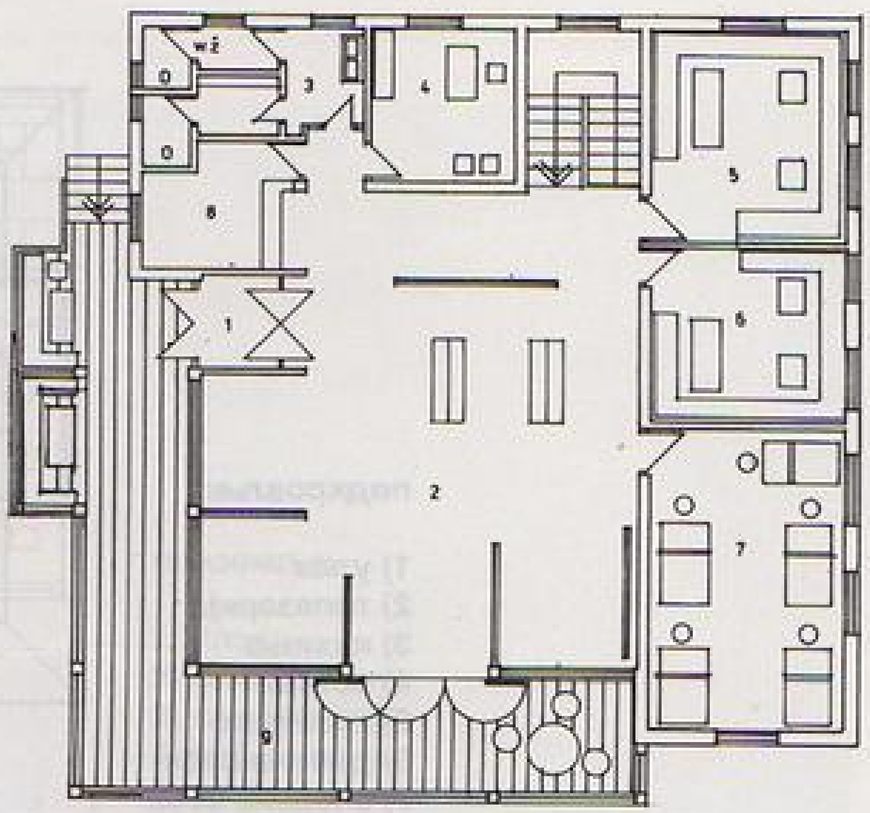

ЕТНО КУЋА

ПЕЦАРА

В01 ВАЉЕВО

Прота Радовић, сада већ у пензији, ангажовао ме да испројектујем на постојећој црквеној кући у ваљевској порти спрат са одређеним програмом. Оно што је од интереса то је да постојећи објекат и његови темеви нису пружали гаранцију у погледу стабилности и носивости. Тешко да би примили ново оптерећење. Због тога сам се одлучио да извршим премошћавање постојећег објекта који и тако нисам хтео да мењам-адаптирам – да би се могле пратити мене згреде кроз време. Све то заједно утицало је на архитектуру објекта, јер пиластри и мали али неопходни еркер учинише да се добије у лиховном смислу помало карактер манастирског конака. У овај конструктивној работи беху ми значајни разговори са колегом П. Јовановићем који уради и статички прорачун са њену својственом тачношћу.

Стари Ваљевци, па и млађи, су задовољни свештеници и владика шабачки отац Јован такође.

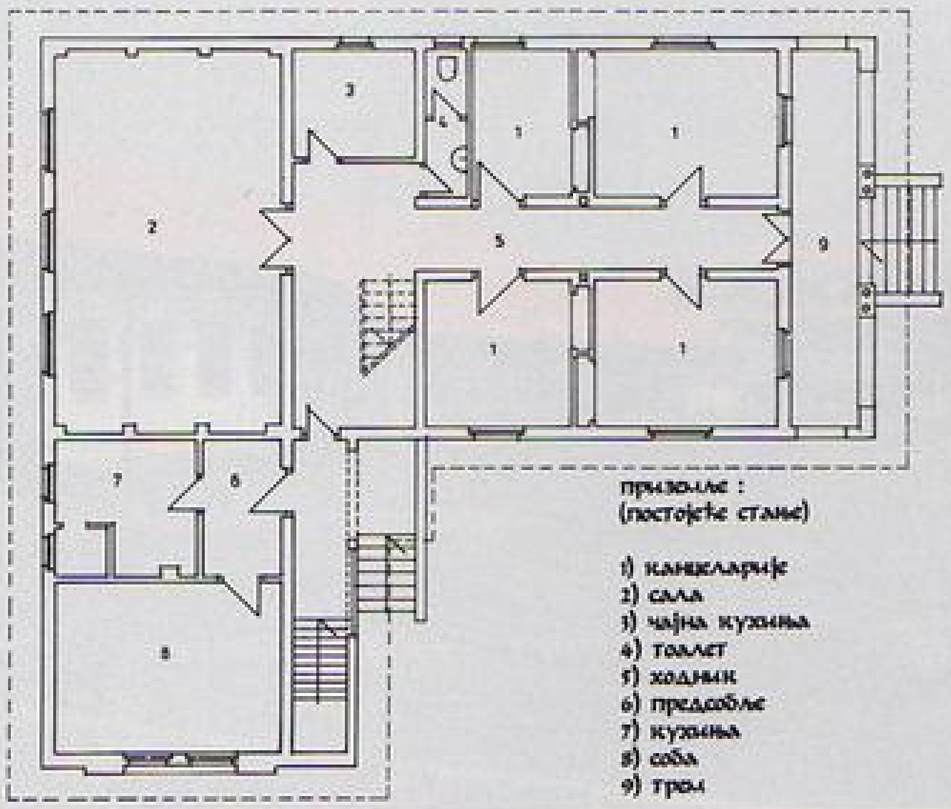

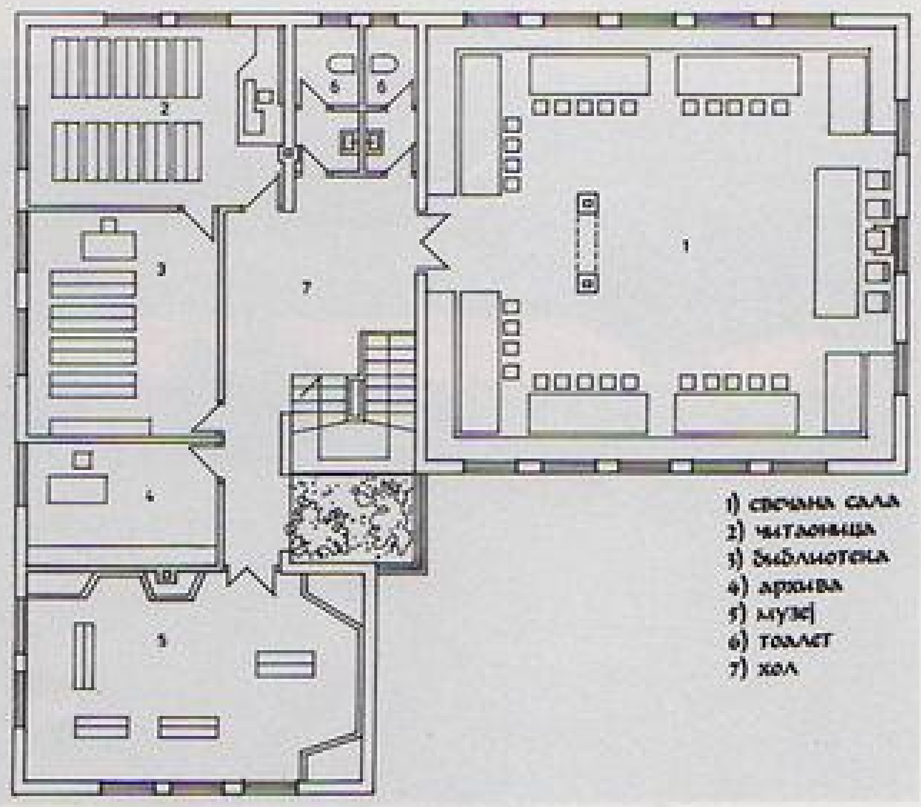

В02 ВРАНИЋ

Милошев отац у свом родном селу, за оговини, подигао кућу. Није завршио, само укровио. Кућа велика, кровови на две воде и то на све четири стране, масте, алтаби готне о сто посто. У сред Мерове у близини Гачке. У метом месту је и родна кућа песника покојног Душка Радовића која је остављена под заштиту као споменик культуре. Не зби песника већ зби својих архитектонских вредности. Заиста један изузетан примерак наше куће из прошлог века. Знаци било је ту у комшилуку узора како треба радити и градити, али наша посла.

Е тако укровљену Милош одлучи да је изнати не само ред и расторед већ и мих и облик. И нађе мене. Шта ми би да се прикватити тога посла, трудна сам се мука намучио. Требало је о сто сиђати мислити и о сто ситница водити рачуна: овде крушити, овде озидати, па подзидати и дозидати, овде потурити па турити и дотурити, без краја и конца. Мајстерина је било јер тене, сваки час сно се сватајали: те ово може, те овако не може и за крају као што се види из целог тог чуда исподе овај објекат а Милош и главни мајстер се одумише.

Шта ћеше легше!

приземље :

1) трем
2) улаз
3) кухиња и трпезарија
4) дневна соба
5) тоалет и туш
6) остава

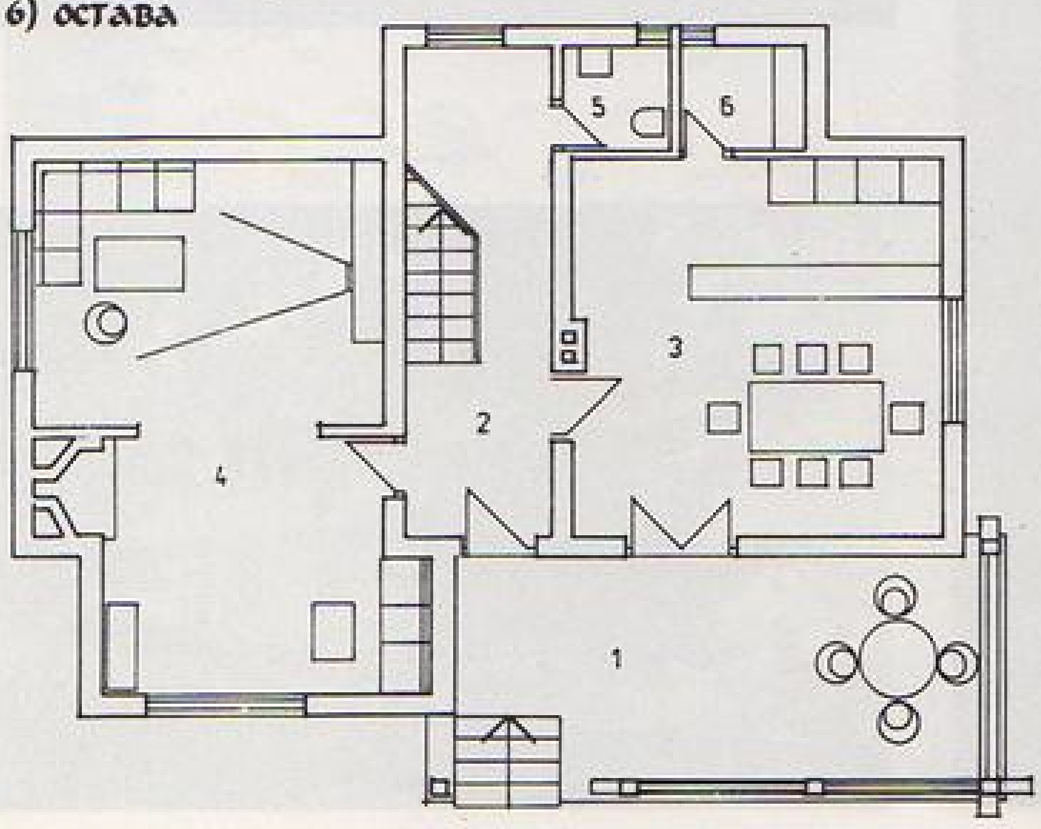

поткровље :

1) предсобље
2) купатило
3) сп. собе

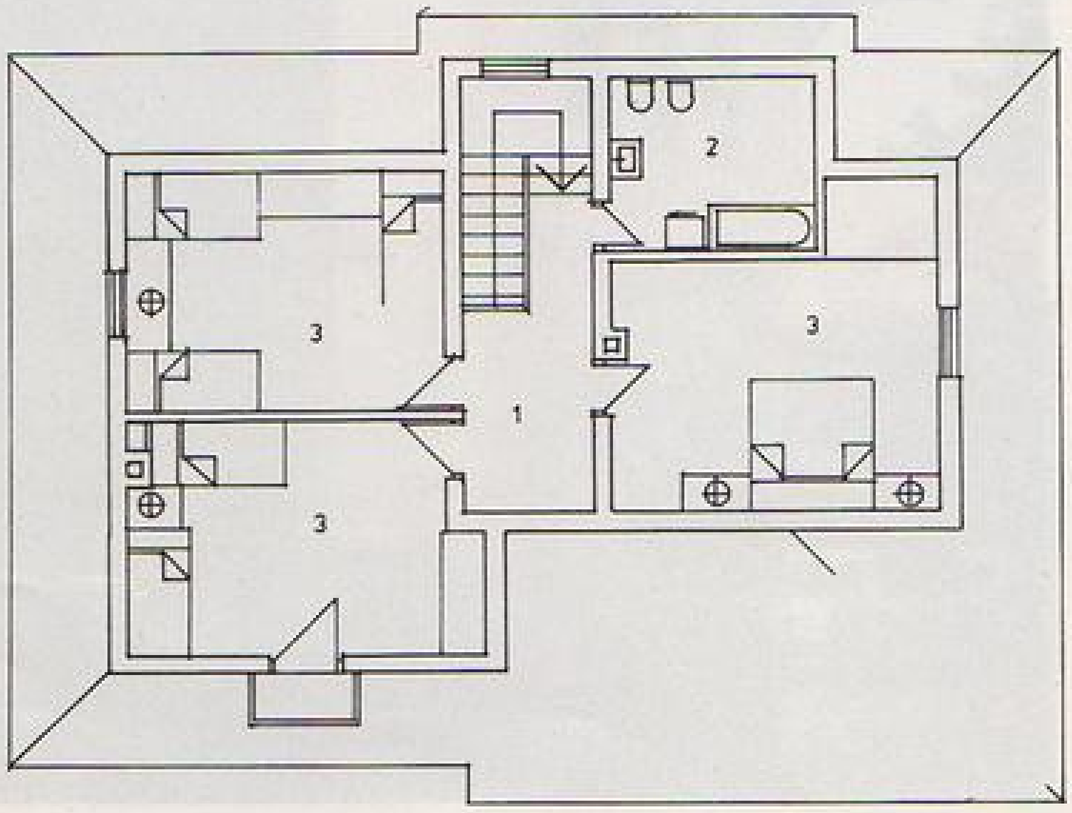

В03 ЗЕМУН

Власник, Драган, пролазио ибазаном путем и сврати-о у кафану код „Два брата", уствари код она моја два трена. Ти му се тренови допали и питао власника за пројектанта. После два дана дошао код мене да му пројектујем кућу у Земуну. Родом је од Рашке а живи и ради у Земуну где је уствари запослео да ради кућу. Међутим решио све да мења и да прави по новом плану онаквом какав му ја направим.

Свимњено је постајеће стање коме се требало прилагодити. Ту није било муке као у предходним случајевима, једино што је плац мале ширине за програм који се желео. Зби тога се објекат није природно развио већ је дошло до нежељених скраћења стрека и сл. Собзиром на околности посао је добро приведен крају.

Уступ је дато решење капије и ограде.

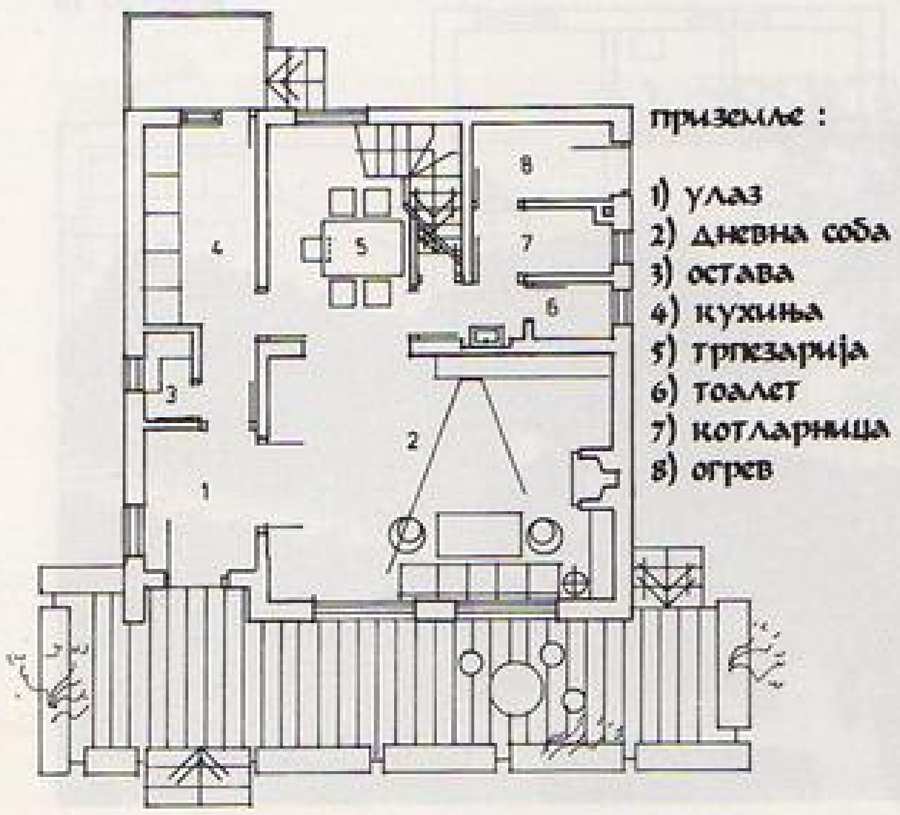

приземље :

1) улаз
2) дневна соба
3) остава
4) кухиња
5) трпезарија
6) тоалет
7) котларница
8) огрев

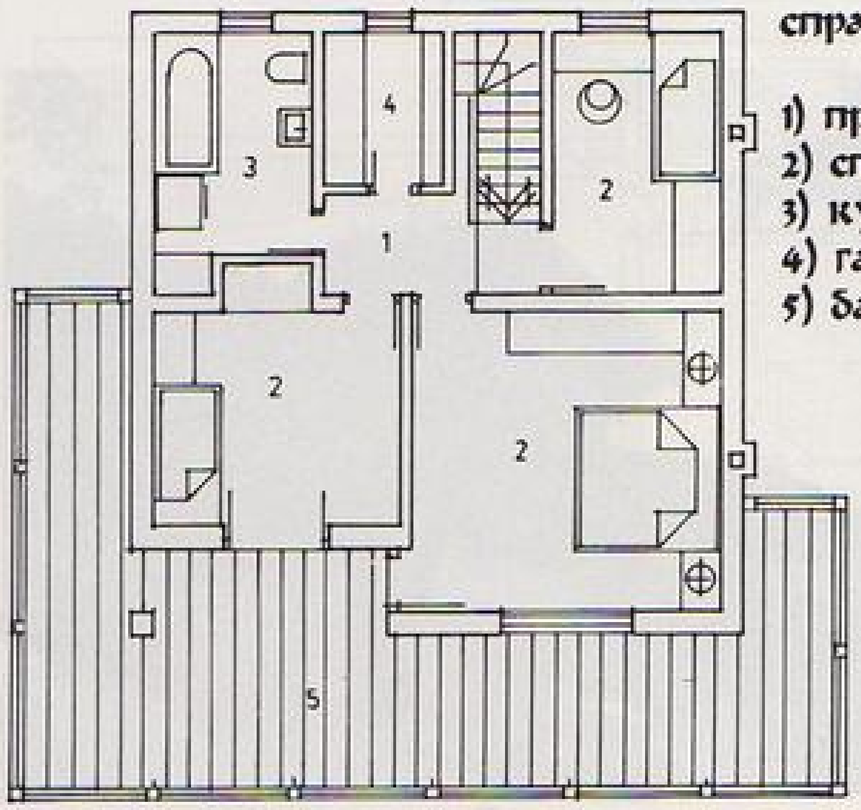

спрат :

1) предсобље
2) спаваће собе
3) купатило
4) гардероба
5) балкон

В04 БЕЉИН

Отишао власник ове куће у Бреже, под Мањеном, да нуди грађу да је укрови. Том приликом видео кућу власника доваре на којој сам ја „кумовао". Одустане од куповине грађе дође скоро задихан код мене да му помогнем за измени, ако треба, све ни својој, добрим делом изграђеној кући само да дође до куће „нашег поднебла". Направио било је у дањем раду доста муке и моје и извођача. Извођачи су нети као и они што су се налучили око Милошеве куће у Брачићима код Гачка.

Овим и овлавим послом не треба се бавити, највише можда из моралних разлога. Али, опет, објекат ће да траје више од сто година, и због моралних и неморалних категорија луди, корисници. Треба да траје свих тих година последице нечијег унута или неукуса, блаже или незнања или још по најпре нечијег „баш ме брига" вашто је „робу" (објекат) продати.

Зафмурих, не трви пут, и радих што урадих!

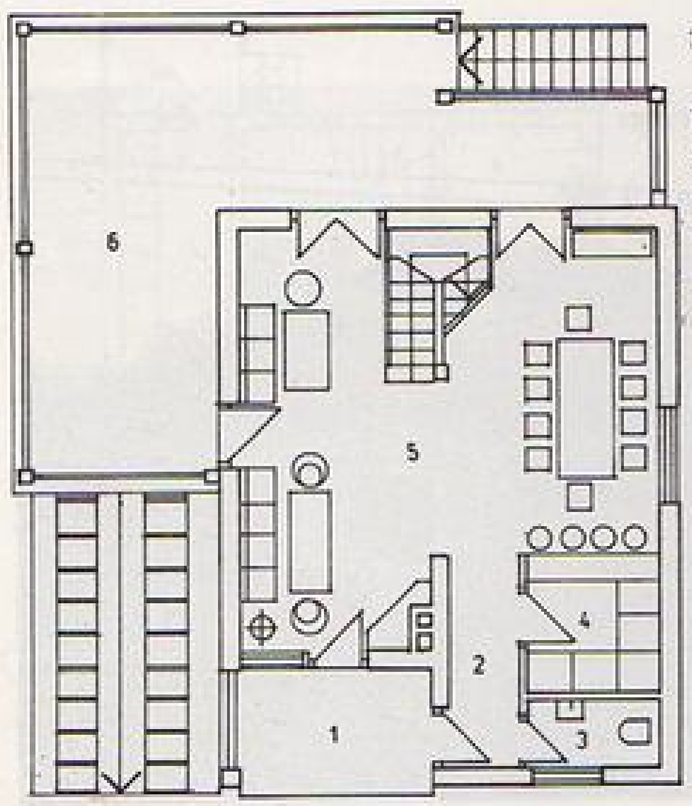

приземље :

1) трем
2) улаз
3) тоалет
4) кухиња
5) дневна соба
6) трем

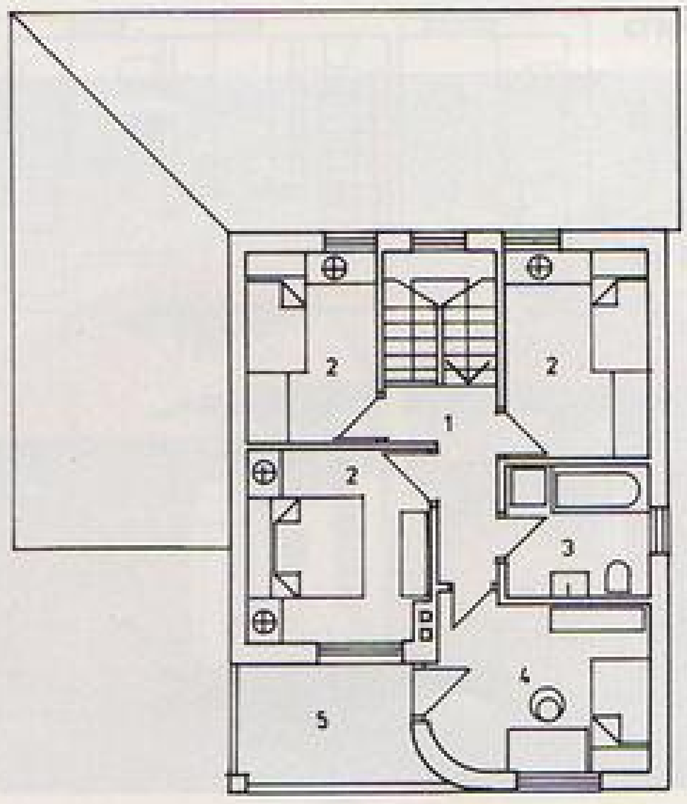

поткровље :

1) предсобље
2) сп. собе
3) купатило
4) радна соба
5) трем

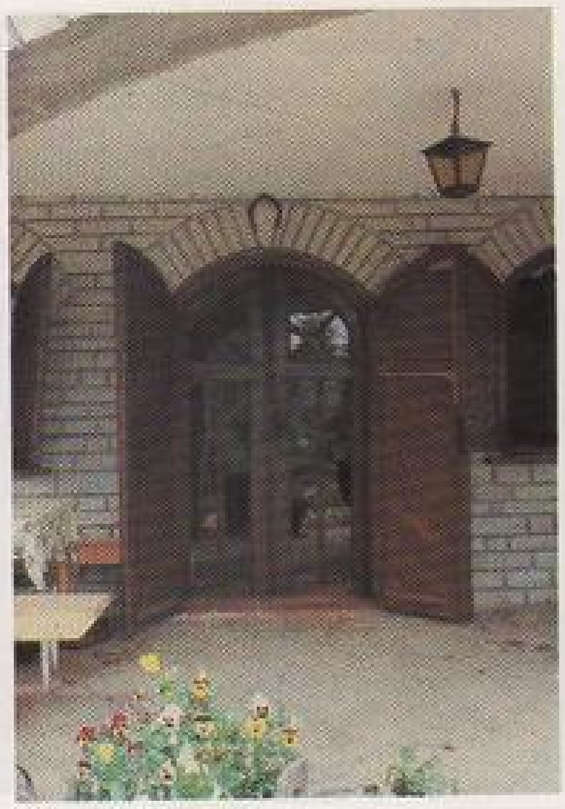

В05 БРЕЖЂЕ

Видели власници, браћа Милутиз и Богољуб, у суседном селу Гајшен Лајковцу већ уклоњену кућу код су са својом стигли до „прве плоче". Њихов пројекат је жителем, купљен негде у граду са кровом „на две воде". Виде за та кућа жаява, ни варошка ни сељачка, не одговара њиховом крају под Маљеном а она у Лајковцу „баш пасује". Растипали се да ни ја то прерадим и „прешпогујем" на „нашу кућу". Не жале ни време ни средства. Иначе имају свају стругару и грађе на престе и за кров и за стремове.

Хтео сам да ни одбијем из више разлога ни послали сина, односно синовца, Младена код може баш на Бадњидан са поздравима и бадњаком. И шиш из ловке може.

Урадило се што се могло и што су изведени радови дозвонили.

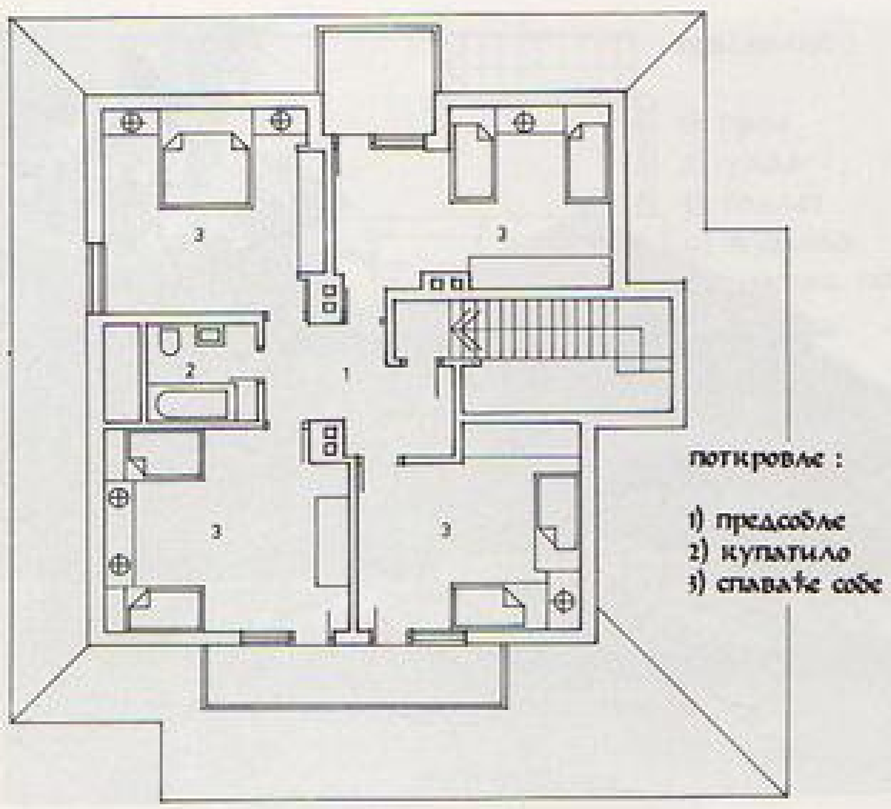

поткровље :

1) предсобље
2) купатило
3) спаваће собе

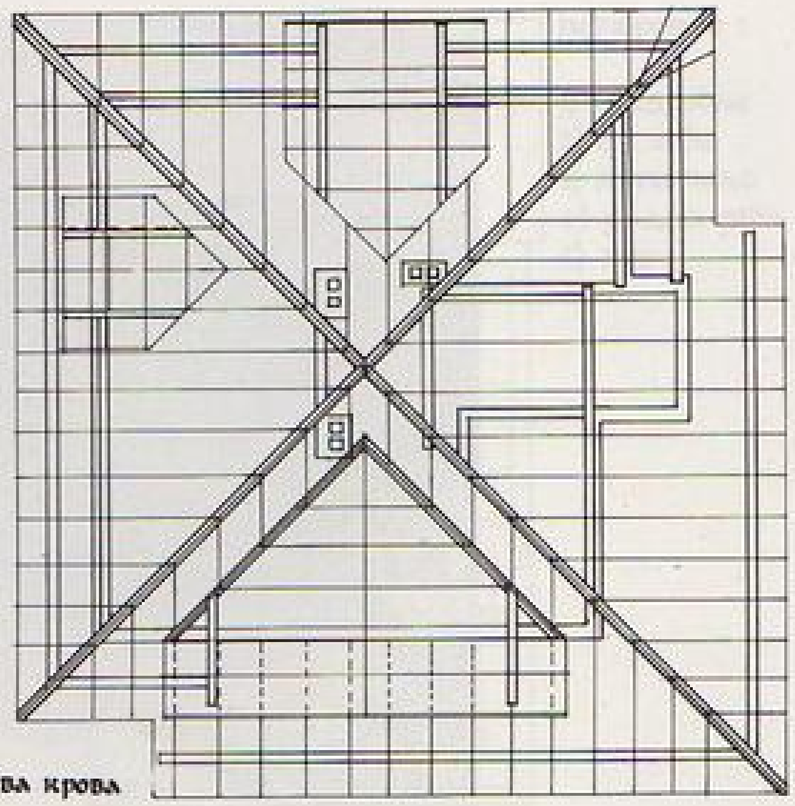

основа крова

B06 ЖЕЛЕЗНИК - БУКО

Браћа Урошевића, оба машински инжењери, врадни упорни и довољно сјајни за нова прегнућа организовали су у свом Железнику компанију „Буко" са врло сложеном и позиоврсном делатношћу. Да би се пословање и рад одвијали успешно одлучили су одмах да обезбеде потребне просторе за рад и складишта за робу. Тако се почело са изградњом овај два објекта, који су програми у глобалу били претпостављени и почетком градње предочени, када су се мањи обрастили да заједнички наставимо даље пројектовање и формирање зграда па и складишног простора.

Мањи објекат садржи пословно-продајне канцеларије и изложбени простор где се експонирају роба и продајни садржаји.

Већи објекат садржи управу, пројектантско-развојни центар, инжењеринг и пословне просторије целе компаније која је у пуном развоју. У подкровљу овог објекта смешиска је ресторан са шанком и приручном кухиком.

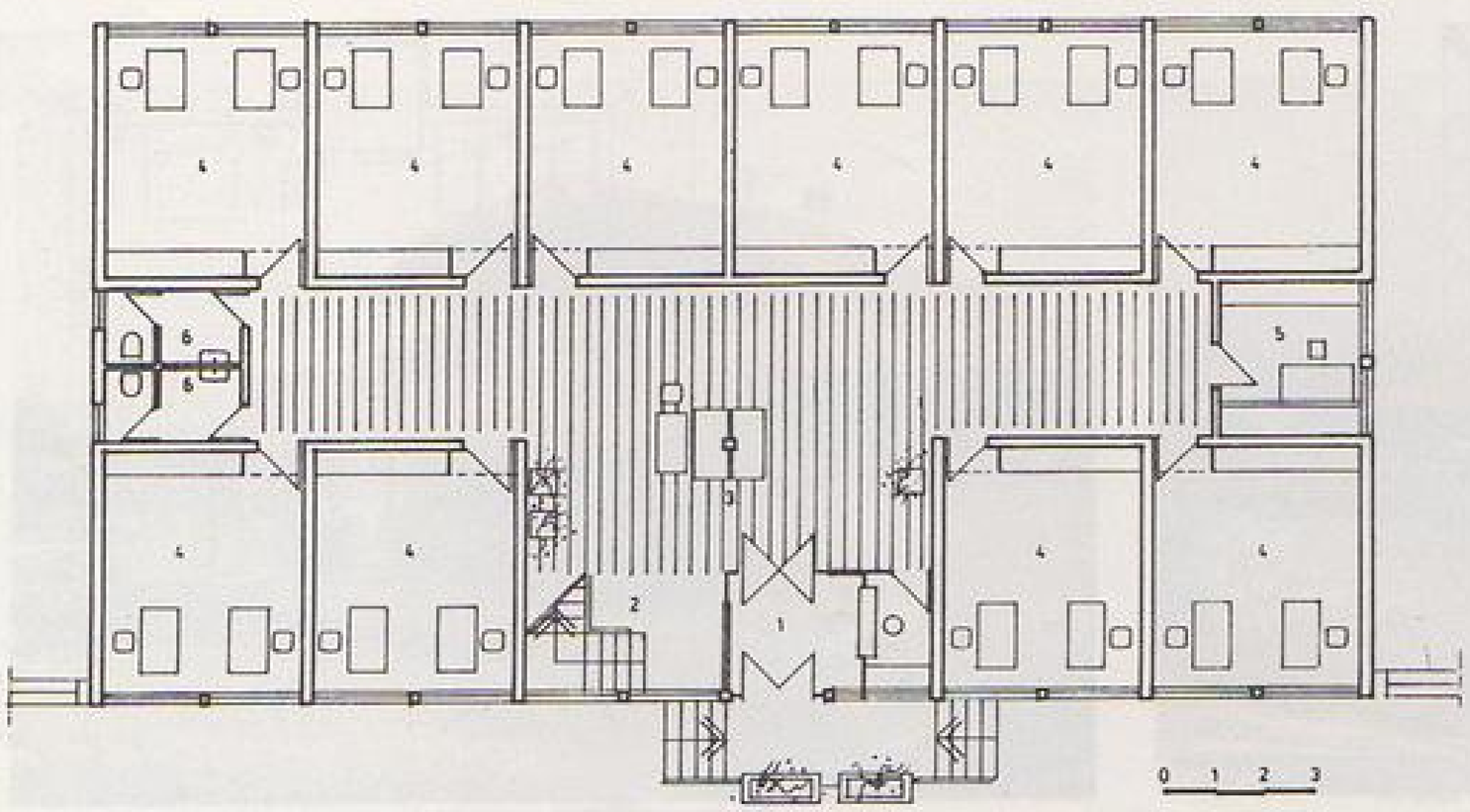

Г01 ЉУБОСТИЊА

У близини манастира Љубостиње, на падини према манастиру требало је изградити хотел са 40-50 лежајева.

Хотел је рефлексија манастирског комплекса са дворишном и низом парцела. Састоји се од хотелског дела и ресторана са потребним пратећим просторијама.

Приступ у хотелски део је преко хола у коме је рецепција „ТВ" сала, бар и др. Из хола се отворени степеништем отиже на галерију са које се улази у собе. Собе у подкровну се апслугују са своје галерије.

Хол и галерија пројектовани су тако да сви делови конструкције и њена структура, од тоди приземља до крова, буду приступачни оку посетиоца. Ве ради пазаде већ ради истине.

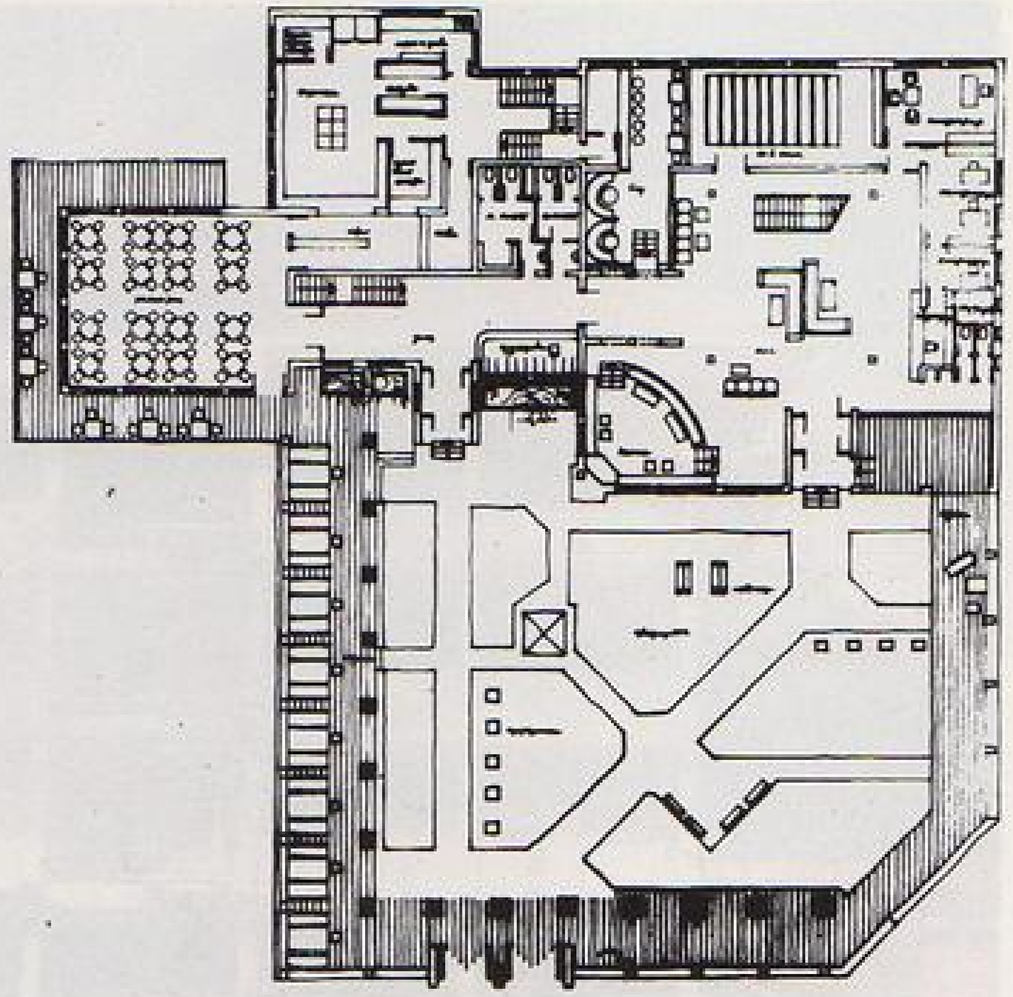

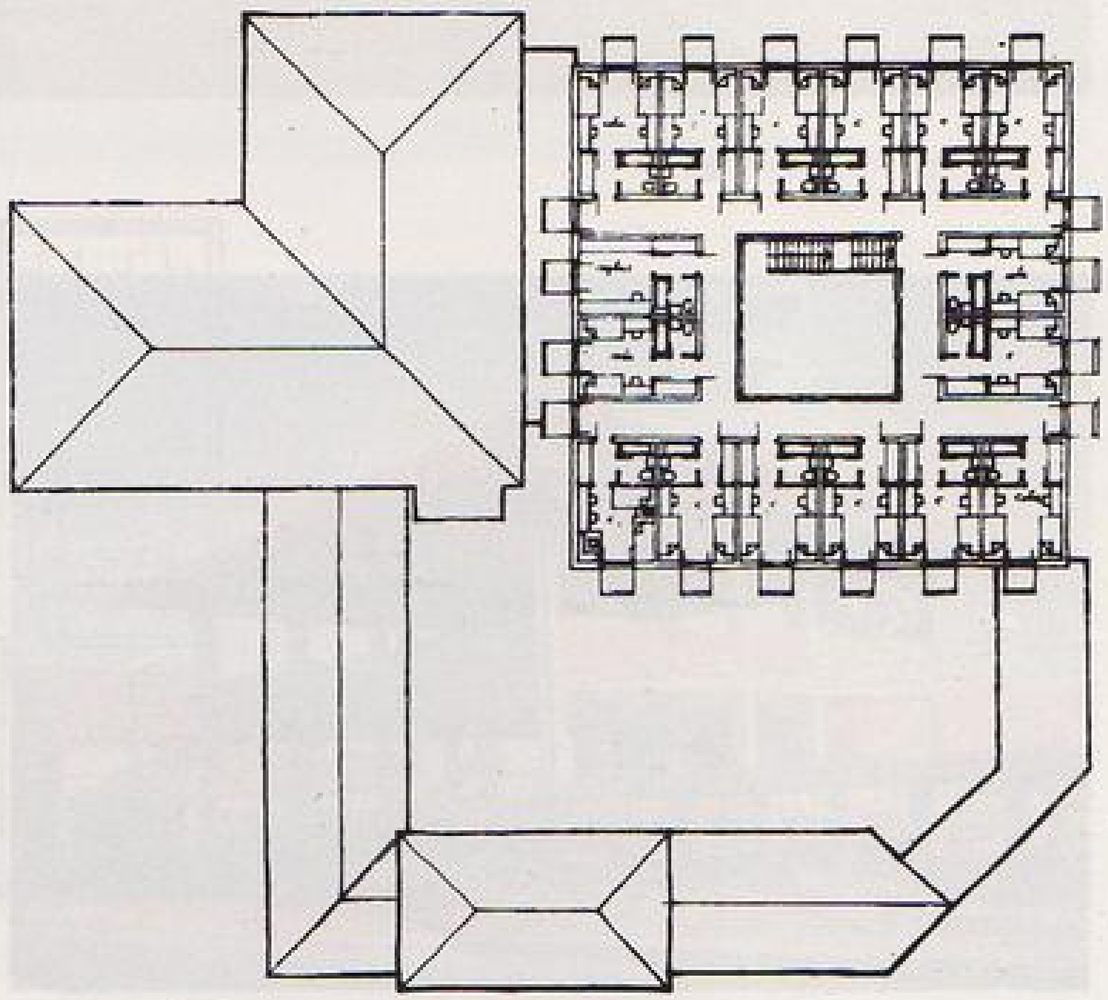

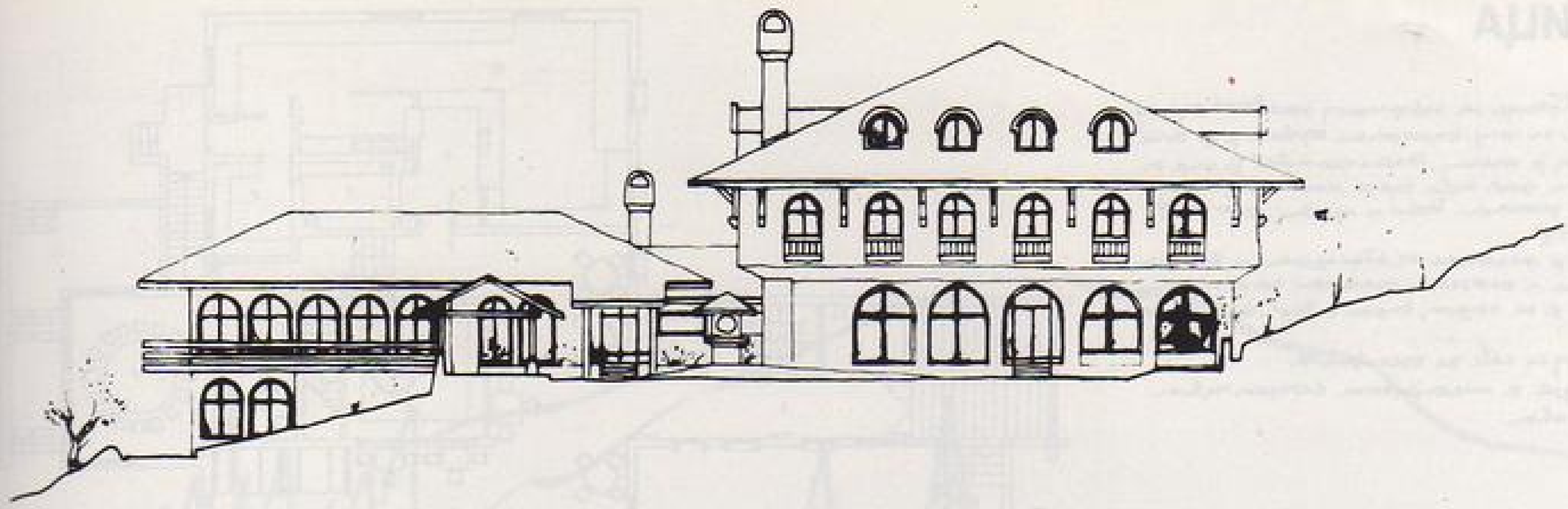

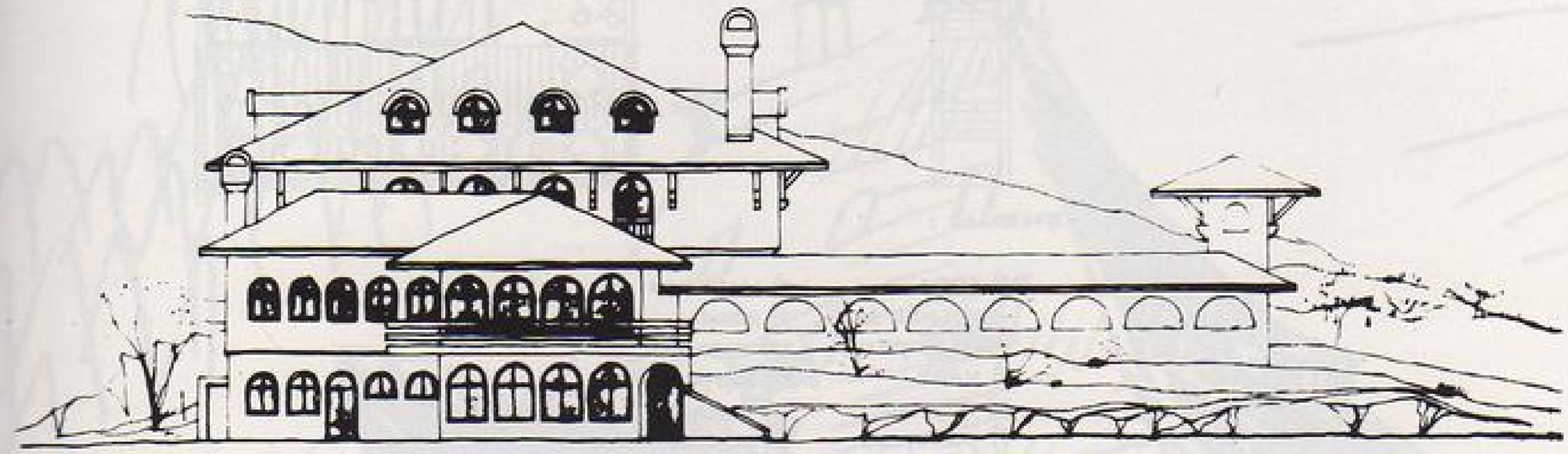

Г02 СЈЕНИЦА

У близини Сјенице на изворишту реке Ване чије су подигнуте рибници за узгој пастрмки требало је да тоже и зграда ове, како су је назвали „Постанске куће". То није ни хотел, ни мотел али фине кућа где се може преноћити, одсести, гостити и угостити. Тако и лудети, што народ каже „за душу и душу".

У приземљу је ресторан са оћишћем и ватром на средини, кухиња и потребни простори за отслуживање. Сала за ручавање је на нешто „вишем нивоу" - односно на вишој коти.

У подкровљу су собе за преноћиште.

Архитектура је инспирисана старом чућом са Пештерске висоравни.

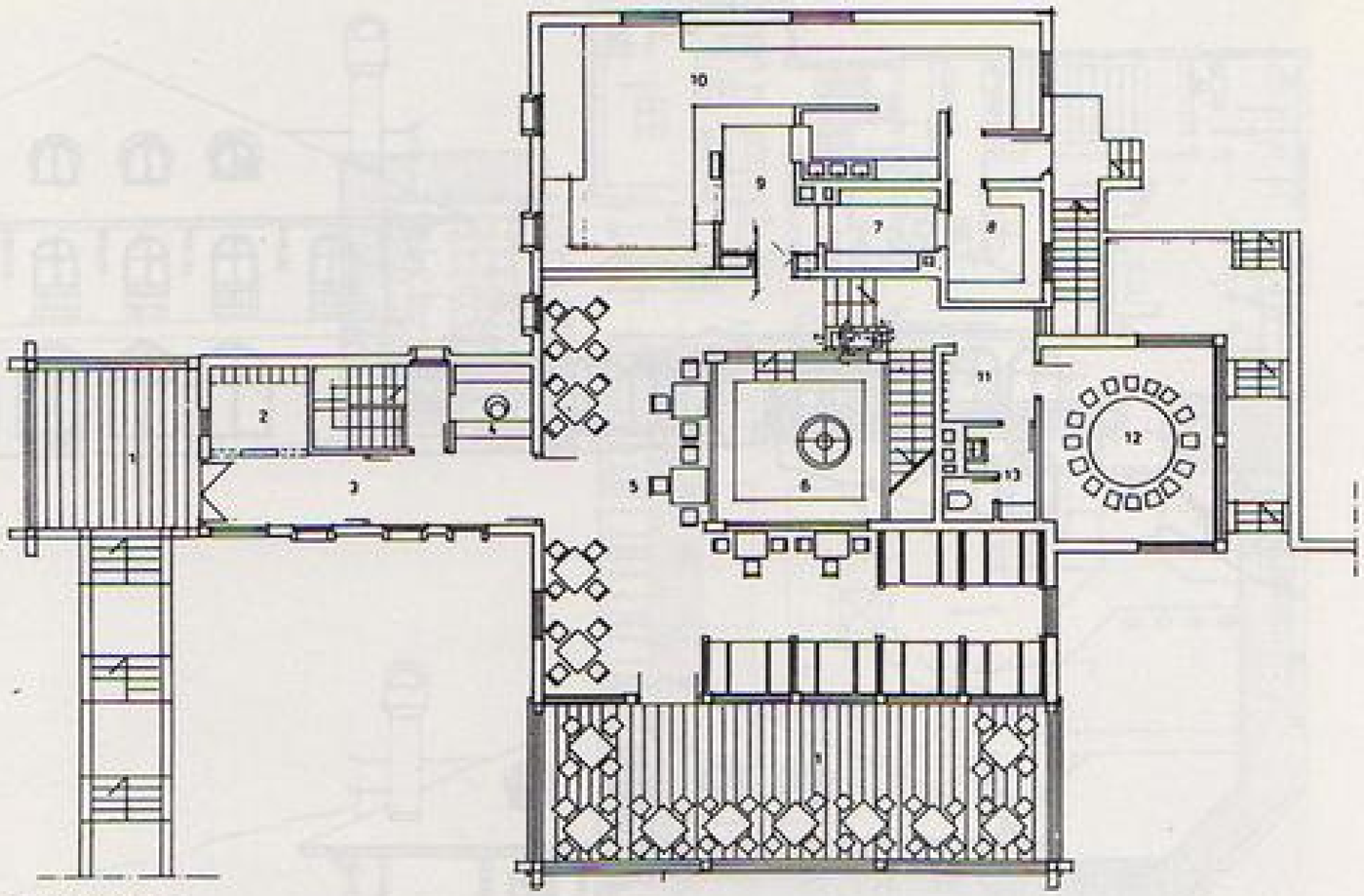

приземље :

1) трем
2) остава за ски-опрему
3) улаз
4) портир
5) ресторан
6) камин
7) пиће
8) магацин
9) офис
10) кухиња
11) антре
12) сала за ручавање
13) тоалет

спрат :

1) собе
2) купатила
3) диванхана

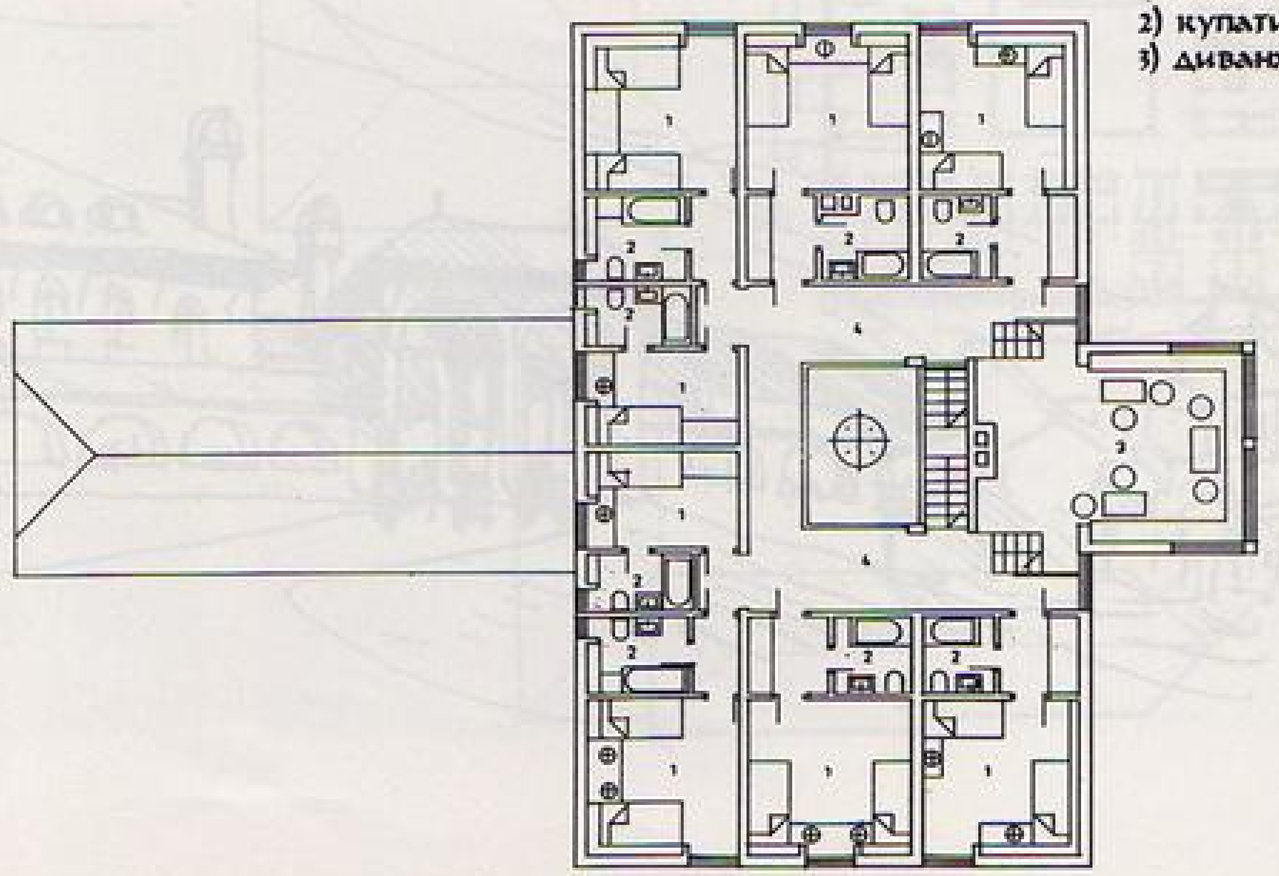

Г03 РАЈАЦ-ГРЧКА КУЋА

Ложка апштина одлучи се да на Рајцу, огранку Сувобаја и у непосредној близини споменика, 1300 каплара, подигне спомен дом „Грчка кућа". Овај објекат треба да представља кућу — хотел која се подиже у знак захвалности према Грчком народу који је у овом тешком времену по нас стао уз нас и, рекју и делом! Да овеловечи наше пријатељство да у њој, тој кући, буде увек места за преку децу и трајање у сред лета као у сред зиме!

Програм је одређен од стране Туристичког центра апшина Ломт са условима који се морају поштовати и испоштовати како у пројектовању тако и у градњи. Камен темељац ударен је у лето 1994 године. Градња по овај принцип почеће идуће године.

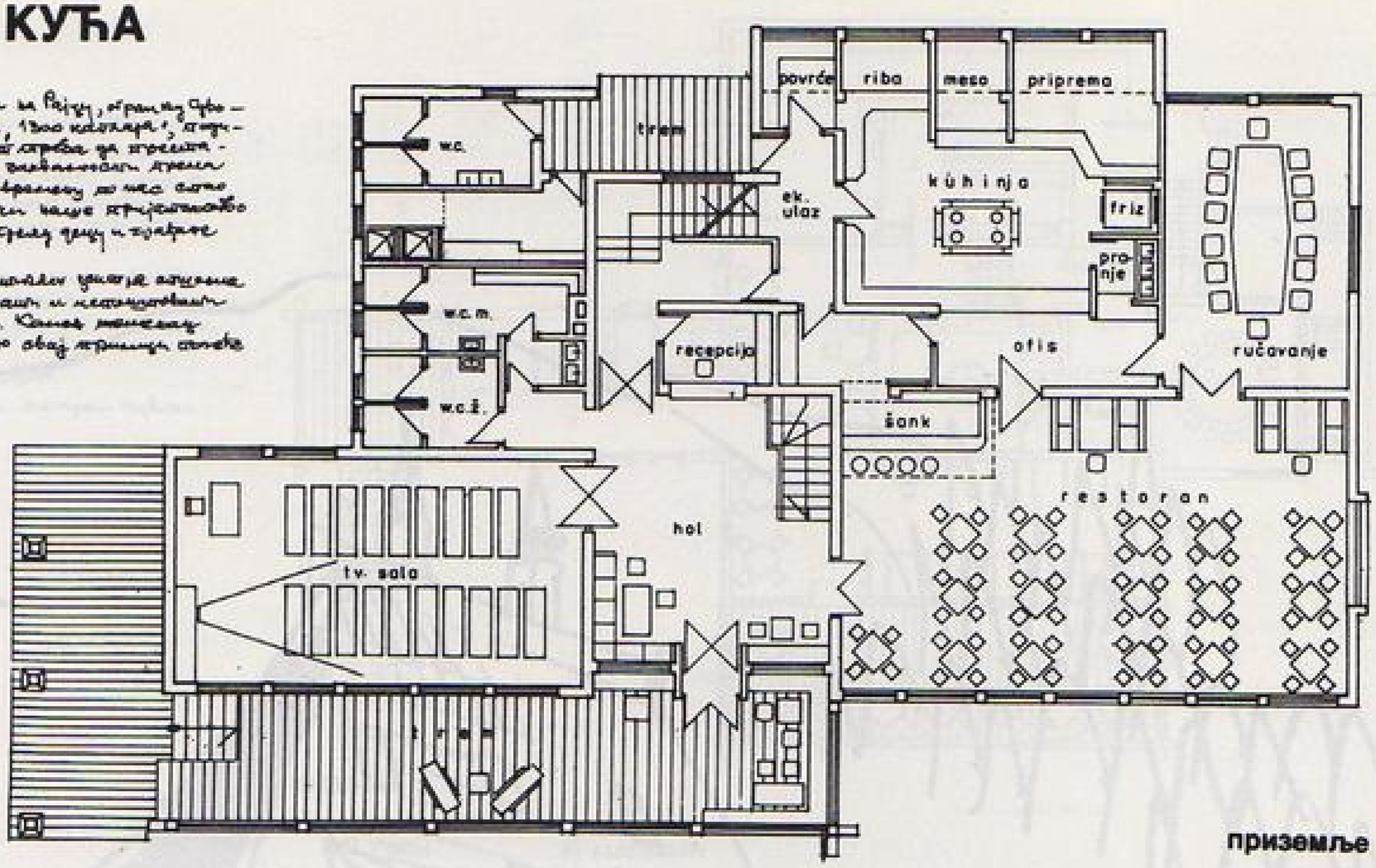

приземље

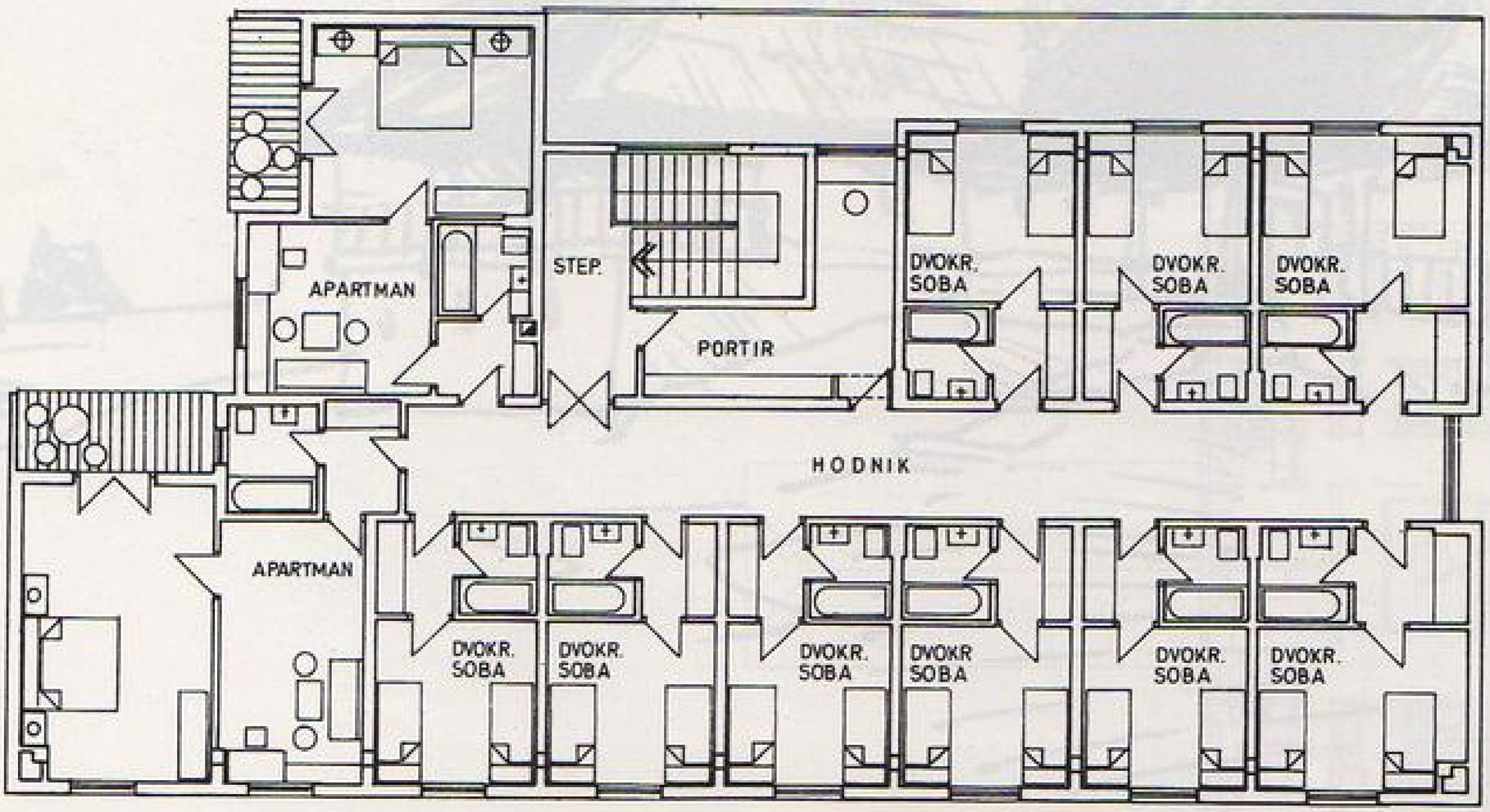

спрат

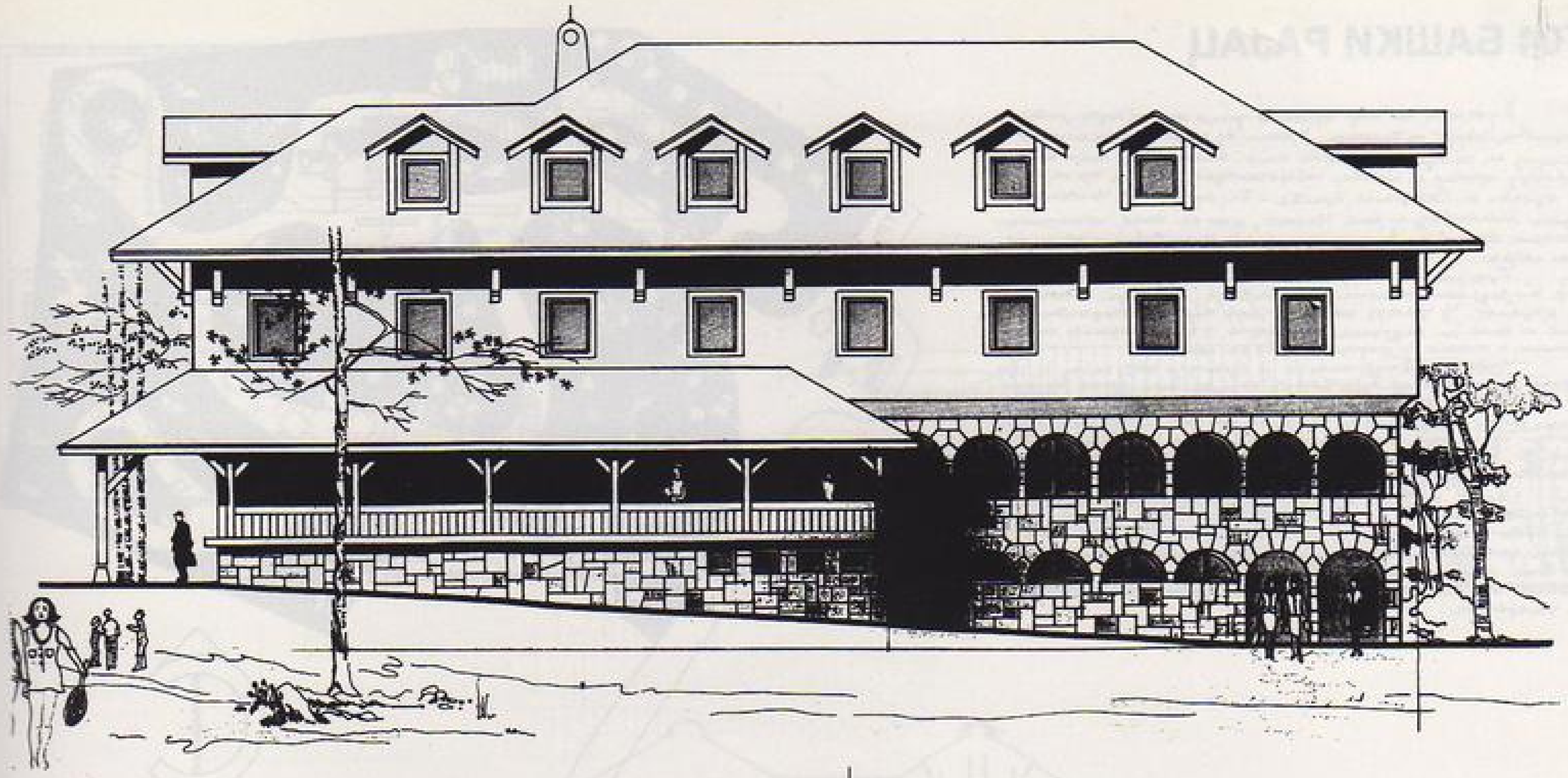

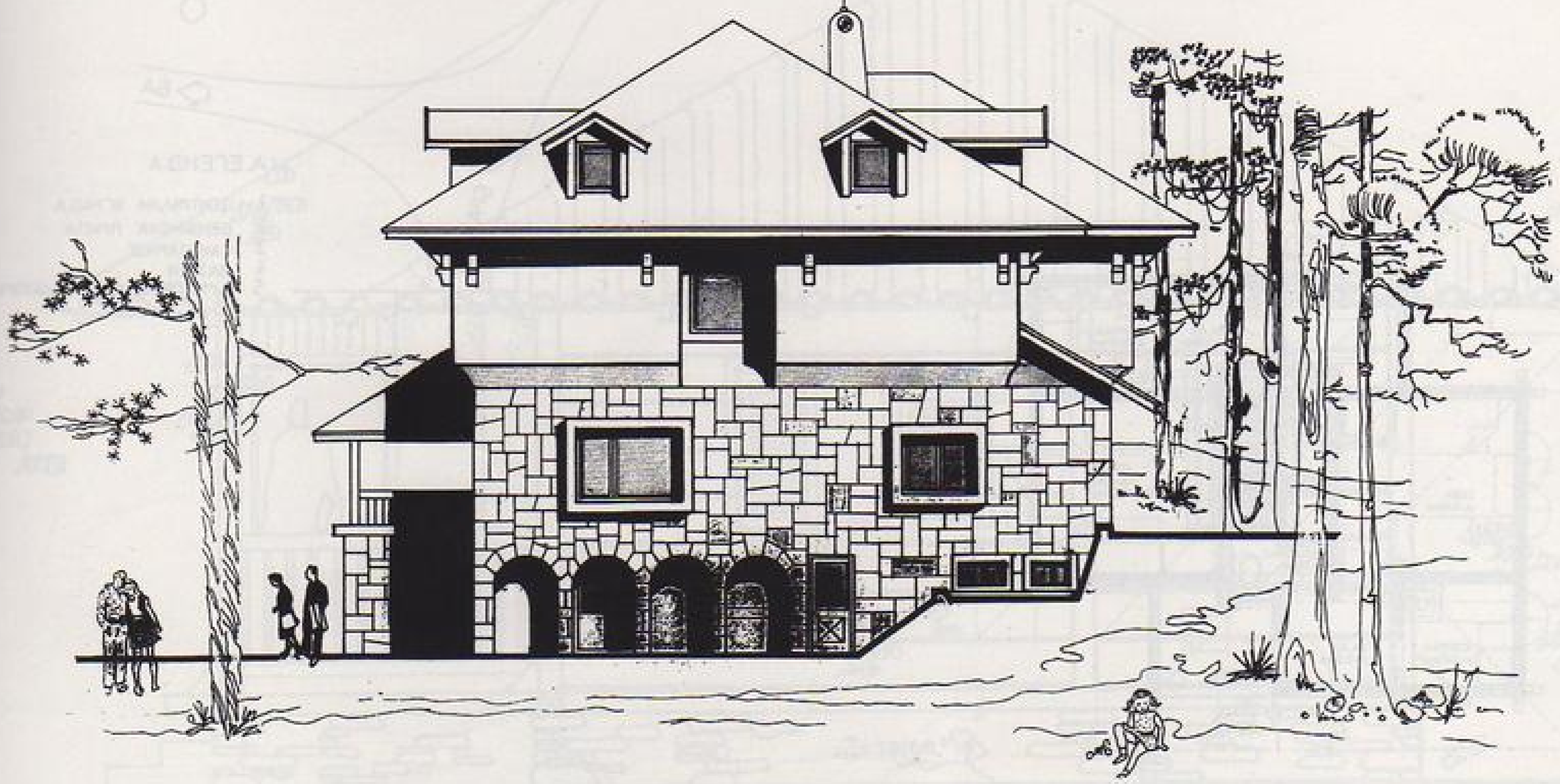

Г04 БАШКИ РАЈАЦ

Простор за овај пројекат пружио нам је аутомото друштво „Србија" из Београда. Хтели су да направимо пријатно место где ће чланови аутомото клубова моћи да проведу викенд. То је само један од многих Србијиних одмаралишних комплекса који се налазе у њеним планинама, близини језера, на обалама Дунава, Тисе и Саве, одмах поред Ибарске магистрале, Ђаковог Милановца и Ниша. Нешто, што се може, изнајмљивањем приватног смештаја, видимо и у њеној западној Србији, нарочито око Ужица.

Програмом се тражило: бензинска пумпа, мотел-ресторан који би садржавао неколико мотел-апартмана, просторије за састанке и забаву. У главној згради која би окупљала све ове садржаје: рецепција, т.в. сала, простор за мотел-ресторан и остало. У појединачне куће за смештај.

Изласком аутопута код Ниша се отвара могућност да се путници који желе да се мало одморе, освеже, ручају, брзо пријатно изненаде и обрадују. Предложили смо да уз њега направе што више мотел-ресторана од наведених због задовољења на овој деоници, а ова, без икакве основе, пуна ресторана, кафића, мотела и осталих „модерних зуба" од асфалтног.

Све је то било само замишљено и пројектом предложено као могуће за брзина и лудо кретање. Већ-ина њих ће бити за тих неколико дана судије са свим својим „демократским" и „комунистичким правима". — Сасвим нас боље од приватних Београђана, пуних Европе и њихових уредаја. То нам потврђује и повећано „угоститељство" - које не резервише.

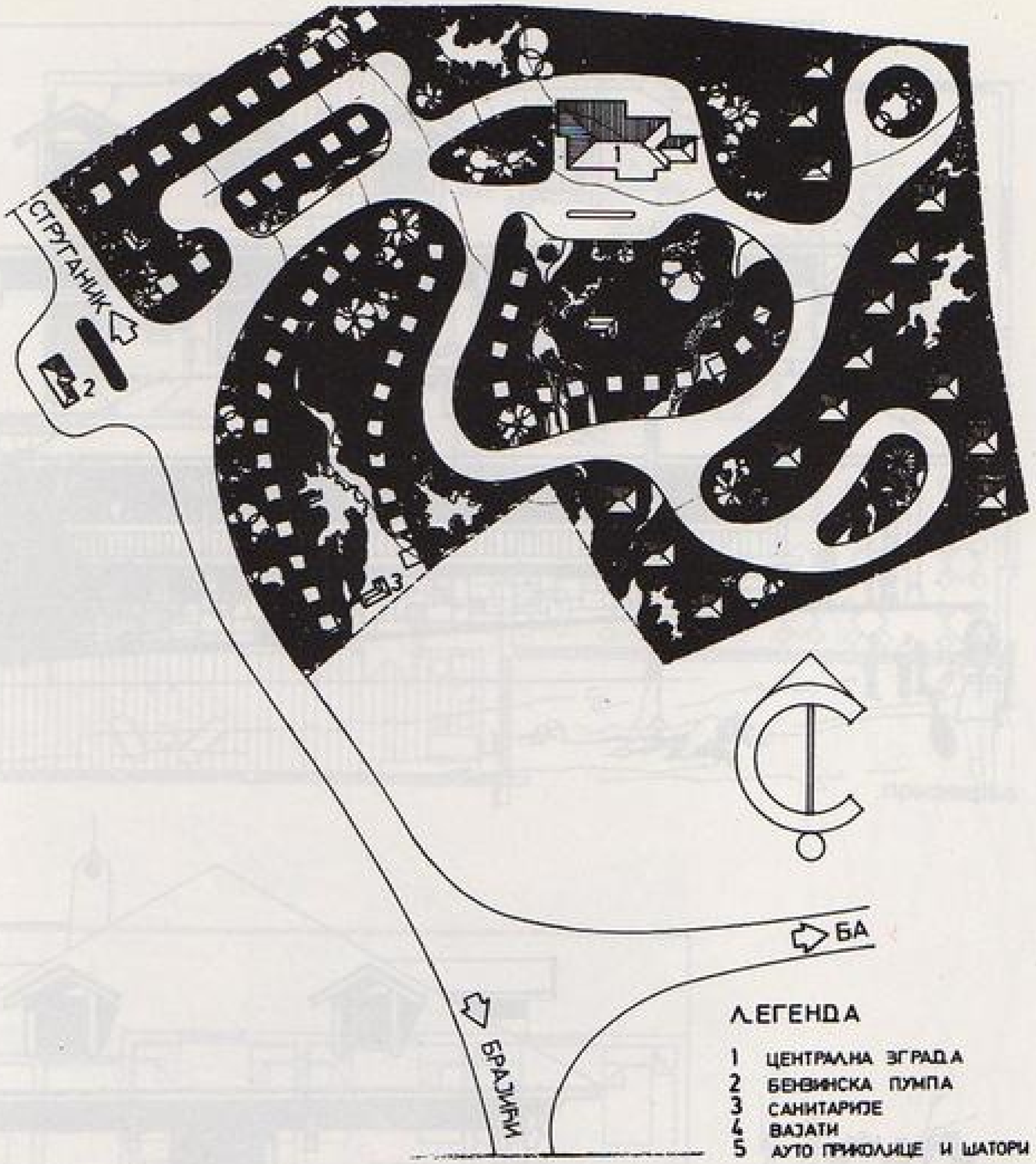

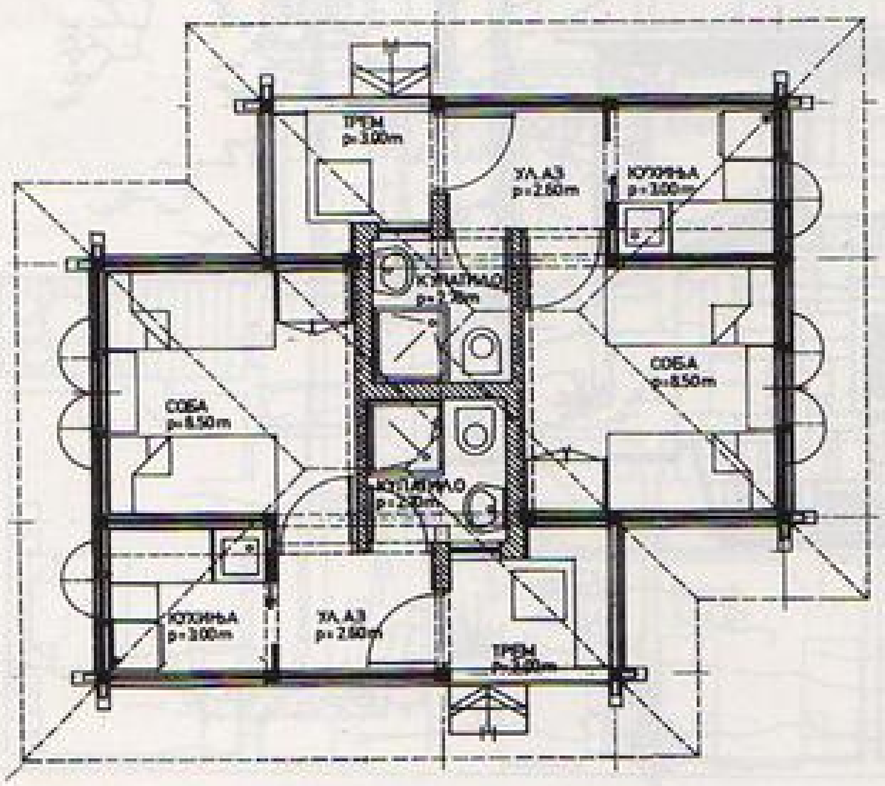

вајат

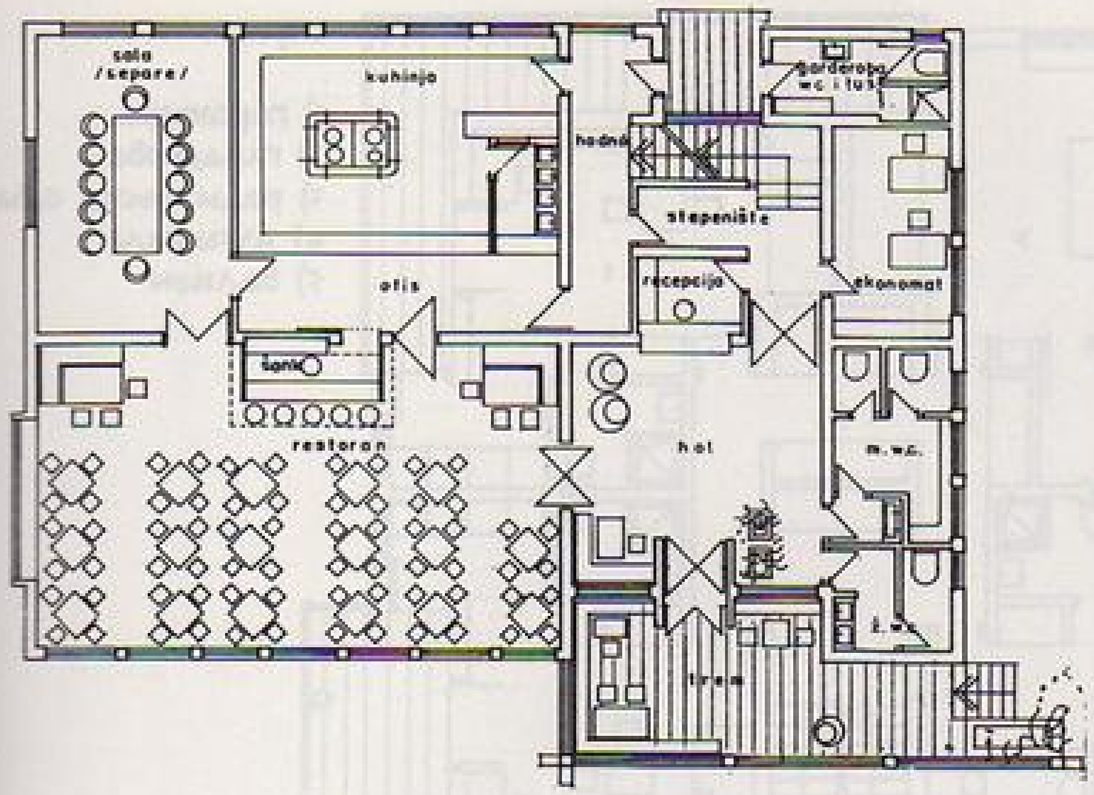
sala
/separe/
kuhinja
hodnik
garderoba
wc i tuš
stepenište
recepcija
ekonomat
otis
šank
restoran
hol
m.w.c.
ž.w.c.
trem

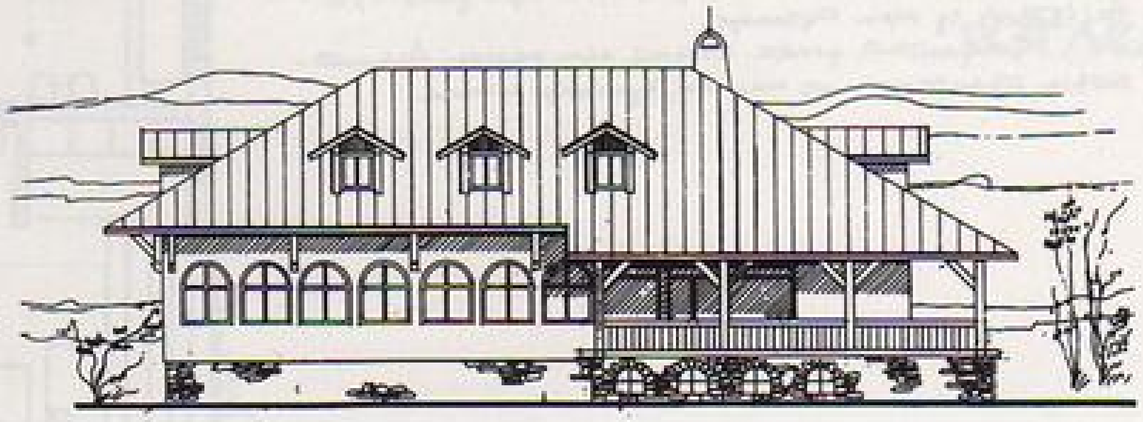

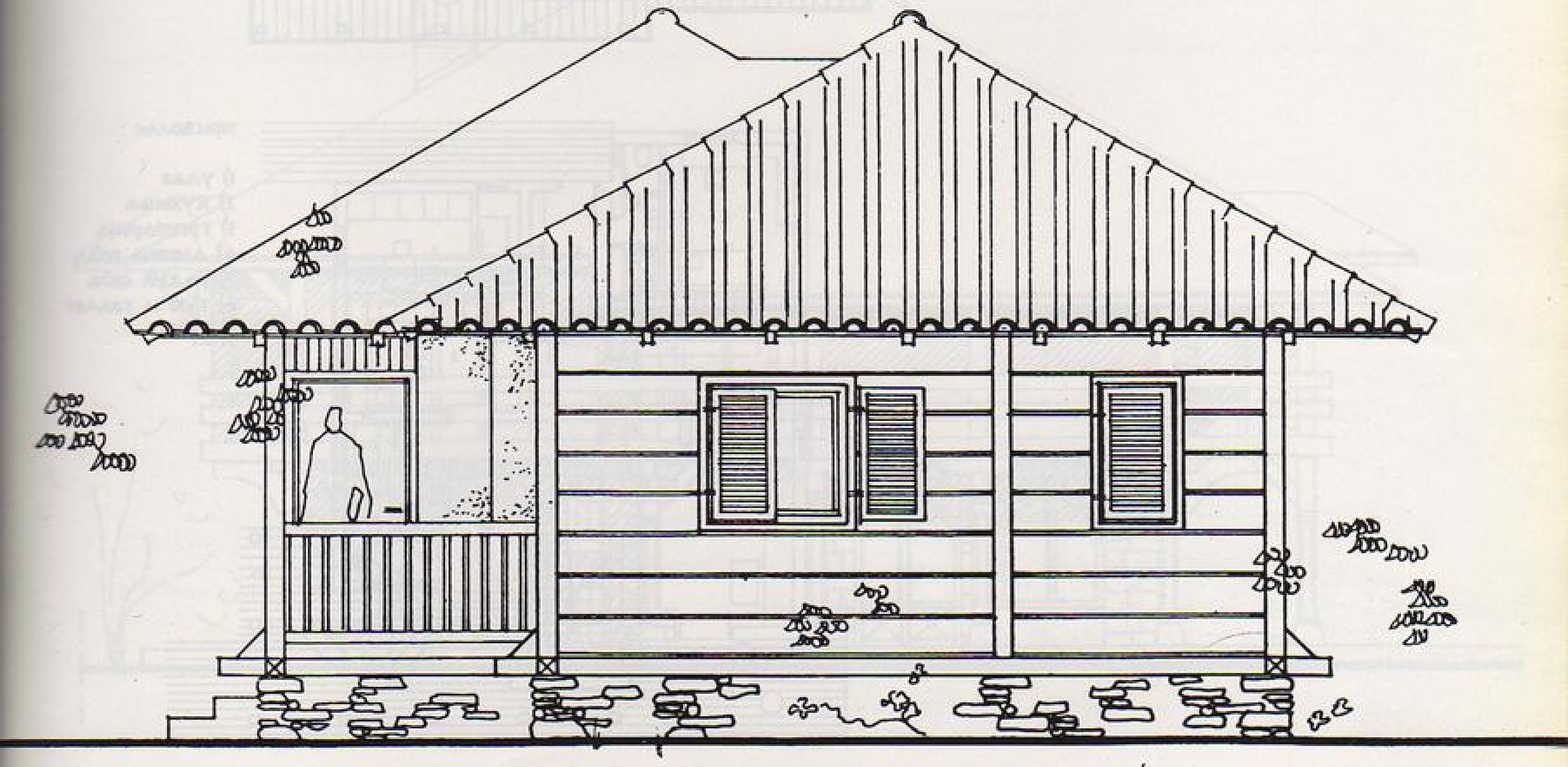

Г05 РИПАЊ

План под Авалом. Породица: родитељи и троје деце. Жеља је да свако дете, поред заједничких просторија има и простор за индивидуални живот и развој. То чини сву тежину пројекта. Осим тога објекат треба да садржи карактеристике архитектуре подножја и наслеђа.

У приземљу је велика дневна соба, кухиња, трпезарија, радна соба (нешто издвојена) и три улазу туш и W.C. На спрату су три гарсоњере.

Задатак доста тежак али решен. Архитектура произашла из намене, функција и жеља.

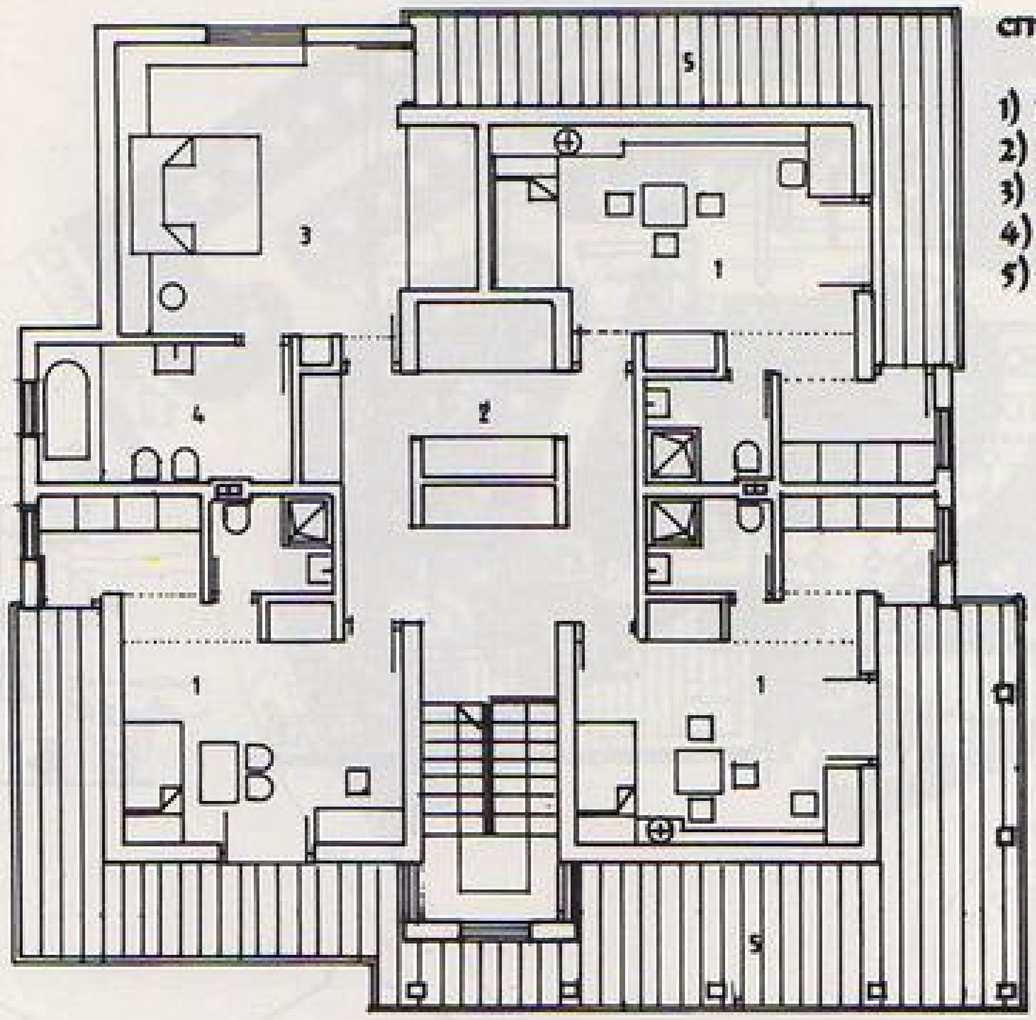

спрат :

1) гарсоњера
2) гардероба
3) родитељска соба
4) купатило
5) балкон

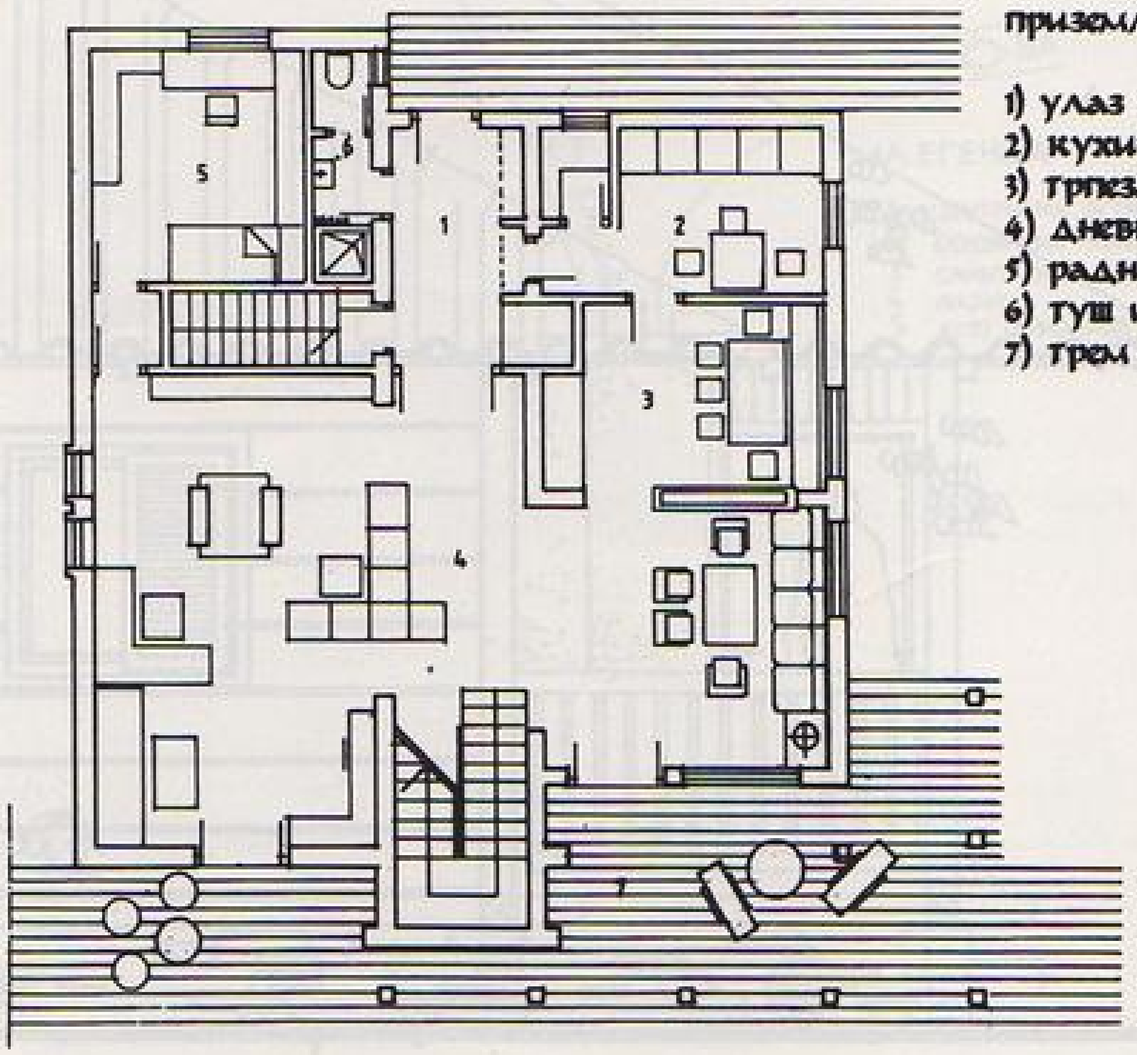

приземље :

1) улаз
2) кухиња
3) трпезарија
4) дневна соба
5) радна соба
6) туш и тоалет
7) трем

изглед :

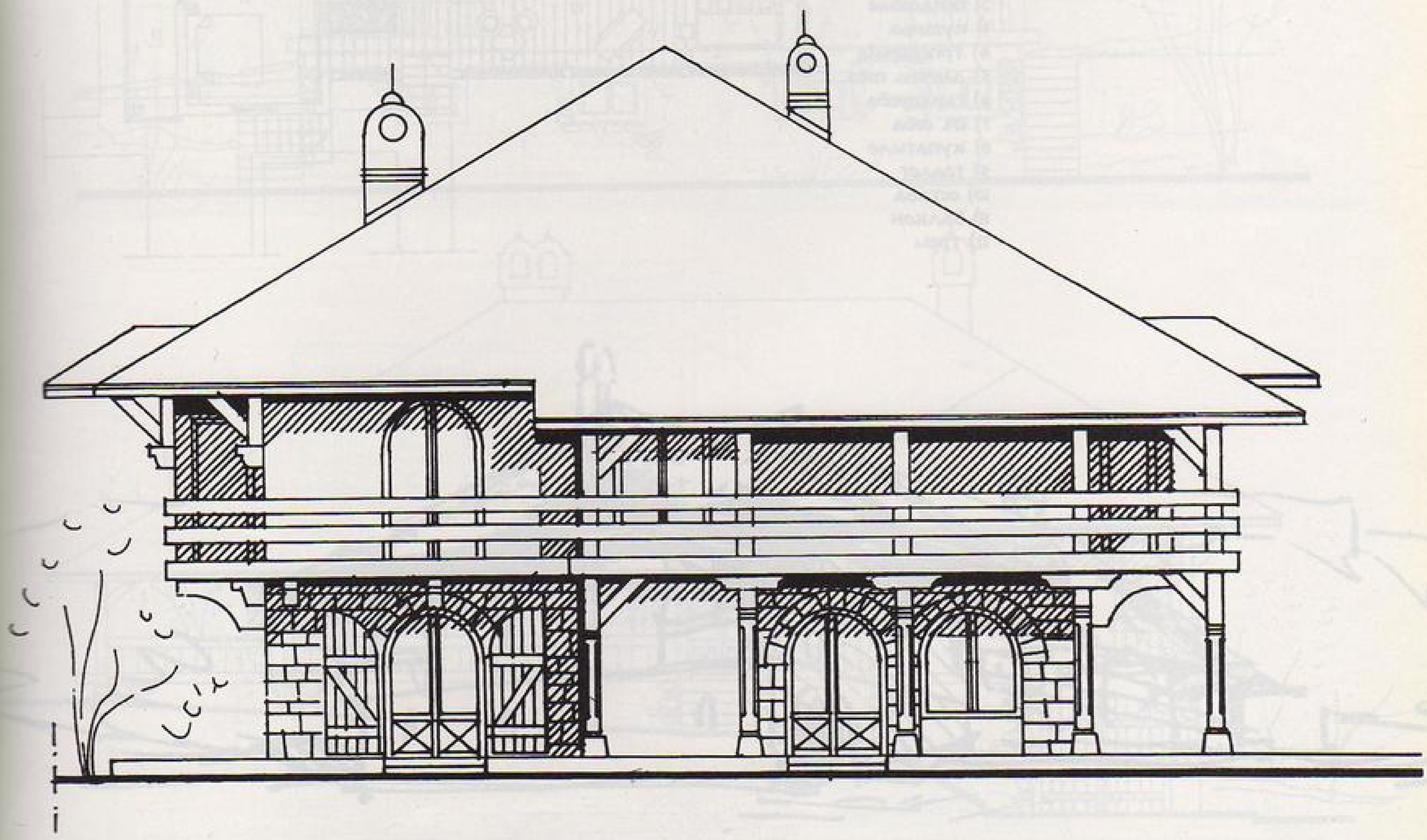

Г06 ВАЉЕВО

Кућа је пројектована према програму и жељама али и према терену. А и како би друкчије. Приземље се састоји од дневне собе, трпезарије, кухиње, оставе и, наравно, улаза, све то као дневни простор, дне се простор за ноћни боравак састоји од три собе, купатила и гардероба.

Дневну собу прашћи велики трем а простор за ручавање велика надстрешница.

У суткисну су гаража, подрум, вешерница и простор за огрев са котларницом.

Пребој очекивати да ће се кућа својом архитектуром придружити Пешчару тако да ће она у њему чести отравдане списао и разлог своја постојања, како је то једном приликом, али другим поводом, лепо речено.

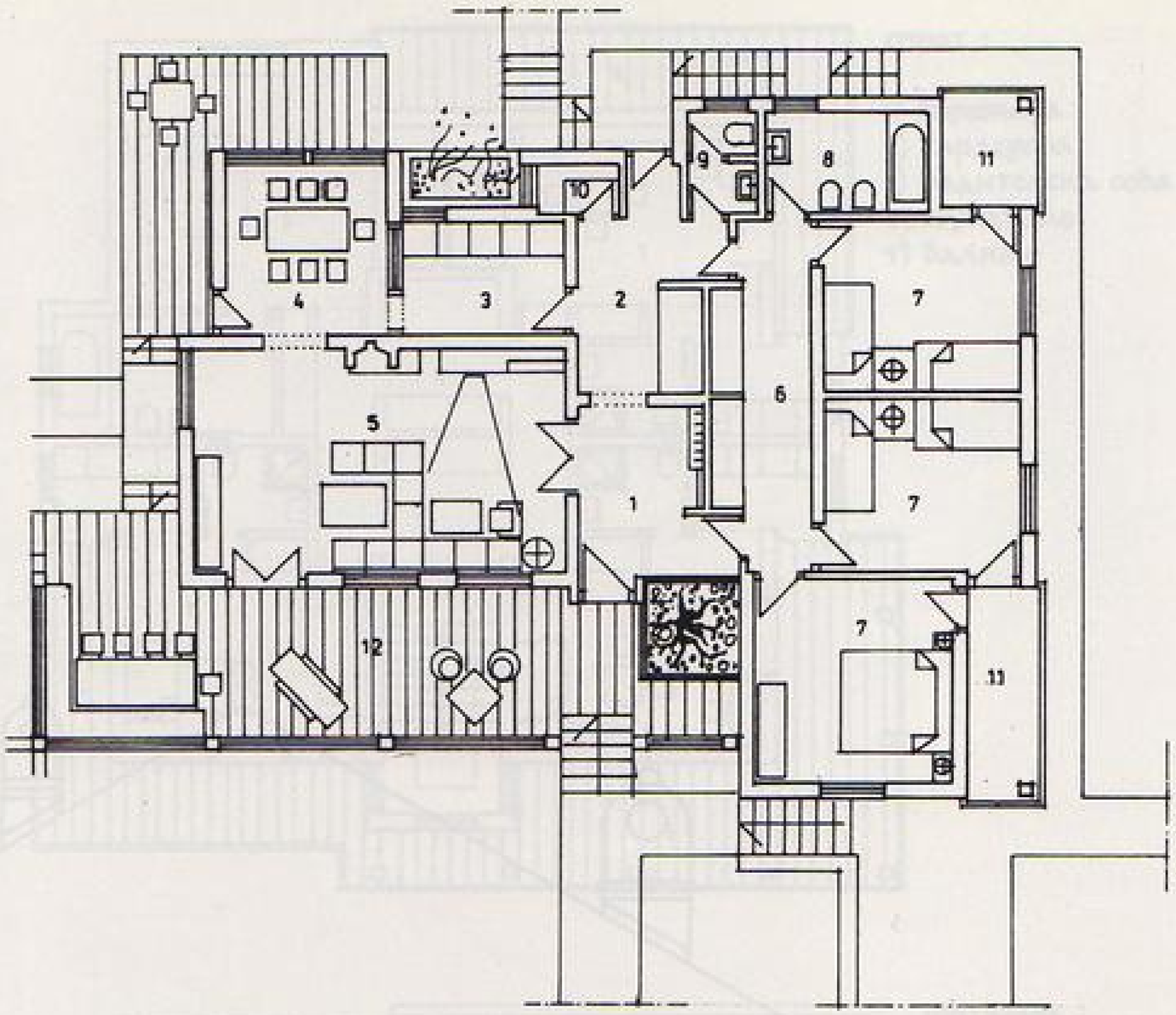

приземље :

1) улаз
2) предсобље
3) кухиња
4) трпезарија
5) дневна соба
6) гардероба
7) сп. соба
8) купатило
9) тоалет
10) остава
11) балкон
12) трем

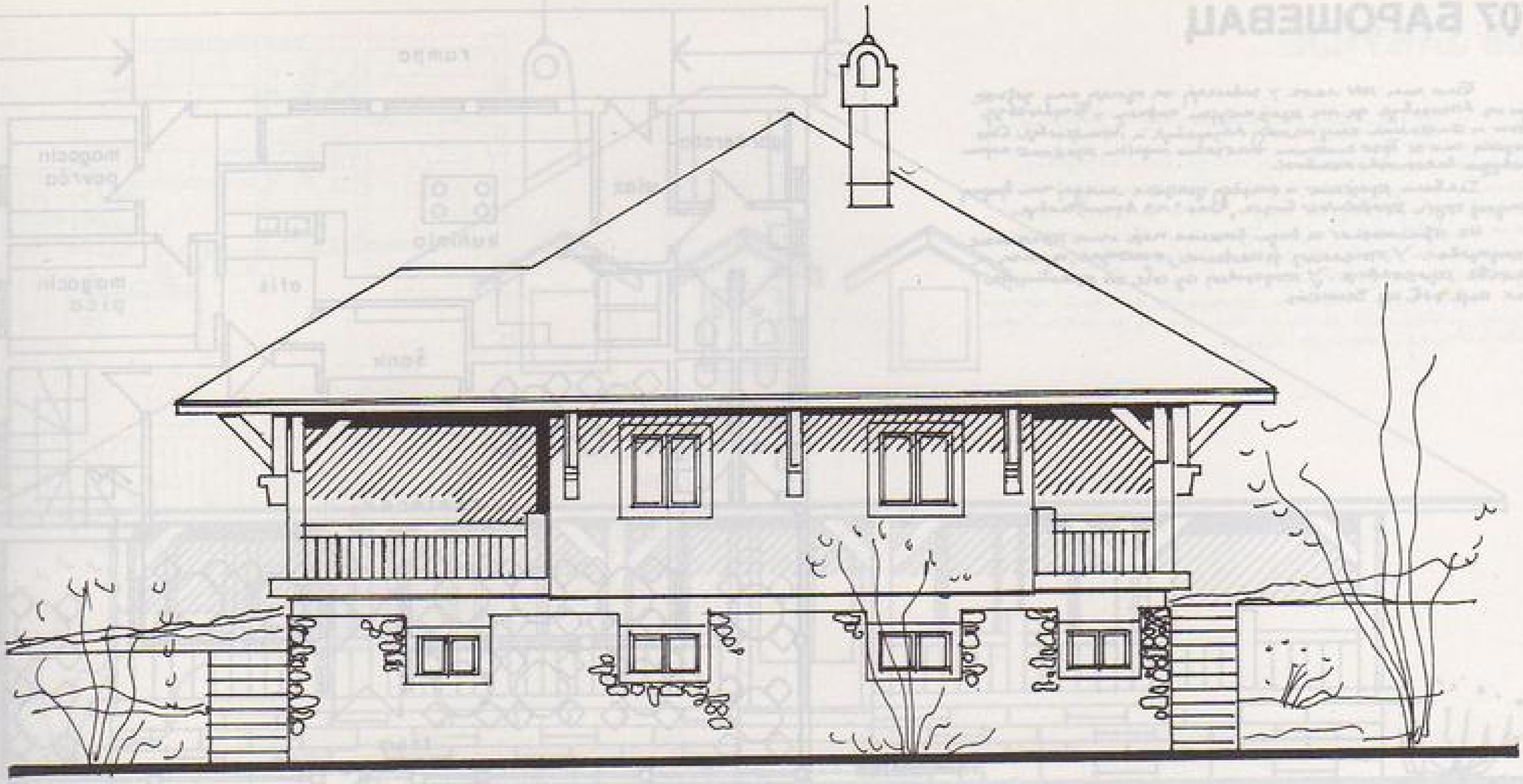

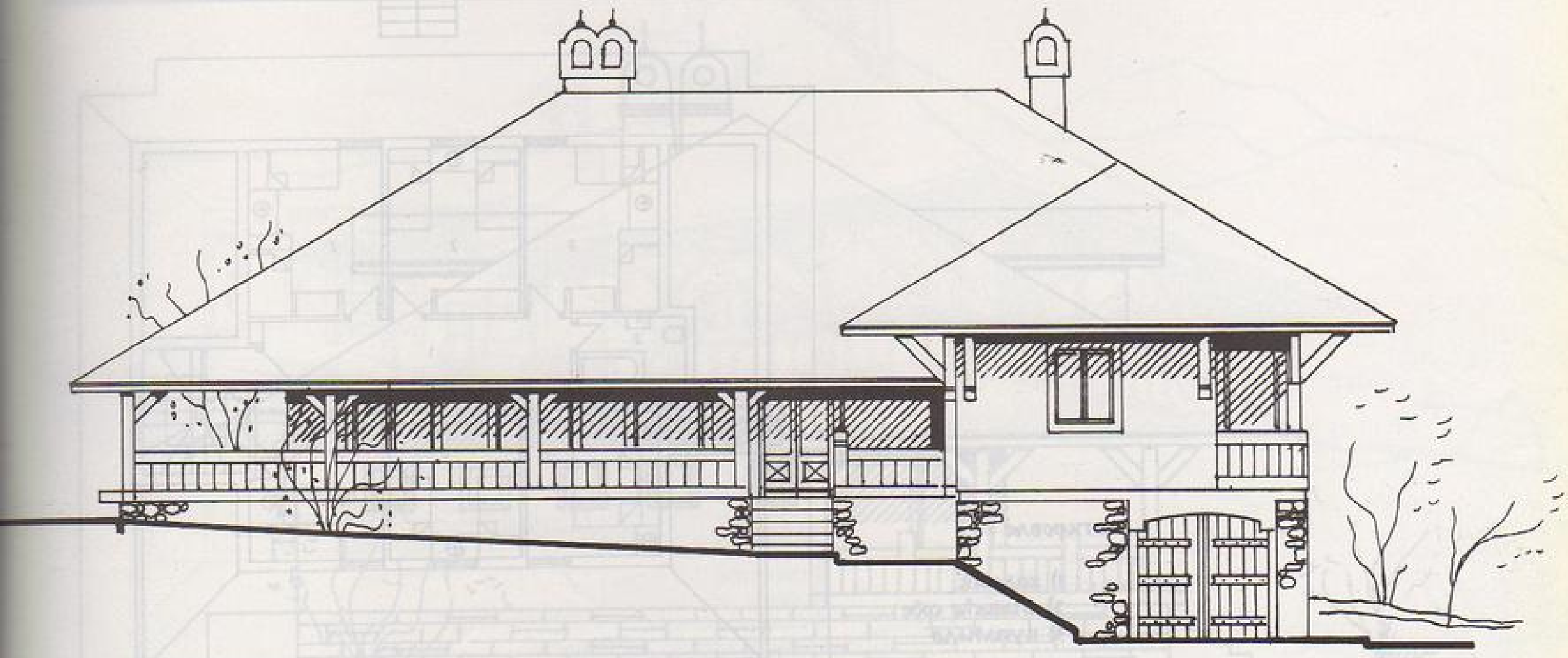

Г07 БАРОШЕВАЦ

Био сам тог лета у завичају на одмору кад дођоше људи из Лазаревца да ми пројектујем кафану у Барошевцу летом и пиштолом сему између Лазаревца и Аранђеловца. Око програма смо се брзо сложили. Натрових идејни пројекат којим потврдих власниково очекивање.

Главни пројекат и разраду целутих младој или вредној и радној групи пројектног бироа „Клан" из Аранђеловца.

Из приложеног се види решење које ми приземље и подкровље. У приземљу је кафана, ресторан, кухиња и пратеће просторије. У подкровљу су собе за преноћишта оних које пођ из Зашекле.

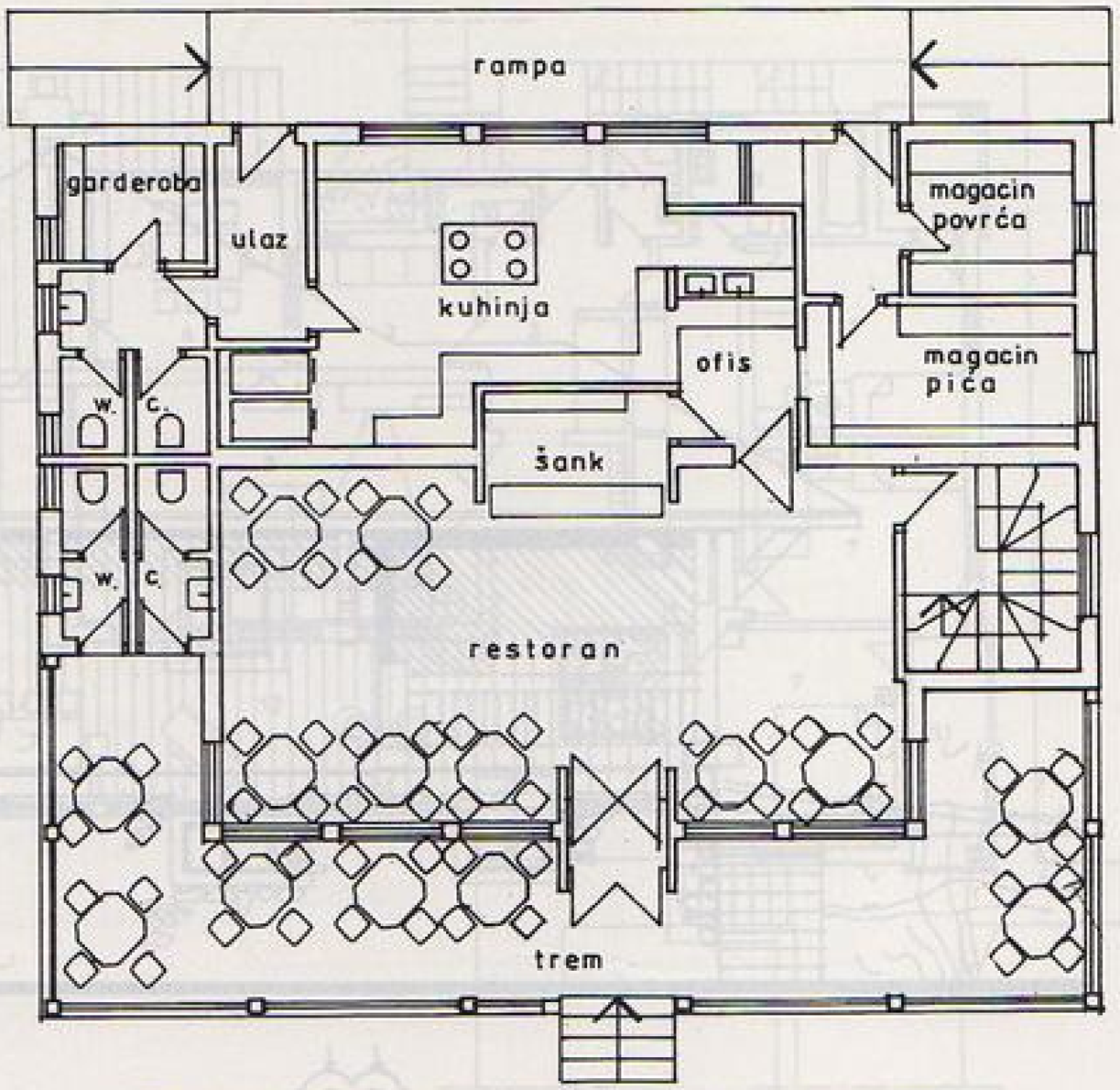

приземље

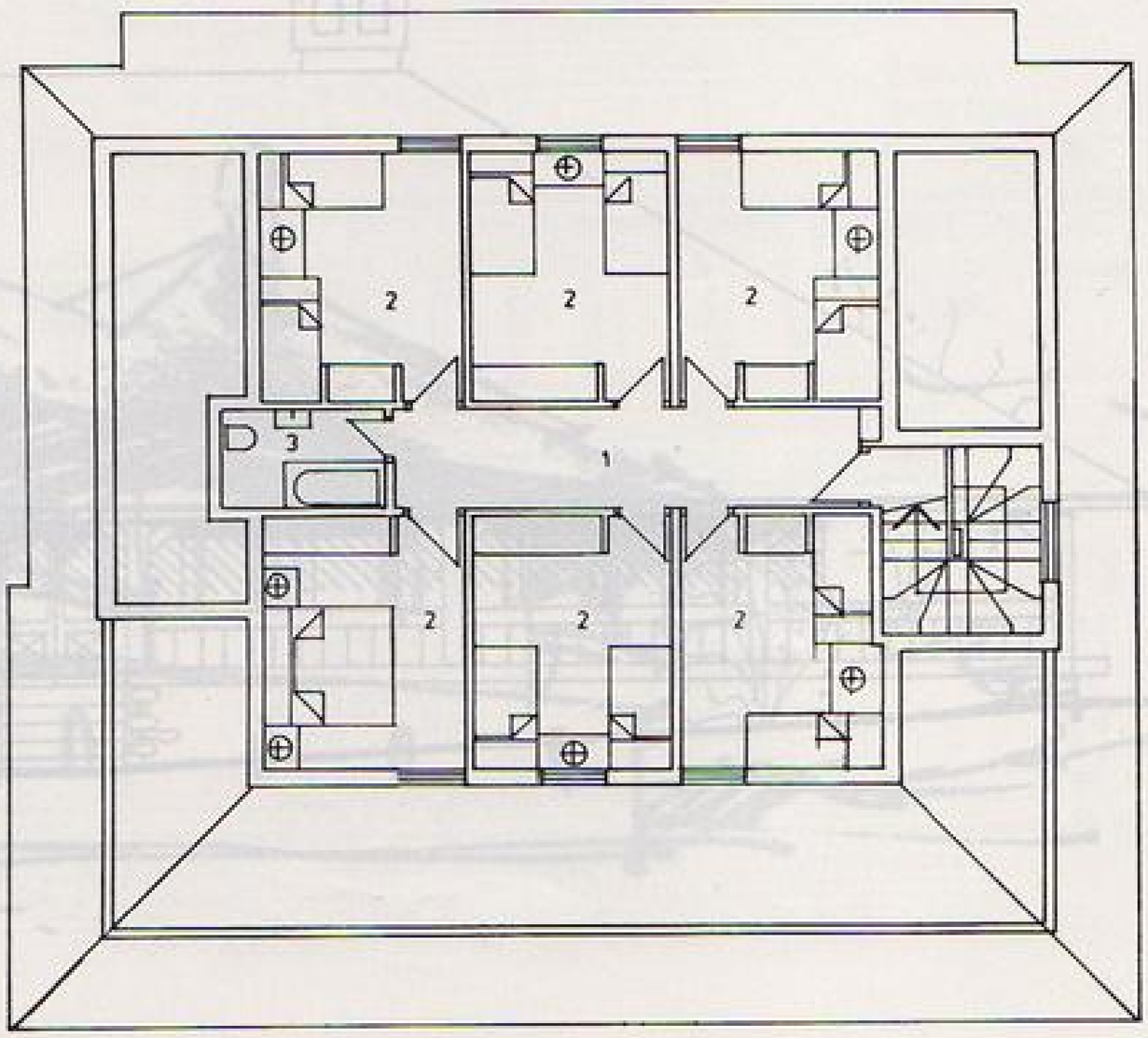

поткровље :

1) ходник
2) спаваће собе
3) купатило

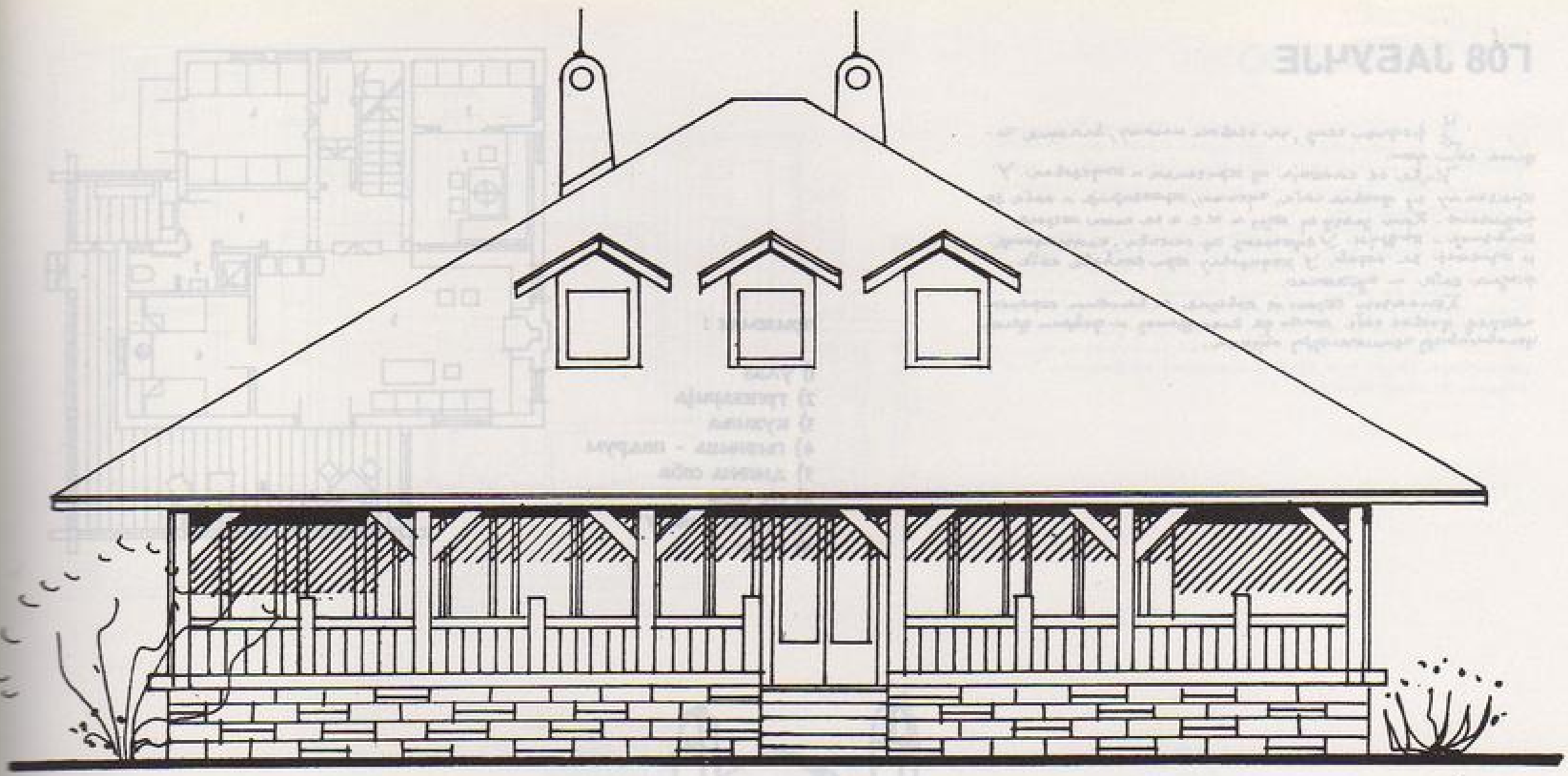

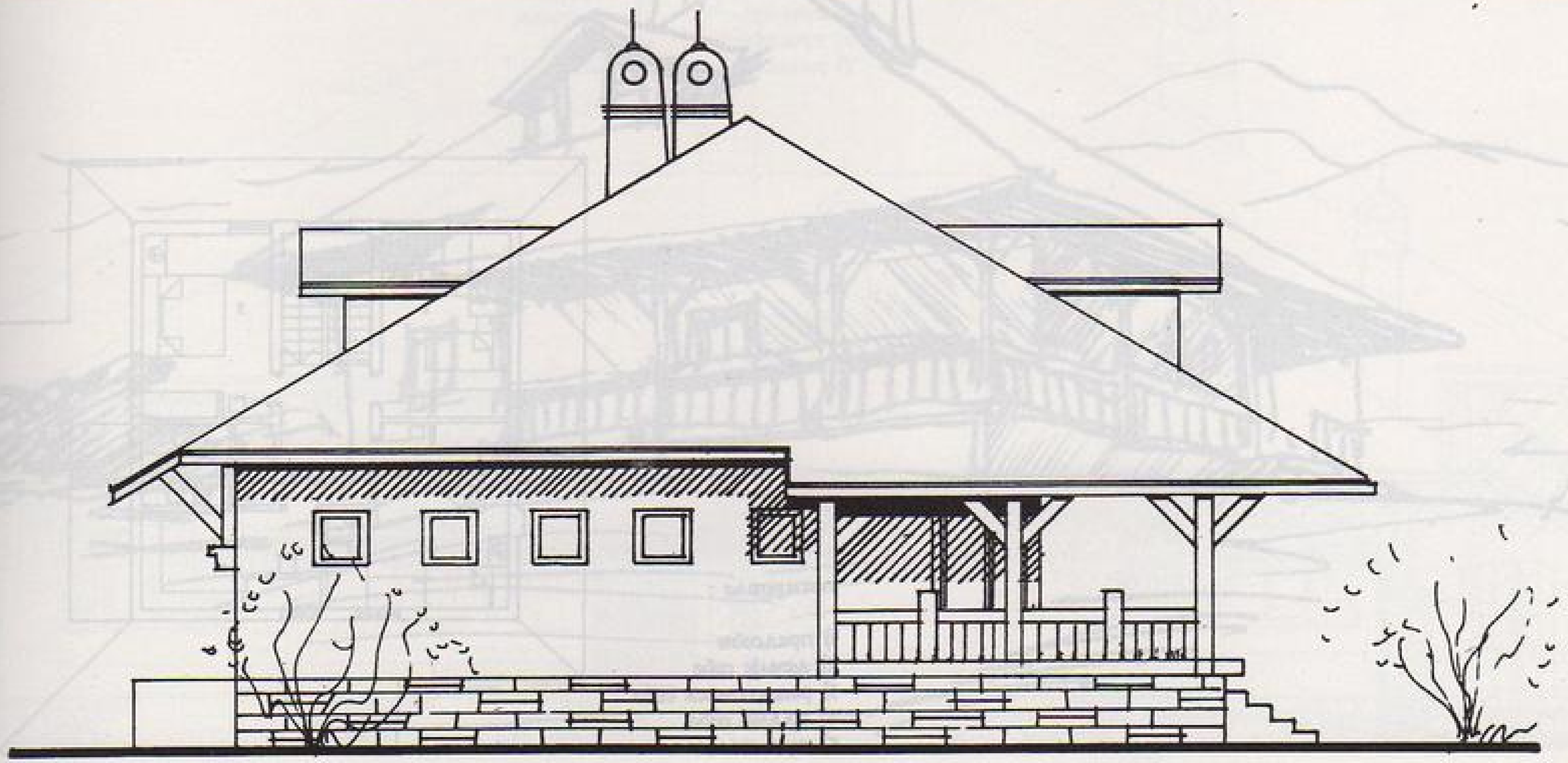

Г08 ЈАБУЧЈЕ

У родном селу, на очевом имању, власник подиже сеи дом.

Кућа се састоји од приземља и подкровља. У приземљу су дневна соба, кухиња, трпезарија и соба за родитеље. При улазу су туш и W.C. а на кати терена пивница - подрум. У суперену су остава, котларница и простор за огрев. У подкровљу три спаваће собе, радна соба и купатило.

Прилазни трем је повезан са великим тремом непред дневне собе тако да чине целину и добрим делом условљавају архитектуру објекта.

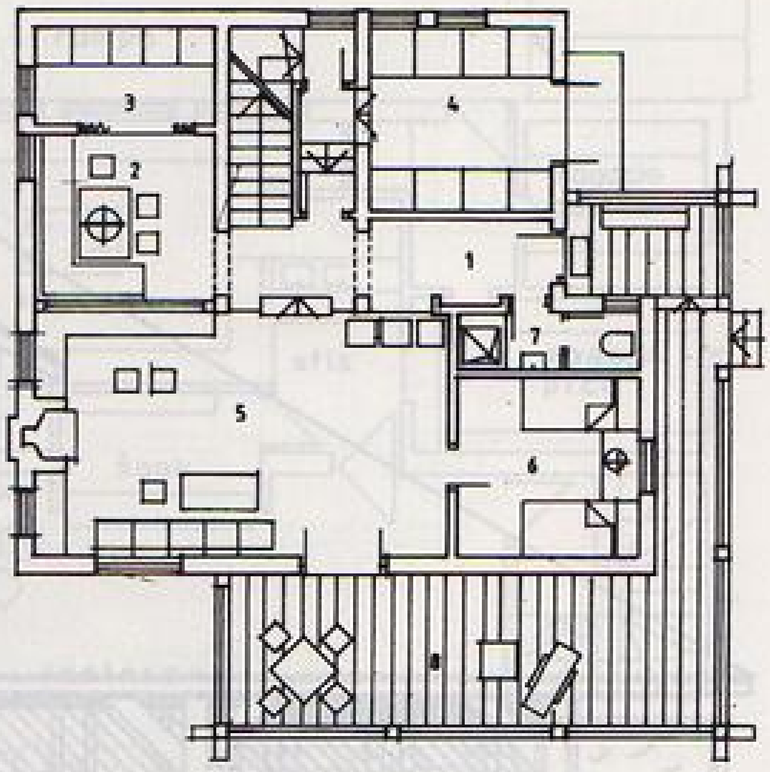

приземље :

1) улаз
2) трпезарија
3) кухиња
4) пивница - подрум
5) дневна соба
6) сп. соба
7) туш и тоалет
8) трем

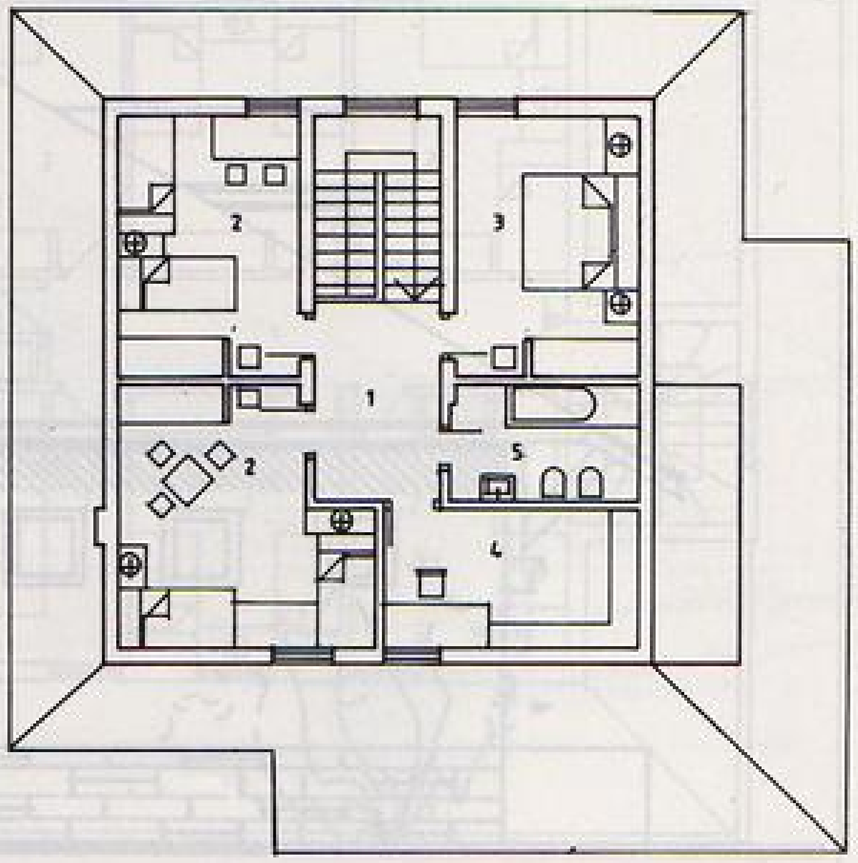

поткровље :

1) предсобе
2) дечије собе
3) родитељска соба
4) радна соба
5) купатило

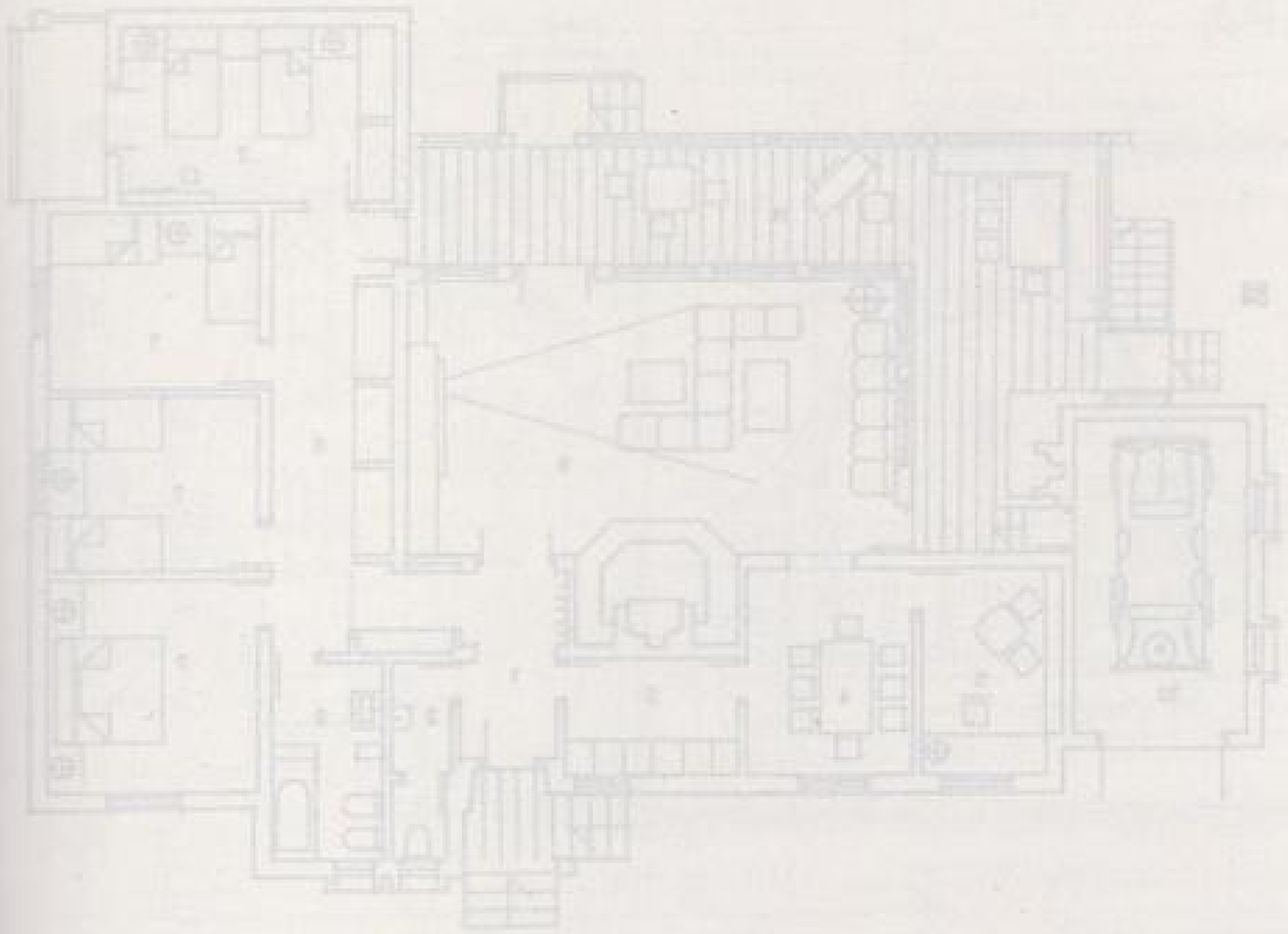

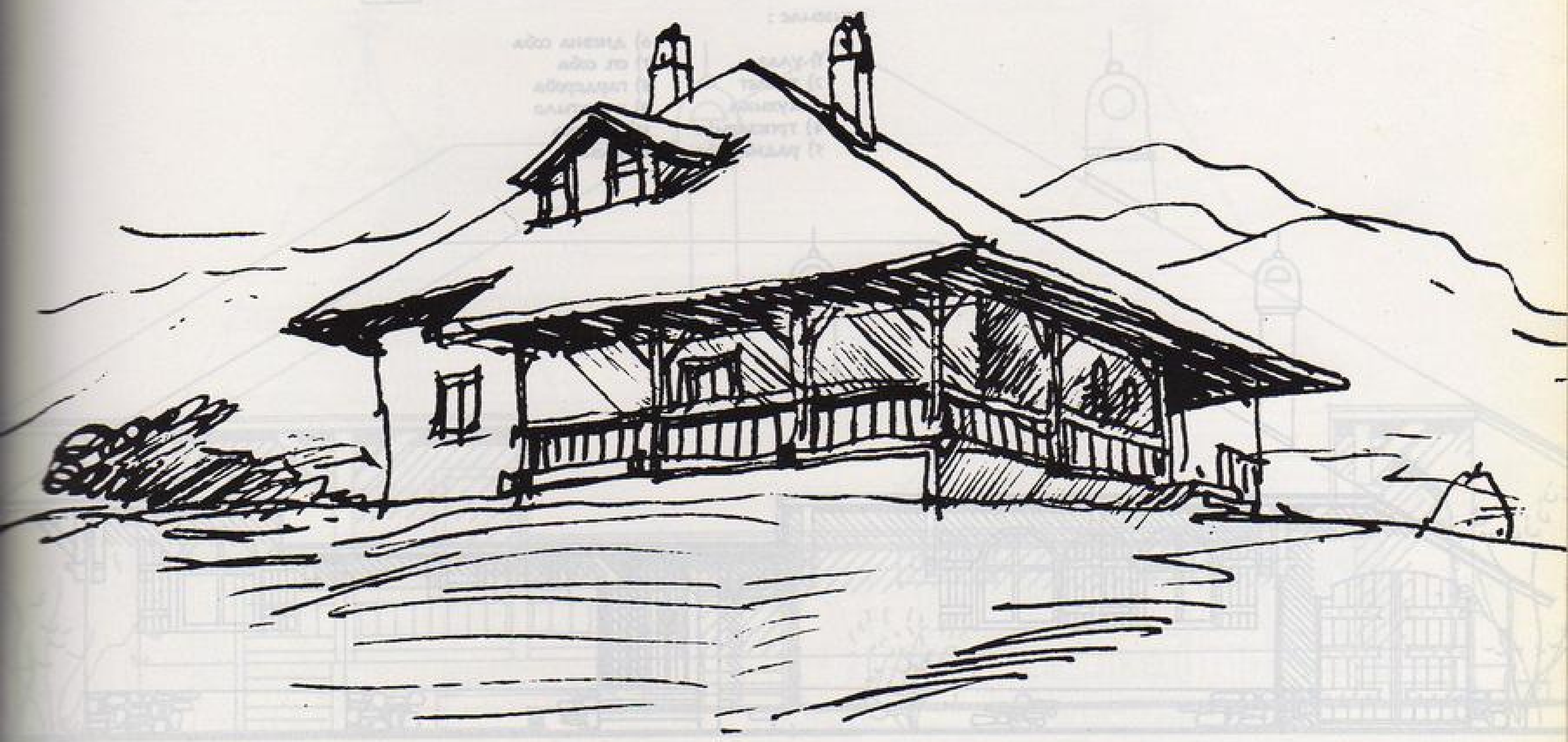

Г09 БАРАЈЕВО

Власник жели за оговини, у близини Барајева, већу кућу за становање и уживање. Провео је у швајцарској десетне година, нагледао се летоте и гуда од куће и тачно зна шта хоће. Удружили смо нитеје, усагласили стовове и пројекат је урађен.

Кућа се подиже за благоји падини, изнад дединог шумарка, у ливади. Велики и отворени простори испред, јешвећи и лепши из куће, поглед на благе падине Космаја.

Десно од улаза је ноћни боравак, одвојен од дневног. Право од улаза је дневна соба а лево кухиња и трпезарија. Радна соба је завучена у мирни део куће. Велики трем који по ободу прати дневну собу повезује гаражу са делом за становање. Испут је и пуст и лопиште за рошчиљ. Улаз у подрум је испод трема.

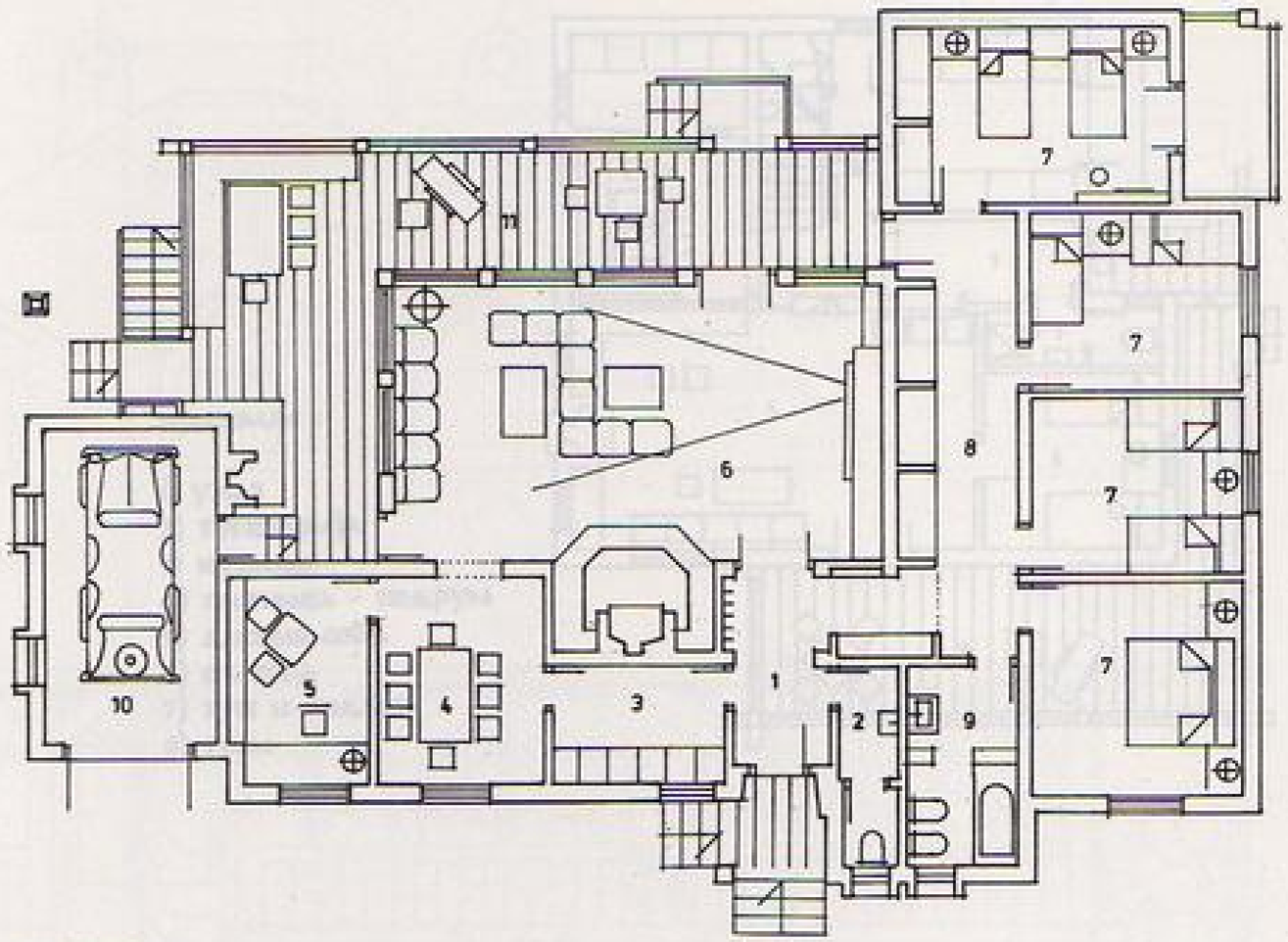

приземље :

1) улаз
2) тоалет
3) кухиња
4) трпезарија
5) радна соба
6) дневна соба
7) сп. соба
8) гардероба
9) купатило
10) гаража
11) трем

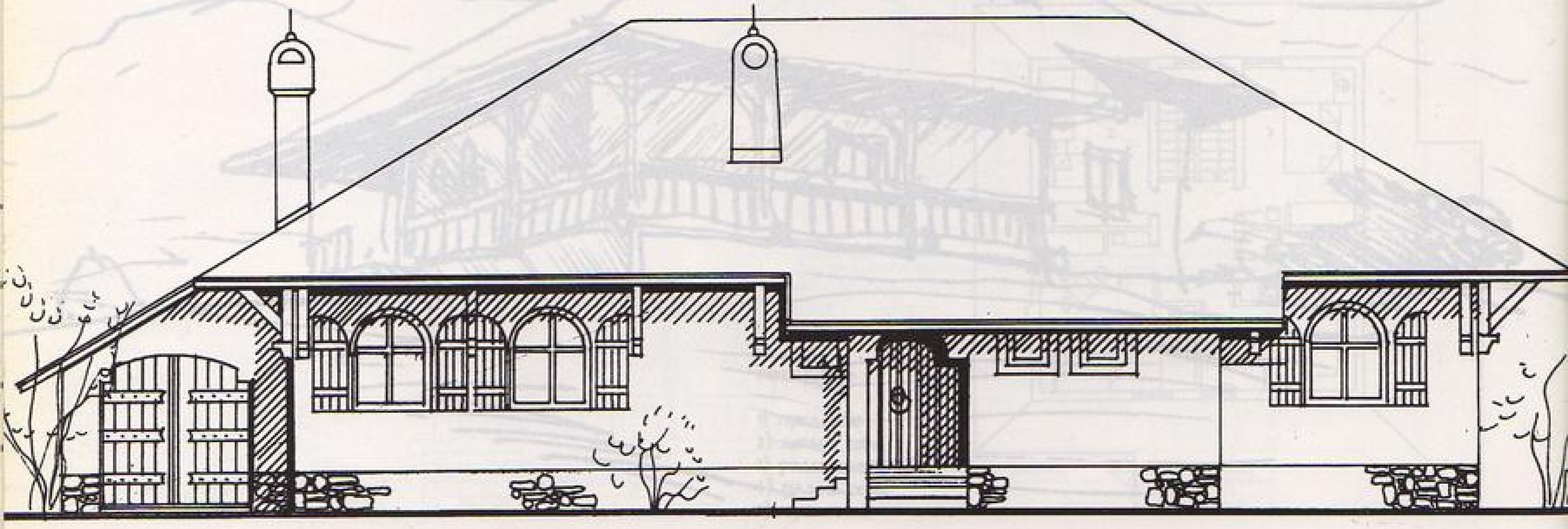

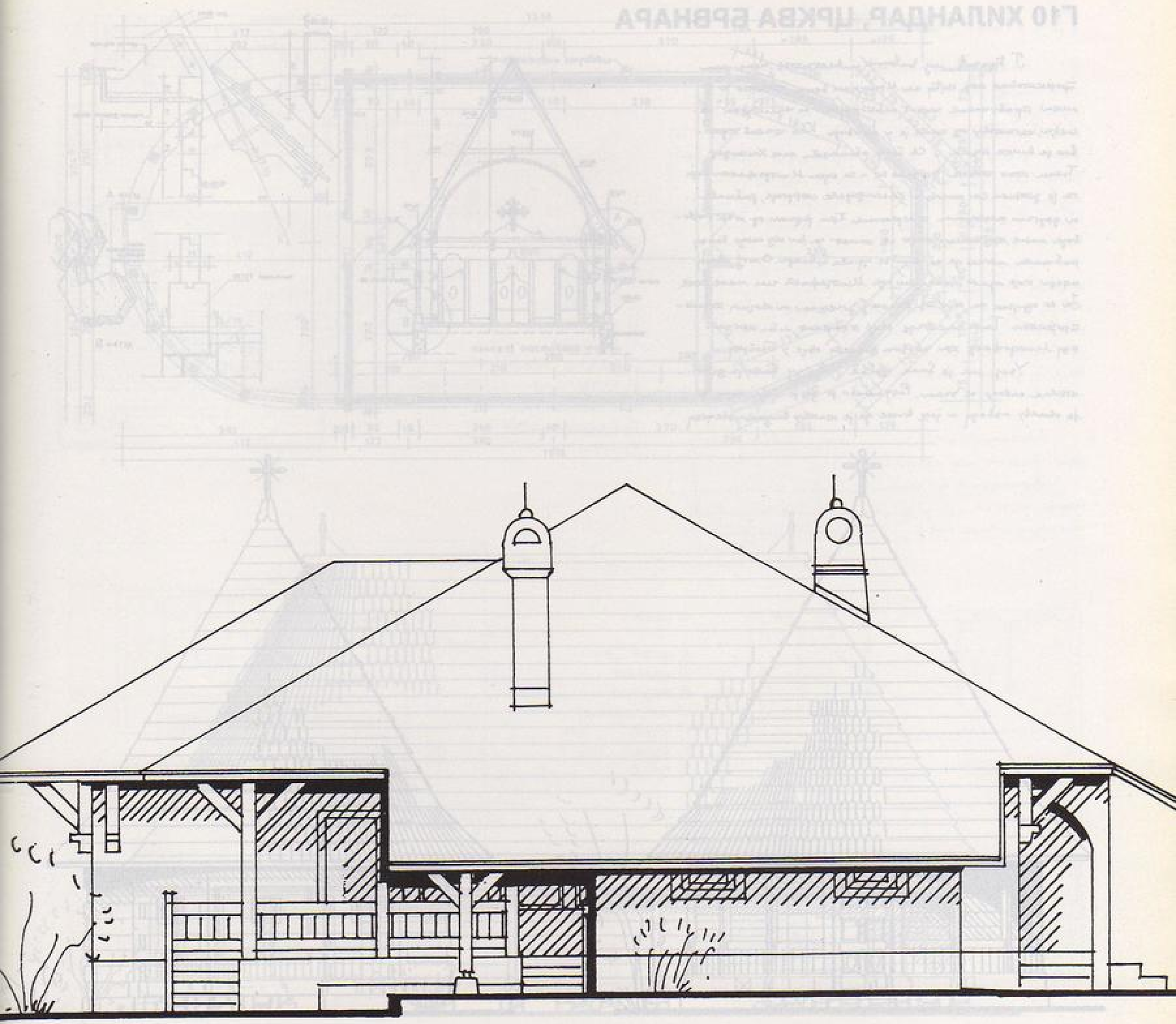

Г10 ХИЛАНДАР, ЦРКВА БРВНАРА

Г. Ћурчић, мој бивши инвеститор, коме сам пројектовао ону кућу на Иришком венцу, постао је велики приврженик нашег историјског и културног наслеђа, пътатову од како је у пензији. Као такав путовао је више пута у Св. Гору, обилазећи наш Хиландар. Током тих посета упознао се и са оцем Митрофаном који та је упознао са радом и Хиландарске струге, рибњака и другим развојним програмима. При једном од тих разговора моме пријатељу паде на памет да би ту негде близу рибњака могла да се подиже црква брвнара. Отој својој идеји није одмах обавестио оца Митрофана ни мене јесте. Да се одлучик да се у ту работу умешам са својим поклон-пројектом. Тако настаде овај пројекат и би предат оцу Митрофану при чеговом доласку овде у Београд.

Увар ми је била црква у Кутку. Како је даље текла сиђу не знам. Разумљиво је да је моја жеља да је овакву изведу и још више да је такву видим изведену.

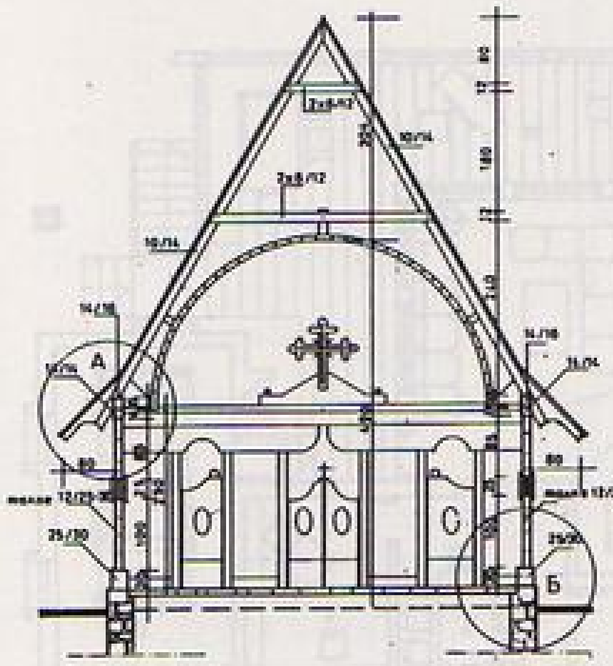

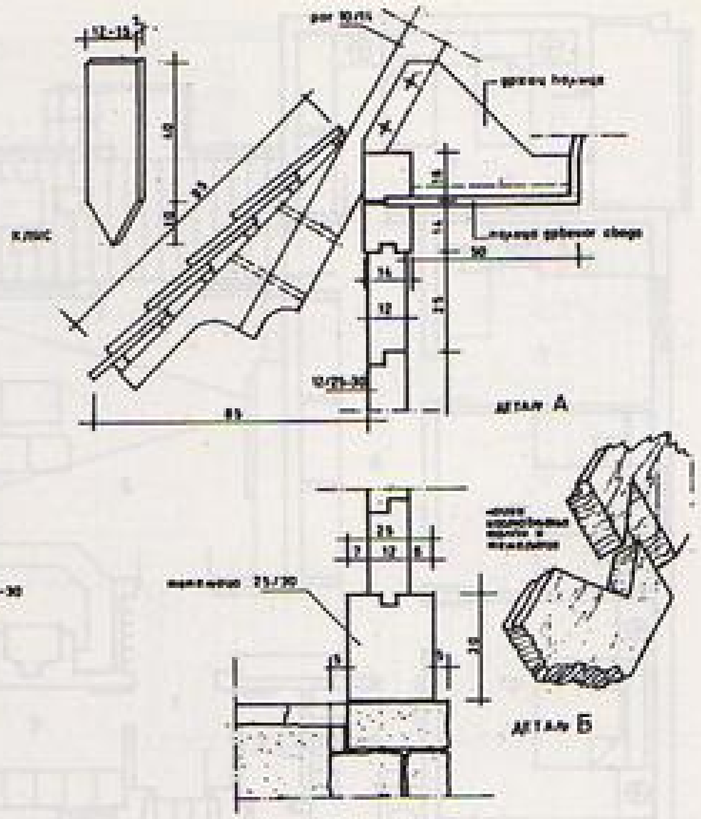

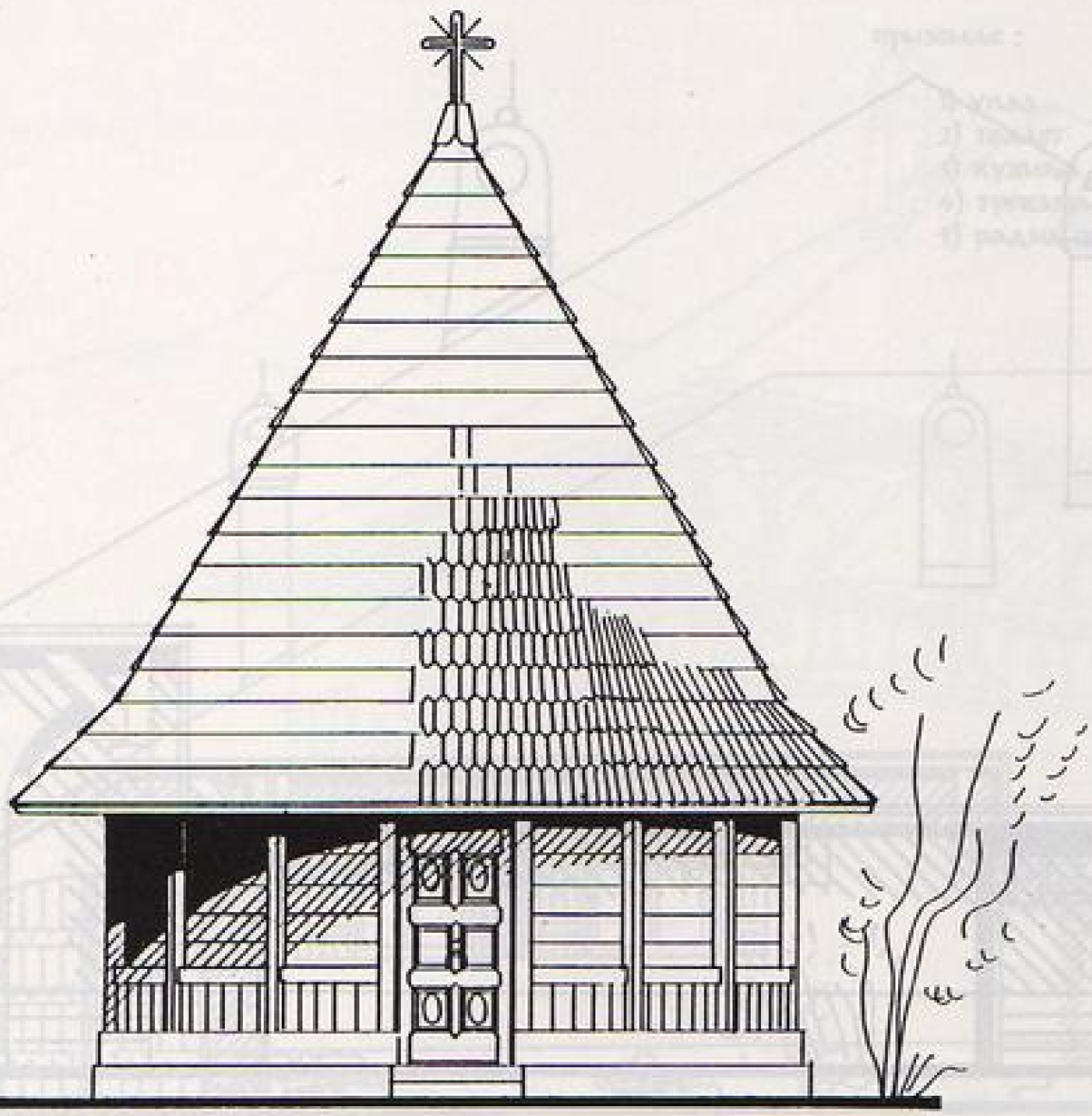

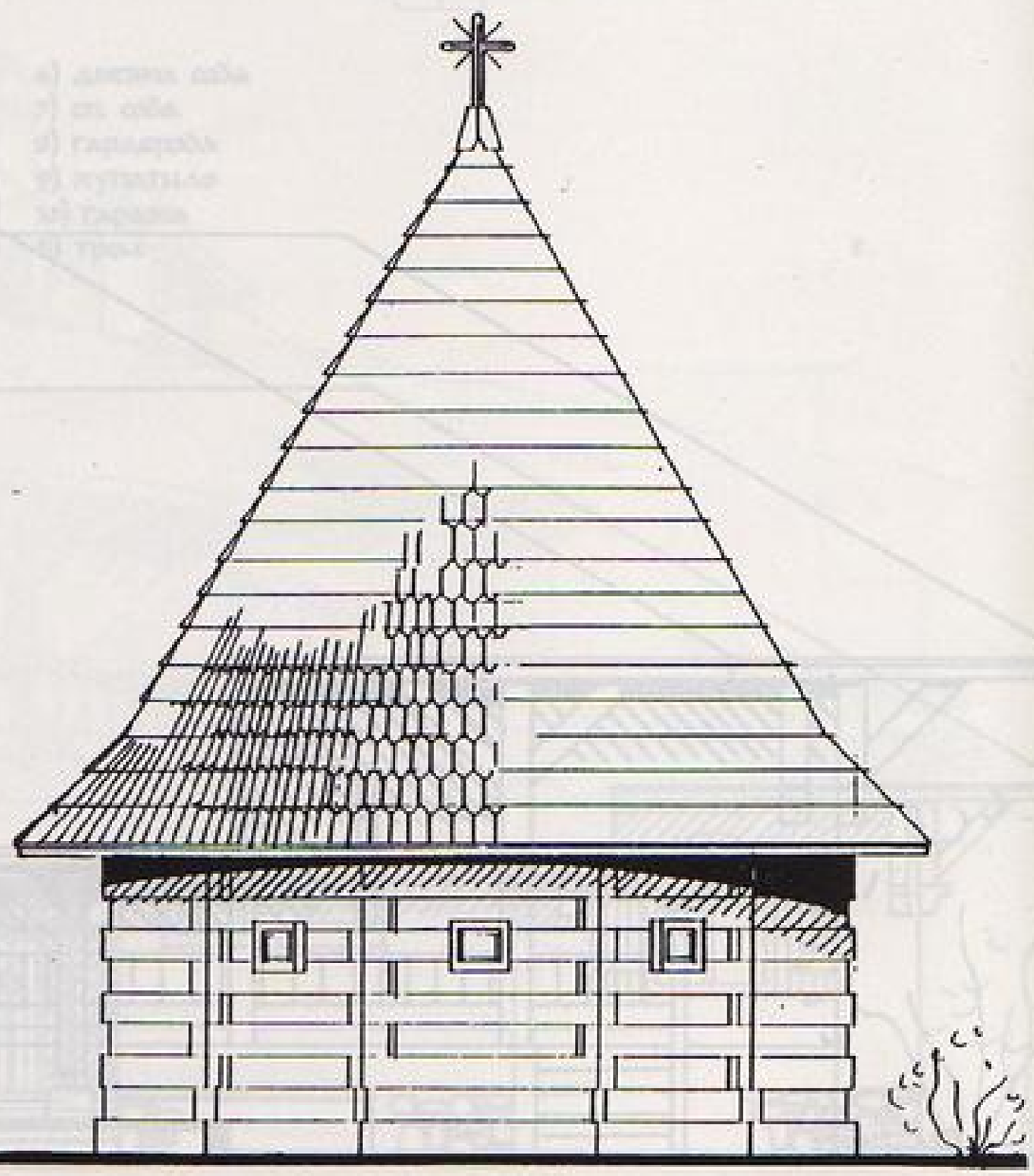

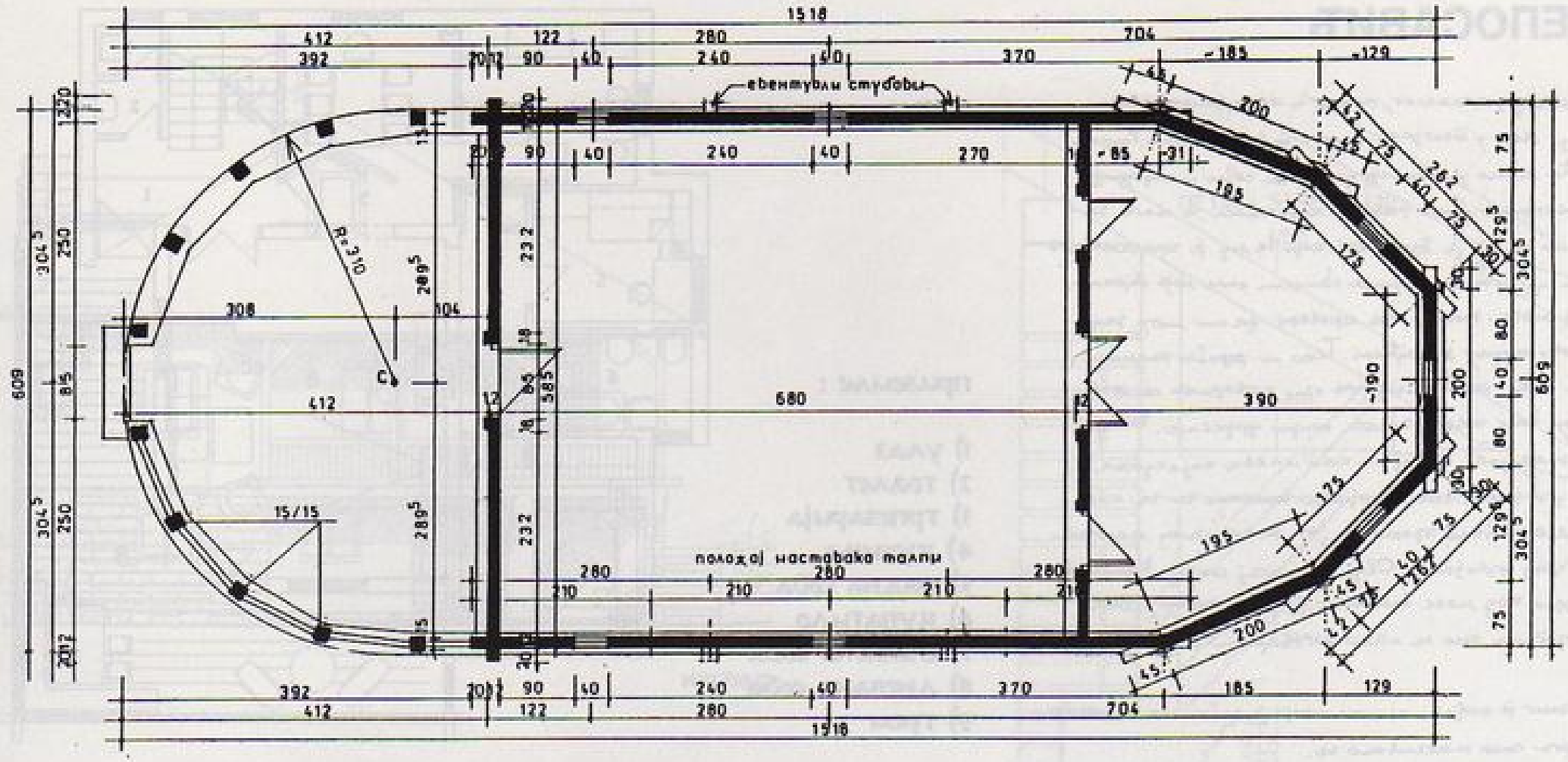
евентуални стубови
положај наставака талпи
R=310
15/15

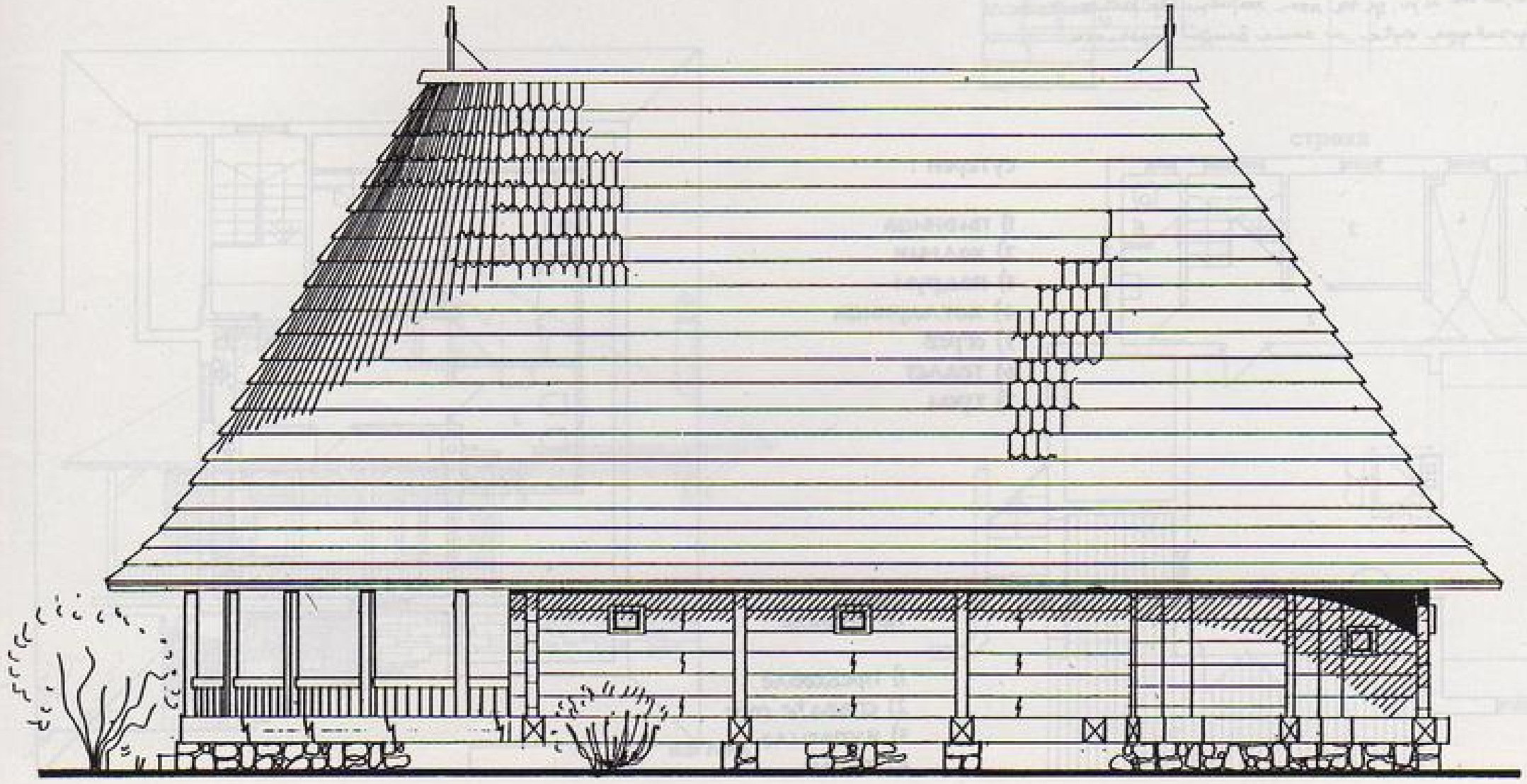

Г11 ЛЕПОСАВИЋ

Инжењер, технолог, радан и предузимљив има своју фирму овде у Београду, родом од Лепосавића, Рашке области, хоће тамо у завиљају да прави себи и породици кућу. По препоруци мога ранијег познаника, а свога зењака одлучио се да ја будем тај који ће му је пројектовати. Напоминем да су њих двојица обишли неке моје објекте, наравно, без мога знања, да провере да ли могу задовољити његову жудњу за кућом. Тако и треба радити. Пре градње куће треба четворе очи отворити па тек ући у градњу. Наш човек, често, ради друкчије. Њему је пројекат безначајна ствар и као таква најскупља. Све му је друго јефтино. Не прави питање ни за корисност и искоришћене простора, ни за количину материјала ни за цену извођења. Овде није тај случај. Напротив. Када је дошао код мене власник је знао тачно шта хоће. За пројекат смо се лако договорили и брзо усагласили.

Пројекат је рађен нешто старије зобог неких „техничких" сметњи али мотивано се.

Присиљено се потом припреми за извођење. Надамо се, и ак и ја, да ће при тајави ове књиге и овог предочавања куће и сама бити укровљена.

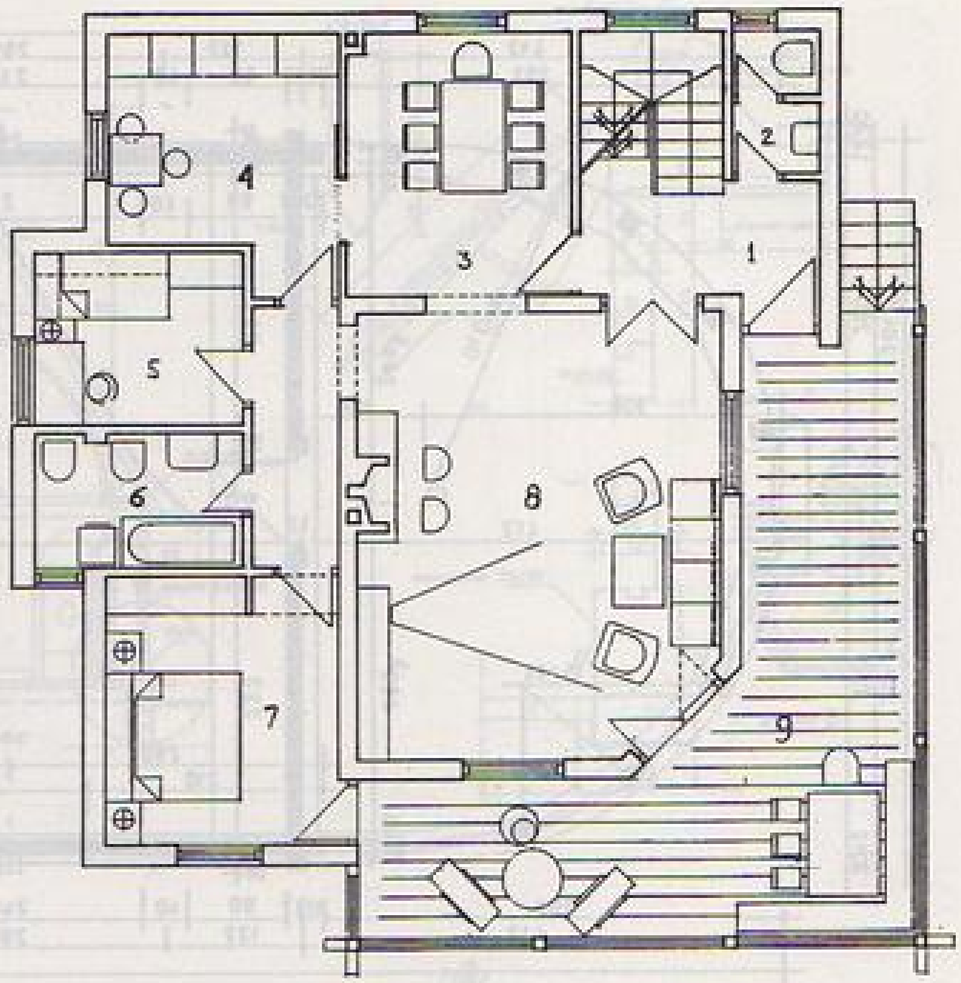

приземље :

1) улаз
2) тоалет
3) трпезарија
4) кухиња
5) радна соба
6) купатило
7) спаваћа соба
8) дневана соба
9) трем

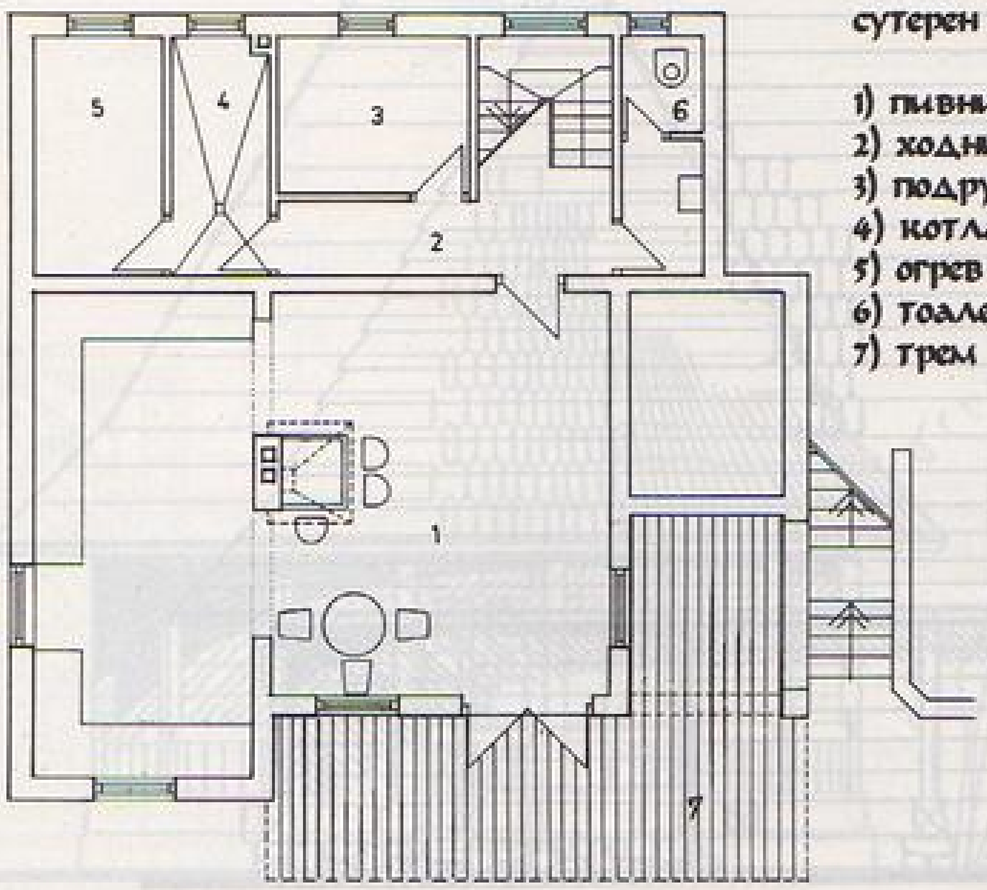

сутерен :

1) пивница
2) ходник
3) подрум
4) котларница
5) огрев
6) тоалет
7) трем

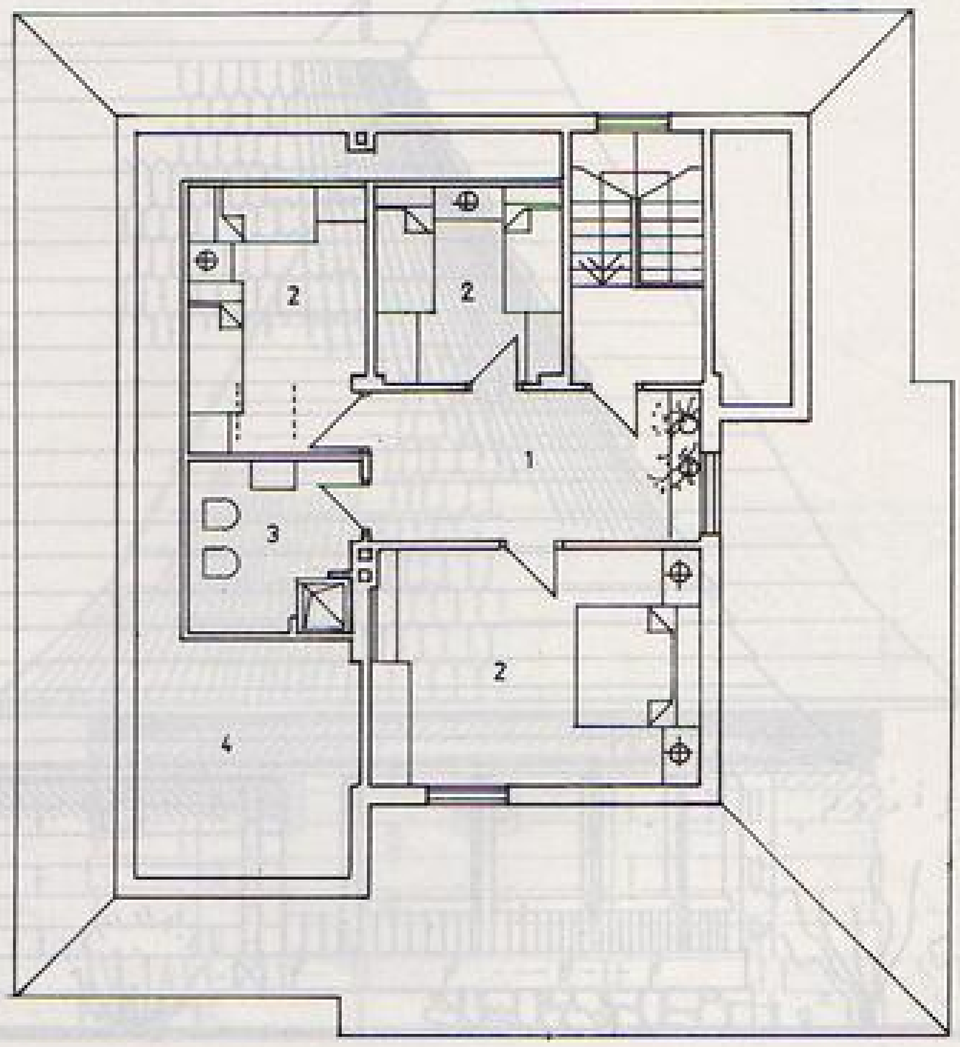

поткровље :

1) предсобље
2) спаваће собе
3) купатило
4) таван

изглед

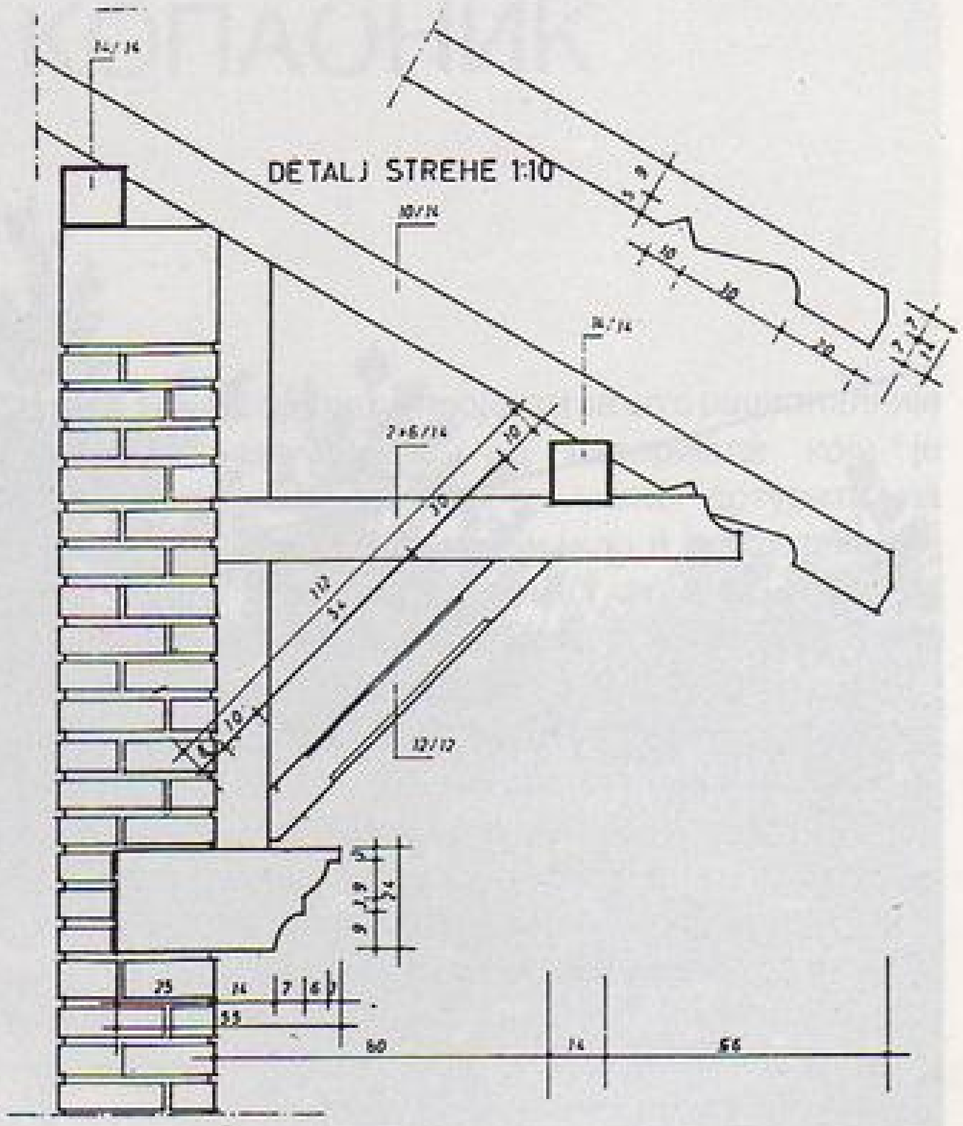

стреха

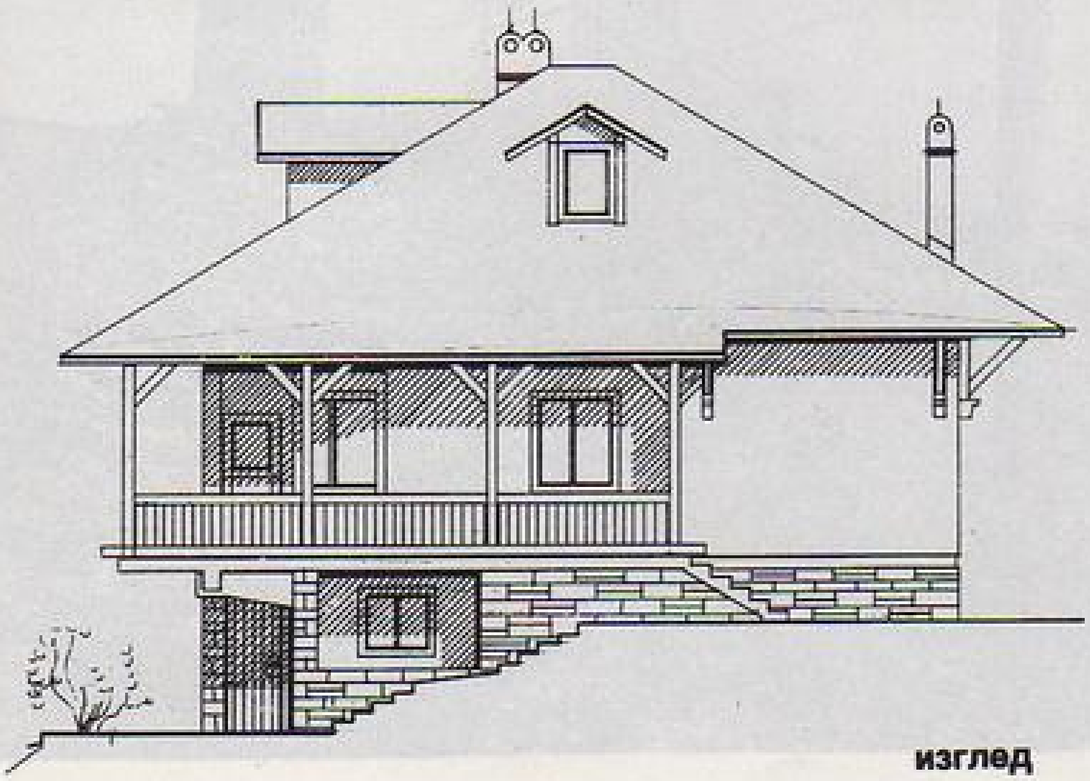

изглед

КУЋЕ ЗА КОПАОНИК

Комисија за обнову Копаоника Републичког извршног већа Скупштине СР Србије одредила је архитекту Божидара Петровића за руководиоца радног тима коме је поверена израда студије и пројектовање куће за, од земљотреса, настрадало подручје. Радни тим се састојао из две групе стручњака: групе из Института за архитектуру и урбанизам Србије и групе из Центра за становање при Институту за испитивање материјала Србије.

Пројекти Института за архитектуру и урбанизам израђени су на основу идејних решења и концепта арх. Божидара Петровића и приказани су на наредним страницама. Пре приказа потребно је изнети услове под којима и према којима су пројекти рађени.

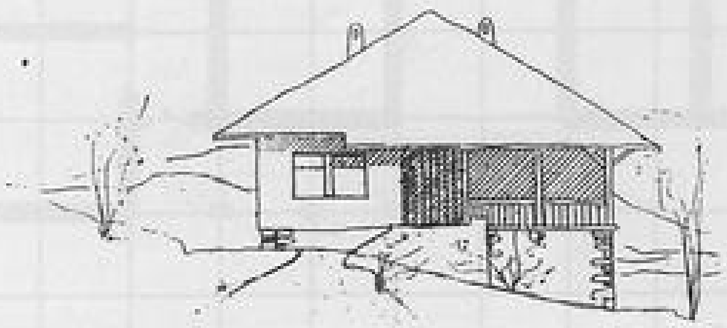

Задатак је био да се ураде пројекти за што рационалније и што економичније објекте, од материјала који је мештанима приступачан и који се може дотурити на брдовити и тешко приступачан терен, као и да градња објекта буде у таквој "технологији" да их сами мештани, са својим суседима и месним мајсторима, могу изградити. То су били једноставни, али оштри услови.

Конструктивни систем није захтевао нека специјална истраживања јер је одговарајући систем већ постојао на објектима на терену и зато што је, углавном, реч о приземним објектима. Тај бондручни систем, у коме су изграђене све постојеће стамбене зграде у овим селима доживео је пуну верификацију за време земљотреса. Чињеница је да и поред земљотреса јачине од 9 степени Меркалијеве скале, ниједан објекат није потпуно срушен нити је иједан становник настрадао при потресу. Објекти су претрпели велика оштећења, нарочито на темељним и подрумским зидовима и испадањем испуна зидова (отпадање малтера и испадање чатме). Зато се проблем свео на истраживање погодних материјала за испуну зидова, а не и за конструктивни систем који би примио и издржао сеизмичке силе. Уосталом, приземне зграде, изграђене са потребним серклажима, са вертикалним укрућењима, уз испуне зидова од лаких шупљих блокова, задовољавају услове: материјали за изградњу су у растреситом стању, па се до планинских села могу дотурити у мањим количинама, а сама изградња је позната мештанима и месним мајсторима. Иако се сматра да би се дубљом анализом установило да испуне зидова са дурисал-таблама имају и веће предности, јер се зидови не морају малтерисати, одлучено је да се прихвати поменута "класична" градња, поготову што је требало што хитније почети градњу на терену.

На основу анкете утврђено је да су сви анкетирани за изградњу зиданих објеката на предложен начин, уз потребна укрућења, да је тај начин градње за њих најпогоднији и, по

TIPOVI KUĆA ZA PODKOPAONIČKA SELA

– raster 180×180 –

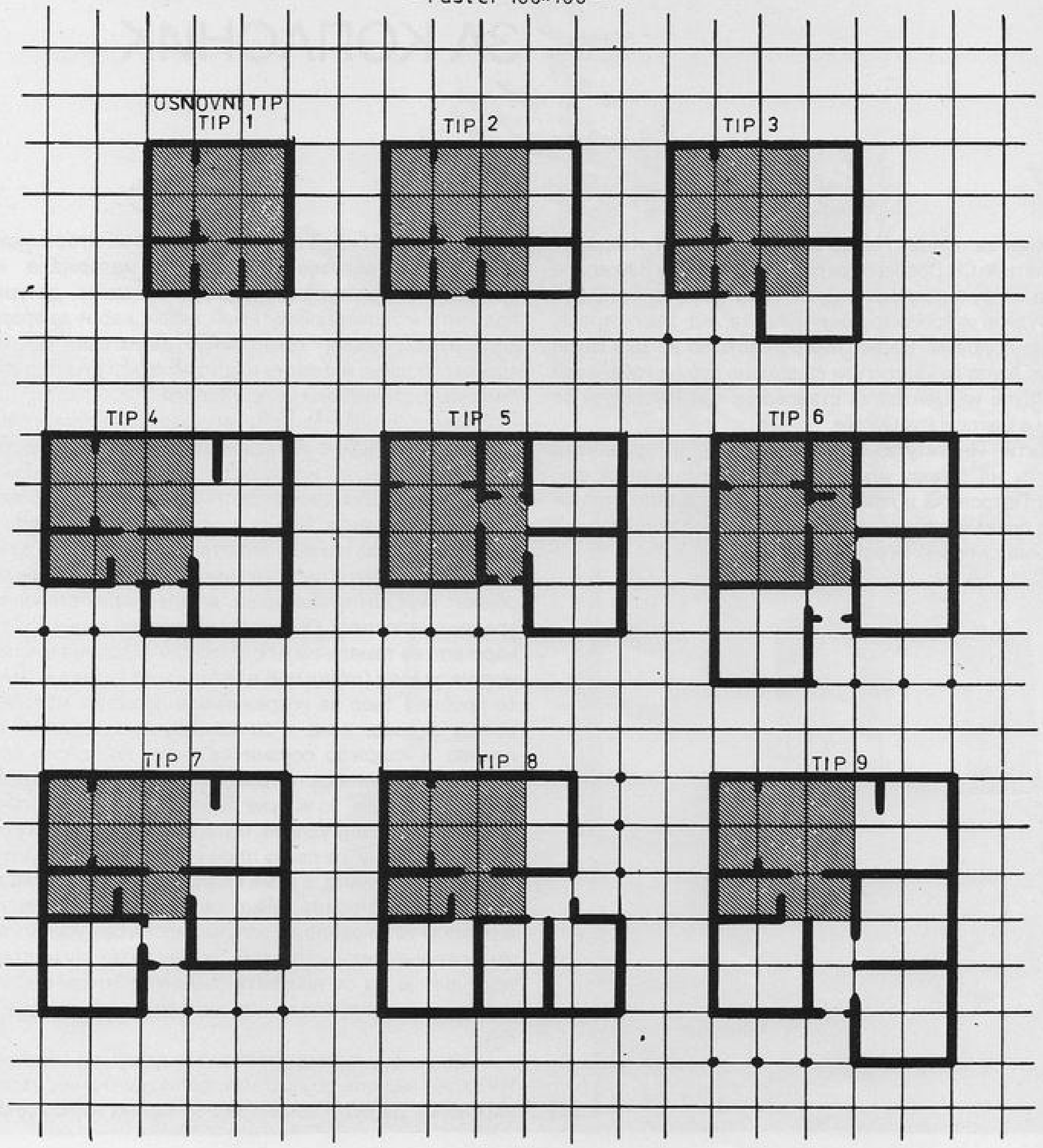

њиховом мишљењу, најпоузданији. Нико није био за бондрук-систем од дрвета јер увек мисле на испуну чатмом, што они без размишљања одбацују пошто им је дозлогрдило крпљење кућа после сваког мањег потреса. У питању је психолошки моменат, који у ствари преовлађује после свих непогода и преживљеног страха. Због тога се није смело инсистирати нити наметати решење, већ, напротив, сарађивати и прихватити предлоге мештана.

Друга општа жеља била је да се пројектује радна, а не стамбена кухиња која је у виду нише и део је дневне собе. Таквим решењем мештани своде грејање просторија на једно ложиште и постижу драгоцену уштеду горива у току дугих и јаких зима. Собе за спавање се зими скоро и не загревају.

При пројектовању се пошло од тих жеља, с тим што је уважавана и чињеница да сељак воду редовно доводи са виших терена, користећи природан пад. Мештани могу и сами доћи до многих материјала, као што су: камен, шљунак, песак, дрвена грађа и друго и сами их припремити, али оно што свакако морају да купе јесу материјали и уређаји за инсталације водовода и канализације и за електрични развод. Због те чињенице, приликом решавања и диспонирања станова увек се ишло за тим да мокри чвор буде на вишој страни трена, одакле пристиже вода и да буде концентрисан ради што мањег и краћег развода цеви у самој кући. На тај начин се дошло до основног типа, најмањег стана за старачко домаћинство, до типа 1. Основни тип је изграђен у растеру 3x(180x180). Наиме, показало се да растер 180 са 180, односно (3x60)x(3x60) даје доста добре могућности за смештај кухиње и купатила и њиховог опслуживања, с једне стране, а, с друге стране пружа погодности да се преко њега могу формирати и остали простори у стану. Основни тип послужио је као основа за све друге типове. Остали типови произашли су његовим развојем на тај начин што се додавањем једне ламеле растера, у једном или другом правцу развоја, добијао наредни тип. Шема на којој је приказан развој основног типа приказана је на једном цртежу који следи уз овај текст. Тако се постигла, за дате услове и околности, колико толико могућа унификација инсталатерског, конструктивног и радног поступка, уз јединство мера за све типове. Извођач радова, ако то буде неко грађевинско предузеће, моћи ће све елементе које уграђује, као и радну процедуру да саобрази модулу 180/180.

На тај начин добила се нека врста "куће која расте".

Пројекти урађени на идејним решењима и овом концепту широко су у примени на земљотресом угроженом подручју Копаоника. За сада је у општини Александровац по овим решењима изграђено 9 кућа: у Брусу 38, у Блацу, у Куршумлији је започето 38 и Рашкој 6 кућа. Треба истаћи да је одређени број ових кућа урађен у монтажном систему, а пројекте тих објеката извођачи радова су прилагодили технолошким условима. Неки од објеката били су већ изграђени кад је земљотрес од 7. септембра 1984. године, јачине 8,1 степен Меркалијеве скале, поново задесио ово подручје. Понашање конструкције и њихова отпорност на земљотрес потпуно задовољава, што пружа сигурност у даљем раду.

Божидар Петровић

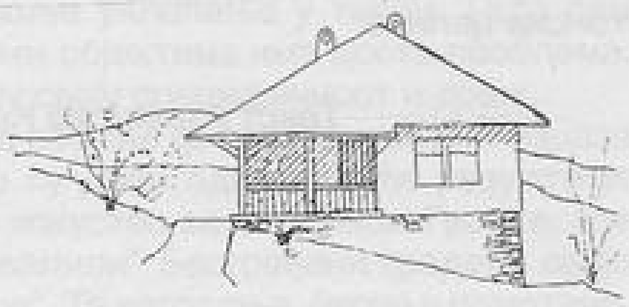

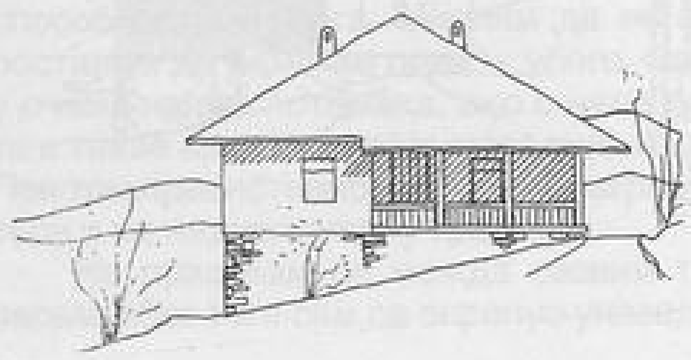

Своје искуство и доказане наклоности према грађењу на селу професор Божидар Петровић је изразио и у великим напорима за обнову подручја Копаоника пострадалог од земљотреса. У првим данима после катастрофалних померања тла на овој нашој импресивној планини, која су уништила постојећи стамбени фонд, или га потпуно онеспособила за даљу употребу, архитекта Божидар Петровић је израдио пројектантску студију којом предлаже ефикасну и својеврсну изградњу новог стамбеног фонда за то подручје.

Овом осетљивом задатку требало је приступити промишљено и, пре свега, са жељом да се нађу што једноставнија и што логичнија како просторна тако и конструктивна решења, којима су људи из овог краја од вајкада били наклоњени и које је овом предложеном документацијом, пре свега, требало правилно усмерити у обнављању стамбеног фонда уништеног стихијом. Са тих полазишта је овом задатку приступио и професор Божидар Петровић. Његови предлози се одликују јединством и једноставношћу основних идеја просторне организације, као и својеврсним архитектонским изразом. Вредности које је овим пројектом остварио одраз су доброг познавања одлика постојећег стамбеног фонда и одговарајуће градитељске традиције. На основу тих сазнања стечених на лицу места, обилажењем многих планинских забити Копаоника, Петровић је могао и да оствари своја полазишта за израду предлога којима ће бити могућно приступити брзој и квалитетној изградњи стамбених зграда у овом крају. Та његова виђења заступљена су у документацији коју је радио у оквиру Института за архитектуру и урбанизам СР Србије и састоје се у следећем:

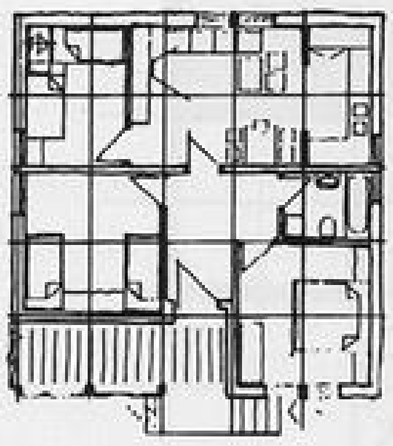

1) усмерити просторну унутрашњу организацију нових стамбених зграда да одговара навикама и начину живљења становника Копаоника;

2) материјализација и конструктивни систем, којима ће се ови објекти остваривати, треба да се ослањају, пре свега, на локалне услове и навике локалних градитеља, а исто тако да најсврсисходније (поготову конструктивни систем) одговоре посебним условима грађења у сеизмичком подручју;

3) архитектонски изглед тих здања требало би да има чврст ослонац, али не и да буде слепокопирајући у односу на архитектонско-ликовне вредности градитељске традиције Копаоника;

4) специфично поднебље овог краја веома оштро намеће многе услове грађења о које се ни на који начин не би смело оглушити. На пример: стрм четвороводни кров једна је од незаобилазних последица поднебља овог краја.

Држећи се тих својих начела, архитекта Божидар Петровић је остварио, смемо то да тврдимо, једноставне и сврсисходне градитељске резултате. У просторној организацији је посебно занимљиво истаћи доследно спроведену, у свим предложеним решењима – од најмањег до највећег типа куће, типизацију такозваног *мокрог и топлог чвора*, која се огледа у инсталационој једноставности и повезаности кухиње и купатила. Поред конструктивне једноставности и архитектонског изгледа постигнутог скромним средствима: кров велике стрехе, добро одмереним отворима и успелим пропорцијским односима крова и зидних маса зграде, чине ове пројектантске предлоге за обнову и изградњу копаоничких села посебно интересантним – што омогућава раст ових објеката, било да зависи од материјалних могућности сопственика или од потреба за проширењем куће због повећања броја чланова породице. Том, у народу од вајкада, присутном проблему и потреби за "Кућом која расте", ови пројекти дају могућност да таква зграда, у било којој фази свога раста буде и потпуно заокружена архитектонска целина.

Текст извештаја Комисије за оцену пројекта

ПОГОВОР

Шта рећи о себи што ће бити, ако то уопште може бити, лишено субјективног? И како изнети неке своје назоре а да они не звуче као прокламација, већ само као једно виђење у низу питања архитектуре?

За ову прилику занимљиво је и једино прикладно то што ће се можда дати одговор на нека од тих питања као што су:

- зашто радим тако како радим?
- од када тако радим?
- откуда овако опредељење а не неко друго?

Међутим и та и таква питања некако улазе у природу интиме и личног, а ту престаје свет чињеница и настаје свет вредности. Али, оно што је за некога вредност за другога то не мора бити, као што нека биљка може бити хранљива за једну живу врсту али не и за другу. Тако и у вези са тим питањима не можемо избећи сопствену сенку.

И шта се ту може?

Пројектовањем кућа које су приказане у овој књизи почео сам да се бавим пре приближно двадесет година. Прве мање објекте за становање (куће) пројектовао сам и извео шездесетих година и они нису имали никаква посебна обележја и једноставно су се уклапали у околину сличних објеката. Срећом, пројектовао сам мало таквих кућа. Тек озбиљнији приступ и напор учинио сам на групи у Ораховцу у Боки Которској. Тамо су постојала два основна, не баш једноставна проблема. Први је, да се постигне што веће урбанистичко и архитектонско јединство групе од пет програмских различитих објеката. (Програм се касније свео на две алтернативе). Други је, да се жеље појединих власника, и оне различите, задовоље свођењем на сличан третман и једнак стандард и ликовни израз. Овде није постојало хтење везивања за наслеђе и архитектуру поднебља једноставно због тога, што за то није било ни материјалних услова ни средстава. Једина жеља била је да се остваре што рационалнији објекти, уз што боље уклапање у терен. Тада сам увидео, да у вези са малим објектима има доста проблема, не великих, али који имају своју специфичност и драж.

Трагање и покушај да се дође до архитектонског израза везаног за наслеђе брзо су дали одговарајуће резултате. Постојало је неко опште искуство са околином Гроцке, где су и у чији простор "провалили" Београђани градећи своје куће за одмор -"викендице". Та изградња, бурна и пометена, била је пресудна за устоличење "новокомпоноване" архитектуре. Та и таква изградња није одговарала ни простору ни поднебљу. Таква оцена може се дати већини објеката, али не и часним изузецима. Очигледно је, да је ту и не само ту, обогаћени скоројевић и малограђанин, нашавши своје пројектанте, почео да гради све и свашта, уз благонаклоност "месних власти". Мотив изградње био је скоро редовно да се направи нешто већа и нешто луксузнија кућа од суседове. Кућа за одмор постала је тако велика могућност малограђанину да се покаже и прикаже на упадљив начин, а преко спољашњих обележја која се лако приказују и уочавају. Такве "вредности" се лако прихватају јер нуде владавину осредњости и просечности. Тако смо дошли до добровољне униформности и "масовне културе" у области изградње. То је пут којим се долази до "заслађене" али лажне слике живота. Ту почиње отуђеност и неслобода јер кич не дозвољава да његов корисник упозна, како то каже Лудвиг Гиц "тегобну дијалектику слободе". Касније ће тај скоројевић, изградивши своје "лепојке" по сеоским атарима, бити углед за опредељивање сељака у његовој градњи. Обогативши се, сељак почиње да подражава "грађанина" што је, уосталом, увек била сељакова слабост. Тако ће сеоским просторима загосподарити једна градња ни умна ни разумна - једна пометња коју ће фаворизовати пословно полутанство чији лични рачун и приватни интерес надвладаше интересе средине и друштва. Тиранија неукуса и кича која се обрушила на наше просторије траје и дан данас. Никада та тиранија није била окрутнија него у пуном расцвату те "викендашке" изградње.

У почетку сам се питао можемо ли прикладније градити и одговорније пројектовати. Свестан сам да ће сви ти објекти, ма како грађени, остати као сведоци нашег времена и нашег живљења, али и као сведоци наших духовних потреба, способности и снага. Мислим да не претерујем ако предпоставим да ћемо изгледати убого, бар на духовном плану, у очима наших потомака, ако о нама буду судили на основу те и такве архитектуре и изградње. А судиће и на основу ње. При том првенствено мислим на изградњу у слободном простору и на индивидуалну градњу.

Не присећам се можда сасвим тачно, али ако се не варам, због тога сам се окренуо уназад, подсећајући се свог

детињства и понашања људи у селу. У време мог детињства, тамо је, добро се сећам, сваки посао имао своју сврху. Свако грађење па и најмање стаје, тора и обора имало је своју сврсисходност, свој прави разлог и прави мотив постојања и опстајања. Сматрао сам да у тим пословима, без обзира на све књишко знање и интелектуални набој, треба поћи од сличног, једноставног приступа и поступка, свесни чињенице да су се и потребе људи, њихов живот и начин градње, па и материјали променили. Прилика ми се указала са кућом у Доњој Горевници, код Мрчајевца. Пуно разумевања, морам признати имао је и наручилац. Тај објекат представља стварни почетак мог напора да се успостави контакт између наслеђа и савремене градње. После завршетка објекта мени се учинило да резултата има и да покушај није безнадежан. То је допринело да наставим са трагањем, поготову што је то био изазов нарочито у клими која је владала, а знано је да драж изазова није у постигнутој истини него у трагању за њом. Сматрао сам да се може постићи двоструки циљ: прво, супротставити се стању духа у изградњи, кичу и униформности градње у слободном простору и прилагодити се средини и подредити јој се, и друго, да се савремени функционални и строго наменски простори могу изграђивати транспоновањем архитектонских вредности претходних времена. Континуитет се на неки начин може успоставити. Некако у то време, читајући текстове Милана Кашанина, наиђох на подршку: "Ниједна светлост није јасна као она која долази из давнина, ниједан корен није дубок као стари. Уколико је тама гушћа утолико је светлост јача, уколико је корен дубљи утолико су гране пркосније на шиби ветрова". Значи ли то да не треба подлећи једној пометњи, отуђењу, једној инфериорној клими која нам нагрђује идентитет и замагљује својебитност. И, стварно, зашто не поћи од наслеђа?

Кућа у суштини јесте, а у времену иза нас је и била једна од најрепрезентативнијих "душевних израза" људи одређеног поднебља. Нигде се наш човек није "душевније" показао него градећи себи кров над главом. Он је то своје станиште прилагођавао тлу, његовој географији, временским променама и своме осећању за потребе дана и будућег трајања. Тако је дошло до суштинских односа између потреба и битних карактеристика "тела и душе" из чега проистиче духовно обележје човека одређеног тла и поднебља. Увек ћемо, још на први поглед, препознати и разликовати човека планинца од човека равничарског предела. Тако исто ћемо лако препознати Златиборску кућу од оне из Поморавља. Почев од најнужнијих потреба и првобитног кућевног живота породице, па и задруге, сви простори у кући, њихов размештај, величина и односи стоје "поређани" и подређени томе *обележју* и томе *осећању*. Још раније је запажено да људи одређених локалитета као и облици али и изрази њихових кућа се подударају. Душа људи и душа кућа се поистовећују. Има нешто што се код тих кућа подразумева а шта -тешко је објаснити. Понајпре је то отисак стварног живота, рађања и умирања. Стара кућа делује скоро као природна појава.

Како поћи од тога стварног и истинитог - од наслеђеног. Не формално, не оживљавањем неких бивших слика и прилика, што би постало основа једног другог вида извештачености, лажног подражавања и фоклоризма, већ досезањем животворних садржаја овог нашег времена и простора, уградити га у савремене токове - делање и аутохтоно грађење. Зар нисмо у стању да наслеђу приђемо као подстицајном и продуктивном моделу, а не као реликвији. Људска стварност, колико год да је продукција новог и савременог, исто је толико "критичка и дијалектичка репродукција прошлог" (К. Косик). Склони смо да испитујемо људско деловање у прошлости, а нисмо склони да утврдимо наш најцелисходнији однос према њему. Наравно, прихватамо познату истину да је свака прошлост онаква какву је откријемо за себе. Ми о баштини радије судимо него што смо склони да је сврсисходно користимо. Али "једна је ствар када се и тој баштини прилази споља, фрагментално, као некаквом егзотичном објекту интересовања, а сасвим је друго кад јој се прилази на непосредан начин да би се оно што је у њој још живо активирало у даљем обликовању оног културног модела који се у својим основама заснива на тој баштини" (Есад Ћимић). У нашем градитељском наслеђу има и те како "живога" које своју инкарнацију треба и може да оствари у савременом грађењу и архитектури.

Најузбудљивију архитектуру у наше време пружили су свету Јапанци полазећи од свог наслеђа. Они су у својој баштини открили те живе жице из којих су бризнули сасвим нови млазеви стваралачког чина. Уместо да нам то буде поука и да пођемо и сами од свог наслеђа, ми смо последњих година, пошли од Јапанаца. Значи ли то да нисмо имали хтења или можда моћи да пођемо од сопствених вредности, тако несвакидашњих и тако аутохтоних. Између градитељског наслеђа и архитектонске изградње нашег времена и простора није могућно успоставити никакву асоцијативну и садржинску везу. Наслеђе нам није послужило ни као путоказ ни као инспирација. Да ли правим велику грешку ако допустим себи и такво мишљење да смо, с обзиром на богатство наслеђа и његов инспиративни потенцијал, могли бити "радост Европе".

Свакако да наше поднебље, уосталом као и свако друго, има посебне услове за живљење и опстанак људи и њихових остварења. Зато сам се увек питао како су се одржали и како још увек трају те грађевине широм наше лепе земље, чији се датуми постанка завлаче негде у дубину средњег века а да су наше грађевине у архитектури изведене пре 30-40 година већ у стању неког распадања и да дојучерашње лепотице постају руине чије рањаве фасаде из

дана у дан све више руже улице града. Да ли у пуној мери поштујемо услове поднебља градећи куће са равним кровом и са фасадама обложеним разним плочама и, још горе, плочицама. Кажу да је француски сликар Biffet, на питање шта мисли о модерној архитектури одговорио: "она не може никада остарити, она не може ни патинирати - она се може распасти". Да ли је то зла коб модерне архитектуре или, можда, и нашег понашања. Чини ми се да нисмо водили и да не водимо рачуна о поменутим условностима јер да смо то чинили нужно и безусловно бисмо дошли до неких сопствених обележја у модерној архитектури. А то би већ била велика ствар. Тако новоме нисмо дали своју боју и своје обележје. Напротив, својим поступком дошли смо до једне деградирајуће инфекције која је захватила наше слободне просторе остављене без заштите. Нисмо знали да нема универзалних поступака за различите услове. Највећа вредност и предност објеката из прошлости је у томе што су у сагласности са условима стварности. Отуда и толика њихова трајност.

У наше време треба учинити доста на поштовању културног идентитета, не одбацујући утицај других, али треба исто толико напора да се избегне имитаторство и епигонство. Како сузбити деградирање наслеђа и како валоризовати аутентичне архитектонске и културне вредности нашег градитељства и сачувати његову суштину? Мислим да сам недавно прочитао да културни модели увезени са стране успоравају схватање наше националне реалности и да модернизација која априорно одбацује проверене вредности прошлости води у површност и сервилну копију страних узора. Како избећи културну инфериорност и духовну капитулацију? Нека ми се допусти да, без жеље за претеривањем, подсетим на то да по богатству и разноврсности узорака у наслеђу и могућностима које се у њима крију нисмо сиромашнији од осталих. Па, ипак, смо еркер (бар моја генерација) видели први пут код Корбизијеа и плакар у првим поратним француским часописима, уместо да смо еркер простудирали на Охриду, а плакар у кући моје прабабе, који носи назив долап и ту утврдили смисао и прагматику, а затим и ликовне могућности и вредности. Треба ли набрајати све те изузетне широке културне зоне које се према мишљењу Николе Пантелића, ређају: македонска, јадранска, динарска, панонска и алпска и да ли смо проучили куће тих зона у оној мери у којој смо (опет моја генерација) проучавали Корбизијеов Марсељ и Чандигар, Нимајерову Бразилију и Неутрине виле дуж америчког континента. Добро је што смо ту урадили и сазнали, али смо остали дефектни за читаву једну димензију што нисмо боље упознали себе и своје вредности. А да смо остали са обостраним сазнањем и уз доживљеност упознали куће нашег поднебља и затим кренули у узбудљиву авантуру архитектонског делања, дали бисмо и више и боље, а што је сигурно - надахнутије. Верујем да бисмо боље послужили и били можда и присутни у светској ризници културе. Андрићу су Нобелову награду донели На Дрини ћуприја, Травничка хроника и Проклета авлија, али не зато што је писао о традицији и прошлости, већ што је о томе писао на модеран начин. У културни миље Европе се не улази пабирчењем по страним узорима, полазишта и упоришта су нам на "брдовитом Балкану".

Везивање за наслеђе значи, пре свега, утврдити оне вредности које омогућују да се изграде нови и савремени културни модели који су препознатљиво наши, али нису слепи и затворени према вредностима других култура. Модерно доживљавање света почива у отворености и пријемчивости модела најразнороднијих култура, али са чврстог стајалишта и полазишта а не без њега. Не сме се бити "пасиван потрошач стандардизованих производа културе" како то каже Жак Ланг, француски социјалистички министар културе, који апелује: "Производимо сами, стварајмо сами и смишљајмо сами. Због чега бисмо били колонија?" Или, како је то једном приликом рекао проф. Јован Деретић: "Дугу традицију чине наши стваралачки напори и културна прегнућа да се изразимо, да не подлегнемо колонијалном духу, да очувамо и одржимо своју самобитност и да, упркос историји која нас није штедела, будемо и у култури, као и уосталом увек своји, аутентични и управо због тога значајни и изван својих оквира."

На крају бих желео да поновим оно што сам једном другом приликом рекао: савремено архитектонско делање није професионални и културолошки егзибиционизам, што често многи желе да то буде, већ одговоран друштвени и културни посао који мора да активира ону "потку и основу" која је у стању и да траје и да се у духу продужи, стварајући поуздане темеље за сопствене и истински савремене културне и архитектонске моделе . . . Зато наслеђу у архитектури не треба прићи као емотивној категорији, већ као интелектуалној и духовној шанси која би нам омогућила да превазиђемо једно стање и да дођемо до правих вредности у једном времену које те вредности и заслужује.

Мислим да сам одговорио на нека питања иако разлог због чега човек нешто чини није значајан у оној мери у којој и сам чин.

Напоменућу још то, да ниједна одговорност није толико утиснута у свест човека као она којом је самог себе обавезао. Нечим човек, уосталом, мора оправдати "своје постојање". Као актер, ја не могу да будем самом себи ни судија ни сведок. Јесам ли и колико у праву, о томе ће можда време и други дати суд. Знам само то, да свако ко врши опредељење мора на себе да преузме сав ризик који из тог опредељења проистиче.

Ја га и преузимам.

Божидар Петровић

ДРУГИ О ДЕЛУ БОЖЕ ПЕТРОВИЋА

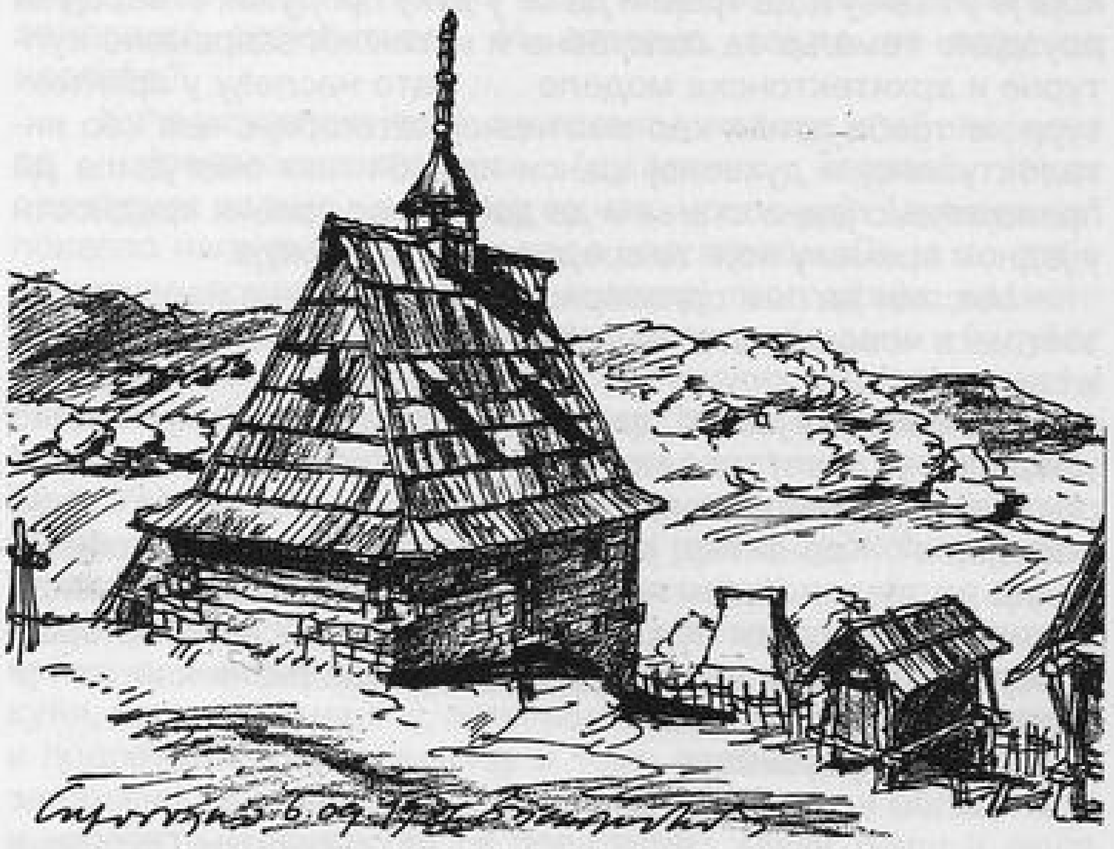

Кућа је наша велика суштина. Чувајмо је да би сачували истину о себи

Р. Станић

Текст проспекта за изложбу у Манаковој кући, 26. априла 1983. године

Ова изложба је један део остварења архитекте Божидара Петровића, али и он је довољан да нам укаже на ауторова опредељења, која у време другачијих приступа и остварења у архитектури, у време присутности нових тражења и посртања, има сопствене оријентире и репере, а који су дубоко везани за својственост и својебитност поднебља и наслеђа. Потребно је нагласити да та веза не почива на формалној реафирмацији нити на непосредној употреби, још мање злоупотреби елемената, детаља и облика тога наслеђа, већ на истинској доживљености и осећању његовог правог значаја и значења. Моћ асимилације тих давнашњих вредности нису само знак и значење ондашњег времена, већ трајан исказ који се оваплоћује и у духу савременог човека. Због тога целовитост израза и јединства садржаја и ликовних форми дају печат аутохтоности ових објеката. Зато они делују освежавајуће и охрабрујуће.

Оно што посебно одликује објекте и пројекте кућа архитекте Боже Петровића је све уочљивија једноставност ликовног израза. У композицији простора и ликовног садржаја заступљена је иста јасноћа која је заступљена и у цртежима и у мањим текстуалним прилозима, па и у самој организацији ове изложбе, која је без нападних и рекламерских фотографија и постера али са довољно докумената и података.

Скоро је завидно каквом се лакоћом и једноставношћу аутор носи са проблемима композиције и пропорције, поготову када су у питању мањи објекти. Они који су на таквим објектима радили добро знају каква је то тежина и мука. Тај проблем, поготову када је у питању везивање за наслеђе, одвео је многе у имитаторство и фолклоризам. Таквих промашаја код архитекте Божидара Петровића нема. Напротив, сви ови пројекти и објекти, иако слични, ни један није поновљен и ни један није залутао у подражавање и маниризам.

Сваки понаособ је једно остварење.

Арх. Иво Антић

Гласник Етнографског музеја у Београду, бр. 47, 1983.

ИЗЛОЖБА "КУЋЕ АРХИТЕКТЕ БОЖЕ ПЕТРОВИЋА"

У току друге половине априла и првих петнаест дана маја 1983. године у Манаковој кући, изложбеном простору Етнографског музеја у Београду, приказана је својеврсна изложба архитекте и професора Архитектонског факултета у Београду - градитеља Божидара Петровића.

Ова несвакидашња изложба била је посвећена архитектонским остварењима - кућама за становање и уживање подигнутим у карактеристичним пејзажима Србије, углавном на усталасалим падинама Рудника и Рајца.

Резултати и творачки кредо аутора ове изложбе добијају изузетно много баш у садашњем тренутку, који пред-

ставља крајње тужан биланс једне непојмљиво велике и инпресивне изградње, која веома интензивно траје већ пуне две деценије по пространствима Србије. Градња, која материјално значи веома много, а која је у многоме убогаљила и унаказила питоме и лепе пејзаже наше републике.

Овом изложбом архитекта Божидар Петровић је веома упечатљиво доказао своје вјерују и пружио нам наду и веру да се може градити и другачије него што су нас у протекле две деценије углавном поразно уверавали постигнути резултати најмасовнијег, индивидуалног, вида изградње у Србији. Он је на велику срећу имао и такве наручиоце - доцније кориснике здања - која су у потпуности следили његове идеје и предлоге. Умео је, пре свега, да их одврати од угледања на већ изграђено и у већини случајева наказно у суседству, и да их убеди да сва питања у вези са пројектовањем и грађењем поставе на здравије основе: функционалан, економичан, конструктивно једноставан па самим тим и искрени и одговарајући ликовни израз, који из таквих гледања најнормалније, и произилази.

Божидар Петровић, и поред тога што је школован архитекта и градитељ, исконски је везан за село у коме је поникао. Заљубљеник у питоме повијарце својих Дића, он у генима поседује непогрешиво осећање за најприродније и најједноставније постављање кућа по терену, да би били задовољени сви потребни услови добре инсолације, оцедности, приступа кући, контроле прилаза и лепих погледа на околину. Једном речју, веома успешно спроводи свој посебан градитељски поступак, понашајући се при том онако како би то радили и стари анонимни неимари нашег старијег сеоског градитељства да су на нашем месту и са нашим савременим градитељским могућностима.

Архитектонски облици којима ствара своја здања нису бројни, шта више они су увек исти: велики кров, јако избачене и наглашене стрехе, пространи трем - и то је, рекло би се, све чиме Петровић ствара своје успеле архитектонске објекте, који су а то се и летимичним разгледањима изложбе може закључити, веома мало слични један другоме.

Да се може градити и другачије него како су изграђени и унакажени на "модеран" начин многи предели ове наше лепе земље, Божидар Петровић је овом изложбом недвосмислено показао и доказао. Он је такође указао и на неслућене могућности коришћења наше градитељске традиције као инспирације за изналажење савременог начина грађења и обликовања кућа, који би више одговарали земљи и поднебљу.

Зоран Б. Петровић

"ДАНАС" - Загреб, 14. јуна 1983. године

Поставши домаћин камерним излагачким приредбама и књижевничким наступима, Манакова кућа најрадије отвара своја врата остварењима прошлих стилских епоха. Тиме већ у старту успоставља одговарајућу атмосферу за усредоточност и контемплацију посјетилаца. Фотографије сагра-ђених објеката широм Србије, цртежи и скице аутора, понеки детаљ и рукописне забиљешке неимара о околностима градње, о жељама власника, о особинама природног кружја - то је садржај ове скромне али поучне изложбе: *Куће архитекте Божидара Петровића.*

Суштина је Петровићева опуса да су све куће грађене у традиционалном неимарском поступку српског сељака, углавном моравског подручја, али не у фолклорном "маниризму" с назначеним "рекламним" атрибутима изворне архитектуре, већ у конструктивној логици и мануелној техници локалних заната. Ако ту и тамо уочавамо понеки елемент новијег датума, то је одраз чињенице да ни тај шумадијски "геџа" није више оно што је био, да је сада "рурални житељ" и "индивидуални пољопривредни произвођач", с новом свијешћу и сувременим животним преокупацијама.

Древна логика: куће архитекте Петровића нису копије оригиналних настамби каквих још има расутих по питомим падинама Шумадије. Оне су конципиране да задовоље суврмене потребе корисника, без нарушавања законитости просторне организације и топографско-морфолошких матрица аутохтоног кућеградитељства. Уосталом, тко смије тврдити да данашњи власник куће за одмор не треба високи подрум у ломљеном камену - за вино, сир, алатке и "лимузину"!

Ако пријашњим генерацијама није била потребна пространа веранда и балкон, сувремени ће кориснци баш у овим елементима куће наћи посебну вриједност. Аутор ће све ове жеље уважити и уобличити по старим узорима. Створит ће куће урасле у терен, уклопљене у околину . . . оне ни по чему неће изазвати неповољну реакцију и евентуално питање проматрача: "Откуд ова кућа *овдје*?"

У овој фази убрзане урбанизације као мала дјеца радујемо се сваком помаку у прожимању свих настамби с околним простором, зеленилом, зраком . . . заборављајући да су то биле основне претпоставке за лоцирање сваке куће. Сељак је одлично знао што је осојна страна, оцједни терен . . . што значи граница ливаде и шумарка, одакле бију вјетрови и где има воде.

Право на видик, на приватност сусједа, дискреција као увјет оријентације и организације дворишта, логика кретања по изохипси, коришћење позадине терена за "дуплекс" . . .

све је то постојало у обичајном праву прије "урбанистичких увјета"! Жеља за индивидуалношћу и поседовање смисла за лијепо одражава се на избору "свог мотива" на капији и бунару, на "свом моделу" димњачке капе, резбарије на доксату и сећијама. Ове тежње откривамо и код Петровића у обликовању елемената древних конструкција.

Познавање заната: кроз све те наизглед безначајне детаље у пројектном и извођачком поступку огледа се истинско познавање неимарског умијећа, стечено не листањем "каталога узорака" већ током година у сталном дружењу с протомајсторима на терену. Петровић је упио мудрост градитеља, испоштовао поруке из давнина, сабрао их с постулатима данашње функционалности и преточио у остварења која чврсто леже на тлу и у окружју, која, такође чврсто, везују за се и корисника и случајног проматрача.

То је потпуно супротно чину надобудних креатора безбројних лицитарско-сценографских шарада, или "лунапарк" замкова, каквих има широм наших ливада, испарцелисаних за потребе "повратника" из градова у село. Ако се за икога може рећи да се пасионирано бави одређеним стваралаштвом, то се може рећи за протомајстора Петровића, који својим дјелима проповједа филозофију народног градитељства, који у овом обличју архитектуре кондензира и један вид хуманог живљења који је на измаку . . .

Александар Миленковић

Реч Бате Кнежевића, директора грађевинског предузећа "Градитељ", приликом отварања изложбе у Горњем Милановцу

Архитекта Божа Петровић упознаје нас са својим кућама, са својом визијом оплемењивања ових наших пејзажа, нуди нам једну будућу свакодневницу, која ће оку обичног посматрача подарити драгоцени склад и једноставност, а стручњацима могућност за нова трагања.

Можда је, ипак погрешно рећи: упознаје нас. Куће Боже Петровића враћају нам заборављене слике детињства, потиснуте "урбаним начином живљења", како се често карактерише садашњи градитељски тренутак. Негде иза врата Божиних кућа, остало је, чини се, мало носталгије за свакога од нас, али оне лепе, племените носталгије, не за прошлим временима већ за нечим драгоценим што је одувек било наше, али што смо успут затурили, дубоко у себи потиснули.

Тешко је у овом времену, када смо дозволили себи или су нам могућности дозволиле креирање властитих живота према бројним узорима, испуњавање жеља чак и када нисмо сигурни да су оне праве, тешко је, кажем, у овом времену бити стваралац а остати свој, остати доследан једном опредељењу и по много чему отуђен од збркане свакодневнице и уобичајених захтева оних који одлучују о реализацији пројеката.

Да није и немогуће, доказ је ова изложба, ови реализовани пројекти које гледамо.

". . . Тај проблем, поготову када је у питању везивање за наслеђе, одвео је многе у имитаторство и филклоризам. Таквих промашаја код архитекте Боже Петровића нема, напротив . . ." забележио је Божин колега, архитекта Иван Антић у публикацији поводом ове изложбе у Београду. Нека ми буде дозвољено да речима овог врсног познаваоца додам и неколико својих речи.

Нећу вам открити ништа ново, бар већини, ако кажем да је Божидар - Божа Петровић, архитекта и професор, наш суграђанин, наш друг, човек и стваралац који је део себе бесповратно оставио у овим нашим питоминама. Па и куће које гледамо и јесу и нису нове, али једно је сигурно: оне су наше, наше су данас исто онолико колико су то биле јуче или колико ће сутра бити, наше су онолико колико и подневље које нас окружује.

Хвала Божи што нас подсећа колика одговорност лежи на нама, градитељима, одговорност не само за објекте већ и за живот који ће се унутар њих одвијати.

Ако нас ова изложба наведе на размишљање и разговор, а повода за то има, онда је један од њених циљева остварен. Познавајући Божу човека и Божу градитеља, чини ми се да смем да тврдим да му је намера не да нас убеђује и опредељује, већ да нам једноставно покаже, са страшћу заљубљеника и мајстора, један од путева (градитељских) на којима можемо да пронађемо себе.

Уосталом, ту смо ми, ту је Божа, предлажем да заједно обиђемо и покушамо да отворимо врата његових кућа. Својом лепотом и једноставношћу оне управо на то позивају. Па зато проглашавам изложбу, а и разговор, отвореним.

Из часописа "МОЈА КУЋА", бр. 6, јун 1982. године

. . . Божидар Петровић је за неколико година у крају у коме је рођен изградио низ изузетно занимљивих стамбених кућа. Све су оне својеврсне по унутрашњем распореду, а нарочито по изгледу, избору материјала, међусобном односу мера и појединачним елементима обликовања. Заједничко

им је да су све без изузетка плод његовог врло одређеног става према наслеђеној - предајној архитектури Шумадије. Он без двоумљења из ње преноси готово непромењене детаље, елементе и делове, све то у материјалу, оном у коме су и грађене давно пре нашег неимарског искуства. Он тако успева да сагради складне куће које заиста пристају у природни предео и пејзаж Шумадије на већ проверен начин.

Божидар Петровић свесно, са пуном стручном одговорношћу, остаје при становишту да куће у пределима у којима их он гради треба градити и обликовати на тај начин, јер је то боље, како он каже, него се поводити за туђим и иностраним примерима. Његов архитектонски кредо усвојили су многи, те кућа које он пројектује има велики број у горњомилановачком крају, око Љига, као и на планини Рајац. Многе је Петровић цртао и започео, саветовао и помогао домаћину при изградњи, објашњавао мајсторима. Има их и велики број у овом крају, које су други, сами, али по његовом примеру, подигли.

Арх. Угљеша Богуновић

Из часописа "НАШ ДОМ", фебруар 84/2

Први мај 1983. године, београдске улице тихе и без уобичајене вреве. У новинама читам обавештења да архитекта Божидар Петровић, у Манаковој кући (објекат Етнографског музеја), приређује изложбу својих реализованих дела у духу традиције српског народа. Прилазим Манаковој кући. Звоним. Сам, без помоћи дежурне домаћице, пролазим поред двадесетак лепо опремљених паноа. На њима архитектура која привлачи поглед. На крију изненађење, наравно, пријатно, и ако се не варам већ истог дана проналазим број телефона Божидара Петровића.

Професор Божа помало сумња у моју одлуку: ревија "Наш дом" ће на свој начин открити новог и драгоценог Божидара Петровића!

Пред вама је кућа за одмор, са Рајца. Ова планина у Шумадији има највећи врх тек на нешто више од 800 метара надморске висине, што практично значи да је назначена кућа у питомини, у бојама пашњака и листопада. Архитекта је овде урадио таман толико колико је требало . . .

Архитектура овог песника из прикрајка није ни једноставна, нити решава проблеме композиције! Напротив, у игри белих боја, дрвета и ћерамиде, на кући са Рајца, видим, пре свега, отворен сукоб са многим традиционалним обележјима српске варошке куће. Божидара Петровића не занима доследно ритмичко понављање увек истих архитектонских елемената, симбола, материјала. Његови лукови у белом или изнад камена нису у дослуху, његови продори у кровним косинама су у директном сукобу са уџбеничким правилима, димњаци су му неконтролисано запосели језгро куће, све је уложио на две карте, на две фасаде. Али, ако баш хоћете да знате, то је управо оно што архитектонски став Божидара Петровића чини и ексклузивним и вредним! Овај архитекта уме да се игра и страстно забавља, уме да заборавља и да куће гради не улажући у њих само разум и знање из статике.

Арх. И. Млађеновић

Поводом израде типских пројеката за пострадало подручје Копаоника

Архитекту Божу Петровића сусрео сам на изложби његових радова у Манаковој кући у Београду под називом *Куће Боже Петровића* одржаној априла 1983. године. Као тадашњи републички секретар за урбанизам, стамбене и комуналне делатности учествовао сам у расправи која је тим поводом организована. За тадашње прилике изложба и поменута расправа били су изузетан подстицај напорима да се мењају токови дотадашњих, често некритички предузиманих стилова градње породичних кућа. Интензивна изградња породичних кућа у селима, па и у градовима, а викенд куће посебно 60-тих и 70-тих година, унела је толико хетерогеног и неодговарајућег у стил и начин градње да се тешко може рећи да су то куће овог поднебља. *Куће Боже Петровића* су нешто сасвим друго јер сежу и извиру из традиције народног градитељства, уважавају и уклапају се у амбијент и поднебље, а да су при том истовремено израз савременог у архитектури и градитељству.

Ратко Вујиновић

Реч др Бошка Бабића у дискусији поводом изложбе у Београду

У послератној историји наше земље, у тежњи за живљењем на нивоу савременог света, у сфери организације, високе технологије, замаха стваралаштва постигли смо изузетне крупне резултате. Нажалост, постигнућа у сфери материјалног богатства била су нагла, исфорсирана, без одговарајућег паралелизма по свом интензитету са

духовним развојем наших средина. Као последица таквог стања је и занемаривање позитивног наслеђа. Усмеравани несавладивом жељом ка новом, уништавали смо изузетне аутентичне вредности нашег поднебља. Нестајали су стари вредни архитектонски објекти села и градова. Често су нестајали и читави амбијенти. Градили смо нове објекте, лоше копирајући стране узоре. Лишавали смо се шарма старог за беживотно ново. Врло мало, скоро безначајно мало послератних архитеката, напајало се у свом пројектовању искуствима и вредним делима старих градитеља.

Садашњи мој краткотрајни боравак у Београду случајно је у време отварања изложбе у Манаковој кући. Срећна околност што сам имао прилику да посетим изложбу *Куће архитекте Боже Петровића*, наградила ме је сатисфакцијом сазнања да код појединих наших стваралаца у области архитектуре, наше старе градитељске вредности нису за увек покопане. Сама изложба остварења друга Боже Петровића има низ вредности. Изузимајући релацију старог и новог, пројектовани и изграђени објекти представљају духовита решења која маме поглед и изазивају жељу за њиховим поседовањем. У коришћењу материјализованих идеја и елемената из старе архитектуре, друг Петровић је показао изузетну инвентивност. Елементи старог у новој композицији задржавају своју изворну практичну функционалност и обликовану лепоту својеврсног чиниоца живо пулсирајућег крвотока целине. Изложба представља и поруку архитектима наше земље да се више напајају на врелима старог градитељског стваралаштва. У исто време изложба је и опомена да се престане са уништавањем до сада сачуваног вредног архитектонског наслеђа.

Реч арх. Зорана Јаковљевића у дискусији поводом изложбе у Ваљеву

Етнографски музеј у Београду организовао је 1983. године у Манаковој кући, једну помало неуобичајену изложбу за ову институцију - изложбу пројеката и изведених објеката индивидуалних и викенд-кућа архитекте професора Архитектонског факултета Божидара Петровића. Зашто је Етнографски музеј био покровитељ ове изложбе? Неупућенима се може учинити да је посреди стваралаштво у тесној вези са етнографијом, односно да је била у питању реконструкција традиционалних облика народног градитељства. Ако неко тако мисли, морам му рећи да је у великој заблуди. Била је то изложба архитектуре која само привидно подсећа на традиционално народно градитељство, архитектуре малих кућа али великих идеја и успелих остварења. Четвороводни кровови и примена одређених градитељских елемената и детаља у остварењима Боже Петровића интерпретирани су на начин који не имитира народно градитељство већ акцептира нову димензију креативног поступка у ауторском поимању архитектуре. Велике стрехе и до 2 m ширине на угловима, продужене и најчешће избачене преко дрвених тремова понекад су спуштене и до самог тла, дрвени стубови и наглашени косници, ритмови отвора у комбинацији лука и архитрава пружали су посетиоцима задовољство какво може да се доживи само кад су у питању права и истинска архитектонска остварења.

Народно искуство у грађењу бондручних конструкција и примени приручних материјала, заједно са системом антропоморфних мера, довело је временом до стварања складних облика, јасних пропорцијских односа и одређеног естетског значења. Нажалост, те вредности народног неимарства нису довољно уочене ни изучаване. Посреди је предрасуда, заблуда да архитектура саздана од трошног материјала нема трајних вредности. Слаб и трошан грађевински материјал какав је дрво, земља и понеки камен не обезбеђују дуговечност објекту, због тога таква архитектура никада није била предмет интересовања друштвене елите и њених пројектаната.

Цену такве заблуде платила је и наша традиционална архитектура грађена углавном од земље и дрвета али јасно обликована са складним пропорцијским односима и естетским порукама. Нажалост ништа од тих естетских порука није примењено у обликовању масовно грађене савремене куће.

У таквим околностима архитектура Боже Петровића представља нешто ново и посебно у поређењу са оним што се збива у области градње савремене куће. Својим обликом и складним пропорцијским односом куће Боже Петровића подсећају на најлепше примере традиционалног народног градитељства. Божа Петровић је један од ретких архитеката који је уочио вредност традиционалног градитељства и пронашао кључ за дешифровање симбола и естетских порука народне архитектуре. Његова креативна рука нарочито је дошла до изражаја у примени пропорцијских односа, обради материјала (дрво, камен, опека) и примени оригиналних конструктивних и обликованих детаља изведених на њему својствен начин.

Недавно ми се пружила прилика да на терену видим нека од остварења приказаних на изложби: куће у Прањанима, у Љигу, Дићу и Бањанима. Утисак са изложбе употпуњен је новим квалитетом, успелим уклапањем сваког објекта у природни и урбани амбијент, што се на изложбеним експонатима није могло тако добро уочити. У том погледу

архитекта Божа Петровић је прави и једини мајстор кога ја знам. Његови објекти срасли су са околином, они израњају из брегова, шума, воћњака и ливада и постају нераздвојни део природе и прави естетски знак околног пејзажа.

За архитектуру Боже Петровића у правом смислу речи можемо рећи да се надовезује на историјске облике народне архитектуре и органски повезује са тлом на коме настаје. Његова остварења имају не само вредност аутентичних креација већ и смисао културно-историјског белега који осветљава време и простор у коме су настала.

"Таковске новине", 23. фебруара 1984. године, Горњи Милановац

КУЋЕ БОЖЕ ПЕТРОВИЋА

Постављену изложбу фотографија, цртежа и скица, планова кућа које је пројектовао архитекта Божа Петровић, професор Архитектонског факултета из Београда, у општој пометњи изазваној снежном олујом, веома мали број посетилаца је имао прилику да види.

А имало се шта видети. На паноима, као старе шумадијске лепотице, топлином дрвета, камена и ћерамиде, оглашавале су се модерне куће враћајући посетиоца у детињство, у бакину причу о огњишту и бакрачу врелог млека над њим.

У наше, новокомпоновано доба, у жељи да превазиђемо сопствену заосталост и достигнемо некакву Европу, одбацивали смо и сопствене вредности, губили идентитет и најчешће завршавали у неукусу.

Посебно је то изражено у музици и архитектури. Својим решењима стамбених објеката који су изграђени у Шумадији или би ту требало да се граде, професор Петровић нас опомиње да се не уваљујемо у каљугу неукуса. Његове куће су типично шумадијске, посматрано споља, а европске - изнутра.

Оне не кваре амбијент наших зелених брежуљака, напротив, оплемењују га и штите, чине да Шумадија остане Шумадијом. А то што оне у приземљу имају гараже за аутомобиле, што су опремљене централним грејањем, купатилима, светлим пространим собама, то је она наша Европа, смештена на Балкан, у Шумадију.

Стога посетиоци и не могу да сакрију жељу да и сами сагради такву кућу, као ни стид они, који су у наше питомо поднебље сместили стрму алпску или четвртасту . . . кућу без крова па не може да се одреди да ли је арапска или јапанска.

ТЕКСТОВИ ИЗ КЊИГЕ УТИСАКА

Говорећи одушевљено о књижевном делу Милована Глишића, мој професор књижевности у ваљевској гимназији 1936. године, поред осталог је рекао: "Децо, да Милован Глишић није написао ништа друго осим *Прве бразде*, ушао би у књижевност".

Куће архитекте Боже Петровића, иако представљају само један, по обиму мањи део његове богате и разноврсне архитектонске делатности, сврставају га у изузетне ствараоце.

Оне на најбољи начин одговарају потребама корисника. Грађене од материјала прикупљених тако рећи на лицу места, оне нису скупе.

Садрже све што је било добро и лепо у нашим старим народним кућама, а савремене су. Оне су изузетно лепе и свака за себе је једно ремек-дело. А изнад свега, оне су куће нашег поднебља, нешто посве ново и јединствено у нашој савременој архитектури.

професор др П. Јовановић

Велика је радост и срећа, не свакоме доступна, видети оволики број реализованих радова толико блиских човеку коме су и намењени.

академик проф. Ђурђе Бошковић

Драго нам је што кроз твоје радове препознајемо део нашег краја. Својим радовима си сачувао замисли наших старих добрих мајстора.

Срдачан поздрав, Драгомир Нинковић,
земљорадник из Дића

Не могу да пронађем толико лепих речи којима бих изразио сву лепоту оплемењеног националног стила у неимарству породичног огњишта. Нека нас послужи срећа и нека се савремени и будући неимари инспиришу овим што смо данас видели у овом изложбеном дому . . .

Д. Топаловић

Алал ти вера, драги мој Божо! Срдачне честитке, много дивно и добро. Бори се и даље да буде што више оваквих објеката и пројеката, да се вратимо на праву изворну архитектуру. На жалост (част изузецима), околина Београда, Шумадија, Поморавље, ужа и шира Србија у пројектовању и зидању напустише наш лепи традиционални стил у градитељству села и варошица после рата и приступише остварењу дојошких наказа на општу срамоту нашег заната.

Ова твоја изложба је сигурно поправни испит по овом питању.

Живели! Срећно! Ђорђе Д. Нешић

Предивних утисака и уверење како треба радити напуштам ову изложбу с надом да ћеш и даље овако наставити и тако васпитавати нове генерације да наставе твојим стопама, тражећи ослонце и инспирације у нашем богатом градитељском наслеђу. Искрене честитке, Твој бивши ученик.

Архитекта Златомир Јовановић

Само онај тко је барем једном у животу у било чему покушао до краја остварити квалитет и тко је издржао у томе може схватити колико се иза овог приказаног резултата крије љубави према градитељству и према људима који ће то уживати.

Колико енергије и истрајности у околностима, које често не иду у сусрет племенитој тежњи, колико судбинске отпорности према комерцијализованом успеху. Зато је овај други успех истински, не само због приказаног већ и због тога што задужује све оне које се баве остварењем простора за живот да наставе и продуже трагање за разјашњење дилеме која је у стварању овог аутора имплицитно присутна.

Како остварити органску равнотежу између ишчезавајуће завичајности и савремених потреба и могућности: да ли дословним, пасивним, небулозним копирањем елемената традиције, који су настали у другим околностима, или креативним преобликовањем тих елемената у савремене форме које су само асоцијативно везане уз оне слике које људима значе завичај.

Изазов тежак и везан за многе ризике. Сватко, па макар и само један међу нама, који је ишао путем таквог изазова, драгоцјен је за друге који исто покушавају. Хвала му што је издржао . . .

Арх. Игор Тош, Загреб

Промоција књиге "ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ И ПОДСТИЦАЈ"
(Дом књиге "Просвета" Крагујевац, 18. фебруар 1987)

После свега што је о изложби и књизи посвећене делу архитекте и професора Боже Петровића написано и речено са трибине на јавним скуповима, а још више у разговорима људи од струке, биће веома тешко рећи ма шта више што се већ раније није чуло.

Ипак остаје потреба да се и у овој, а и у свакој другој прилици дода и проговори још понешто. Захтева то, и више од тога, обавезује, клима и прилике какве владају у овој области код нас.

О чему је реч. Експлозија грађења, у селу, и у граду, економски несхватљива, а често и материјално неодржива усмерила је градитељство у правцу који би иоле трезвен човек тешко могао да прихвати. Сведоци смо да се свугде, или готово свугде, граде велика скупа здања, чију потребу тешко да би и сами они који су их замислили и подигли могли да објасне и оправдају. Велике, често четвороетажне грађевине, стрмих двоводних кровова, украшене разнобојним каменом и пластичним украсима, стила који није наш, народни, ни увезени европски - већ онакав какву у свом сиромаштву духа човек замишља савремену европску кућу, ничу уз градове, по селима, па чак и уз сасвим мале градове, који су једва одмакли од села. Зовемо их "викендице", иако готово да немају никакве везе са правим значењем и садржајем мале, скромне пољске куће за одмор, какву Европа, и западна , и источна, познаје.

Код таквог стања и климе која све то прати, појава двадесетак или нешто више остварених кућа професора Боже Петровића, уз далеко већи број студија и још нереализованих замисли, има посебан значај.

Зналачки мудро, са вештином својственом само човеку који је остао везан за тло и поднебље из којег је поникао, он код обликовања својих архитектонских замисли, уз природне материјале са којима се код нас од искона гради, доследно користи и архитектонске елементе градитељства стваног вековима у народу. Куће Боже Петровића, по концепцији, просторним решењима су савремене грађевине, у којима је инвенцијом архитекте-ствараоца успео да задржи оно што је код народне архитектуре и највредније - његове, још увек непревазиђене просторне и ликовне вредности.

Због тога се ове куће и појављују у за нас преко потребном тренутку, као весник нових, свежијих струјања у

овој области, као покретач акције којом бисмо могли превазићи, још увек растућу поплаву лошег укуса.

Да се искористе несумњиве вредности архитектонског наслеђа није код нас ново. Овакве покушаје наша историја архитектуре бележи још од краја прошлог века. Од тада много пута се покушавало, па одустајало, тако да готово ни један од бројних покрета, који су на махове били снажни и имали велики број следбеника, није имао снаге да ухвати дубљи корен. Задатак претежак, број елемената које треба повезати и ускладити велики, прави кључ није пронађен.

Зашто о овоме посебно говорим. Већ и овако сажето испричана историја ових кретања у архитектури показује колико је то област, која уз много труда и инвенције, тражи и посебну упорност. А рад и деловање професора Боже Петровића имали су и још увек имају, уз остало и ово последње. Његове куће, настале у једној градитељској клими која вапије за променама, усредсређене на једну ужу област грађења, изборила су своје место у нашој новијој архитектури.

Можемо да замеримо нашем пријатељу-мастору-градитељу што-шта, што се, узгред речено може учинити и свакоме од нас код било којег посла, а не само код овог нашег градитељског, дозлабога сложеног. Архитектура, уметност обликовања и организовања простора сложенија је и комплекснија од свих других уметности. Свако, ко се бар мало огледао у овоме послу, зна колико је тешко ускладити све чиниоце који утичу на коначан лик једног архитектонског дела - од наизглед тако једноставних ствари као што је избор и набавка материјала, сарадња са мајсторима, па до можда и најтежег - изналажење заједничког језика са наручиоцем, таквог који не би водио у компромис.

Тек имајући све ово у виду постајемо свесни вредности и значаја подухвата професора Боже Петровића. Увиђа се да су овакви наизглед мали продори, суштински неизмерног значаја, и то најпре за нашу културу, не ону уског круга одабраних, већ културу знатно ширег круга. То су, рекло би се, они мали помаци напред, који својим збиром стварају трајније резултате. Покретачи који вуку напред.

Пожелимо само да их је више.

Ранко Фидрик

О кући, Вуку и Божидару

Сигурно нећемо претерати ако устврдимо да је кућа - као најупадљивији елеменат сељачке материјалне културе -примарна за стварање типичне представе о животу на селу. Међутим, погрешићемо ако се и овим поводом не обратимо Вуку, његовој години.

О народном градитељству Рјечник садржи грађу више од 220 речи. За типове зграда ту су: колиба, савијача, кухача, савардак, стрница, огњарица, кровињача, лубњача, изба, клијет вајат . . . Вук овако објашњава конструкцију зграде: "Кућа од сјека", тј. од дугачкијег и дебелијех брвана која су на крајевима (и на углима од куће) усјечена једно у друго; ако је ово тако сасјечено да крајеви од брвана не стоје напољу, онда се зове слепи сјек. Оваква кућа у Јадру зове се *на ћертове*".

Значајна су и запажања Сретена Вукосављевића о кући: "Потреба удобности и потреба репрезентације преплићу се . . . чак се за понеку потребу репрезентације јасно види да је ранија и јача од потребе за удобношћу." А Вук је о томе записао следећу пословицу: "Куће колико те може покрити, а баштине колико ти око види!"

Поводом Петровићеве изложбе и књиге, мора се и ово истаћи: не ради се само о градитељском наслеђу и шта и како с њим, већ и о традицији уопште, која је и ризница надахнућа, а у понечему и оптерећење. Смемо ли се тога наслеђа олако одрећи, и у име чега? А нисмо Јапанци да вешто спајамо древно са савременим. Зато се у Божидаровом послу све што није неуспех, може сматрати успехом.

Ново време је донело убрзане промене, али је сличних било и раније. "Некад сељак у Србији није толико тежио за напретком и толико уводио новине, и у кући - писао је Јован Цвијић - колико до првих десетина XIX века а сада све више, и промене би у облику куће и распореду њених делова биле још веће да није сељанке . . ." А сељак је и онда путовао, разгледао и усвајао, али није претеривао. Као да га је опомињала народна клетва. "Кућа му се кућерином звала!" А баш такве су никле дуж наших друмова, ређе у језгрима села. У наше време као да је апсолутизована она народна: "Своја кућица, своја слободичица!"

Иако данас о градитељском наслеђу знамо неупоредиво више, имамо се итекако чему дивити, у конструктивном погледу, функционалности или духовитости решења -одгонетати и надахњивати се. Знамо такође да се село локацијски окренуло према тржишту, да слика домаћег живота и рада има нову димензију, да се и у селу јавља вишак слободног времена и да је сељак све мање спреман да се лишава и одриче потрошње.

Прихвативши се тешког и одговорног посла, професор Божа је савршено добро знао: "Ласно је говорити, ал´ је тешко творити!" Надахнуо се Божидар још у младости својој лепотом народног градитељства, загледао што то неимари

из Осата или Пирота по Србији раде, али не зато да "дело руку њиховијег" епигонски понови. Гледао је и даље око себе и испред нас, савршено разумевши промењену садашњицу и латио се "пројектовања у духу", али не на прву асоцијацију као они послератни композитори "народних песама у обради", већ више и боље.

Свеприсутно је Петровићево залагање, делом и речју, за сеоску кућу, просторно организацијски и ликовно-естетски примерену савременим потребама и захтевима корисника; за склад и хармонију између неимарских резултата и природне средине у коју се зграде уклапају. Он се одлучно супротставља буквалном опонашању самониклих градитељских облика, надахнуто се угледајући и напајајући на изворштима неимарске традиције.

Осим што пројектује за "своју душу", професор Божа то првенствено ради за корисника и претходно га помно идентификује: то је сада неки други сељак - често заиста тзв. пољопривредни произвођач, нема ту многочлане фамилије - једва је и једног сина успео да веже уз оно што су од дедова наследили (сви као да знају ону Вукову: "Боља је сложна инокоштина, него несложна множина!"), у селу је већ одавно струја, код неких у кући и вода, механизација зацарила; сточарство - где га има - интензивно; млеко се одвози свакодневно, житарице једнократно скупљају у силосе. Божину кућу да има и неко од "полутана" - оних у искораку од села према граду, "гастарбајтера" што још увек лутају по свету.

За сељака - домаћина, пројекат је полазио од процеса рада као одређујућег и средишњег момента начина живота. Таквом наручиоцу је потребна модификована кућа, а не и вајат; амбар је скоро непотребан, млекар како коме, стаја мора бити нека друга, бунар је ту само "злу не требало", неопходне су неке нове настрешнице: за трактор, прикључне машине, па и камион - а све то да не буде рогобатно, да не штрчи и боде очи, да је материја али да је "у духу". Пекао се Петровић на стотину ватара, "у огњу био, а не изгорео!". Вешто је избегао повратак у непримерени свет "сеоске идиле" и "идиличне сентименталности", окрећући се разумно и осећајно стварању поетике данашњице.

Али наручилац није само тежак који од земље живи, ту су и они који би да лето проводе у кућама налик на домове својих предака, дакако много конфорнијим од њихових, па затим који алпски кров сматрају непримереним за шумадијску питомину, и, најзад, они који би да се шепуре као поборници, заговорници и заштитници "осавремењене традиције", посебно у градитељству. Како их је све више, било би добро да протомајстор Божидар има повише следбеника: мајстора, калфи и шегрта, целу тајфу. Била би то крајем овог хиљадугодишта "рудничка неимарска школа" након осећанске и пиротске из прошлог столећа. Јер овај професор и градитељ настоји и највише успева, без сувишног естетизирања и претеране артифицијалности, да створи истински радни и животни оквир за човека нашег поднебља и за наше прилике.

Дакако да је врлина сваког истинског стваралаштва самокритичност, безгранично проверавање и самоконтрола. Да је то тако најбоље ће показати следећи пример. На недавно одржаном научном скупу, свеопшту пажњу нису привлачили "они којима је све јасно", већ тихи етномузиколог - са значајним начним доприносом, који је са колегама и слушаоцима поделио само питања. Чинило се свима као да је у салу ушао с препуним џаком упитника на леђима. Управо таквом упитаношћу одликује се професор Божино понирање у суштину онога што обликује: наћи оправдање, смисао и разлог свог постојања (Ваљево); не ради параде, већ ради истине (Љубостиња); задатак доста тежак, али решен (Рипањ); свакако вреди покушати (Прањани); због -власниковог-сна вреди градити (Г. Милановац); димњак уљез, могло би без њега (Раља); срећнија околност би била да су уместо баџа уграђени лежећи кровни прозори (Тара); и, оно врхунско: Ако има посртања, и оно је људско (Иришки Венац). Упире се и напиње, јер на муци се познају јунаци (Брђани).

У Србији су, по Цвијићевој подели, биле старовлашке брвнаре и моравске куће, као и оне новије мачванке, шумадинке, богатинке, ердељке. Тако их је разврставао - по распрострањењу. А по пореклу мајстора што су их правили, биле су то осећанске, пироћанке и црнотравке. Парафразирајући Цвијићеву поделу, данашње куће нашег протомајстора су "рудничанке" по настанку, а "божидарке" по осмишљености. Парафразирајући Вукову пословицу: "Будале куће зидају, а мудри готово купују" додајемо: Да, ако их је професор Божидар исцртао.

Душан ДРЉАЧА

Промоција књиге је празник.

Појава књиге о архитектури ретка је свечаност у нашем граду.

Књигу која је вечерас пред нама, написао је архитект Божа Петровић. Име добро познато у кругу те струке. Професор Петровић је дао озбиљан допринос градитељству Србије (и Крагујевца) радећи као наставник, као конструктор, као пројектант и планер. На свим тим пословима оста-

вио је утисак неимара са израженим ангажованим личним ставом према актуелним проблемима грађења.

Сада је пред нама са књигом о кућама које је пројектовао. Књигом са карактеристичним насловом, који везује наслеђе и подстицаје. Судове о њој даће читаоци и компентентни стручњаци. За ову прилику може се констатовати да је реч о архитектури која напушта интернационални стил касне Модерне, удаљава се од прагматичне и технократске филозофије грађења и приближава се оним токовима Постмодерне који једним делом припадају савременој архитектури, а другим су окренути традиционалном градитељству. Удаљава се од солитера, и окреће наслеђу старе српске куће.

У неким земљама (Јапану, Финској, Шпанији . . .) на том спајању савременог и наслеђеног створене су ахитектонске школе изразитих регионалних вредности.

О томе вечерас треба да буде разговора.

Верујем да је Крагујевац право место за такве теме. Из разлога:

- Што је, као културни и универзитетски центар обавезан да учествује у преиспитивању културних токова. Па и у архитектури.

- Што је највећи број овде присутних, а посебно архитеката, васпитаван у духу савременом, интернационалном, а често и некритички помодном. А ти Крагујевчани носе у себи још из детињства културне обрасце шумадијског градитељског наслеђа. Обрасце према којима се нису, можда увек односили са дужним поштовањем. Које нису довољно искористили као подстицај и знак идентитета.

- Што је Крагујевац један од центара у Србији у који се вековима сливају токови досељеника. Развијају га и граде, чак и последњих деценија, доста различито од градова сличне величине. Много више породичним кућама него вишеспратницама. Да ли је то само израз економских и техничких околности, или је и жеља већине Крагујевчана да живе у својим домовима - огњиштима, а не у становима као машинама за становање?

Ако су ово неки од могућих разлога за вечерашњу заинтересованост вас који сте у таквом броју дошли, молим вас да промоција почне. Дом књиге "Просвета" је, сасвим сигурно, право место за казивање о књизи, о архитектури и односу Крагујевца према тим темама.

Молим Видосава Стевановића као домаћина издавачке куће "Просвета" и као писца који је савремена књижевна дела градио на наслеђу овог краја, да започне разговоре поводом књиге "Градитељско наслеђе и подстицај" архитекте Божидара Петровића.

Мр Верољуб Трифуновић, д. и. арх.:

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ
Куће арх. Боже Петровића, Етнографски музеј, 1986. (Књижевне новине 1987)

У освит године којом обележавамо двестогодишњицу рођења Вука Стефановића Караџића, појавила се, у изда-њу Етнографског музеја у Београду, једна изузетна књига, са знамењем Вуковог јубилеја. Садржи приказе двадесетак кућа за индивидуално становање и одмор, неколико кафана и мотела (фотографије, скице, основе, ентеријере, пропратни текст), изграђене у карактеристичним пејзажима Србије најчешће на падинама Рудника и Рајца, а према пројектима архитекте Божидара Петровића. Етнографски музеј у Београду уз помоћ Републичке заједнице културе Србије и Института за архитектуру и урбанизам Србије поклонили су нам ову не велику али драгоцену књигу -сведочење о вредном и племенитом напору чувања и обогаћивања традиције и народне баштине у градитељству. Куће које је пројектовао архитекта Божа Петровић стоје у складу са природом и са културном традицијом народа. Градитељски опус Архитекте Петровића на најбољи начин доприноси да се на пространствима Србије и друкчије него што је уобичајено савремено гради, да се успешно следи а не слепо копира градитељско наслеђе још увек присутно на тлу Србије, забележио је академик Бранислав Којић у предговору књиге.

Не велик али изузетно значајан опус Боже Петровића професора Архитектонског факултета у Београду, може да послужи као "путоказ својеврсној стилској синтези заснованој на оригиналном поимању наслеђа и тежњи ка индивидуалној пројектантској интерпретацији његових вредности преобликованих у свеже и узбуђујуће форме, блиске сензибилитету данашњег човека . . . Лишено сваког подржавања, непосредног преузимања или копирања. Петровићево везивање за архитектуру претходних времена мотивисано је настојањем да се стваралачким чином успостави прекинути континуитет и да се тако у савременом пројектовању објеката у слободном простору, на начин којим се обезбеђује целовитост и сигурност замисли уносе заборављени и неправедно потиснути елементи старог грађења, који су га чинили хуманим и прилагођеним потребама и захтевима човековог живота" (Радомир Станић у огледу о делу Б. Петровића).

Ова књига као и само дело професора Петровића имају изузетан друштвени и културни значај. Лепота и складност пројектованих кућа потврђује не само знање и умешност

аутора, него и универзалистичку и антрополошку усмереност тзв. сеоске куће и народног градитељства. Ове куће су лепе јер су самосвојне, достојанствене, препознатљиве и непретенциозне. Оне су стварно "по мери човека", али не због својих физичких димензија; материјал и боја зграда, једноставност линија и умешна игра детаљима, сигурност и лепота ентеријера, прилагођеност природи и усклађеност са окружјем указују на одговор о смислу и сврси пројектовања стамбене зграде, без обзира да ли индивидуалне или колективне. Божа Петровић показује да се индивидуална кућа може пројектовати и градити на трагу народне баштине и традиције, а да се при томе не мора умањити креативни допринос и лични печат градитеља. Транспоновање наслеђа и употреба традиционалних елемената нису циљ нити разлог сами по себи, нити су пак плод намере да се докаже постојање и вредност историјског. Делање на трагу традиције вођено је убеђењем и спознавањем исконских и универзалних вредности градитељског наслеђа и потребом да се ове вредности продуже и надграде: то је неоспоран допринос успостављању и богаћењу континуитета културног развоја једног народа.

Темељећи се на баштини, Божа Петровић је градио оригиналне и препознатљиве куће, лепе за очи и удобне за коришћење, за разлику од великог броја "оригиналних архитектонских доприноса" без духа, лепоте, стила и сагласја са околином, које су преплавиле Србију и приградске зоне већих градова. За жаљење је што настојање архитекте Петровића и, морамо рећи, ужег круга просветљених градитеља индивидуалних кућа нису имали већег утицаја у протеклом периоду интензивне изградње у Србији. Изглед кућа уз магистралне и друге саобраћајнице у Србији (а и у другим деловима земље) показују надмоћ лошег укуса и немоћ да се одупре површном поимању смисла и домашаја градитељског подухвата. Можда би оваква и сличне едиције могле да буду подстицај не само млађим архитектама него и власницима будућих зграда да пооштре критеријуме у процени уметничке димензије архитектонског пројекта. Јер, како рече један архитекта, колега Боже Петровића, архитектура постаје уметност, уистину уметничко дело тек онда када уметник зажели да је пренесе својим цртежом на папир. Верујемо да ће се, за разлику од многих кућа пројектованих на традицији "модерне" архитектуре и с намером да се потврди аутентичност пројекта и новчана снага власника, куће архитекте Боже Петровића наћи на акварелима и графикама многих уметника.

Ксенија Петовар

ТРАГОВИ ДЕСТРУКЦИЈЕ КУЛТУРНЕ СВЕСТИ

(Политика, 16. 4. 1988)

Градитељски неукус и хаос захватили су Србију последњих година - Како је могуће да брига за заједничка добра и вредности буде тако олако препуштена свакоме на милост и немилост.

"Србију су прекриле штитасте ваши". Овим речима је професор архитектуре Божидар Петровић изразио своје архитектонско виђење градитељског неукуса и хаоса који су захватили Србију последњих деценија. Да ли само градитељског? Ово питање управо долази из инспирације које читалац добија из његове књиге "Градитељско наслеђе и подстицај" (изд. Етнографски музеј у Београду 1987). Ово још теже пада када се зна за двадесетогодишњицу (готово) усамљености арх. Божидара Петровића у настојањима да своје градитељство супростави нарушавању амбијенталних основа живљења свога народа.

Нарушавање лепоте окружења лишава човека осећања присности са елементима тог окружења јер човек мора волети оно што му је неопходно. Кућа дом је сигурно то. А кућа, као и све остале потребе, ако су лишене љубави људи, изложена је опасности да буде напуштена. Жеља за лепим је утолико већа уколико је већа везаност за објекте потреба. Осећај лепог се изграђује, усавршава и негује дугим развојем културе. На њега се калеме изданци из других култура што тражи промишљеност. Међутим, ако се посече корен и засади сасвим ново биље, несклад се може појавити. Ако ништа друго, природна средина може одбацити или изоловати нову садницу. Такву младицу човек може сматрати потребном па ће је пустити да задивља не очекујући од ње да му бехаром улепша свако пролеће. "Ниједна светлост није јасна као она која долази из давнина, ниједан корен није дубок као стари. Уколико је тама гушћа утолико је светлост јача, уколико је корен дубљи утолико су гране пркосније на шиби ветрова". Ове речи Милана Кашанина су управо биле подстицаји неимарству Божидара Петровића. Као сваки осетљиви и искусни делатник духа, Божидар Петровић је у својству архитекте покушао да се својим делом одупре "тиранији неукуса и кича која се обрушила на наше просторе у виду викендашке и друге изградње". При том он води рачуна о томе "да се савремени функционални и строго наменски простори могу изградити уз транспортовање архитектонских вредности претходних времена".

Љубав и носталгичност

У Српском народу и његовој култури видљива је љубав па и нека носталгичност према кући. Чак и речима које означавају разне типове кућа скоро да се открива право тепање које човек упућује својој љубави. У Вуковом речнику се могу наћи многе такве речи: колиба савијача, кулача, савардак, стрница, огњарица, кровињача, лубњача, изба, вајат . . . "Моја кућица - моја слободичица" и многе друге изреке богато изражавају ту љубав.

Могуће је поставити питање: откуда онда овај неукус који данас руши амбијенталну и људску удобност и лепоту? Зашто је архитекта Божа Петровић тако усамљен у борби против њега?

. . . Колико знам, нема земље (цивилизоване) у свету у којој се брига за заједницу препушта, у било којој области, укусу или неукусу појединаца. Био сам сведок рушења недоличне куће у Бретањи (Француска). Винарски трговац је саградио ту кућу у виду винског бурета. У Бретањи постоји правило: бели зидови - црни кров. У оквиру тог правила машти градитеља је остављена слобода. Тако сваки намерник који се упути у ту земљу, чим у њу уђе, зна да је управо тамо где се намерио. Такву земљу воле и странци да посећују јер желе да проведу неко време у неком амбијенту који има друкчију лепоту - ако је има. Сви људи су склони да прихватају новотарије. То је добро. Поготово сиромашни људи који трбухом за крухом одлазе у стране средине. Нашавши тамо хлеб, они еуфорично прихватају културне творевине средине која им је тај хлеб дала. Зато ваљда и наши "гастарбајтери" граде у својим селима Ајфелове куле по двориштима, сликају по фасадама кичерске фреске с мотивима из Бечке шуме, тиролске поточиће и нордијске галебове, Геновеве и лабудове.

Загледати се око себе

Архитекта и градитељ Божидар Петровић остаје усамљен, уз неколицину својих колега, у борби против градитељског кича, стихијског увоза страних модели и погубност имитаторства који заједно чине амбијент некултурним и стога ружним. Он се труди да нас увери да "културни модели увезени са стране успоравају схватања наше националне реалности . . . да модернизација која априорно одбацује проверене вредности прошлости води у површност и сервилну копију страних узора. Како избећи културну инфериорност и духовну капитулацију?" Ово питање Б. Петровића упућено је нама свима без изузетка. Обавезу да на њега одговоре имају најпре они који у организацији друштва носе одговарајуће функције. Ко даје дозволу за градњу кича? Колико је наших архитеката отишло у "гастарбајтере" а колико их ради у "комуналним одељењима" од општина до Републике? Зар је могуће да у савременом друштву брига за усавршавање квалитета живота често лежи на људима који уопште не могу да схвате да наслеђу у архитектури треба прићи као "интелектуалној и духовној шанси која би нам омогућила да превазиђемо једно стање и дођемо до првих вредности у једном времену које те вредности и заслужује".

Ако боље осмотримо око себе данас се тешко можемо ослободити песимизма. Поред нарушених пејзажа "алпским" крововима по питоминама Шумадије, сваком путнику кроз Србију мора застати дах при пролазу поред многих сеоских гробаља. Живот на овом свету је увек био својеврсна пројекција живота у "свом селу". Није стога ни чудо што се и тамо сместио овоземаљски кич у виду "споменика" којим сами своја гробља скрнавимо. "Споменици" са фићама, телевизорима, кухињама и трпезаријама су својеврсна гротеска деструкција свести о разликовању узвишеног и скарадног. На жалост и та деструкција је произашла из нефункционисања друштвене контроле којој основна сврха мора бити спречавање бујања патолошких појава у друштву. Морамо се зато сасвим озбиљно запитати: како је могуће да општедруштвена брига за заједничка добра и вредности буде тако олако препуштена свакоме на милост и немилост?

Трагови ове деструкције културне свести су видљиви и у другим сферама духовних творевина. Новокомпонована "народна" музика је у том погледу најприсутнија због буке коју прави.

Да се деструкција културне свести заустави, неопходна је реконструкција и ње саме и многих других сегмената заједнице којој припадамо. Да се то достигне није неопходна нека велика мудрост. Архитекта Петровић је својом књигом показао да је потребно само мало загледати око себе и иза себе како бисмо пред собом открили лепоту, хармонију и спокојство. Ова књига нам може послужити као истинска инспирација не само за ренесансу нашег градитељства већ за многе друге ствари са којима не смемо бити задовољни. Ова књига и досадашњи рад њеног аутора нам јасно кажу: потребно је само да радимо. Да се бавимо мало више собом а и на одговоран начин и уз знања која нам, сигуран сам, не недостају. Уместо да га извозимо као "вишак" ставимо га на своје место.

Радослав Стојановић

ГОВОР
ДРАЖИМИРА МАРУШИЋА
НА ОТВАРАЊУ ИЗЛОЖБЕ ПРОФ. БОЖИДАРА ПЕТРОВИЋА
21. АПРИЛА 1994. ГОДИНЕ

Поштована господо,

Овде смо да изложбом једноставног имена "Куће архитекте БОЖЕ ПЕТРОВИЋА" одамо, пре свега, признање изврсном стручњаку и нашем потврђеном пријатељу. Посебно ми је драго, што је овај догађај уприличен као део обележавања Дана подизања II српског устанка и Дана наше општине. Србину, какав је професор БОЖА ПЕТРОВИЋ, такав повод и приличи.

Ја нећу говорити о ономе што треба да каже језик струке. О томе ће боље и више Проф. архитекта ЗОРАН ПЕТРОВИЋ, БОЖИН пријатељ и колега.

Ја бих да проговорим о човеку чија дела данас на овај начин представљамо.

Професор БОЖА ПЕТРОВИЋ није рођен у Горњем Милановцу, али нам то не смета да га сматрамо својим. Не само за то што је овде учио Гимназију, већ пре свега за то што се деценијама свесрдно трудио да нашем граду и његовој архитектури сачува душу.

За Горњомилановчане он је одувек овде и никада није ни одлазио. Тај утисак не вара, јер је БОЖА са нама увек кад овај град започиње нове пројекте, када нам је од свега потребнији савет цењеног стручњака, који нас воли и коме верујемо.

Тако је било и пре неколико месеци када без њега нисмо могли да започнемо један велики подухват - изградњу Музеја II српског устанка у Такову. Он је на том послу својски запео због нас али више од свега, како једном сам рече, због ове ојађене Србије чији смо велики дужници. Рекох да нећу, а и не могу, да дајем стручне оцене. Али, могу о нечему, зашта човек не мора да буде стручњак, да би приметио и осетио. Беше иза нас један период искомплексираног трчања за белосветским примерима. У жељи да превазиђемо сопствену заосталост одбацивали смо и своје вредности и често завршавали у неукусу, у свему па и у архитектури.

Професор БОЖА ПЕТРОВИЋ, нам је својом стручношћу, својим уметничким геном и српским нервом помогао да се враћамо себи, да Шумадија буде Шумадија. Куће архитекте БОЖИДАРА ПЕТРОВИЋА одишу пре свега топлином сопственог поднебља. То може само човек који целу Србију најрадије препозна у стиховима Момчила НАСТАСИЈЕВИЋА, који кажу: "у завичају мом згурени кровови ћуте, и миле воде, и дим по земљи се краде".

У осталом, како неко једном приликом рече, ту је БОЖА, па предлажем да заједно обиђемо и отворимо врата његових кућа. Својом лепотом и једноставношћу оне нас саме позивају.

Хвала!

БИОГРАФИЈА БОЖИДАРА ПЕТРОВИЋА

Архитекта Божидар Петровић, редовни професор Архитектонског факултета у Београду, рођен је 1922. године у селу Дићи, општина Љиг. Основну школу завршио је у месту рођења, а гимназију у Горњем Милановцу. По демобилизацији 1946. године уписује се на Архитектонски одсек ондашњег Техничког факултета у Београду на коме је дипломирао 1952. године. По дипломирању се запослио у Енергопројекту, где је остао до избора за асистента на Архитектонском факултету у Београду, јануара 1956. године.

Године 1963. објављује са П. Јовановићем Универзитетски уџбеник Статика I и II.

Од јануара 1970. године, одлуком катедре за Статистику конструкција поверена му је настава предмета Механика и Отпорност материјала, а од школске 1972/73. године и предавање из Теорије система.

И поред оптерећености наставом из предмета Механика и отпорност материјала, архитекта Божидар Петровић прати, изучава нову и савремену материју која улази и у свет архитектуре - Теорију система.

Увиђајући значај савремених метода рада он чини да ова материја буде предспрема за обуку архитектонског пројектовању, полазећи пре свега од тога да архитектонско пројектовање, по својој природи, није ни рутински ни детерминисани процес, а резултати поготову, већ да је у питању увек истраживачки напор са свим одликама своје стохастичке природе. У току тих његових напора и залагања он објављује: Елементи опште теорије система, Планирање и одлучивање, Ентропијске мере диференцијације, Системи и простор, Могућност истраживања архитектонског пројектовања са гледишта теорије модела, Прилог егзактном приступу проблемима у процесу архитектонског пројектовања, Могућност каталошког пројекта, Теорија система и информација и др.

Осим наставничког рада Божидар Петровић руководио је израдом више комплексних истраживачких студија: Студија за решавање и изградњу насеља Ел Мулак у Египту, Студија за пројекат изградње насеља "3 километар" у Бору, Студија за изградњу монтажног система НС/71, Системска студија за III елемента просторног плана Републике Србије, Студија за обнову и изградњу подручја Копаоника.

За више индустријских постројења и фабричких целина дао је урбанистичка и архитектонска решења, као што су: Фабрике лекова "Галеника" - Земун, Фабрика гуме "Тигар" -Пирот, Фабрика гуме на Цетињу - (идејно решење), Фабрика гуме у Бихаћу - (идејно решење), Фабрика лекова у Акри, Гана -(идејно решење).

Од многих пројектованих и изведених објеката наводимо: Идејни пројекат фабрике дувана у Бејруту (са арх. М. Штерићи и групом). Прва међународна награда, Идејни пројекат стадиона у Краљеву (са Б. Новаковићем), Идејни пројекат стамбеног блока у Пожаревцу (са проф. М. Радовановићем), Идејни пројекат стамбеног блока у Смедереву, Идејни пројекат хотела у Коратишкој бањи, Идејни пројекат црквеног дома у Ваљеву, Идејни пројекат комплекса зграда за Управу новог копа рудника бакра Велики Кривељ у Бору, Идејне и извођачке пројекте за стамбене зграде насеља Колубара (тип: 5, 10, 11, 16, 18), Идејни и извођачки пројекат за основу школу у Великим Црљенима и Вреоцима, Идејни и извођачки пројекат за зграду социјалног осигурања у Смедереву (са арх. М. Штерић), Идејни и извођачки пројекат за дечји диспанзер у Младеновцу, Идејни и извођачки пројекат за објекте фабрике гуме у Пироту, Идејни и извођачки пројекат за више погона и института фабрике "Галеника", Идејне и извођачке пројекте за све објекте насеља Ел Малук у Египту, Идејни и извођачки пројекат за будући хотел у Ваљеву, Идејне и главне пројекте индивидуалних кућа за обнову Копаоника.

Посебну групу пројеката чине објекти приказани овом публикацијом.

Архитекта Божидар Петровић је од 1983. године излагао нацрте пројектованих и изграђених кућа у: Београду, Ужицу, Зајечару, Горњем Милановцу, Ваљеву, Нишу, Краљеву, Крушевцу и Милану (Италија).

Неколико пројеката и студија арх. Божидара Петровића приказани су и у страној литератури.

BUILDING TRADITION AS STIMULUS

If we are to discuss any building tradition as stimulus to contemporary building, it is necessary, I should say, to focus once again, and seriously, on the values of such tradition which is powerful enough to stimulate. The necessity to search for stimuli with, in building tradition is definitely justifiable, particularly in those environments where the tradition is noticeably present, and where it demands from contemporary builders to develop a certain attitude to its values.

Fortunately, those dignified proofs of the building tradition in Yugoslavia are still to be found all over the country.

The situation becomes rather complex in view of the well-known and challenging fact that the comparatively small area of Yugoslavia abounds in different and specific geographic and climate regions, characterized by distinct forms of building tradition.

It is unnecessary to stress how much the following shapes of house vary one from another: the stone hovel from Dalmatia, the cabin from Zlatibor, the cottage from Macedonia, the mud and straw house from Vojvodina or the Slovenian house with a large sloping roof. What a multitude of architectural varities do we find in the fulfillment of the ancient requirement of human existance, namely *a house to live in!*

The builders of that architectural heritage were mainly self-educated and, in effect, they were builders only that long as they built their own homes. Upon the completion of building, they would return to their basic occupations: to land cultivation and cattle breeding. All the more so are the contemporary builders in our rural areas faced with a very serious issue of how to build dwellings which would not be in bad taste, incapable of meeting the real requirements of living or in complete disharmony with the surroundings.

When we maintain that the present-day building in rural area lacks in knowledge and purpose, we are still aware of the fact that numerous highly advanced building materials are used - as the days when only those materials immediately available in the surroundings were used-are long since gone. Owing to the development of communication and transport networks, it is not unusual that a village building site boasts bricks, blocks, sophisticated roof-deckings/such as gutter tile, salonite, pantile, etc/, concrete foundations, lintels and cornices, and, which is of more recent date, obligatory anti-seismic vertical supports of reinforced concrete.

As for the inner organization of those dwellings, it is more or less somewhere half-way between the requirements of urban and those of rural living. However, in all of them, the requirements considered typical for a modern farm house are not met clearly enough. The spaces in those dwellings are often over-sized and insufficiently used/guest rooms, for instance/, whereas the absence of some traditionally important spaces, as the front porch or the enclosed second-floor porch /čardak/, is difficult to explain.

It is a standing fact that it would be possible to change the organization of those dwellings by introducing a minimal number of elements in order to make them adequate for the needs of modern farmer. Firstly, we have in mind the necessity of two entrances to the house. front and rear. The rear antrance establishes a direct link with the summer kitchen and other ancillary spaces, the back yard and the garden included.

Unfortunately, as forthe outer view of the house once made repulsive - there are no ways, no matter how expensive and sophisticated, in which it can be altered.

The buildings of today display an entirely different ratio of solid walls and openings. The openings are larger and of various shapes, and they are much more numerous than they used to be. Let us just remember that the walls of the central space in the old-time dwelling /"house"/ - had no windows at all, and that the windows in some other rooms were extremely small. The changes which have taken place are very easily justified and accounted for, but they still have not found the most suitable architectural expression.

What is most characteristic in the majority of regional building traditions in Yugoslavia, is the exquisite combination of the dark, sloping roof with the white mass of the house. The house itself is simply divided into two parts. Also, it is necessary to point out to the importance of locating the house in the most natural manner possible, as well as to the logic of local materials aplication -to their econimical, almost tight-fisted use even then when the circumstances permitted otherwise.

The way to finding successful and adequate architectural expression in rural dwellings to be built in the future, lies in a detailed and elaborate analysis of the unique architectural values of our self-raised building tradition.

Arh. Zoran B. Petrović
Faculty of Architecture
University of Belgrade

EXCERPT FROM THE OPENING SPEECH AT THE EXHIBITION "HOUSES BY BOŽA PETROVIĆ THE ARCHITECT" IN VALJEVO

The protection of the national architecture monuments is out of question being imperative of its existence. No matter how cultivated, thoughtful and complete it is, it can not cover all the social, cultural and scientific goals and interests unless an important, though often neglected, condition is fulfilled. It is to make old and current architecture become a continual process. Or, better to say, it is the question of spiritualization of the autochthonous creative concepts and its transformation into new original architectonic ideal on the basis of space and form solitions and constructive structure keeping native and old national architecture. Therefore, if the contact of tradition and modernity is achieved, and, by that, the way for old architecture towards the future and unconditional existence is obtained as well -then the protection reaches its complete sense of spiritualization of inheritance which thus overcomes its museum dimensions and categories and gets determination of living, current, inspiring factor of modern spirit.

In this small world of gifted, intelligent and patriotic architects devoted to the architectonic inheritance of their nation, we can find a simple, slightly rustic inhabitant of Rudnik, Mr. Boža Petrović. Although a University professor, he is totally unalienated - a man of his native land, and, above everything else, a folk man and thinking creator.

Known as an energetic person, a qonsequent fighter for the statements and goals in his profession as well as in his life, he is a man devoted to his friends and his native land, and, besides, an outstanding pedagogue. However, only a few of us could hardly be aware of his illusions and admiration of the ancient architecture, and, even less, of his almost secret researches in the essence of the folk architecture.

The sense of creative suitability of Mr. Petrović's planing was originally discovered by the researchers and then by all the sensitive and farsighted workers who can not but see the beauty and charms of human architecture and creativity. The conservators, museum people and all the other capable of recognizing the origin and development being a special kind of defense of our ancestors from the warriors and strangers and, on the other hand, finding proofs for their identity in the ancient mansions, did understand that Mr. Boža Petrović actually extends original fight of his nation against its own alienation being extremely strong in these crucial moments when all the classes are implied - he extends this fight through his buildings in his thoughtful, inspired, original and inventive way.

Coming from the area where people esteem everything and being completely devoted to the experience of their ancestors, Mr. Boža Petrović could easily make a relationship with everlasting values of the old manners in architecture, and, being an architect, he took his chance in a kind of adventure searching for the patterns and forms of human settlements having all the details subordinate to a human being - patterns through which a man could find and come back to his own self. He did not have to search for the idols because his native land is a region where it has always been a custom to plan and build in order to accommodate all human needs. That is the area where a man could show up and prove himself in the best way by his own house. Mr. Petrović's houses, built in extremely beautiful regions of Serbia, keep catching eyes of passers-by giving them precious ideas, reviving thoughts of renaissance of the folk spirit, causing and encouraging efforts at establishing interrupted permanence of authentic and human architecture.

Not pretentiously, but still highly successful he shows the possibility of re-estabishment of the old forms and proportions. Getting them into relations and harmony, he gives both archaic and modern air to his creations. But above all, his creations are highly human and challenging in the sense of not only research in architecture inheritance, which is not that much implied in Yugoslav current planning, but regarding the final goal of that research as well. There have been several ambitious attempts in usage of values and characteristics of the old mansions in the planing. However, it seems that still noone, with exception of Mr. Petrović, has given any of the immediate results when the richness of the Yugoslav atncient folk architecture is concerned.

He felt this richness in his own specific way and succedded in realizing this wein of gold to its very end. He succedded in his work, being mostly imaginative and inventive, he happened to get new golden creations actually making brand new products of the moment. Those are to be worked out by the theorists and architecture connoisseurs, aestheticians and sociologists. We are accepting them with most cordial welcome because we have been missing them, we have been longing for them. Now we are aware of the fact that they are to help us find aurselves.

Radomir Stanić
Director of the Institute for the Protection of Cultural Monuments of the Socialaist Republic of Serbia

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

929:72 Петровић Б.

ПЕТРОВИЋ, Божидар
Старе српске куће као градитељски подстицај / Божидар Петровић ; [приређивач и цртежи Зоран Петровић ; фотографије Мики Ђурашковић]. - (Ново допуњено изд.). - Београд : Грађевинска књига, 1997 (Бор : Бакар). - 180 стр. ; илустр. : 22 × 33 cm. - (Библиотека Српска архитектура)

Стр. 6 : Предговор III издању / Зоран Петровић. - Стр. 7: Предговор / Бранислав Ђ. Којић. - Стр. 9-13: Оглед / Радомир Станић. - Стр. 15-21: Градитељско наслеђе као подстицај / Зоран Б. Петровић. - Други о делу Боже Петровића: стр. 165-177. - Библиографија Б. Петровића: стр. 178. - Instead of Summary.

ISBN 86-395-0161-0

728.6(497.11)
а) Петровић, Божидар (1922-) б) Куће - Србија
ИД=59259660

ISBN 86-395-0161-0